

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ZORAKİ BİR KOALİSYON:
37. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ
(CHP – MSP)**

Hamza Gökhan ERYILMAZ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

EKİM - 2019

**ZORAKI BİR KOALİSYON: 37. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ
(CHP – MSP)**

Hamza Gökhan ERYILMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

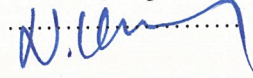
EKİM 2019

Hamza Gökhan ERYILMAZ tarafından hazırlanan ZORAKİ BİR KOALİSYON: 37. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ (CHP – MSP)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

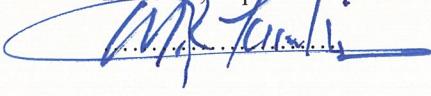
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Başkan : Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

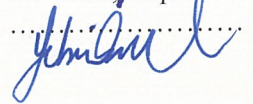
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tekin ÖNAL

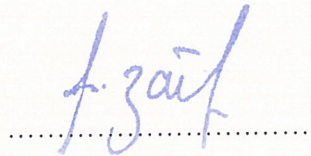
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Tez Savunma Tarihi: 03/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

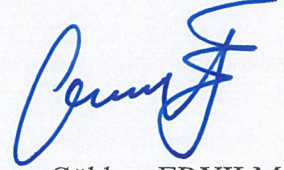

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hamza Gökhan ERYILMAZ

03/10/2019

ZORAKİ BİR KOALİSYON: 37. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ (CHP – MSP)
(Yüksek Lisans Tezi)

Hamza Gökhan ERYILMAZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim 2019

ÖZET

Türk Siyasi hayatında çok partili dönem sonrası parlamenter demokrasi örneği olarak sık karşılaşılan koalisyon hükümetlerinden biri siyasi sistemin iki ucunda yer alan Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi tarafından kurulan ve 26 Ocak 1974 tarihinden 17 Kasım 1974 tarihine kadar süren 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'dir. Bülent Ecevit ile birlikte sosyal demokrasi ideolojisinin dönüşümlerini takip edip, kendi politik ilkeleriyle hesaplaşmaya başlayan CHP ile Milli Görüş hareketinin ikinci siyasi partisi olan Milli Selamet Partisi'nin sağ siyasete getirdiği siyasi pozisyon, ekonomi politikası ve siyasi söylemi arasındaki denge ve uyum 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti döneminde göze çarpmaktadır. 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 1961'den sonra ilk kez siyasi yelpazede iki farklı ideolojinin siyasi arenada bir araya gelerek kurduğu bir koalisyondur. Bu çalışmanın amacı, Türk Siyasi Hayatında 1961 yılı ile karşımıza çıkan koalisyonların içinde Türk demokrasisini sekteye uğratan 12 Mart Muhtırasının gölgesinde gerçekleşen 1973 seçimlerinden yüz gün sonrası kurulan ve demokratikleşme açısından büyük bir öneme sahip CHP- MSP Koalisyonunu analiz etmektir. Bu çalışmada 1973 yılı seçim beyannameleri incelendiğinde ayrıldıkları birçok nokta olduğu gibi ortak vaatleri de bulunan, hükümet programına bakıldığında önemli oranda ortak paydada anlaştığı görülen ve kısa koalisyonları döneminde haşhaş ekimi yasağının tedricen de olsa kaldırılmasından, İmam Hatip okulları orta kısımlarıyla birlikte tekrar açılmasına, Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan, Genel Af Kanununa kadar pek çok gelişmenin yaşandığı Milli Selamet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurduğu 37.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti incelenmiştir. Tezin ilk bölümünde, koalisyonu oluşturan iki lider ve parti incelenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi'nde yaşanan gelişmeler ile iki partinin programları ve 1973 seçim beyannameleri incelenmiş, Genel Başkanları Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'ın biyografileri ile teorik çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde, 1973 Seçimleri Öncesinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler, partilerin seçim çalışmaları ve seçim sonuçları aktarılmıştır. Üçüncü Bölümde Koalisyonun kurulma süreci irdelenmiş, hükümetin kurulması ve Koalisyon Protokolü, Hükümet Programı ve Bakanlar Kurulu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü Bölümde tezin merkezinde yer alan CHP-MSP koalisyonu ve hükümetin faaliyetleri irdelenmiştir. Beşinci Bölümde de koalisyonun sona ermesi süreci ve hükümeti çıkmaza sokan, dağılmasına neden olan konulara değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise, 1974 CHP-MSP koalisyonundan sonraki süreç ve siyasi istikrarsızlık ve yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Bilim Kodu : 118101
Anahtar Kelimeler : 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Koalisyon, CHP, I. Ecevit Hükümeti, MSP, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Türk Dış Politikası, Kıbrıs Harekâtı, Haşhaş Sorunu, 1961-1980 Türk Siyasi Gelişmeleri
Sayfa Adedi : 230
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nasrullah UZMAN

A FORCED COALITION: THE 37th GOVERNMENT OF TURKEY (RPP-NSP)

(M.Sc. Thesis)

Hamza Gökhan ERYILMAZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

October 2019

ABSTRACT

After the Turkish political life multiparty era, during Turkey political life, one of the most common coalition government was 37th government of Turkey which formed by Republican People's Party and the National Salvation Party that is the main opponents in political system, from 26 January 1974 until the date of November 17, 1974. During Turkish political life, Chp initiated to pursue with the transformations of the ideology of social democracy with Bulent Ecevit who began to come to terms with its own principles. Beside this, National Salvation Party which is the second political party add a position to the right -wing politics. Both parties balance and harmony between the policy and political speech was an attracted period. The 37th government of Turkey (26 January 1974-17 November 1974) was a coalition government of the two parties located at both ends of the political system ideologically, Republican People's Party (CHP) and the National Salvation Party (MSP) in 1974. This coalition government is one of the most common examples of parliamentary model of democracy in Turkish political life after multiparty era. When the election declaration of 1973 are examined respectively, even if the two parties have opposite fundamental political standings, their promises of the government program come to an agreement in numerous clauses involving Cyprus Peacekeeping Operation, poppy planting ban, Amnesty law and reconstitution of state religious schools. In this study, 37th Government of Turkey comprising CHP and MSP, which people ideologically yet struggled for coalition, is investigated. In the first part of the thesis, two leaders and parties forming the coalition are examined. The developments in the Republican People's Party and the National Salvation Party, their parties programs and the 1973 election declarations were examined after the both parties leaders biographies examined theoretically. In the second part, the political, social and economic developments, the election activities of the parties and the results of the elections are presented. Prior to 1973 elections. In the third chapter, the process of forming a coalition is examined and information about the formation of the government and the Coalition Protocol, the Government Program and the Council of Ministers are mentioned. In the fourth chapter, the CHP-MSP coalition, which is the one of the main subject of the thesis, the activities of the government are examined. In the fifth chapter, the process of ending the coalition and the issues that put the government in a dilemma are referred. In the final section, the process after the CHP-MSP coalition and political instability are mentioned.

Science Code : 118101

Key Words : The 37th government of Turkey, Coalition, Republican People's Party, 1. Ecevit Government, National Salvation Party, Bulent Ecevit, Necmettin Erbakan, Turkish Foreign Policy, Cyprus Peacekeeping Operation, Poppy planting ban, 1961 - 1980 Turkish Political Developments

Page Number : 230

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nasrullah UZMAN

TEŞEKKÜR

Tez alıőmamım yürütölmesi sırasında bilgi birikimi ve tecrübesiyle benden yardımlarını esirgemeyen Danışman Hocam Doç. Dr. Nasrullah UZMAN'a, yoğun çalıőmalarım sırasında destekleri için eőim Emine Búőra ERYILMAZ, değerli arkadaőlarım Nuri DANIŞMAN ve Canan CEVAHİR KIRAL'a teşekkür ederim.

Hamza Gökhan ERYILMAZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. KOALİSYONU OLUŞTURAN LİDERLER, PARTİLER VE SEÇİM BEYANNAMELERİ	5
2.1. Liderler ve Partiler	5
2.1.1. Bülent Ecevit.....	5
2.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi: Ecevit’i Liderliğe Taşıyan Süreç	7
2.1.3. Necmettin Erbakan.....	15
2.1.4. Milli Selamet Partisi.....	20
2.2. Partilerin Programları ve Seçim Beyannameleri (14 Ekim 1973).....	29
2.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi.....	29
2.2.2. Milli Selamet Partisi.....	32
2.2.3. Benzerlikler ve Farklılıklar	34
3. KOALİSYONA GİDEN SÜREÇ	37
3.1. 1973 Seçimleri Öncesinde Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Durum	37
3.2. Partilerin Seçim Çalışmaları.....	54
3.3. Cumhuriyet Halk Partisi.....	54
3.4. Milli Selamet Partisi.....	58
3.5. 1973 Seçimleri.....	60

	Sayfa
4. KOALİSYONUN KURULMASI.....	71
4.1. Esasta Uzlaşma Çabaları	71
4.2. Hükümetin Kurulması	82
4.3. Koalisyon Protokolü.....	89
4.4. Hükümet Programı	94
4.5. Bakanlar Kurulu	98
5. HÜKÜMETİN FAALİYETLERİ.....	109
5.1. Genel Af Kanunu	110
5.2. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ için Verilen Gensoru.....	117
5.3. Eşel – Mobil Sitemi.....	121
5.4. TRT Genel Müdürü Kim Olacak	122
5.5. Cumhuriyetin 50. Yıl Kutlamaları	125
5.6. Biranın Alkollü İçki Sayılması.....	127
5.7. Boğaziçi Köprüsü Açılışı	128
5.8. Yurt Dışında Çalışan Türk İşçiler	129
5.9. Müstehcenlikle Mücadele ve Ahlak Dersleri Meselesi.....	130
5.10. Bakanların Mücadelesi.....	133
5.11. Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması	134
5.12. Seçme Yaşının 18 Yaşına Düşürülmesi	143
5.13. Esir Türkler Meselesi	143
5.14. Erbakan'ın Suudi Arabistan Ziyareti.....	145
5.15. Halk Sektörü, Kooperatifler ve Toprak İşleyen Su Kullananın Meseleleri	149
5.16. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	153
5.16.1. Kısa Kıbrıs Tarihi, Enosis ve Garantörlük Anlaşmaları	153
5.16.2. Ege Denizi, Kıt'a Sahanlığı ve Hava Sahalarında Yaşananlar	161
5.16.3. I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtı, Uluslararası Kamuoyu Yansımaları ile I. ve II. Cenevre Görüşmeleri	163

	Sayfa
5.16.4. Kıbrıs Barış Harekatı'ndan Alınan Neticenin Kamuoyunda ve Siyasette Yansımaları.....	179
6. BEKLENEN SON: KOALİSYONUN DAĞILMASI.....	185
6.1. Koalisyonun Yıkılma Süreci	185
6.2. Ecevit'in İskandinavya Gezisi.....	187
6.3. Ecevit'in İstifa Etme Sürecinde Yaşananlar ve Hükümetin Sona Ermesi	190
7. SONUÇ.....	199
KAYNAKLAR	203
EKLER.....	211
EK-1. Bülent ECEVİT İskandinavya Gezisi	212
EK-2. Yüksek Planlama Kurulu	213
EK-3. Bülent Ecevit'in Mektubu	214
EK-4. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden, 18.09.1974	215
EK-5. Cenevre Görüşmeleri.....	216
EK-6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Konuşması	217
EK-7. Genel Af	218
EK-8. Başbakan Bülent Ecevit'e Necmettin Erbakan'ın Vekâlet Etmesi	219
EK-9. Bülent Ecevit Başkanlığındaki Heyetin Londra'ya Gönderilmesi	220
EK-10. Necmettin Erbakan'ın Tayini	222
EK-11. Yeni Ortam Gazetesi	223
EK-12. Barış Gazetesi.....	224
EK-13. Akşam Gazetesi.....	225
EK-14. Milli Gazete.....	226
EK-15. Vatan Gazetesi.....	227
EK-16. Yeni İstanbul Seçim Sonuçları	228
EK-17. Kıbrıs Barış Harakatına Katılan Askeri ve Sivil Personelin Maaşlarının Ödenmesi..	229
ÖZGEÇMİŞ	230

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Ekonomik Göstergeler 1	53
Çizelge 3.2. Ekonomik Göstergeler 2	53
Çizelge 3.3. 14 Ekim 1973 Yılı Seçim Sonuçları	62
Çizelge 3.4. Bakanlıkların Partilere göre Dağılımı.....	99
Çizelge 3.5. Türkiye ve Yunanistan'ın Askeri Kuvvetleri	168

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.t	Adı geçen tez
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	Adalet Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
BCA	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
C	Cilt
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CP	Cumhuriyetçi Parti
CS	Cumhuriyet Senatosu
DP	Demokratik Parti
EOKA	Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği
GİK	Genel İdare Kurulu
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KKK	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
MBK	Milli Birlik Kurulu
MGP	Milli Güven Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MM	Millet Meclisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
MYK	Merkez Yönetim Kurulu
NATO	Kuzey Atlantik Savunma Paketi

Kısaltmalar

Açıklamalar

PM

Parti Meclisi

RG

Resmi Gazete

s

Sayfa

S

Sayı

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBP

Türkiye Birlik Partisi

TCG

Türkiye Cumhuriyeti Gemisi

TOBB

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TPAO

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK

Türk Silahlı Kuvvetleri

1. GİRİŞ

Zoraki Bir Koalisyon: 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (CHP – MSP) başlıklı bu çalışmanın amacı siyasi yelpazenin iki farklı ucunda yer alan Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi'nin 1974 yılında kurduğu koalisyon hükümetini analiz etmektir. Bilindiği üzere Türk siyasi hayatında koalisyonlar 1961 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. Türk demokrasisini sekteye uğratan 12 Mart 1971 Muhtırasının gölgesinde gerçekleşen 1973 seçimlerinden yüz gün sonra kurulan CHP- MSP Koalisyonu demokratikleşme açısından büyük bir öneme sahiptir.

1973 seçim beyannameleri incelendiğinde iki partinin Türkiye'yi ilgilendiren meselelerde benzer ve farklı politikalarının olduğu görülmektedir. İki parti asgari müştereklerde anlaşmış ve koalisyon kurulmuştur. Koalisyon döneminde Türkiye'nin önemli gündem maddelerini oluşturan haşhaş ekimi yasağının kaldırılması, imam hatip okulları orta kısımlarıyla birlikte tekrar açılması, Kıbrıs Barış Harekâtı, genel af kanunu gibi pek çok konuda da birlikte hareket etmişlerdir.

Tezimiz toplam beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, koalisyonu oluşturan iki lider ve parti incelenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi'nde yaşanan gelişmeler, parti programları ve 1973 seçim beyannameleri değerlendirilmiş, Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan'ın biyografileri hakkında bilgi verilmiştir. Böylece konunun daha iyi anlaşılması için teorik çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, 1973 Seçimleri öncesinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler, partilerin seçim çalışmaları ve seçim sonuçları incelenmiştir. Üçüncü Bölümde Koalisyonun kurulma süreci hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bölümlere göre daha hacimli olan Dördüncü Bölümde CHP-MSP koalisyonu döneminde yaşanan gelişmeler detaylı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise hükümeti çıkmaza sokan, anlaşmazlığa düşüren konular ve koalisyonun dağılması ele alınmıştır.

Tezimizde Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi ve TBMM Arşivi'nden yararlanılmıştır. Fakat belirtmekte fayda var ki incelenen dönem günümüze yakın olduğu için arşiv belgelerinin tamamı araştırmaya açık değildir. Bu yüzden ulaşılan belgeler sınırlıdır.

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi'nde şu bilgilere ulaşılmıştır: Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi diplomasi kanallarını açık tutan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına İngiliz Hükümeti ile temaslarda bulunmak üzere Başbakan Bülent Ecevit başkanlığındaki heyetin

Londra'ya gitmesi, Kurulan hükümet sonrası Başbakan Bülent Ecevit'in başkanlığında toplanacak olan Yüksek Planlama Kurulu'na Necmettin Erbakan, Deniz Baykal ve Abdülkerim Doğru'nun seçilmeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Motor Kürsüsü Profesörlüğüne Necmettin Erbakan'ın tayini, Kıbrıs Barış Harekâtına katılan askeri ve sivil personele maaşlarının ödenmesi, TRT Genel Müdürlüğü'ne İsmail Cem'in atanması, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın Paris'te yapılan UNESCO Genel Konferansı'na katılması.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili çeşitli kesimlerden gelen telgraf metinleri, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün koalisyon görüşmeleri sürecinde görüşleri, Genel Af ile ilgili Sivil Toplum Kuruluşları ve vatandaşlardan gelen telgraf metinleri, Başbakan Bülent Ecevit'in hükümeti kurmakla görevlendirilmesi ve istifası süreçlerinde yaşananlar hakkında bilgi elde edilmiştir.

TBMM Arşivi'nde milletvekillerinin biyografileri, mevzuat ve anlaşmalarla ilgili belgelere ulaşılmıştır. CHP-MSP Koalisyonu döneminde çıkartılan kanunlardan da faydalanılmıştır.

Bunun dışında Genelkurmay Askeri ve Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATESE) Arşivine de müracaat edilmiş; fakat 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili belgeler araştırmaya kapalı olduğu için istifade edilememiştir. Keza Dışişleri Bakanlığı Arşivine de müracaat edilmiş; tasnif sebebiyle arşivin araştırmacılara kapalı olduğu cevabı alınmıştır. Bu yüzden Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde de araştırma yapılamamıştır.

Dönemin siyasetçi ve diplomatlarının hatıratları, Meclis tutanakları, Resmi Gazete ve istatistikler gibi resmi yayınlar da taranmıştır. Ayrıca dönemle ilgili telif-tetkik eserlerden ve tezlerden de yararlanılmıştır. TBMM Genel Kurulu'nda yapılan görüşmelere ışık tutması bakımından TBMM Zabıt Cerideleri de taranmıştır. Bu kapsamda hükümet politikası ve tarafların konulara yaklaşımları hakkında bilgi edinilmiştir.

Dönemin gazete ve dergilerinden de istifade edilmiştir. Bu kapsamda Akşam, Barış, Bugün, Cumhuriyet, Hergün, Milli Gazete, Tercüman, Vatan Yeni İstanbul, Yeni Ortam Zafer gibi ulusal gazeteler ile 7 Gün, Özgür İnsan, Hayat, Yeniden Milli Mücadele, İlke gibi dergiler taranmıştır. Bunların yanı sıra The Times ve The Economist gibi yabancı gazete ve dergiler de incelenmiştir.

Milli Kütüphane, TTK Kütüphanesi ve TBMM Kütüphanesi başta olmak üzere birçok kütüphanede dönemle ilgili literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili çalışmalar temin edilmiştir.

2. KOALİSYONU OLUŞTURAN LİDERLER, PARTİLER VE SEÇİM BEYANNAMELERİ

2.1. Liderler ve Partiler

2.1.1. Bülent Ecevit

İki ismi olan politikacılar genellikle bilindik isimleri dışındaki ikinci isimlerini pek kullanmazlar. İşte bu siyasilerden biri de Bülent Ecevit'tir. Ecevit'in ilk ismi Mustafa'dır. 1925 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Bülent Ecevit'in annesi ressam Fatma Nazlı Hanım, babası akademisyen Mehmet Fahrettin Bey'dir. Mehmet Fahrettin Bey, iki dönem (1943-1950) Cumhuriyet Halk Partisi Kastamonu Milletvekili olarak görev yapmıştır¹. Mustafa Bülent, ailenin ilk ve tek çocuğudur².

Ecevit, ilkokulu Ankara Mimar Kemal İlkokulu'nda tamamladıktan sonra Erkek Lisesi'nin orta kısmına devam etmiş, ortaokuldan sonra ise Robert Kolej'e gönderilmiştir. 1944 yılında Robert Kolej'den mezun olmuştur³. 1944-1946 yılları arasında Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne; 1946-48'de Londra Üniversitesi Sanskrit ve Sanat Tarihi Bölümlerine devam etmişse de eğitimini yarıda bırakmıştır. Ecevit'in üniversite mezunu olmaması milletvekili yaptığı ilk dönemde eleştiri konusu olacaktır. 1957'de CHP Ankara Milletvekili olarak Meclise girdiğinde yaşına ve sadece lise mezunu olmasına bakarak "üniversite mezunu değil" diye onu küçümsemek isteyenler olmuştur⁴. Bülent Ecevit'in İngiliz, Amerikan, Hint Edebiyatından tercüme ettiği eserler dışında edebiyat dergilerinde şiirleri, şiir tercümeleri ve sanat yazıları çıkmıştır. "*Kendisini yaşamının her anında en sadık takipçisi ve yol arkadaşı olarak adım adım takip edecek olan*" Rahşan Aral'la 1946 yılında evlenmiştir⁵. Bu evlilik Bülent Ecevit'in vefat ettiği 2006 yılına kadar devam etmiştir.

Bülent Ecevit, 1944-1946 döneminde Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde Mütercim, 1946-1950 döneminde Londra Basın Ataşeliğinde Kâtip ve Memur olarak çalışmıştır⁶.

¹ TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2240; Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946–1950) III Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri, TBMM Basımevi Ankara 2012, s.645-647.

² Mustafa Çolak, Karaoğlu: Bülent Ecevit, İletişim Yayınları İstanbul, 2016, s. 27.

³ Türk Parlamento Tarihi: 11. Dönem Biyografiler (1957-1960) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.128

⁴ Orhan KOLOĞLU, Kim Bu Ecevit, Boyut Kitapları İstanbul, 2001. s.141

⁵ Kaan Gaytancıoğlu, Politik Liderlik ve Bülent Ecevit, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s.113-114.

⁶ Türk Parlamento Tarihi TBMM- XV. Dönem (1973- 1977) (III.Cilt) TBMM Basımevi Ankara 2012, s.2262.

1950 yılında CHP'nin iktidarı kaybetmesinden sonra Türkiye'ye dönmüş ve memuriyetten ayrılmıştır. CHP'ye yakınlığıyla bilinen Ulus gazetesinde çeviriler, sanat eleştirileri ve fıkralar yayınlamıştır. Ulus gazetesi 1952 yılında kapatılınca yazılarını Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinde sürdürmüştür⁷. Bu gazetelerde yazarlığın yanı sıra genel sekreter ve genel yayın müdürü olarak da görev üstlenmiştir. Bülent Ecevit, 4 Temmuz 1951 tarihinde resmen CHP'ye üye olmuştur. Zaten siyasetin içerisinde olan Ecevit, böylece bu durumu resmileştirmiştir⁸. 1951-52'de askerlik görevini ifa etmiştir. Ayrıca 1954-1960 arasında Forum Dergisi'nde, 1955'te ise Milliyet Gazetesi'nde çalışmıştır. 1954-1955'te Amerika'da yayınlanan Winston-Salem-Journal Gazetesi'nde de yazıları yayınlanmıştır⁹.

1955 yılında NATO'nun davetlisi olarak Kanada'ya giden Ecevit, döndükten bir buçuk yıl sonra Rockefeller Vakfı'nın bursuyla yeniden Amerika'ya gitmiş, Harvard Üniversitesi'nde "*Osmanlı Siyasi Tarihi*" üzerine incelemeler yapmıştır¹⁰.

Ecevit'in siyasette yıldızı 1957 seçimleriyle parlamaya başlamıştır. Seçimler nedeniyle ABD'deki burslu programını yarıda bırakıp Türkiye'ye dönmüştür. Henüz 32 yaşındayken İsmet İnönü'den milletvekilliği teklifi almıştır. Bu teklifi eşi Rahşan Hanım'la değerlendirmiş ve onun da oluruyla kabul etmiştir¹¹. Böylece Ecevit, İnönü'nün genel başkanı olduğu CHP'de milletvekili adayı olmuştur.

1959'dan itibaren milletvekilliğinin yanı sıra CHP Parti Meclisi Üyeliği görevini de üstlenmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra 1961'de Kurucu Meclis Üyesi olmuştur¹². Daha sonra sırasıyla 1961'de Ankara, 1965, 1969 ve 1973 seçimlerinde Zonguldak Milletvekili seçilmiştir. Ecevit, darbeden sonraki süreçte 1961-1965 yılları arasında kurulan CHP Hükümetlerinde Çalışma Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Uzun süren bu bakanlık döneminde işçi ve işveren çevrelerinde kabul görmüş ve kamuoyu tarafından tanınmıştır. Ecevit, Çalışma Bakanı olduğu dönemde İnönü ile yakın bir görüntü çizmiştir. Nitekim Cumhuriyet Senatosu'nda işsizlikle ilgili genel görüşme açılmasına dair verilen önerge nedeniyle Başbakan İsmet İnönü, Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'i

⁷ Cengiz Çağla, "Bülent Ecevit ve Sosyal Demokrasisi" Türkiye Günlüğü Dergisi, (1993), S.25, s.78.

⁸ Süleyman Kurt, Bir Karaoğlan Hikâyesi- Bülent Ecevit, Birey Yayıncılık İstanbul, 2002, s.31.

Türk Parlamento Tarihi TBMM- XV. Dönem (1973- 1977) (III.Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2262

¹⁰ Aras Erdoğan, Umut Adam Ecevit, Kesit Yayıncılık İstanbul, 2006, s. 24.

¹¹ Mehmet Çetingüleç, Ecevit'in Anıları 12 Yıl Saklı Tutulan Veda Sohbetleri, Doğan Kitap İstanbul 2018, s.96.

¹² 27 Mayıs 1960 yılındaki darbe sonrası Milli Birlik Komitesi yasama görevini üstlenmiştir. 17 Haziran 1960 tarihinde çoğu sivillerden oluşan yeni bir hükümet kurulmuştur. MBK, Aralık 1960'da yeni Anayasa ve seçim yasası hazırlamakla yükümlü "Kurucu Meclis" in oluşturulmasını kararlaştırmış ve bu Meclis, 6 Ocak 1961'de görevine başlamıştır.

görevlendirmiştir. Ecevit de işsizlikle ilgili hükümet tarafından karara bağlanan ve gerçekleştirilmekte olan tedbirleri açıklamıştır¹³.

1965'teki genel seçimlerde Adalet Partisi iktidar olunca Ecevit Bakanlığı da sona ermiştir. Milletvekilliği görevi devam eden Ecevit Partideki en kritik görev olan CHP Genel Sekreterliği görevini 1966-1971 yılları arasında yapmıştır. Bu dönemde bakanlık dönemi gibi İsmet İnönü'nün yakınında bir görüntü çizmiştir.

Bülent Ecevit, 12 Mart Muhtırası sürecindeki askeri vesayete karşı olan tavrıyla da 1972 yılında Parti Genel Başkanlığına yükselmiştir. Ecevit'in partiyi fikri boyutlarda değiştirme çabalarının genel başkan olduktan sonra hızlanmış olduğu görülmektedir.

2.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi: Ecevit'i Liderliğe Taşıyan Süreç

1960 askeri darbesinin mevcut ortamı içinde kendilerine siyasi alan bulan Türkiye İşçi Partisi, Yön Dergisi, işçi ve sendika hareketleri CHP'yi solun merkezine itmeye başlamıştır. Bu bağlamda, kendi seçmen tabanını kaybetme tehlikesi yaşayan ve sağ partilerle arasında fark olmasını isteyen CHP, 1965 yılında "Ortanın Solu" söylemiyle siyasi konumunu merkezin solu olarak tanımlamaya başladı. Ortanın Solu hareketinin başlatılmasında, iç etkenlerin yanı sıra uluslararası ilişkilerin, Doğu-Batı blokları arasındaki belli bir yumuşamanın da etken olduğu düşünülebilir¹⁴. 1965 Genel Seçimlerine az bir süre kala ortaya konulan bu söylemin temelleri, birikimleri, ideolojik yansımaları kısa süreçte parti içi ve dışı birçok tartışmaya sebep olmuştur.

İsmet İnönü, 25 Temmuz 1965'te Beşiktaş ilçe merkezindeki bir toplantıda ilk kez Ortanın Solu kavramını kamuoyuna duyurmuştur. Böylece Türk siyasetinde CHP'nin yerinin Ortanın Solunda olduğu bizzat genel başkan tarafından ifade edilmiştir¹⁵. Bu durum CHP'nin artık geleneksel yapısından farklı olarak yeni bir kimlikle halkın karşısına çıkma isteğinden kaynaklanmıştır¹⁶. İsmet İnönü'nün "*Aslında laik olduğumuz gündün beri Ortanın Solundayız.*" ifadesi bu politikayı pekiştirmek istediğini göstermesi bakımından önemlidir. İnönü, partisindeki değişim sürecini başlatan Ortanın Solu kavramının aslında yeni bir şey olmayıp, devletin kuruluşundaki altı ilkeye dayandığını ifade etmiştir. Ona

¹³ Cumhuriyet Senatosu, 1. Dönem 4. Cilt 59. Birleşim, s.6-11.

¹⁴ Sedef Bulut, Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Olarak 1973 Genel Seçimleri, Berikan Yayınevi Ankara 2017, s.160.

¹⁵ *Ortanın Solu kavramı başta Adalet Partisi olmak üzere diğer partilerden eleştiri almıştır. Örnek olarak dönemin Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve Trabzon milletvekili Prof. Dr. Osman Turan'ın bu konudaki eleştirileri için bkz. Prof. Dr. Osman Turan-Yeni İstanbul Yazıları, Yay. Haz. Nasrullah Uzman, Hitabevi Yay., Ankara 2016.*

¹⁶ Gülsüm Tütüncü Esmer, CHP: 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları Antalya 2006, s.61.

göre CHP bünyesi itibariyle zaten devletçi bir partidir ve bu sıfatla Ortanın Solu bir anlayıştır¹⁷.

Bülent Ecevit, Ortanın Solu ile CHP toplumsal tabanını genişletme yoluna gitmiştir. Bu anlamda halkın günlük ihtiyaçlarına ve sorunlarına eğilen yapısı ile Ortanın Solu; CHP'ye iktidar yolunu açmıştır. Ancak farklı bir değişimi ifade eden bu yapı, siyasi ortam sonucu bir ara dönem olarak kalmıştır¹⁸. Her şeye rağmen İsmet İnönü, 1965 sonrasında Ortanın Solu ilkesiyle CHP'nin yeni bir çehre kazanmasını sağlamıştır¹⁹. CHP 1965 genel seçimleri program bildirgesinde Ortanın Solu kavramı ile bağlantılı olarak ekonomik bağımsızlık, petrol, madenler, yabancı sermaye meselelerinde ABD ve kapitalizm karşıtlığı içeren mesajlar vardır. Petrol arama şirketlerinin ülkedeki emellerine dikkat çekilmiştir. Devletçiliğin daha ileriye taşınmasının gereği belirtilmiştir²⁰. Bülent Ecevit ise Ortanın Solu politikası ile CHP'nin esas yörüngesine oturacağına inanmıştır²¹. Ecevit'e göre parti artık yönünü bulmalıydı²². Ayrıca Ecevit milli varlığın, birliğin ve onurun zedelenmesini önlemenin gereği olarak Ortanın Solu hareketinin başarılı olmasının önemine dikkat çeker²³.

1965 Genel Seçimlerine Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve bağımsız adaylar katılmıştır 1965 seçimi sonucunda Adalet Partisi %52,9 oranında oy alarak 240 milletvekilliği elde etmiş ve böylece Meclis'te %53,3 oranında temsil hakkı kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise %28,7 oranında oy alarak 134 milletvekilliği kazanmış ve bununla Meclis'te 29,8 oranında temsil edilme hakkını elde etmiştir²⁴. 1961 Seçimlerinde CHP'nin %36,7'lik bir oy oranıyla 173 milletvekili çıkardığını ve Meclis'te %38,5 oranında temsil hakkı elde ettiğini hesaba katarsak, 1965 seçim sonuçları CHP için başarısız bir seçimdir. CHP'de bu başarısızlığın faturası Ortanın Solu hareketine çıkartılmıştır²⁵.

CHP, Ortanın Solu sloganıyla ortaya çıkınca parti içinde bu slogana muhalefet eden bir grup oluşmuş, sağ partiler ise yine bu sloganın tarihsel arka planı ve çıkış noktasını

---

¹⁷ S. Bulut, a.g.e, s.160.

¹⁸ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.5.

¹⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.317.

²⁰ CHP 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi, Rüzgarlı Matbaa Ankara 1965, s.10-85

²¹ Safa M. Yurdanur, Dün Atatürk Bugün Ecevit, Göl Yayınları İstanbul 1974, s.122.

²² S.M.Yurdanur, a.g.e, s.121.

²³ Emre Konuralp, Ecevit ve Milliyetçilik, Togan Yayıncılık İstanbul 2013, s.123.

²⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Ankara 2012, s.25

²⁵ S. Bulut, a.g.e, s.161.

temel olarak eleştirmişlerdir²⁶. Ecevit, 1965 seçimlerindeki istenen sonucun alınmamasını Ortanın Solu söylemine bağlayanları şu şekilde yorumlanmıştır: *“Ortanın Solu, eğer CHP’nin 1965 seçim yenilgisinde rol oynadı ise, daha çok kapsadığı veya kapsayabileceği reformlar dolayısıyla oynamıştır. Bir söz tek başına ne seçim kazandırır ne seçim kaybettirebilir. Ama bir sözden dönmek bir partiye çok şey kaybettirebilir. CHP, Ortanın Solu tutumundan, bu tutum gereğince yapılacak reformlardan vazgeçmesin ama reformları tanımlayan sözden vazgeçsin²⁷.”*

CHP tarihi, esasında bir kurultaylar tarihidir. Bu kurultaylar pek çok mücadeleye sahne olmuştur. Ayrıca dönemin Parti Tüzüğüne göre Genel Başkan’dan sonra en etkili makam ise Genel Sekreterliktir²⁸. 18 Ekim 1966’teki 18. Kurultay’da Genel Başkan İsmet İnönü’nün Ortanın Solu görüşü partinin politik çizgisi olarak benimsenmiştir. Kurultayda bu görüşü savunanlar ile karşıtları arasında tartışmalar yaşanmıştır. İnönü, eleştirilere cevap olarak Ortanın Solunda olmanın, sosyalist parti anlamına gelmediğini *“CHP sosyalist değildir, sosyalist parti olmayacaktır”* diye net bir şekilde ifade etmiştir. Bülent Ecevit de *“Ortanın Solu, partinin sosyal yenileşme döneminin bilincine varış demektir”* diyerek İnönü’yü desteklemiştir. Kurultay bildirisinde partinin Ortanın Solunda bulunduğu ilan edilmesine karşın parti içinde önemli bir ağırlığı olan Ortanın Solu karşıtlarını memnun etmek için de şöyle bir ifade kullanılmıştır: *“CHP’nin programı, dünyada mevcut partilerden herhangi birinin programın, doktrinin kopyası veya taklidi değildir. CHP’nin programı, yalnız başına Türkiye’nin ihtiyaçlarından ve sorunlarından doğmuş tedbirlerdir. Bu esaslar içinde CHP, sosyalist bir parti değildir ve olmayacaktır²⁹.”*

18. Kurultay’da Turhan Feyzioğlu³⁰’nun öncülüğündeki 76’lar diye anılan bir grup ise Ortanın Soluna karşı bir tavır almışlardır. Kurultayda İnönü 1222 delegeden 929’unun oyunun alarak güven tazelemiştir. Genel Başkanlık için rakibi Kasım Gülek ise 230 oy almıştır. Parti Meclisi, Ortanın Solu görüşünü savunan 19 üye, bu görüşe karşı olan 11 üye ile Ortanın Solu görüşüne karşı görüşü net olmayan 8 üyeden oluşmuştur. Bülent Ecevit ise

---

²⁶ S. Bulut, a.g.e, s.160.

²⁷ Bülent Ecevit, Ortanın Solu İkinci Baskı, KİM Yayınları İstanbul 1966, s.59.

²⁸ Milliyet, 14 Ocak 1959, s.1

²⁹ Milliyet, 22 Ekim 1966, s.7

³⁰ Cumhuriyet Halk Partisi’nden 1957’de Sivas’tan milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü’ne tayin edildi. 1961 Türkiye genel seçimlerinde Kayseri milletvekili olarak meclise girdi. Bunun yanında Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Bakanlığı ile Başbakan Yardımcılığı da yaptı. Sonrasında Bülent Ecevit’in ortanın solu sloganını benimsemesi üzerine CHP’den istifa ederek Güven Partisi’ni kurdu. GP’nin devamı niteliğinde olan Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin de genel başkanlığını yürüttü. 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar bu makamda kaldı. 1981 senesinde aktif siyasetten çekildi. Feyzioğlu, 24 Mart 1988’de Ankara’da hayatını kaybetti.

31 oy ile genel sekreterliğe seçilmiştir³¹. 18. Kurultay, Ortanın Solunun resmi parti ideolojisi olarak benimsenmesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Partinin Ortanın Solu söylemini benimsediği fakat sosyalist olmadığı ve olmayacağını Genel Başkan düzeyinde belirtilmesi parti içi muhalifler için mücadelenin bittiği anlamına gelmemiştir. Turhan Feyzioğlu tüm bu gelişmelere karşın partiden bu aşamada ayrılmamış ve mücadelesini parti içinde sürdürmeye çalışmıştır. Nitekim Parti Meclisinde 40 üyenin 23'ünü Ecevit'e yakın ekip oluşturmuştur³². Partinin meclis grubunun yönetiminin liderliğini ise Turhan Feyzioğlu yapmaktadır. Turhan Feyzioğlu ve arkadaşlarının bir diğer başarısı ise grup yönetim kurulu ve haysiyet divanı seçimlerinde Ortanın Soluna yakın adayları seçtirmemek olmuştur. Bu gelişmeler CHP içinde Turhan Feyzioğlu'nun başını çektiği güçlü bir muhalefetin varlığını gösteriyordu. Ama Ortanın Solu hareketinin yükselişiyle, Bülent Ecevit CHP'de bir öncü konumuna gelmiştir. Liderliğini Feyzioğlu'nun yaptığı muhalif kanat ise; Ortanın Solunun seçimlerde kullanılan ve başarısız olan bir slogan olarak misyonunu tamamladığını ve CHP'nin siyasi yelpaze içindeki yerinin ortanın sağında olması gerektiği düşünüyordu³³. 18. Kurultay, partideki sağ kanadın ilk büyük yenilgisini, sol kanadın da en önemli başarılı adımının atılmasını sağlamıştır. Bu kurultayda Ecevit liderliğindeki Ortanın Solu grubu çok ciddi bir ekip ve teşkilat çalışması içine girmiştir³⁴. Ecevit özellikle 1966'da Genel Sekreter olduktan sonra Ortanın Solunun teorisyenliğini yapmıştır³⁵. Bu itibarla, Ortanın Solu ekibinin asıl başarısı ve hareketin devamını garanti altına alan gelişme Bülent Ecevit'in Genel Sekreterliğe seçilmesi ve ekibin parti teşkilatına hâkim olmasının yolunun açılmasıdır³⁶. Partinin sol kanadı bu başarısını giderek geliştirecek ve başarı, Ecevit'in genel başkanlığına kadar uzanacaktır³⁷.

Parti içindeki Ortanın Solu söylemi ile ilgili anlaşmazlık 25 Aralık 1966'da yapılan Parti Meclisinde de devam etmiştir. Toplantıda İsmet İnönü ve Bülent Ecevit Ortanın Solunu savunurken, Turhan Feyzioğlu ise CHP'nin hiçbir zaman sosyalist bir parti olmadığını ve olmayacağını dile getirmiştir. Ortanın Solu yayımlanan Parti Meclisi bildirisinde yer almıştır. Bunun üzerine Turhan Feyzioğlu'nun da dâhil olduğu 8 üye bu

³¹ *Milliyet*, 19 Ekim 1966 s.1

³² *Milliyet*, 23 Ekim 1966, s.1

³³ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.67.

³⁴ S.Kili, a.g.e, s.229.

³⁵ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.81.

³⁶ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.68-69.

³⁷ Suna Kili, 1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları İstanbul 1976, s.232.

bildiriye karşı olduklarını kamuoyuna açıklamıştır³⁸. İsmet İnönü'nün bu açıklamaya cevabı olağanüstü kurultayı toplantıya çağırarak olmuştur.

28 Nisan 1967 günü toplanan CHP 4. Olağanüstü Kurultayının gündemi “8’ler”³⁹ hareketinin değerlendirilmesi ve sonuca bağlanmasıdır. Kurultayda bu konu tartışılmış ve parti tüzüğünde bu konunun meydana getirdiği bazı sorunlarla ilgili değişiklikler yapılmıştır⁴⁰. Olağanüstü kurultayın bir tasfiye kurultayı olduğu İsmet İnönü'nün şu ifadelerinde kendini göstermiştir: *“Mücadelenin son günlerinde bu sekiz arkadaş, teşkilatla doğrudan doğruya temasa geçme safhasına gelmişler, toplantı ve ziyaretlerle CHP’yi sosyalist olmaktan kurtarma görüşü içinde faaliyetlerini zirveye çıkarmışlardır. Taraflar arasındaki fark şudur ki, genel sekreter ve merkez yönetim kurulu, seçimden gelen bir tabii teşekküldür. Genel başkanın idaresi altındadır. 8’ler grubu kendi iradeleri ile teşekkül etmiş, bilinmez kimin emrinde ayrı iddiaları, davaları, hükümleri olan bir takımdır⁴¹.”* Turhan Feyzioğlu İnönü'nün bu ifadelerine bir bildiriyle aynı sertlikte şu ifadelerle cevap vermiştir: *‘Ulus gazetesinde tarihi gerçeklere rağmen Atatürk’ü sosyalist ilan edenler kimin emrindedirler bilmeyiz ama biz Atatürk’ün emrindeyiz, bir CHP sorumlusunun dergisinde Lenin ağzıyla demokratik rejimden ‘burjuva yutturması’ diye bahsedilmesini hoş görenler, kimin emrindedir bilmeyiz ama biz anayasanın emrindeyiz, vicdanımız, sarsılmaz inançlarımızla milletimizin emrindeyiz⁴².’*

4. Olağanüstü Kurultayda Turhan Feyzioğlu ve ekibinin istifaları ve tasfiyelerinden sonra yayımlanan Parti Meclisi bildirisinde CHP'nin bundan böyle tam bir dayanışma ve fikri tutarlılık içinde ve Atatürk'ün yolunda devrimci tabiatına uygun bir dinamizmle vatandaşlara güven vereceği ifade edilmiştir. Turhan Feyzioğlu'nun tasfiyesini sağlayan 4. Olağanüstü Kurultaydan sonra CHP'de yeniden toparlanma, partiden ayrılan parlamenterlerin il ve ilçe teşkilatında başlatmak istedikleri parçalanmayı önleme çalışmalarına girilmiştir. İstifalar teşkilatta büyük ölçüde etkili olmamıştır⁴³.

Ortanın Solu hareketiyle CHP sola yaklaşmıştır. Fakat İsmet İnönü Ortanın Solu ifadesini genel anlamda ve bir makroekonomik politika olarak dile getirmiştir. Ortanın Solu tutumunun gelişmesiyle CHP'nin durumu, 20 yıl önceki toprak reformunun

³⁸ *Milliyet*, 26 Aralık 1966, s.1.

³⁹ 25 Aralık 1966'da yapılan Parti Meclisinden sonra yayımlanan bildiriye muhalif olan bu 8 kişi Türk siyasetinde “8’ler” olarak adlandırıldılar.

⁴⁰ S.Kili, a.g.e, s.237.

⁴¹ *Milliyet*, 29 Nisan 1967 s.1

⁴² *Milliyet*, 29 Nisan 1967 s.7

⁴³ S.Kili, a.g.e, s.242.

uygulanmasıyla ortaya çıkan durumu andırıyordu. Parti içi mücadele yeni bir siyasi partinin kuruluşuna yol açmıştı. CHP Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu, 1967'de partisinden istifa ederek Güven Partisi'ni kurmuştu⁴⁴.

Ortanın Solu politikası CHP'de fikri tartışmalara konu olmaya devam etmiştir. 18 Ekim 1968'de gerçekleştirilen 19. Kurultay'da bu tartışmaların etrafında yapılmıştır. İnönü, kurultay konuşmasında parti içinde aşırı solcular olmadığını bildirerek, "*Biz sosyalist parti değiliz, Cumhuriyet Halk Partisi'yiz*" ifadesini kullanmıştır. İnönü'nün yeniden genel başkanlığa seçildiği kurultayda, Parti Meclisi seçimlerini, İnönü ile Ecevit'in birlikte hazırladığı liste kazanmıştır. Delegelelerden en yüksek oyu alan Ecevit, 26 Ekim 1968'de yeniden genel sekreterliğe seçilmiştir⁴⁵.

Ortanın Solu ekibinin parti yönetiminde üstünlüğü sağlaması, teşkilat çalışmalarına hız vermesi ile Ortanın Solu bir hareket olarak parti tabanına yayılmaya başlamıştır. Bu teşkilat çalışmalarının yanı sıra Ortanın Solunu fikri altyapısını sağlamak için birçok akademisyen teorik boyutta çalışmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda 1969 Seçim Bildirgesi ortaya çıkmıştır. "*İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz.*" başlığı taşıyan seçim bildirgesi CHP için bir dönüm noktasıdır⁴⁶. CHP'li muhaliflere göre ise Ortanın Solu söylemi ile partinin sola kaymakta olduğu ortadadır. Bu durumdan rahatsızlık duyanların Güven Partisi'ni kurması ve partinin bölünme yaşaması bunun örneği olarak sayılabilir⁴⁷.

12 Ekim 1969 genel seçimlerine Adalet Partisi, Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Güven Partisi, Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Yeni Türkiye Partisi ile bağımsız adaylar katılmıştır. Seçim sonucunda CHP'nin oyları %28,7'den %27,4'e düşerek eski oylarını kısmen korumuştur. CHP'nin milletvekili sayısı ise 1965'e oranla az da olsa artmış, 1965 seçimlerinde 134 milletvekilliği kazanan parti 1969'da 143 milletvekili kazanmıştır⁴⁸. CHP beklediği başarıya ulaşamamıştır. AP'nin oyları ise %52,9'dan %46,6'ya düşmesine rağmen Milli Bakiye Seçim Sistemi⁴⁹ yerine

---

⁴⁴ E. Konuralp, a.g.e, s.118.

⁴⁵ Milliyet, 29 Nisan 1967

⁴⁶ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.69.

⁴⁷ Uğur Tekin, Ecevit'in Günah Galerisi, Umur Kitapçılık İstanbul 1975, s.33.

⁴⁸ S. Bulut, a.g.e, s.166.

⁴⁹ *Bu sistemde seçim bölgelerinde sonuçlara yansımayan oylar toplanarak, tüm Türkiye genelinde partilere göre dağıtılmaktadır. Böylece Türkiye genelinde az oy alan partiler de milletvekili çıkarmayı başarabilmektedir.*

Barajsız d'Hondt Seçim Sistemi⁵⁰ uygulandığından milletvekili sayısı 240'tan 256'ya yükselmiştir. 1965 seçimlerinde katılım 71,3 iken bu seçimlerde katılım oranı düşük olmuş, seçmenlerin %64,3'ü seçime katılmıştır⁵¹.

Ecevit'e göre CHP'nin 1969 seçiminden beklediği sonucu alamamasının nedeni, partinin iktidara geldiği takdirde seçim bildirgesi doğrultusunda çalışacağı, reformları, radikal tedbirleri gerçekleştireceği inancı verememesidir. Mevcut kadrosu ile CHP'nin düzen değişikliği yapamayacağı kanaati CHP'deki lider değişikliği dönemine kadar geçerliliğini sürdürmüştür⁵². 1969 milletvekili genel seçimlerinden sonra CHP yönetici kadrosu içinde yeniden huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu huzursuzluğun temelinde 1969 seçimleri dolayısıyla yayınlanan seçim bildirgesi ile CHP'nin düzen değişikliği programı üzerinde partinin yöneticileri arasındaki görüş farklılıkları yatmaktadır⁵³.

1969 seçimleri sonrası Parti Meclisi'nde ve teşkilatta iç mücadele yeniden ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine olağan zamanından erken bir zamanda 3-8 Temmuz 1970 tarihleri arasında 20. Kurultay gerçekleştirilmiştir. 20. Kurultay parti içi muhalefet olan Kemal Satır⁵⁴ ve ekibi ile Ecevit ve ekibi arasındaki bir mücadele olarak nitelendirilebilir. Genel Başkan İnönü bu kurultayda açıktan hiçbir grubu desteklememiştir. İnönü'nün desteğini almaya kesin gözüyle bakan Satır grubu, İnönü'nün parti yönetim organları seçiminde tarafsız kaldığını belirten beyanından sonra baştan yenilgiye uğramışlardır. Kurultay Ecevit'in kesin bir başarısı ile sona ermiştir. Kurultay sonrası Ecevit artık propaganda araçlarının da etkisiyle popüler olduğu bir döneme girmiştir. Kemal Satır, 20. Kurultay sonrasında CHP'den istifa etmiştir. Satır, Genel Başkanı İnönü'ye gönderdiği Parti Meclisi'nde istifa mektubunda, Genel Sekreter Ecevit'i partinin laiklik ilkesinden sapmakla ve anarşik bir ortam meydana getirecek davranışlarda bulunmakla suçlamıştır⁵⁵.

1969 yılında Türkiye'nin siyasi gündemindeki en dikkat çekici konu Demokrat Partililerin siyasi af meselesidir. 7 Temmuz 1966 günü de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay

---

⁵⁰ Bu sistemde bir seçim bölgesinde partilerin aldığı oy miktarı, o bölgenin milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar 1'den başlayarak bölünüyor. Partilerin bu bölünmelerle elde ettikleri sayılar en çoktan en aza diziliyor ve milletvekili sayısı dağıtılıyor. Bu hesaplama, bölgedeki milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar devam ediyor. Baraj olmadığı için başka kriterlere girmeden, bölünme yoluyla elde edilen oy miktarlarına göre dağılım yapılmaktadır.

⁵¹ Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Ankara 2012, s.5

⁵² S.Kili, a.g.e, s.254.

⁵³ S.Kili, a.g.e, s.250.-252.

⁵⁴ 27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra oluşturulan Kurucu Meclis üyeliğinde bulundu.1961 ve 1965'te Elâzığ'dan milletvekili seçildi.1962'de getirildiği CHP genel sekreterliği görevini 1966'ya değin sürdürdü.1963-65 arasında İsmet İnönü kabinesinde devlet bakanlığı ve başbakan yardımcılığı yaptı. 1969'da yeniden Adana milletvekili seçildi. TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 146

⁵⁵ S.Kili, a.g.e, s.264.

tarafından sağlık nedenlerinden dolayı kalan cezası affedilen Celal Bayar, Eski DP'lilerin siyasi haklarının iadesine ilişkin tek başına iktidar olan AP üzerindeki baskıyı arttırınca DP'lilerin siyasi haklarının iadesi ile ilgili ilk teklif AP'den gelmiştir. AP, Millet Meclisi Grup Başkanı Osman Sabit Avcı'nın başkanlığında 12 Mayıs 1969 tarihinde 219 imzalı bir önerge vermiştir. Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi de DP'lilere siyasi haklarının verilmesini destekliyorlardı⁵⁶. İnönü de siyasi hakların iadesi önergesini desteklediğini ifade etmiştir. Muhalefet ise İnönü'nün bu davranışının AP'yi zor durumda bırakmak için siyasi bir taktik olduğu kanaatini taşıyordu. Ordu da affa karşı çıkmış, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da 19 Mayıs dolayısıyla yayınladığı bayram mesajında açıkça söz konusu Anayasa değişikliğine karşı olduğunu ilan etmiştir⁵⁷. Başbakan ve AP Genel Başkanı Demirel birtakım görüşmelerde bulunmuş ve söz konusu af kanununun Mecliste görüşmesini ertelenmiştir. Demirel kendisine göre olası bir darbeyi önlemiştir, fakat Demirel'e tepki gösteren Celal Bayar başına Ferruh Bozbeyleli'yi getirdiği Demokratik Parti'yi kurdurmuştur. Böylece Demokratik Parti'nin kuruluşu sonrası Adalet Partisi içinde bölünmeler başlamıştır⁵⁸.

CHP'de 1970'lerde parti söylemindeki Ortanın Solu kavramı yerini demokratik sola bırakmıştır. Yumuşatılmış bir anti-emperyalizm, kendini komünizmden ayırtırmaya özen gösteren bir anti-kapitalizm iddiasını içeren, halk sektörü ve kooperatifçilik vurgusu olan bir politika izlemiştir. CHP'nin 1970'lerdeki şiarı "*halk için halkla birlikte*" idi⁵⁹.

CHP 20. Kurultayı, iki yıllık sürenin dolmasına üç buçuk ay kala erken bir tarihte 3 Temmuz 1970 tarihinde toplanmıştır. İnönü, bu Kurultayda da CHP'nin bir sosyalist parti olmadığı, olmayacağı görüşünü tekrarlamış, yasaların sınırları içinde bir sosyalist parti kurulabileceğini ancak CHP'nin bir sosyalist parti olarak kullanılmasını istemediğini de belirtmek ihtiyacı duymuştur⁶⁰. Parti içi huzursuzluklar nedeniyle erken bir tarihte toplantıya çağrılan CHP Kurultayı çok sert mücadelelere sahne olmuştur. Parti meclisi seçimleri Ecevit listesinin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Ecevitçiler parti meclisinin denetimini tamamen ellerine geçirmişlerdir. Parti içi muhalefetin başını çeken Grup Başkanvekili Kemal Satır'ın listesinden ise sadece Satır ve Kemal Demir, parti meclisine girebilmiştir. İsmet İnönü daha fazla bölünmeye engel olma amacı ile geleneksel denge

---

⁵⁶ *Milliyet*, 13 Mayıs 1969, s.11.

⁵⁷ S. Bulut, a.g.e, s.166.

⁵⁸ Serkan Yorgancılar, *Milli Görüş (1969-1980)*, Pınar Yayınları İstanbul 2012, s.174.

⁵⁹ E.D.Ozan, a.g.e, s.677.

⁶⁰ S.Kili, a.g.e, s.258.-259.

politikasını uygulamıştır⁶¹. Satır Grubu kongre sonrası CHP'den ayrılarak Cumhuriyetçi Parti'yi kurmuşlardır. CP daha sonra Güven Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını alacaktır⁶².

1970'li yıllar Refah Devleti⁶³ ile dünyada, Ortanın Solu ile de Türkiye'de Sosyal Demokrasi'nin yükseldiği yıllar oldu. 1973 ve 1977 seçimleri ile Ortanın Solu geniş bir halk desteği kazandı. Ancak pratikte ekonomik koşulların sınırlılığı ile CHP'nin halk kitlelerine verdiği sözler çelişince, Ortanın Solu vaat ettiklerini halka veremedi. Bu başarısızlıkta ülkenin içinde bulunduğu ortamın da etkisi büyüktü⁶⁴.

2.1.3. Necmettin Erbakan

Erbakan, Milli Görüş hareketinin kurucusu, Başbakan Yardımcısı ve Başbakan olarak Türk Siyasi hayatının yarım asrında yer almış önemli bir aktördür. Türk siyasi hayatına aktif olarak "Siyasi İslam" kavramını literatüre sokan Necmettin Erbakan siyasetçi ve parti kurucu olarak önemli bir yere sahiptir. Bir dönem bağımsız milletvekilliği yapan Erbakan, daha sonra kendi partilerini kurmuştur. Erbakan'ın kurduğu partilerin yanında yetiştirdiği siyasetçilerin de sayısı fazladır. Erbakan Türk siyasi tarihinde partisi en çok kapatılan liderdir. 1970 yılında Milli Nizam Partisi'ni, 1972 yılında Milli Selamet Partisi'ni, 1983 yılında Refah Partisi'ni 1998 yılında Fazilet Partisi'ni, 2001 yılında Saadet Partisi'ni kurmuştur.

Türk siyasi yaşamında hemen her liderin bir lakabı vardır. Türk siyasetinde tarih boyunca anılacağı bir lakaba sahip olmuş isimler vardır. Necmettin Erbakan'a Hoca denmektedir ve hoca denmesinin ilk nedeni, kendisinin akademisyen kimliğidir. İkinci nedeni ise siyasetteki dini kimliği nedeniyle hoca olarak kabul görülmesidir. Üçüncü ve son neden ise Milli Görüşü bir okul olarak değerlendirmesi ve ideolojik verilerin aktarımında doğrudan rol oynamasıdır⁶⁵. Bu bağlamda Erbakan'ın karakterinin ana çizgileri İstanbul Teknik Üniversitesi, Gümüş Motor ve Odalar Birliği yıllarında oluşmuştur. Erbakan gençlik yıllarından itibaren Türkiye'nin sanayileşmesi için uğraşmıştır. Ona göre en güzel musiki makine, en büyük milli dava ise sanayileşmektir. Necmettin Erbakan'ın neredeyse tamamı mücadele ile devam eden hayat çizgisinin

---

⁶¹ S. Bulut, a.g.e, s.167.-168.

⁶² G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.101.

⁶³ *Refah devleti bireylere asgari seviyede refah veya refah imkânı sağlayan devlet olarak tanımlanabilir.*

⁶⁴ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.34.

⁶⁵ Işıl Arpacı, Türk Siyasetinde Erbakan, Kopernik Kitap İstanbul 2017, s.44.

temelleri, ülkenin ticaret, sanayi, eğitim gibi benzeri sahalarda atılabilecek adımları kurgulama üzerinde şekillenmiştir.

Necmettin Erbakan, Cumhuriyet'in kuruluşundan üç yıl sonra 29 Ekim 1926 tarihinde Sinop'ta dünyaya geldi⁶⁶. Annesi Kamer Hanım, babası Mehmet Sabri Beydir. Ağır Ceza Hâkimi olan babası Mehmet Sabri Erbakan, çeşitli illerde görev yapmıştır⁶⁷. Erbakan'ın ailesinin de Ecevit'in ailesi gibi bürokrasi ve siyasette önemli noktalarda olan isimler olması o günün koşullarında dikkate değer bir husustur.

İlkokula Kayseri Cumhuriyet İlkokulunda başlayan Necmettin Erbakan, babasının tayini durumu nedeniyle öğrenimine Trabzon'da Gazi Paşa İlkokulunda devam etmiştir. 1937 yılında okul birinciliği ile mezun olmuştur⁶⁸. Orta tahsili için İstanbul Erkek Lisesine kabul edilmiş ve bu okuldan 1943 yılında birincilikle mezun olmuştur. Erbakan'ın başarılı öğrenim hayatı üniversitede de devam etmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi Motor Bölümü'ne ikinci sınıftan başlamıştır⁶⁹. Erbakan İTÜ'de beş yılda bitmesi gereken öğrenimini dört yılda tamamlayarak 1948 yılında 4 üzerinden 3.96 not ortalaması ile bölüm birincisi olarak mezun olmuştur. Aynı yıl motor bölümüne asistan olarak başlayan Erbakan, 1951 yılında Aachen Teknik Üniversitesi'nde ilmi araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya gönderilmiştir⁷⁰. Almanya'da bulunduğu sırada Erbakan ağır sanayi fabrikalarını fırsat buldukça gezmiş ve incelenme imkânı bulmuştur⁷¹. Erbakan'ın ileriki dönemlerinde sıklıkla vurgulayacağı "*Ağır Sanayi Hamlesi*" gibi projelerinin filizlendiği yer bu incelemelerin yapıldığı yer olan Almanya olmuştur.

1953 yılında doçentlik sınavlarına giren Necmettin Erbakan, Doçent olduktan sonra tekrar Almanya'ya dönmüştür. Deutz firmasında 6 ay süreyle baş araştırma mühendisi olarak çalışmıştır. 27 yaşında doçent olarak, İTÜ'de en genç yaşta doçent olan kişi olmuştur⁷². 1954 yılında Türkiye'ye dönen Erbakan, bir süre İTÜ'de görev yaptıktan sonra askerlik görevini ifa etmek için üniversitedeki görevinden ayrılmış ve İstanbul Kağıthane'deki İstihkam Okulu'nda yedek subay olarak göreve başlamıştır. Erbakan ilk 6 aydan sonra askerliğinin 6 ayını asteğmen, 6 ayını da teğmen olarak geçirmiştir⁷³.

⁶⁶ TBMM Arşivi, Dönem: 19, Dosya No: 316.

⁶⁷ Ekrem Kızıldaş, Herkesin Hocası Erbakan 6. Baskı, Hayat Yayınları İstanbul 2016, s.15

⁶⁸ Ahmet Akgül, Erbakan Devrimi, Togan Yayıncılık İstanbul 2011, s.25.

⁶⁹ Kızıldaş, a.g.e, s.20.

⁷⁰ Akgül, a.g.e, s.26

⁷¹ Mehmet Ergin, Dünden Bugüne Necmettin Erbakan, Akis Kitap Yayınları İstanbul 2006, s.33

⁷² I.Arpacı, a.g.e, s.48.

⁷³ Sebahattin Uçar, Savunan Adam, Yasin Yayınevi İstanbul 2000, s.49

Necmettin Erbakan, 39 yaşında profesör olmuş bir makine mühendisiydi. İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Motor Kürsüsü Profesörlüğüne atanma kararı 27.01.1965 tarihinde gerçekleşmiştir⁷⁴. Doktoradan hemen sonra hiç beklemeden doçent olan Erbakan'ın doçentliği ve profesörlüğü arasında 12 sene gibi uzun bir süre geçmişti.

Necmettin Erbakan öncülüğünde kurulan Gümüş Motor Fabrikası, Türkiye'nin ilk dizel motor fabrikasıydı ve muhafazakâr camiada büyük ses getirmişti⁷⁵. 1960 yılında Gümüş Motor'u ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes, fabrikanın ihtiyacı olan döviz tahsisi sorununu çözmüş, fabrikanın seri üretim resmi açılışına Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ı göndermiştir. Aynı yıl seri üretime geçebilecek duruma gelen Gümüş Motor, 7.000 lira civarındaki motorların muadilini 5.000 liradan satmaya başlayınca, ithalat arttırılmış ve yabancı motorlar piyasada 4.000 liraya satılmaya başlanmıştır. Bundan ötürü zor duruma giren Gümüş Motor, fiyatlarını 3.500 liraya çekmiş, ancak bu kez ithal motorlar 2.800 liraya satılmaya başlanmıştır. Art arda yaşanan zorluklar, Gümüş Motor'un durumunu kötüleştirilmiş, önce teşvik amaçlı hisse alımlarında bulunan fakat hisse senedi fiyatları düşmeye başlayınca bazı hisseleri de satın alan Türkiye Şeker Şirketi, Gümüş Motor hisselerinin %51'ine sahip olmuştur. Bu nedenle Türkiye Şeker Şirketi fabrikanın yönetimine müdahale etmeye başlayınca işler Erbakan için istemediği bir duruma gelmiş ve 1963 yılında izinli olarak ayrıldığı üniversitedeki görevine geri dönmüştür⁷⁶. Gümüş Motorun adı da daha sonra Türkiye Şeker Şirketi tarafından değiştirilecek ve Pancar Motor olacaktır⁷⁷.

Gümüş Motor, Erbakan'ın ileriki yıllarda sıklıkla kullanacağı ağır sanayi hamlesinin de ilk örneği olacaktı. Erbakan, Gümüş Motor tecrübesi ile bir bakıma yönünü Anadolu'ya çevirmiştir. Gümüş Motor deneyimiyle Türkiye'nin kendi motorunu yapabileceğini kanıtlayan Erbakan'ın en büyük iddialarından biri de Türkiye'nin kendi otomobilini üretebileceğidir⁷⁸. Bununla ilgili 1961 yılında Türkiye Makine, Motorlu Vasıta ve Yardımcı Birliği adında 102 Milyon lira sermaye ile bir teşebbüs hayata geçirilmiştir. Bu birlik namına açıklama yapan Necmettin Erbakan: *"Pek yakın zamanda halk tipi ilk Türk otomobili, tamamen yerli malzeme ile meydana getirilecek ve yabancı ülkelerdeki imalat*

⁷⁴ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 310.2.19. [Bu dipnottan itibaren 'Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi' kısaltılarak 'BCA' şeklinde kullanılacaktır. Eğik çizginin (/); sol tarafı fon kodunu, sağ tarafı ise yer numarasını ifade edecektir.]

⁷⁵ Ebru Deniz Ozan, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, Yordam Kitap İstanbul 2015, s.682.

⁷⁶ I.Arpacı, a.g.e, s.51.-52.

⁷⁷ Erbakan Nereye Koşuyor, Tempo Kitapları -18 İstanbul 1994, s. 12.

⁷⁸ I.Arpacı, a.g.e, s.52.

kalitesi de sağlanmış olacaktır.” ifadelerini kullanmıştır⁷⁹. Ayrıca Erbakan Türkiye’nin ilk yerli otomobili üretimine ön ayak olmuştur. Konu ile ilgili Milli Birlik Komitesi lideri Cemal Gürsel ile görüşüp ikna etmeyi başarmıştır⁸⁰. Böylece Erbakan, Türkiye’nin ilk yerli otomobili olan Devrim’in üretimine ön ayak olmuştur⁸¹.

1967 yılında Almanya’dan profesörlük teklifi alan Necmettin Erbakan aynı zamanda TOBB Genel Sekreterliği teklifi de almıştır. Gümüş Motor tecrübesinden sonra Necmettin Erbakan TOBB’da görev almaya karar vermiştir. Erbakan, Türkiye’nin sanayileşebilmesi açısından bu kuruluşun önemini anlamıştır. Sanayi Bakanı Mehmet Turgut ve Ticaret Bakanı Ahmet Tükel, Başbakan Süleyman Demirel’in fikrini alarak 1967 yılında Necmettin Erbakan’ı Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsaları yani Türkiye Odalar Birliği’nin Genel Sekreterliğine tayin etmişlerdir⁸². Akademisyenlik yerine TOBB’u seçen Erbakan böylece yönünü değiştirmiştir. Necmettin Erbakan’ın TOBB Genel Sekreterliği görevi için ikameti de artık Ankara olmuştur. Erbakan görevi süresinde pek çok kez Anadolu’yu gezmiştir. Birçok sanayici, tüccar ve iş adamıyla tanışmış ve böylece Anadolu’da tanınmıştır. Necmettin Erbakan, Odalar Birliği’nde çalıştığı esnada, aynı kurumda görev yapan Nermin Hanım ile evlenmiştir⁸³.

24 Mayıs 1969’da Erbakan, Türkiye’nin iktisadi hayatına hâkim tek kuruluşu Odalar Birliği’ne Anadolu’daki hâkim tüccarlarının desteği ile TOBB İdare Heyeti üyeleri tarafından başkan olarak seçildi⁸⁴. Ardından Odalar Birliği Başkanlığı seçiminin geçersiz sayılması gerekçesi ile Danıştay’a başvuru yapıldı. Erbakan, bu görevinden Ankara Valiliğinin emriyle uzaklaştırıldı. Bu durum Erbakan’ı siyasi hayata iten en son olaydı. 2,5 ay kadar başkanlık yaptıktan sonra Odalar Birliğinden zor kullanılarak polis marifetiyle çıkartılan Erbakan siyasete ilk adımını atmak için AP’ye kaydını yaptırmıştır. Bu kayıt Demirel tarafından derhal veto edilmiştir. Böylece Erbakan’ın AP’ye girmesi önlenmiştir. Bu yaşananlar 1969 seçimlerine çok az bir zaman kala gerçekleşmiştir⁸⁵.

⁷⁹ *Milliyet*, 16 Ocak 1961, s.1

⁸⁰ Fehmi Çalmuk, *Selamün Aleyküm Komutanım*, Kim Yayınları Ankara, 2000, s.13.

⁸¹ *Düşünen Adam Dergisi*, 24 Mart 1961, S.12. s.7-10

⁸² Kenan Akın, *Milli Nizam’dan 28 Şubat’a Olay Adam Erbakan*, Birey Yayıncılık İstanbul, 2000, s.16.; Uçar, a.g.e, s.67.

⁸³ *Nermin Erbakan, 1943 yılında Balıkesir’de dünyaya geldi. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nden mezun olduktan sonra Türkiye Odalar Birliği’nde uzman olarak görev yaparken tanıştığı Necmettin Erbakan ile 10 Ocak 1967’de evlendi.*

⁸⁴ *Milliyet*, 28 Mayıs 1969, s.1

⁸⁵ Zafer Karib, *Siyasi Partiler Beynelmillel Denge Politikası ve Yeni Devrin Eşiğinde MSP*, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.91-93.

Odalar Birliğindeki olayları izleyen Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, Erbakan'ı kendi partisine davet etmiş, ancak Erbakan Bölükbaşı'nın başkanlıktan ayrılmasını ve kendisinin Genel Başkan olmasını önerince bu teklif sonuçsuz kalmıştır⁸⁶. Siyasete adım atma sürecinde Süleyman Demirel ile yaşanan son olumsuzluklar üzerine Erbakan, 2 Eylül 1969 günü Ankara'da bir basın toplantısı düzenledi. Kendi adaylığını veto eden AP yöneticilerini eleştirdi. Seçimlerde Konya'dan bağımsız aday olduğunu açıkladı. Erbakan'ın en önemli eleştirilerinden biri Adalet Partisi'nin başı ile gövdesinin birbirine uymadığıdır⁸⁷. Erbakan “*Milliyetçi ve muhafazakâr bir Türkiye*” sloganı ile Konya'dan bağımsız aday olarak 1969 Milletvekili Genel Seçimlerine katılmış ve Konya Milletvekili olarak Meclise girmeyi başarmıştır⁸⁸.

Burada göze çarpan önemli nokta Erbakan'ın bağımsız aday olarak Konya'yı seçmiş olmasıdır. Bunu Anadolu vurgusunun yansıması şeklinde görebiliriz. Aynı dönemde Erbakan'la birlikte hareket eden 20 isim de çeşitli illerden bağımsız aday olmuşlardır. İlk siyaset sahnesine “*Bağımsızlar Hareketi*” olarak girilmişti. Bağımsız olarak girdiği 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinde “*Milliyetçi ve muhafazakâr bir Türkiye*” ve “*Hak geldi, batıl zail oldu*⁸⁹.” sloganlarını seçimler için kullanan Erbakan ve diğer arkadaşları için 12 Eylül 1969 tarihindeki seçim hayal kırıklığına yol açtı. Çünkü Bağımsızlar Hareketi şeklinde nitelendirilen ve sayıları 20 olan harekette Erbakan'ın hiçbir arkadaşı Meclis'e girememişti. Böylece Meclis açıldıktan sonra da Millet Partisi'nden kendilerine katılacağını düşündüğü milletvekilleriyle kurmak istediği Anadolu Partisi projesi de başlamadan sona ermiştir⁹⁰.

Necmettin Erbakan, ülkemizin özellikle 1970'ten sonraki yıllarının en önemli isimlerindendi. Genel olarak değerlendirildiğinde, Necmettin Erbakan'ın siyasi yaşamındaki ilk iki döneme bakacak olursak, ilk dönem Necmettin Erbakan'ın bağımsızlar hareketi ile siyasi alanda görünürlük kazandığı 1969 yılında başlayıp Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasına kadar süren siyasi oluşum dönemidir. İkinci dönem ise MSP dönemini içine alarak 12 Eylül'e kadar süren siyasi biçimlenme dönemidir⁹¹.

Necmettin Erbakan Anadolu sermayesinin siyasi alanda temsil edilmesi ile birlikte yerli ve milli kalkınmanın da gerçekleşeceğine inanıyordu. Ülkenin kalkınması adına bu

⁸⁶ I.Arpacı, a.g.e, s.60.

⁸⁷ Erbakan Nereye Koşuyor, Tempo Kitapları -18, İstanbul 1994, s. 13.; *Milliyet*, 3 Eylül 1969, s.1

⁸⁸ S. Bulut, a.g.e., s.214.

⁸⁹ *Milliyet*, 3 Eylül 1969, s.1

⁹⁰ Erbakan Nereye Koşuyor, a.g.e, s. 14.

⁹¹ I.Arpacı, a.g.e, s.371

hususunu bir çıkış noktası olarak görüyordu. Ayrıca kullandığı “*adil düzen*” gibi terimlerin benzer olarak Bülent Ecevit’in kullandığı “*Ne ezilen ne ezen, insanca hakça bir düzen*” söylemine teorik olarak benzemesi CHP – MSP koalisyon protokolü ve hükümet programında iki tarafında ortak bir paydada buluşmasını sağlamıştır.

2.1.4. Milli Selamet Partisi

Kuruluşundan kısa bir süre sonra girdiği ilk seçimlerde üçüncü parti olan ve koalisyon görüşmelerinde ve Bakanlar Kurulunda amblemindeki anahtar gibi kilit rol oynayan MSP 12 Eylül 1980 ihtilaline kadar Türk Siyasi tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

MSP’nin siyasi oluşum döneminin temel özelliği; Necmettin Erbakan’ın söylemlerinin görece sertliği ve laiklik ile sermaye dağılımı üzerine biçimlenen eleştirel niteliğidir. Siyasi biçimlenme dönemi Necmettin Erbakan’ın üç kez iktidar olduğu bir dönemdir ve belirgin özelliği Necmettin Erbakan’ın düşüncelerini ilk kez “*Milli Görüş*” adı altında dile getirmeye başlamasıdır⁹². İkinci olarak, Necmettin Erbakan ilk kez bu dönemde iktidara gelmiş ve CHP-MSP koalisyonu ile “Milliyetçi Cephe” hükümetlerinde yer almıştır. Üçüncü olarak ise bu dönemden itibaren Necmettin Erbakan’ın siyasi söyleminin ana eksenini haline gelen Milli Görüşe yeni kavramlar eklenmiştir. Necmettin Erbakan’ın 1969-71 arasında dile getirdiği ve mukaddesatçılık olarak tanımladığı düşünceleri, Milli Görüş adı altında ifade etmeye başlaması ilk kez 1973 seçimleriyle olmuştur⁹³. Bu bağlamda etkisini uzun süre gösterecek bu hareketin çıkış noktası olan “*Milli Görüş*” kavramı 1973 seçimlerinde ete kemiğe bürünmüş ve Millet Meclisi’nde yer bulmuştur.

Erbakan “*Milli Görüş*”ü, milletimizin tarihi, ananevi ve bütün manevi değerlerine saygılı görüş olarak tanımlamaktadır⁹⁴. Ayrıca Milli Görüşün amacı manevi ve maddi alanlarda kalkınmayı sağlamak; özellikle manevi gelişmeye ve ahlakçılığa gereken ağırlığı vermek, bunun için de bireylerin manevi ve fikri eğitimini gerçekleştirmektir. Bu çerçevede milli görüş beş ana hedef öngörmektedir. Bunlar;

1- İç Barış

2- Devlet – Millet Kaynaşması

---

⁹² I.Arpaç, a.g.e, s.371.

⁹³ I.Arpaç, a.g.e, s.382.-383.

⁹⁴ S. Bulut, a.g.e, s.225.

3- Yeniden Büyük Türkiye Meşalesi

4- Manevi Kalkınma

5- Maddi Kalkınma'dır⁹⁵.

Erbakan'ın kullandığı kavramlardan biri de “*Büyük Türkiye İdeali*”dir. Erbakan'a göre politik anlayışa göre yapılacak şey, yeniden yapmak değil, var olanı ortaya çıkarmaktır. Türkiye zaten büyüktür, konu onu yabancılara da gösterebilmek, dünyaya tanıtmaktır. Erbakan'a göre Türkiye'nin batıdan alacağı bir şey yoktur, çünkü daha önce her şeyi onlara zaten Müslümanlar vermiştir⁹⁶. Erbakan böylece Müslüman geri değildir, Müslüman ilimsiz değildir bilincini uyandırmaya çalışır. Yani öce kendisini destekleyecekleri manevi bir güç kazandırmak ister. Böylece, Türkiye'de öteden beri Batının teknolojisine evet deyip, düşünce ve sosyal yaşamına hayır diyenlerin mantığını belirginleştirmiş olur⁹⁷.

Erbakan, Adalet Partisi'ni de Cumhuriyet Halk Partisi'ni de biri kapitalist felsefenin, diğeri sosyalist felsefenin etkisinde kalmış materyalist yapılar olarak görür⁹⁸. Erbakan Türk milletinin düşmanlarının sayısının bir hayli fazla olduğunu, ancak Türk milletinin içerisinde taşıdığı cevheri bulup bu cevhere göre hareket ettiği takdirde yeniden Büyük Türkiye olabileceğini vurgulamıştır. Aslında bu söylem, dönemin CHP'si ve AP'si düşünüldüğünde çok daha kapsayıcı ve kuşatıcı bir söylemdi. Çünkü bu söylemin içerisinde hem anti-emperyalist vurgular vardı hem de vatan millet gibi muhafazakâr vurgular vardı.

Öncelikle belirtmek gerekirse, AP İktidarı döneminde ve bu partinin icraatının 12 Mart'ı hazırlayan ortamında yeni bir parti doğuyordu. Odalar Birliği içindeki mücadele, Anadolu küçük ve orta girişimciliğinin Erbakan'ın önderliğinde bir siyasi parti olarak teşkilatlanması gerektiren boyutlara ulaşmıştır. Böylece Milli Nizam Partisi 26 Ocak 1970'te Türk siyasi hayatındaki yerini almıştır⁹⁹. Bu bağlamda MNP'nin Türk siyasi hayatına doğmasına neden olan olay Türkiye Odalar Birliği içindeki Süleyman Demirel üzerinden kişisel düzeyde görünen bir çekişmeyle ilgilidir.

---

⁹⁵ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.111.

⁹⁶ S.Tanju, a.g.e, s.115.

⁹⁷ S.Tanju, a.g.e, s.116.

⁹⁸ S.Tanju, a.g.e, s.109.

⁹⁹ A.Y.Sarıbay, a.g.e. s.99.

Erbakan Türkiye'nin dış etkilerden bağımsız bir şekilde fikir üretebilen bir siyasi hareketin meydana getirilmesini zaruri görüyordu¹⁰⁰. MNP'yi ortaya çıkaran etkenler arasında 1960'dan sonraki sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisi büyüktür. Sanayileşme politikasının hız kazanması, kent ve taşra sermayesi arasındaki çekişme AP'den kopmalara Milli Nizam Partisi'nin ve Demokratik Parti'nin kurulmasına yol açmıştı. Taşranın daha gelenekçi İslamcı çevreleri MNP'yi desteklerken diğer kesimi ise Demokratik Parti'ye destek vermiştir. Küçük ve orta girişimciliğin MNP'den önce AP içinde yer almasının nedenleri, AP'nin devamı olduğunu söylediği DP döneminde özellikle 1950-57 yıllarının en çok küçük sanayiciler, ikinci derece de küçük ticaret kesimi için refah dönemi olmasına bağlanabilir. Söz konusu kesimler AP iktidarında da aynı beklentiler içinde olmuşlardır. Fakat zaman içerisinde böyle bir beklentiyi AP'nin gerçekleştiremediği görmüşlerdir¹⁰¹.

Erbakan'ın kuracağı partilerin seçmen kitlesi ve yönetim kadroları çok belirgin bir şekilde dindar kesimlerdenidir. Milli Nizam Partisi, Türkiye'nin kültürel ve siyasi yaşamının İslamlaşmasını istiyordu. Bireyin günlük yaşamının İslami kurallara göre biçimlendirilmesini istediği gibi devletin de İslamlaşmasını savunuyordu¹⁰². Bu partiyi kuranlar, kendi kişilikleri yanında, bu kişiliği destekleyecek bir halk kitlesini hazır bulmuştu. Bu kişiyi de siyasi hayata atılmaya mecbur eden Demirel idi. MNP'yi kuran Necmettin Erbakan, Demirel'in yanlış tutumları sonucu bir parti kurma zorunluluğu içine girmişti.

MNP programı incelendiğinde aktarılan hususların ortak özelliği olarak sosyal hayatın içinde ve iktisadi faaliyetlerde rol alacak inançlı insan tipi meydana getirmek ve ahlaki nizama önem vermek göze çarpmaktadır¹⁰³. Erbakan hareketi AP'yi yabancı sermaye ile iş birliği yapan milli olamayan bir yapı olarak nitelmiştir¹⁰⁴. Böylece sağ tabana neden yeni bir partiye ihtiyaç duyulduğunun izahı yapılmıştır.

Kurucuları bağlamında MNP, Cumhuriyet'in laik eğitim kurumlarından yetişmiş taşra kökenli dindar serbest meslek sahipleriyle yine taşrada ticaret ve sanayile uğraşan dindar girişimcilerin ortak hareketi olarak tanımlanabilir. Parti içinde bu iki kesim arasında köprüyü ilahiyatçılar kuruyor görünse de aslında herhangi bir köprüyü gerektirecek bir

---

¹⁰⁰ M.Ergin, a.g.e, s.59.

¹⁰¹ S. Bulut, a.g.e, s.215-216.

¹⁰² Soner Yalçın, Hangi Erbakan 4. Basım, Öteki Yayınevi Ankara, s.65.

¹⁰³ S. Bulut, a.g.e, s.220.

¹⁰⁴ Ömer Burçak, İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.64.

mesafe söz konusu değildir. Diğer taraftan MNP'nin kurucuları, entelektüel birikimi temsil eden ve İslamcı kesimde saygın bir konumu olan isimlerdir¹⁰⁵.

MNP'nin teşkilat yapısı bağlamında diğer partilerden farklı olarak gerek merkez teşkilatı gerekse taşra teşkilatı içinde yer alan Parti Yüksek Şurası ve İl şurası dikkat çekmektedir. Yüksek Şura; parti kurucuları, parti genel başkanı, genel idare heyeti üyeleri, partili eski genel başkan, başbakan ve cumhurbaşkanı, il başkanları, yardımcı kollara genel başkanlarıyla partili TBMM üyelerinin aralarından seçeceği 20 üyeden oluşturulmuştur. Büyük kongreden sonra partinin en yüksek organı olan ve altı ayda bir toplanan Yüksek Şura, partinin genel politikasını büyük kongrenin direktif ve temayülüne uygun olarak tayin ve tespit etme, genel idare kurulunun hazırladığı yönetmelikleri tayin ve tespit etmekle, gerektiğinde partiyle ilgili komisyonlar kurarak genel idare kuruluna yardımcı olmakla görevlidir. MNP'de büyük kongreden sonra partinin en yüksek organı olarak geniş katılımlı bir istişare heyetinin oluşturulmuş olması, İslami siyaset bağlamında yönetim organlarının en önemli noktasını oluşturan istişare ilkesinin görünümüdür¹⁰⁶.

Milli Nizam Partisi'nin kuruluş tarihi olan 26 Ocak 1970 tarihinde bir detay dikkat çekmektedir. Bu tarih, Avrupa karşısında en ağır toprak kaybına uğradığımız Karlofça Antlaşması'nın yıl dönümüdür ve bu tarihin bilinçli seçildiği de ihtimal dâhilindedir. Parti Büyük Kongresini ise 8 Şubat 1970 tarihinde gerçekleştirmiştir. Kongre'de konuşma yapan Necip Fazıl Kısakürek'in sesi ise salonda şöyle yankılanır: "*Milli Nizam, Ebedi Nizam*"¹⁰⁷ Bu sözler Milliyetçi muhafazakâr kitle için çok önemli bir hal almıştır.

MNP yaklaşık olarak on beş ay süren yaşamında Anadolu'da yaygın olarak teşkilatlanmıştı. Prensip olarak Erbakan'ın ziyaretleri dışında büyük toplantılar yapılmamasına, çalışmaların evlerde düzenlenmesine ve bunların o çevrenin müezzin, imam ve öteki din görevlilerinin hatırlarını kırmayacakları kimseler tarafından yapılmasına özen gösteriliyordu¹⁰⁸. MNP'nin çalışma yöntemi, kalabalıklarla toplanmak yerine, adam adama çalışma ve ev toplantıları yapmak şeklinde olmuştur¹⁰⁹. Bu şekilde hane halkından mahalleye oradan da belde ve ilçeye son olarak da il teşkilatlanmasına kadar işleyen bir yapı söz konusu olmuştur.

---

¹⁰⁵ I.Arpaç, a.g.e, s.213.

¹⁰⁶ I.Arpaç, a.g.e, s.217.-218.

¹⁰⁷ *Milliyet*, 10 Şubat 1970, s.11

¹⁰⁸ S. Bulut, a.g.e, s.222.

¹⁰⁹ I.Arpaç, a.g.e, s.215.

Parti Tüzüğü'ne göre oruç tutmayan, namaz kılmayan kişiler de partiye alınabilecekti. Ancak bu kişilerin parti yönetiminde görev almasına kesinlikle izin verilmeyecekti. Bu arada, Milli Nizam Partisi Tüzüğü'ne göre partiye üye olmak için aranan şartlardan biri mason olmamaktı¹¹⁰.

Milli Nizam Partisi parti temsilcisinin ve vekillerinin gerek kapatma davası duruşmalarında açıkladıkları gerekçeler gerekse de yazılı olarak verdikleri savunmalarda Millî Nizamın gelişmesi ve milletçe benimsenmesi karşısında bir takım yayın organlarının partiyi olduğundan farklı türlü gösterme amacı içinde oldukları ve davanın kanuna aykırı ve suni olduğunu ifade etmişlerdir. Hak geldi, batıl zail oldu söylemi ile ilgili parti yetkili organlarında bir karar alınmadığı için parti tüzel kişiliğini hukukça ilzam edici bir durum doğurmadığına değinilmiştir. Ayrıca Millî Nizam Partisinin iddianamede ileri sürüldüğü gibi, "Millî Nizam Marşı" diye bir marşı bulunmadığı için ileri sürülen delillerin kanunun kastettiği anlamda güçlü ve sübuta ermiş nitelikte deliler olmadığı belirtilmiştir¹¹¹. Parti kapatma kararı 14 Ocak 1972 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

MNP'nin kapatılmasında belirleyici bir etken olarak o günkü siyasi ortamın, yani 12 Mart 1971 Muhtırası döneminin özelliklerini de göz önünde tutmak gerekmektedir. Böyle bir ortamdan muhafazakâr bir ideolojiyi benimseyen bir siyasi partinin etkilenmemesi mümkün olamazdı. Nitekim MNP'nin kapatılması da bunu kanıtlamıştır¹¹². Türkiye'deki siyasi sistem içinde MNP, sistemle bir çatışmaya yönelmesi ihtimaline karşı kapatılmıştır¹¹³. MNP'nin sadece rejim karşıtı bir oluşum olarak görülmesi değil, aynı zamanda AP'nin sağ partiler arasında rekabeti bertaraf etme isteğini de kapatılmasına neden olmuştur¹¹⁴. Bu bağlamda Demirel'in bu süreci çok iyi değerlendirdiğini belirtebiliriz.

Milli Nizam Partisi şu gerekçelerle kapatılmıştır: İzmit Gençlik Kolları tarafından bastırılıp dağıtılan Erbakan ile ilgili üç kitap, Milli Nizam ahdi ve Genel Kongrede birlikte söylenen Milli Nizam marşı¹¹⁵ Bu bağlamda bir ilin gençlik kongresinde yapılan bir

---

¹¹⁰ S.Yalçın, a.g.e, s.66.

¹¹¹ Resmî Gazete, 14.01.1972 S.14072 s.1-18

¹¹² A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.108.

¹¹³ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.106.

¹¹⁴ I.Arpacı, a.g.e, s.219.

¹¹⁵ "Kör dünyanın göbeğine,

Milli Nizam yazacağız.

Kuşların göz bebeğine

Milli Nizam yazacağız.

Yola, ağaca, pınara

Esen yele, yağın kara,

konuşma suç delili sayılarak bir siyasi parti kapatılmıştır¹¹⁶. Teknik olarak bakacak olursa bir ilin gençlik kongresinde yapılan bir konuşmanın bile suç delili sayılarak MNP'nin kapatıldığını ve parti teşkilatının topladığı paralarla temin edilen parti mallarına da el konulduğunu görürüz. 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Necmettin Erbakan ise, kısa bir süre sonra MNP'nin kapatılmasıyla yeniden bağımsız milletvekili olmuştur. Bundan sonra Millî Görüşün Hocası için iki senelik sessiz bir devir başlamıştır.

Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davasının sonuna yaklaşıldığı bir dönemde Erbakan İsviçre'ye gitti. Erbakan Zürih'te 2,5 ay kaldı. 26 Kasım 1971'de Türkiye'ye dönen Necmettin Erbakan'ın İsviçre'ye gidiş nedeni yüksek tansiyon ve koroner kalp yetmezliği tedavisi olarak açıklanmıştır. Erbakan tedavi sürecini şöyle anlatmaktadır: *“Ünlü bir üniversite kliniğinde iki buçuk ay kadar tedavi gördük. Gayet iyi sonuçlar elde ettik. İsviçre'deki tedaviler gayet faydalı gelmiş; kalp çarpıntıları, geceleri meydana gelen uykusuzluklar ve rahatsızlıklar dinmiştir. Bu gezinin hiçbir siyasi yanı yoktur.”* Her ne kadar siyasi bir yönü olmadığını belirtse de İsviçre'de kaldığı süre içinde Tek Nizam gazetesini yayımlamaya başlayan Erbakan, Avrupa'daki Türkler için Avrupa Milli Görüş Teşkilatını da kurmuştur¹¹⁷.

MNP'nin kapatılmasının ardından İsviçre'ye giden Erbakan hakkında İçel Bağımsız Milletvekili Celal Kargılı, Erbakan'ın yurt dışından Türkiye'ye getirilmesinin mümkün olup olmayacağı ve yasama dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili soru önergesi

---

*Yağmur yüklü bulutlara
Milli Nizam yazacağız.
Koç burcuna, yay burcuna
Bebeklerin avucuna
Minarelerin ucuna
Milli Nizam yazacağız.
Bucak bucak, köşe köşe
Yıldıza, aya, güneşe
Kara taşta, kor ateşe
Milli Nizam yazacağız.
Solcuların kafasına
Masonların locasına
Türk 'ün anayasasına
Milli Nizam yazacağız.
Herkes duyacak, bilecek
Saklanmaz artık bu gerçek
Yaprak yaprak, çiçek çiçek
Milli Nizam Yazacağız”.*

¹¹⁶ Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.94.

¹¹⁷ I.Arpaç, a.g.e, s.67

vermiştir¹¹⁸. Bu soru önergesine Başbakan Nihat Erim'in yazılı cevabı yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya Milletvekili sıfatının düşmesine karar verilmesi için gerekli takibat yapılmak üzere dosya adli mercilere intikal ettirildikten sonra bu mercilerin söz konusu talepleri üzerine gerekli işlem tayin ve tespit olunacağı şeklinde olmuştur¹¹⁹.

Erbakan'ın İsviçre'ye gitmesi ve dönmesi hala tartışma konusudur. 12 Mart 1971 Muhtırasının Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ile Orgeneral Turgut Sunalp'ın İsviçre'ye gittiği, Erbakan'ın Türkiye'ye dönüp parti kurması için her türlü güvenceyi verdikleri de söylenir. Bu iddiayı savunanlara göre, askerlerin Erbakan'ı Türkiye'ye getirip yeni bir parti kurmasını istemelerinin temelinde, yapılacak seçimlerde AP'nin hükümet olmasını önlemek yatıyordu¹²⁰. Bu iddialar her kesimde tartışılmış taraflar doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda delil getirme durumunda oldukça zayıf kalmışlardı.

MNP'nin kapatılması, daha önce diğer partilerin kapatılmasından çok da farklı bir olay değildi. Kimse artık Türkiye'de dindarlar parti kurmamalı gibi bir düşünceye gerek duymadı, tıpkı diğer kapatılan partiler gibi, milli görüş partisi de tekrar kurulacaktı¹²¹. Milli Nizam Partisi kapatıldıktan sonra, yeniden bir parti kurulması çalışmalarını için öncelikle bir istişare heyeti oluşturuldu. Bu heyette yer alanlardan bazıları yeni partinin hemen kurulmasını isterken diğer bir kısmı ise 12 Mart Muhtırasıyla başlayan dönem sebebiyle partinin kurulmasının bir müddet geciktirilmesini savunuyorlardı. İkinci görüşe göre ülkede siyasi bunalım tam anlamıyla geçmemiş olduğundan yeni kurulan parti zarar görebilirdi. İstişare Heyeti yaptığı toplantılar sonucunda bütün alternatifler düşünüldükten sonra, onları temsil edecek bir kurucu heyetle yeni bir parti kurulmasına karar veriyor ve Milli Görüş'ü temsil eden yeni parti Milli Selamet Partisi 11 Ekim 1972 tarihinde kuruluyordu¹²².

Bu arada göze çarpan önemli bir nokta MNP'nin Anayasa Mahkemesi'nin partiyi kapatma kararıyla karşı karşıya kalması MSP yöneticileri MNP'nin akıbetine uğramamak için daha temkinli davranmaya itmiştir. Öyle ki, kapatılan MNP'nin Genel Başkanı Erbakan yeni partinin kurucuları arasında yer almamıştır. Feroz Ahmad bu durumu şöyle açıklar: *“Anayasa Mahkemesi, anayasanın laikliği güvence altına alan maddelerini ihlal ettiği için Milli Nizam Partisi'ni 20 Mayıs 1971'de kapatmıştı. Ancak, durum normale*

¹¹⁸ Millet Meclisi, 3. Dönem, 18. cilt, 170. Birleşim, 30.09.1971, o: 1, s.201.

¹¹⁹ Millet Meclisi, 3. Dönem, 19. Cilt, 10. Birleşim, 03.12.1971, o: 1, s.243.

¹²⁰ S.Yalçın, a.g.e, s.77.

¹²¹ M.Ergin, a.g.e, s.59.

¹²² Mehmet Ergin, Dünden Bugüne Necmettin Erbakan, Akis Kitap, İstanbul 2006, s.55.

dönene kadar İsviçre'ye giden Profesör Erbakan önderliğindeki İslamcılara hiçbir ceza önlemi uygulanmadı. Nitekim Ekim 1972'de İslamcıların Milli Selamet Partisi'ni kurmalarına ve bir yıl sonra yapılacak genel seçimlere hazırlanmalarına izin verildi¹²³”. Seçim öncesinde açık hava ya da kapalı salon toplantılarını benimseyen MSP Erbakan'ın radyo konuşmalarını bütün Türkiye'de evlerde gruplar halinde dinlenmesini teşvik etmiştir¹²⁴.

MNP ile aynı ideoloji doğrultusunda olan MSP'nin kurulmasına müsaade edilmesi 12 Mart dönemi siyasi ortamının giderek yumuşadığını göstermektedir¹²⁵. MSP'nin kuruluş sürecini ekonomik ve sosyal gelişmenin yavaş olduğu bölgelerde ve büyük merkezlerde siyasi bilinçlenmesi henüz büyük halk kitleleri düzeyine varamamış küçük gruplar üzerinde umutlar meydana getirmek şeklinde de ifade edebiliriz¹²⁶.

MSP, ciddi bir siyasi imaj oluşturmaya çalışmıştır¹²⁷. MNP tüzüğünde masonlar üye olamaz maddesi yer alırken ilgili madde MSP Tüzüğünde kaldırılmıştır¹²⁸. Ama Erbakan ve yakın ekibinin uluslararası güçler, Siyonizm ve faizli sistem düşüncelerinde ise bir değişiklik yoktu¹²⁹. MSP parti sözcüleri mümkün olduğu kadar MNP'nin devamı olduklarını açıkça toplantılarda söylemeye çalışmışlardı. Bunun yanında, MNP hareketinde rol alan kişilerin aynı zamanda MSP'nin kuruluşunda da katkıda bulunmaları MNP'nin değişikliğe uğramamış bir devamı olduğunu göstermektedir¹³⁰.

MSP, programında ve sloganlarında tekelci sermayeye karşı çıkmakta; büyük sermayenin tahakkümüne karşı direnmektedir. Büyük sermaye faizini reddetmekte, adil ve faizsiz banka kredilerinin dağılımını istemektedir. Yine MSP ticaret kazancına karşı değildir¹³¹. MSP İslam'ı kültür ve ahlakın merkezine yerleştiren bir partiydi. MSP Anadolu burjuvazisini temsil ediyordu. Özel mülkiyeti reddetmeden, alternatif kalkınma yolu öneriyor, İslam'ı ya da ahlâkı hızlı sanayileşmenin yükünü hafifletecek bir panzehir olarak sunuyordu¹³². Sosyal anlamda muhafazakâr, ekonomik anlamda devlet öncülüğünde

---

¹²³ F.Ahmad, a.g.e,s.188.

¹²⁴ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.109.

¹²⁵ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.108.

¹²⁶ Sadun Tanju, Tepedeki 4 Adam, Gelişim Yayınları İstanbul 1978,s.21.

¹²⁷ F.Ahmad, a.g.e, s.189.

¹²⁸ Milli Selamet Partisi Tüzüğü, Elif Matbaacılık, Ankara 1972, s.3.

¹²⁹ S.Yorgancılar, a.g.e, s.181.

¹³⁰ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.109.

¹³¹ İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.65.

¹³² E.D.Ozan, a.g.e, s.681.

sanayileşmeyi savunan, gelenekle barışık bir söylemi benimseyen MSP, ekonomik geri kalmışlığın nedenini kültürel yozlaşmaya bağlıyordu¹³³.

Bu arada 1973-1977 arasında geçen zaman zarfında MSP'nin hiçbir genel idare kurulu ve meclis grubu toplantısında zabıt tutulmamıştır¹³⁴. MSP'nin dönem itibariyle ileri sürdüğü en önemli değişiklik, devlet ve hükümet başkanlıklarının birleştirilmesi ve başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi teklifidir. Tek Meclis sistemine dönülmesi ve milletvekili sayısının azaltılması da MSP programında mevcuttur¹³⁵. Buna ek olarak da seçim sistemi değiştirilecek ve referandum sistemi getirilerek halkın seçilmişler tarafından alınan kararları kabul olanakları olacaktı¹³⁶. Ayrıca İslami gelenekler sanayileşme ile birleştirilebilirse MSP'nin “Yeniden Büyük Türkiye” sloganı gerçekleştirecekti¹³⁷. Bu bakımdan MSP, uçak sanayinin kurulmasını bir zaruret olarak görmekteydi. 1973 Seçim Beyannamesinde de bu husus belirtilmekteydi¹³⁸.

MSP'nin kuruluşundan sonra yaklaşık üç aylık bir çalışma devresinin akabinde 21 Ocak 1973 tarihinde gerçekleştirilen Milli Selamet Partisi Birinci Büyük Kongresi'nde konuşan kurucu Genel Başkan Süleyman Arif Emre, esas amaçlarının siyasi hayatlarını bir ahlak ve fazilet yarışı haline getirmek olduğunu ifade etmiştir. 3 aylık kısa zaman zarfında MSP 42 ilde ve 400'e yakın ilçede teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Bu 42 ilin 20'sinde tüm ilçe teşkilatları da kurulmuştur. Ankara'da yapılan kongreye tüm yurttan geniş bir katılım sağlanmıştır¹³⁹. MSP seçimler yaklaşırken teşkilatlanma çalışmalarını kurduğu hesabını yaparak seçimlere kolayca katılacağını düşünmektedir. Ancak teşkilatlanma çalışmaları ile ilgili evraklar İçişleri Bakanlığı'na ulaşmadığı için durum biraz karışık bir hal almıştır. Bakanlıktaki bilgi 21 ilde teşkilat kurulduğu yönündedir¹⁴⁰. Genel Başkan Süleyman Arif Emre'nin bu hususu şu şekilde anlatmaktadır: “Kısa zamanda 42 ilde 400'ü aşkın ilçede teşkilat kurmuştuk. Teşkilatımızdan gelen haberlere göre, seçime girme hakkını fazlasıyla kazanmıştık. Ama benim içim rahat değildi. Siyasi Parti çalışmalarında çok dikkatli ve ihtiyatlı olmak gerekir. Çünkü siyasi işlemlere esas olarak resmi kayıtlara yansıyan bilgiler ve belgeler geçerlidir. Sonuçta İl ve ilçelerden bizim kuruluş beyannamelerimizin tamamı Bakanlığa gelmemiş, gelen miktar ise seçime girmemize

¹³³ E.D.Ozan, a.g.e, s.682.

¹³⁴ M.Gündüz Sevilgen, MSP'de Dört Yıl (1973-1977), İstiklal Matbaası 1979 Ankara, s.6.

¹³⁵ S.Yorgancılar, a.g.e, s.201.

¹³⁶ S.Yorgancılar, a.g.e, s.221.

¹³⁷ S. Bulut, a.g.e, s.226.

¹³⁸ T.Erçorumlu, a.g.e, s.118.

¹³⁹ S.Yorgancılar, a.g.e, s.193.

¹⁴⁰ S.Yorgancılar, a.g.e, s.207

yetmiyor. Bir aya yakın telefonların başında santralci memurlar gibi, illeri, ilçeleri, valilikleri, kaymakamlıkları aradık. Evrakları ikmal ettirerek seçimlere girme hakkını elde ettik¹⁴¹.” Her ne kadar seçimlere girme hakkı kazansa da MSP hakkında Meclis yetkili komisyonlarında bekleyen 40’a yakın dosya, MSP’nin başı üzerine sallanan demoklesin kılıcının halen kalkmadığını göstermektedir¹⁴².

2.2. Partilerin Programları ve Seçim Beyannameleri (14 Ekim 1973)

2.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP, 1973 seçimlerine 1969’daki seçimlerdeki “*Halktan Yetki İstiyoruz*” beyannamesindeki sunulan görüşlerini genişletip derinleştirerek “*AK Günlere*” başlıklı seçim bildirgesiyle girdi¹⁴³. 229 sayfalık AK Günlere Seçim bildirgesi bir sunuşla başlamakta, giriş bölümünden sonra da ekonomik düzen, sosyal düzen, siyasi düzen, ulusal güvenlik ve dış politika sorunları tahlile tabi tutularak partinin önerileri belirtilmiştir¹⁴⁴. AK Günlere, her biri birbirine alternatif olma ya da birbirini zayıflatma yerine, birbirini destekleyen ve güçlendiren şu üç sacayağı üzerine kurulmuştu: ekonomik kalkınma, sosyal adalet, özgürlükçü demokrasi¹⁴⁵. 1969’dan ayrılan en önemli farkı “*Ortanın Solu*” tanımının yerini “*Demokratik Sol*” tanımının almış olmasıdır. 1973 Seçim Beyannamesinde “*halk için halkla beraber*” anlayışına geçilmiştir¹⁴⁶. CHP seçim beyannamesinde dış politikaya önemli bir başlık açmış ve görüşünü yurttan barış, dünyada barış prensibi çerçevesinde açıklamıştır¹⁴⁷.

AK Günlere Seçim Beyannamesini CHP tarihi içinde özel kılan özelliği ise ilk kez ve açıkça din ve inanç özgürlüğüne sahip çıkmasıdır¹⁴⁸. Yani CHP, AK Günlere bildirgesinde önemli bir açılım da din konusunda yapıyordu. “*CHP Türk halkının inançlarının, dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için bir engel değil, tersine kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır.*” İfadeleri beyannamede dikkat çeken kısımlardandır¹⁴⁹. Yöresel kalkınma çabalarında din adamlarının uyarıcı ve destekleyici

¹⁴¹ S.A.Emre, a.g.e, s.16.-17.

¹⁴² Ömer Burçak “MSP Olayı ve Bazı Yanılgılar” İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.68

¹⁴³ E.D.Ozan, a.g.e, s.676.

¹⁴⁴ S.Kili, a.g.e, s.349.

¹⁴⁵ E.D.Ozan, a.g.e, s.677.

¹⁴⁶ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.71.

¹⁴⁷ S. Bulut, a.g.e, s.264.-265.

¹⁴⁸ E.D.Ozan, a.g.e, s.677.

¹⁴⁹ S.Yorgancılar, a.g.e, s.218.

etkisinden yararlanılacağı vaadi önemlidir¹⁵⁰. Bildirgede belirgin durumda olan bir diğer özellik de devlete düşen görevlerdir. CHP'ye göre Devlet, kalkınmada ve demokratik düzenin kurulmasında baş aktördür. Kalkınma halk, devlet ve özel sektör beraberliği ile başarılacaktır. CHP'nin bu bildirgelerle ortaya koyduğu en önemli düşüncelerden biri de her ne şekilde olursa olsun siyasi katılımın engellenmemesi gereğidir¹⁵¹. Oldukça detaylı olarak hazırlanmış olan CHP seçim beyannamesi kamuoyunda ve basında da çok tartışılmıştır. Diğer parti beyannameleri ile benzer özellikler göstermekle beraber CHP Beyannamesi daha iddialı vaatler içermektedir¹⁵².

Seçim beyannamesinin sunuş kısmında, Ecevit ile başlayan değişim sürecine atıf yapılmış, partinin ellinci yılında özünden ve halkından aldığı güçle, yeniden doğmuş bir genç olduğu ve Türkiye'nin en köklü ve en genç partisi olduğu vurgulanmıştır¹⁵³. CHP'ye göre kalkınma, köylüden başlayacak, böylece tavandan tabana doğru inen adaletsiz ve verimsiz kalkınma yerine tabanı güçlendiren bir kalkınma yolu açılmış olacaktır¹⁵⁴. 1969 Seçim bildirgesinde de öne sürülmüş olan köy-kent projesinin CHP iktidara gelir gelmez uygulanacağı ifade edilmiştir¹⁵⁵.

CHP iktidarı, kamu iktisadi kuruluşlarının sistemini temelinden değiştirecek, bürokratik yönetim yerine demokratik ve verimli işletmecilik yöntemlerini uygulamayı vaat etmektedir¹⁵⁶. Küçük esnaf, sanatkâr, üretici ve işçilerle ilgili önemli ifadeler vardır¹⁵⁷. CHP'nin kuracağı düzende, kooperatifler, başka halk girişimleriyle birlikte, ekonominin en önemli ve güçlü kesimini oluşturacaktır. Buna "*Halk Sektörü*" denilmektedir¹⁵⁸.

Giriş kısmında 12 Mart Muhtırası ve akabinde başlayan rejim bunalımı önemli bir yer tutmuştur¹⁵⁹. AK Günlere seçim beyannamesinde Cumhuriyetin 50. yılı olması da gerekçe gösterilerek Genel Af vurgusu yapılmıştır¹⁶⁰. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu'da etnik bir sorun olmadığını, sosyal ve ekonomik problemler yaşandığını ifade edilmiştir¹⁶¹. CHP,

---

¹⁵⁰ CHP Seçim Bildirgesi (1973). s.165

¹⁵¹ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.72.

¹⁵² S. Bulut, a.g.e, s.279.

¹⁵³ CHP Seçim Bildirgesi AK Günlere, Ajans-Türk Matbaacılık 1973, s.3

¹⁵⁴ S. Bulut, a.g.e, s.272.

¹⁵⁵ S. Bulut, a.g.e, s.273.

¹⁵⁶ S. Bulut, a.g.e, s.276.

¹⁵⁷ U.Tekin, a.g.e, s.89.-90.

¹⁵⁸ CHP Seçim Bildirgesi, (1973) s.31

¹⁵⁹ CHP Seçim Bildirgesi, (1973) s.7

¹⁶⁰ CHP Seçim Bildirgesi, (1973) s.212.

¹⁶¹ S. Bulut, a.g.e, s.275.

sosyal adaletsizliğin en önemli nedenlerinden biri olarak eğitimdeki fırsat eşitsizliğini savunmaktadır¹⁶².

CHP, 1973 seçimlerine yeni CHP sloganı ile seçmenin karşısına çıkmayı amaçlamış, bunu AK Günlere seçim bildirgesinin sunuş bölümünde açıkça ortaya koymuştur. Oluşturulmak istenen bu görüntü eskiyi reddetme, reddi miras değildir. Bu CHP'nin geçmişini cesaretle eleştirme ve bu eleştiriler içinden, bunların değerlendirilmesinden geçilerek yeniliğe ve değişime yönelmedir¹⁶³. CHP seçim beyannamesinde özel sektörde büyük sermaye kuruluşlarının bulunmasına ve çoğalmasına karşı olmadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte özel sektörün tekeli uygulamalarına kendi sermayesinden çok kamu kaynakları kullanılmasına, sermaye birikimlerini sosyal adalete aykırı ve spekülatif yollardan oluşturmasına ve aşırı kar aramalarına karşı çıkmaktadır¹⁶⁴.

CHP, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olmasını ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da faydalı bulmaktadır. CHP beyannamesinde Kıbrıs konusunda özel bir yer verildiği görülmektedir. En uygun çözüm olarak ise Kıbrıs'ın federatif bir devlet statüsüne kavuşturulması önerilmektedir. Beynamede aynı zamanda dış politikada duygusal değil, akılcı hareket edilmesi ve ideolojik yaklaşımlara izin verilmemesi istenmektedir. NATO üslerinin ve tesislerinin savaş araç ve gereçlerinin Türkiye'nin denetiminde olması gerekliliği üzerinde önemle durulmaktadır¹⁶⁵.

Toplumun değişen yapısı güçlü bir işçi sınıfı ve siyasi bakımdan bilinçlenmiş bir gecekondu halkı çıkarmıştı. Bu grupların ileriye dönük yüksek beklentileri vardı. CHP'nin kullandığı kavramlar bu gruplar için oldukça anlamlıydı. Bu gruplara ek olarak, pazar ekonomisi ile bütünleşmenin gerçekleştiği kırsal alandaki hızlı değişme süreci içinde yaşayanlar da Cumhuriyet Halk Partisi'nin kullandığı kavramlara değer verdiler. Üstelik bu değer veriş, Türkiye Birlik Partisi dışındaki bütün partilerin son derece yoğun bir biçimde yürüttükleri sol karşıtı propagandaya karşı gerçekleşti¹⁶⁶.

CHP programına göre, memleket menfaatlerinin gerektirdiği iktisadi işlerde yabancı sermayeden faydalanmak uygundur¹⁶⁷. İşçi hakları da önemlidir. Yurdun her tarafında yapılacak fabrikalara işçi, esnaf ve bölge halkının hissedar olması vaat edilmektedir¹⁶⁸.

---

¹⁶² S. Bulut, a.g.e, s.277.

¹⁶³ S.Kili, a.g.e, s.350.

¹⁶⁴ S. Bulut, a.g.e, s.276.

¹⁶⁵ S. Bulut, a.g.e, s.278.

¹⁶⁶ E.Kongar, a.g.e, s.181.

¹⁶⁷ S. Bulut, a.g.e, s.248.

¹⁶⁸ S. Bulut, a.g.e, s.290.

CHP'ye göre gerçek ve geçerli kalkınma tüm halkın özgürce ve hakça kalkınmasıdır. Ancak böyle bir kalkınma değer taşır; ve topluma refah ile birlikte mutluluk getirir. Kalkınmanın köylüden başlayacağı ve bütün topluma dengeli, adaletli ve güçlü yayılacağı ifade edilmiştir¹⁶⁹.

CHP eğitim sistemi çağın gerisinde görülür. Eğitimin esasını vatan ve millet sevgisi, Atatürk ilkelerine bağlılık ve demokrasi terbiyesi olarak görmüştür. Ayrıca CHP üniversitelerin özerkliğini savunmuştur. Sosyal adaletsizliğin temel nedenlerinden biri olarak eğitimdeki olanak eşitsizliği görülür¹⁷⁰. CHP'nin tarım politikası içindeki başlıca hedefi hiç veya yeterli toprağı olamayanları ucuz bedel ve kredi ile topraklandırmak olarak tespit edilmiştir¹⁷¹.

2.2.2. Milli Selamet Partisi

MSP'nin parti programında maddi kalkınma ile birlikte manevi kalkınma da önemli yer tutmaktadır¹⁷². Her türlü faize ve şans oyunlarına karşı çıkan MSP, bu görüşlerini “*İsrafa, Faize, İstismara, Fakirden Vergiye Hayır*” şeklinde sloganlaştırmıştır. Demirel ile özdeşleşen Büyük Türkiye sloganı Erbakan tarafından da kullanılmış ve “*Yeniden Büyük Türkiye*” olarak ifade edilmiştir. Ekonomi görüşünde “*adil düzen*” sloganlarının izlerini görmek mümkündür. MSP maddi kalkınma olarak hedefini, milleti medeniyet yarışında en üst seviyeye çıkarmak olarak tespit etmiştir. MSP, seçim beyannamesinin giriş kısmında Türk Milletinin geçmişten bu yana taşıdığı özelliklerden bahsederek özellikle ahlaki ve manevi üstünlüğün her başarının kaynağı olduğunu vurgulamıştır¹⁷³. Beynamede tarihimize atıflarda bulunarak, vatandaşlara “*Sen tarihin uzun asırlar boyu mesut ve yol göstericisi olan bir milletisin.*” şeklinde seslenilmiştir. Seçim beyannamesinde dünyadaki gelişmelerin üzerinde durulmuş ve kapitalist sistem ve sosyalist sistem eleştirisi yapılmıştır. Parti programında belirtilen ifadelerle benzer her ikisi sisteminde de maddi gelişme ile birlikte manevi tatminsizliği arttırdığına değinilmiştir¹⁷⁴.

Milli sanayi meydana getirmek, inanç özgürlüğü gerçekleştirmek ve ahlaklı bir toplum meydana getirmek MSP'nin öncelikli hedefleri olarak kamuoyuna açıklanmış ve bu söylemler muhafazakâr kesimler arasında taraftar bulmuştur. Bu yönüyle AP içindeki

¹⁶⁹ CHP Seçim Bildirgesi (1973). s.23

¹⁷⁰ CHP Seçim Bildirgesi (1973). s.145.

¹⁷¹ S. Bulut, a.g.e, s.1262.

¹⁷² Milli Selamet Partisi Partisi Program ve Tüzük, Elif Matbaacılık Ankara, s.5.

¹⁷³ S. Bulut, a.g.e, s.314.-243,287

¹⁷⁴ Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi (1973), Fatih Yayınevi 1973, s.7.

dindar kesimleri etkisi altına almak isteyen MSP'nin AP'nin oylarını önemli oranda azalttığı 1973 seçimlerinden sonra net olarak ortaya çıkmıştır. MSP'nin fert başına düşen gelir dağılımını attırarak adil bir gelir paylaşımını sağlamak öncelikli hedefindedir. Sanayi ve sanayileşme önemli bir yer tutmaktadır. Sanayileşmede milli hamleyi MSP'nin gerçekleştireceği iddia edilmektedir. Sanayileşmede tatbik edilecek usul ise Batı Almanya ve Japonya modeli olacaktır. Ayrıca nüfus planlamasına karşı çıkmaktadır. Ortak pazara üyeliğin Anayasa'daki milli hâkimiyet prensibine de aykırı olduğunu öne sürülen beyannamede bu suretle milli sanayiinde yok olacağı iddia edilmektedir¹⁷⁵.

MSP beyannamesinde Cumhurbaşkanlığı ile Başbakanlık birleştirilerek icraya kuvvet, sürat ve etkinlik sağlayacak bir Başkanlık Sistemi vurgusu önemlidir. MSP'ye göre böylece devlet-millet kaynaşması ve bütünleşme kendiliğinden olacak ve Cumhurbaşkanlığı seçimi mevzuunda rejimi yıpratıcı iç ve dış spekülasyonlara imkân kalmayacaktır¹⁷⁶. Daha çok İskandinav ülkelerde görülen halk vetosu, halk teşebbüsü ve referandum usulleri de milletin iradesinin önemi açısından beyannamede yer almıştır.

Koalisyon dönemi önemli bir sorun teşkil edecek genel af konusu da “*Partimiz Cumhuriyetimizin 50. yıldönümü münasebetiyle çıkarılacak affın bilhassa iç barış şartlarını hazırlayacak mahiyette olmasını temine çalışacaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir¹⁷⁷. Milli Selamet Partisi, Ortak Pazarı gayri milli olarak görmektedir. Ortak Pazarın sadece ticari olarak gösterilmesini kabul etmemektedir. Beyannamede vatandaşlara da seslenerek: “*Ortak pazara evet diyen partilerin liderlerini ve adaylarını nerede görürseniz, seçim sanığı olarak sorguya çekiniz*” ifadeleri yer alır¹⁷⁸.

MSP Beyannamesinde eğitim konusuna da büyük önem verildiği göze çarpmaktadır. “*İdealist millete materyalist eğitim yaptırılmaz*” sloganı ile yola çıkan MSP, CHP ve AP'yi eğitim sistemindeki aksaklıkları düzeltmek istememekle itham etmektedir. MSP'nin eğitim politikası en geniş anlamıyla eğitimde seferberlik anlayışını içermektedir. Bireyin manevi varlıklarını geliştirmek için edep, ahlak, fazilet, manevi değerlere bağlı olarak yetişmesini sağlamak MSP'nin eğitim amacıdır. MSP'nin sağlık politikasında diğer parti programlarından farklı olarak MSP nüfus planlaması fikrine karşı çıkmış, tam aksine nüfus artışının teşvik edilmesi gerektiğini öne sürmüştü. MSP'nin tarım politikası ise yüksek

¹⁷⁵ S. Bulut, a.g.e, s.286,-289,-290.

¹⁷⁶ Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi (1973), s.17.

¹⁷⁷ Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi (1973), s.19.

¹⁷⁸ Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi (1973), s.38.

faizli kredi politikası yerine zırai işletmeyi esas alan üretim ve ödeme gücüne göre ayarlanan mali destek politikası uygulanması hedeflenmektedir¹⁷⁹.

MSP, milletlerarası ilişkilerde karşılıklı mütekabiliyet prensibinin göz önünde bulundurulmasını, tarihi karakterimize uygun olarak hak ve adalet esası çerçevesinde münasebetler kurulmasını savunmaktadır.

MSP Seçim Beyannamesinde

“a) Milletın sevdiği, tereddütsüz itimat ettiği bir siyasî iktidarın iş başına gelmesi.

b) Bu iktidarın tam manasıyla iç barışı ve devlet- millet bütünleşmesini sağlaması.

c) Bu iktidarın, milletimizin fıtratına uygun olarak ahlâkçı ve maneviyatçı bir tutumla milletimizi topyekûn millî mücadele iman ve heyecanı ile kalkınma hamlelerine başlatması gereklidir. Bu şekilde izah ettiğimiz kalkınma formülü aziz milletimizin derin tarihi tecrübesine ve kazandığı olgunluğa dayanarak topyekûn vermiş olduğu mühim ve yeni tarihî kararın ifadesidir. Bu büyük kararı ruh ve vicdanlarında hissedenler, bu duyguyu emir telâkki ederek, emri yerine getirmek için Milli Selamet Partisi'ni kurmuşlardır ve onun saflarında mücadeleye katılmışlardır. Millî Selâmet harekâtı, millî karara mutabık olduğu için yıldırım hızıyla gelişmiş yurdun her köşesinde teşkilâtını kurmuş ve en güçlü parti olarak seçime katılmaya muvaffak olmuştur¹⁸⁰”. ifadeleri de önemli bir yer tutmaktadır.

2.2.3. Benzerlikler ve Farklılıklar

CHP ile MSP'nin programlarında pek çok ortak nokta vardı. Her iki parti de temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir demokrasiye, karma ekonomiye, ekonomik kalkınmanın toplumsal adaletle birlikte gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Her iki parti de küçük işletmelerin korunmasından, madenler ve petrol gibi başlıca milli kaynakların devletin denetimi altında olmasından ve ağır sanayi kurulmasından yanaydı. Her ikisi de büyük sermayeye ve onun ekonomi ve toplum üzerinde giderek artan hegemonyasına karşıydı¹⁸¹.

CHP ve MSP'de ülkenin kalkınması için köye atıf yapmış ve bu kalkınma olacaksa köyden başlaması gerektiği söylem olarak beyannamede yer bulmuştur. İki parti de küçük

¹⁷⁹ S. Bulut, a.g.e, s.288-252-257-258-261.

¹⁸⁰ MSP Seçim Beyannamesi (1973).

¹⁸¹ F.Ahmad, a.g.e, s.191.

ve orta ölçekli esnafın korunması ile sağlıklı bir Sosyal Güvenlik sisteminin gerekliliğini ifade etmiştir.

Anadolu'nun sanayileşmesi, özel kesimin sınırlar içinde korunması hususlarında CHP ve MSP'nin görüşleri ortak olup, yapay fiyat artışlarına ve karaborsaya karşı mücadele edileceği belirtilmiştir. Her iki parti de Devlet Planlama Teşkilatı ve önemi vurgusu vardır. DPT'nin genişlemesinden yanadırlar. Çalışan kadınların erken emekli olması istenmektedir. MSP işçilere kârdan prim vermeyi; CHP ise lokavt yetkisini kısımayı, dışarıdaki işçilere de oy hakkı vermeyi istemektedir.

CHP kamu görevlilerinin yetki ve sorumluluklarını genişletmeyi, MSP ise mülki idare amirlerinin yetkisini arttırmayı savunmuş; her iki parti de kamuda personel yasasından kaynaklı aksaklıklarının giderilmesini, lüks ve israfın önlenmesini arzu etmektedirler.

İki parti de genel af konusunda benzer görüşlere sahiptirler. Ayrıca siyasi hakların iadesini iki parti de istemektedir.

İki partinin beyannamelerinde yer bulan farklı hususlara değinecek olursak MSP, Cumhurbaşkanlığı ile başbakanlığın tek şahısta birleştirilerek başkanlık sisteminin gelmesini, gereksiz gördüğü senatonun kaldırılması ve meclisteki sandalye sayısının 300'e inmesini, delege gücüne sebep olan mevcut seçim sisteminin değiştirilmesini, halk teşebbüsü vasıtası ile halkın meclise kanun teklifi verebilmesini istemektedir. CHP'nin bildirgesinde bu hususlarda ilgili bir ifadeye yer verilmemiştir.

MSP, siyasi etkiden uzak bir sendikacılık sistemi istemektedir. CHP ise, işçi sendikalarının siyasetin içinde aktif olmasını istemektedir. CHP ayrıca memur sendikalarını yeniden kuracağını belirtmiştir. CHP, toplantı-gösteri haklarını sınırlandıran mevcut kanunu değiştirmeyi, derneklere konan siyasetle uğraşmama yasağını kaldırmayı, Devlet Güvenlik Mahkemesine vücut veren Anayasa maddesini kaldırmayı, üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yönetime katılmasını istemektedir. MSP de bunlarla ilgili bir bölüm beyannamede yer almamaktadır.

MSP ceza davalarında Amerika'daki hukuk sistemine benzer jüri sisteminin oluşturulmasını, taşrada yerel idare mahkemeleri kurulmasını istemekte, CHP'de ise böyle bir görüş bulunmamaktadır. MSP tarafından, Batı Almanya ve Japonya modeli bir sanayileşmeden, yani ağır sanayi istenmekte, CHP tarafından ise halk sektörü önerilmekte, özel sektörün sanayiye olan katkısının arttırılması hedeflenmektedir. MSP kuruluş

felsefesine de benzer şekilde faize karşı çıkmaktadır, CHP'nin ise bu konuda bir açılımı yoktur.

3. KOALİSYONA GİDEN SÜREÇ

3.1. 1973 Seçimleri Öncesinde Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Durum

1970’li yılları Türkiye tarihinde karışıklık ve istikrarsızlık dönemi olarak tanımlamak ve dönemin genel karakteristiğinin sağ-sol çatışması olduğunu vurgulamak genel bir değerlendirmedir. 1970’li yıllar aynı zamanda sınıf mücadelesinin keskinleştiği, sınıf çıkarlarının siyasi zeminde daha fazla ifade edildiği bir dönemdir¹⁸². 12 Mart 1971 muhtırası ile başlayan bu dönem, antidemokratik rüzgârların olanca hızla estiği, toplumun bütün katmanlarını etkileyen son derece sancılı bir dönemdir¹⁸³. Bu bağlamda siyasi partilere ve liderlerine büyük bir görev ve sorumluluk yüklenmekteydi.

12 Mart 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve üç kuvvet komutanının imzası ile Başbakan Demirel’e muhtıra verilmiştir. Muhtıra metni 12 Mart 1971 tarihinde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’na gönderildikten sonra tüm ülkeye duyurulması amacıyla Türkiye radyolarından okunmuştur¹⁸⁴. Muhtıra üzerine, iki saatlik bir kabine toplantısının ardından Süleyman Demirel başkanlığındaki AP hükümeti görevden istifa etmiştir. İnönü’nün bu istifa karşısında görüşü üç cümleden ibarettir: *“Demokratik bir istifa var. Demokratik mekanizma işliyor. Olayları takip ediyorum; bakalım göreceğiz”*¹⁸⁵.

Muhtıranın muhatabı olan Demirel hükümetinin istifasının kabul edildiği ve yeni hükümet kuruluncaya kadar mevcut Demirel hükümetinin göreve devam edeceğine dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi 15 Mart 1971 tarihinde mecliste okunmuştur¹⁸⁶. Yaklaşık otuz ay sürecek bu *“Ara Rejim”* döneminde askerlerin uygun gördükleri isimlerden oluşan partiler üstü hükümetler ülkenin idaresinde söz sahibi olmuştur. Ülkede artık 25 yıllık kısa çok partili dönemin ikinci ara rejimi iş başındadır. Askerler iktidara dolaylı biçimde el koyarak insiyatifi eline almıştır¹⁸⁷. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında Türk Silahlı Kuvvetleri Milli Güvenlik Kurulu vasıtası ile iktidarın ortağı olmuştur¹⁸⁸.

¹⁸² Ebru Deniz Ozan, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, Yordam Kitap İstanbul 2015, s.659.

¹⁸³ Ali Baransel, Bıçak Sırtında Çankaya Köşkü Yılları, Remzi Kitabevi Şubat 2006,s.27.

¹⁸⁴ *Muhtırada vurgulanan nokta Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlı olduğu hususudur.*

¹⁸⁵ S.Kili, a.g.e, s.269.

¹⁸⁶ *Tercüman*, 16 Mart 1971, s.1

¹⁸⁷ Muzaffer Ayhan Kara, Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon, BingBang Yayınları Ankara 2015,s.97.

¹⁸⁸ S.Yorgancılar, a.g.e, s.173.

12 Mart 1971 Cuma günü saat 13.00'te Türkiye radyolarında okunan muhtıra CHP tarihinde lider değişikliğine ulaşan gelişmeler zincirinin ilk halkasıdır¹⁸⁹. CHP'de 12 Mart 1971 muhtırası üzerine iki görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi Ecevit ve Ortanın Solu ekibinin savunduğu muhtırayı demokrasi dışı bir hareket kabul etme ve kurulacak uzun süreli bir hükümete katılmama, ikincisi de Kemal Satır ve Nihat Erim'le etrafındakilerin oluşturduğu sonradan İnönü'nün de katıldığı, “*Ordu komutanları iyi yapmıştır, biz parti olarak reform istiyorduk. O halde hükümete katılıp reformları gerçekleştirelim*” şeklinde ifade edilen görüştür¹⁹⁰. Bülent Ecevit bunalımdan demokratik yöntemlerle çıkılması hususunda muhtıraya tepkisini gösterip sürece eleştirisini sürdürdü¹⁹¹. CHP içinde 12 Mart'tan sonra, yıllarca seçim yapılmamasını önerenler de 12 Mart'ın sol harekete karşı bir darbe olduğunu söyleyenler de vardı. Bülent Ecevit, 12 Mart Muhtırasının kendisinin ve arkadaşlarının savunduğu sol görüşe karşı verildiğini öne sürmüştür¹⁹². Ecevit, 12 Mart'ı Muhtırasını demokrasinin askıya alındığı bir karanlık dönem olarak görmüştür. Kapalı ve karanlık bir siyasi ortamda bu yolla varılacak sonuçlardan kuşku duymuştur. Ecevit Yunanistan'da girişilen Albaylar Cuntası darbesinin daha ince daha örtülü bir modelinin Türkiye'de uygulandığını düşünmüştür¹⁹³. Muhtıranın okunduğu sırada Ecevit'in tarihe not tutan düşünceleri şunlar olmuştur: “*Gözlerimin yaşadığını hatırlarım. Birdenbire demokrasiye ve Ortanın Solu hareketine verdiğimiz bütün emeklerin yok olacağı kaygısı duydum*”¹⁹⁴. Fakat Ecevit'in Muhtırayı duyduğunda nasıl tepki gösterdiği resmi söylemlerde yer almamıştır. Ancak muhtırayı dinlerken ve sonrasında Ecevit'in ağladığı, hatta iğne ile kazdığımız kuyu başımıza çöktü dediği, Deniz Baykal'ın ise gerekirse yeniden başlarız, halka güveninizi kaybetmeyiniz diye teselli etmeye çalıştığı yazılmıştır¹⁹⁵.

Ordu kurulacak hükümetin başına partili birinin geçmesini istememiştir. 27 Mayıs'ta DP'yi kapatırken, CHP'yi kapatmayarak CHP'ye taraf görünmek gibi bir durumun içine bir kez daha düşmek istemedikleri için tarafsız bir milletvekilinin hükümeti kurmasında ısrar etmişlerdir¹⁹⁶. Muhtıra sonrası Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve kuvvet komutanları, partiler üstü hükümet için Başbakanı belirlemeye çalıştılar. Birçok farklı isim ardından CHP Milletvekili Nihat Erim isminde karar kıldılar. Ecevit CHP Genel Merkez yönetimi

---

¹⁸⁹ S.Kili, a.g.e, s.267.

¹⁹⁰ S.Kili, a.g.e, s.271.

¹⁹¹ Bülent Ecevit, Kurultaylar ve Sonrası, s.17.

¹⁹² H.Bila, a.g.e, s.210-211.

¹⁹³ S.Tanju, a.g.e, s.164.-165.

¹⁹⁴ Cumhuriyet, 11 Şubat 1975, s.1

¹⁹⁵ Cüneyt Arcayürek, Bir Özgürlük Tutkunu Bülent Ecevit, Detay Yayıncılık, İstanbul 2006, s.46.

¹⁹⁶ C.Arcayürek, a.g.e, s.47.

ile ara rejimin ve partiler üstü modelin desteklenmesi konusunda farklı düşünmüştür. CHP Genel Başkanı İnönü, ordunun partiler üstü hükümet için Başbakan olarak düşündüğü Nihat Erim'i desteklemeye karar vermiştir. İsmet Paşanın takındığı muhtırayı kabule yatkın davranış, Ecevit'i rahatsız etmiştir. Ecevit'e göre İnönü, Erim hükümetinin bir reform hükümeti olabileceğini düşünmesi büyük bir hatadır. Nihat Erim'in hükümet kuracağı resmen ilan edilince İsmet Paşa, Parti Meclisi'ni toplayarak durum değerlendirmesi yaptığı sırada Genel Sekreter Ecevit toplantıya katılmamış, evinde basın toplantısı yaparak genel sekreterlikten istifa etmiştir. Ecevit evinde ekibi ile düzenlediği basın toplantısında genel sekreterlik görevinden istifa ettiğini şu cümlelerle açıklamıştır: *“Bence müdahale Ortanın Solundaki CHP'ye yönelen bir darbe sonucunu vermiştir. Önümüzdeki seçimlerde CHP iktidara gelebilecek ve bu düzen değişikliği programını uygulamaya başlayacaktı. Bunu engellemek için demokratik mekanizma durdurulmuştur¹⁹⁷.”* Bülent Ecevit 21 Mart 1971'de demokratik rejim için ve CHP için çok hayati saydığı bir konuda Genel Başkan İnönü ile görüş ayrılığına düştüğünü ve bu kadar önemli bir konuda Genel Başkanın görüşüne katılmadan Genel Sekreterlik görevini yürütmeye hakkı olmadığını belirttiği konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: *“Ben CHP'nin halk iradesi dışında yollardan iktidara gelmesine veya gelmiş görünmesine razı olamam. Eğer hükümete katılmama kararı alınabilseydi, belki bazı şeyler kurtarılabilirdi. Fakat Sayın Genel Başkan öyle düşünmüyor¹⁹⁸.”*

Bu bağlamda Ecevit, CHP'nin halk iradesi dışında yollardan iktidara gelmesine ya da geliyor görünmesine razı olamayacağını vurgulamış ve şu aşamada saygıda kusur etmediği Genel Başkan İnönü ile ters düştüğü için istifa ettiğini açıklamıştır. Ecevit'in istifası gerek kendi partisinde gerekse de kamuoyunda büyük yankılara neden olmuştur. Muhtıra o kadar sevdiği, saydığı, politik kişiliğini meydana getirdiği, inandığı İsmet Paşa'ya karşı, Ecevit'in düşünce ve duygularını yeniden değerlendirmesine yol açmıştır. Ecevit'in Genel Sekreterlik görevinden ayrılışı yeni bir yaklaşımın simgesiydi. Bu nedenle Ecevit tarafından ordunun siyasete karışması halk egemenliğine karşı bir saygısızlık olarak yorumlanmıştır¹⁹⁹. İnönü'ye göre muhtıranın, CHP'ye ve CHP'deki Ortanın Solu hareketine ve bu hareketin yürütücüsü Ecevit'e yönelik olduğunun kabullenilmesi mümkün değildir²⁰⁰. Ecevit'in istifasından sonra genel sekreterliğe Şeref Bakışık²⁰¹ seçilmiştir.

---

¹⁹⁷ C.Arcayürek, a.g.e, s.55.

¹⁹⁸ S.Kili, a.g.e, s.268.

¹⁹⁹ E.Kongar, a.g.e, s.175.

²⁰⁰ S.Kili, a.g.e, s.281.

Bakşık bir süre sonra parti içi mücadelede İnönü ve Ecevit arasında kalmış, “İsmet Paşa’ya saygım var, Ecevit’in fikirleriyse bana uygun geliyor, bu çelişkiyi aşamıyorum.” demiştir²⁰².

CHP Genel Sekreterliğinden istifa eden Bülent Ecevit, acıma dolu bakışlardan uzun süre kurtulamayacaktır. 12 Mart’ı alkışlayanlar da 12 Mart’tan korkanlar da bu acıma dolu bakışlarda vardır. Kimine göre Ecevit korkmuştur, kimine göre Ecevit kendisine yazık etmiştir, kimine göre de kendisini büyük bir tehlikeye atmıştır. Ecevit, Genel Sekreterlikten istifa ettikten sonra karışık duygu ve düşünceler içindeydi. Siyasi hayatının bitip bitmediğini kestiremiyordu. Ankara Kızılay’da karşılaştığı vatandaşların ilgisi ya da İzmir’in Gümüldür kasabasında tatil yaparken halktan gördüğü sevgi ona halkın desteğine dayalı politika yapmak ve görevinden kaçmaması gereğini duyurmuştur. O sıralarda bir Çek yazarının yapıtı olan Taş Bebek’i okumaktadır. Romanın konusu, kapalı rejimde egemen güçlere karşı çıkanların korkunç yalnızlığıdır. Ecevit kendisini yalnız, yenilmiş ve umutsuz hissetmektedir. Sonra Hint Klasiği Bhagavad Gita’da olduğu gibi görevden kaçmayacağını, kişiliğini zorlaması gerektiğini, inandığı ve başladığı işi yarım bırakmayacağını düşünür. Olaylar Ecevit’i öyle bir noktaya getirir ki, kendisine insan minnet duyduğu, siyasi varlığını borçlu olduğu İsmet İnönü’ye karşı bile yıkıcı bir mücadelenin koşulları içinde bulmuştur²⁰³.

Çorum Milletvekili Cahit Angın’a göre Bülent Ecevit istifa sonrasında Çalışanlar Partisi’ni kurma yolunda bazı girişimler sürdürmüştür. Bu arada Parti Meclisi ile Genel Sekreter Şeref Bakşık arasında sorunlar devam etmiş, bu mücadele Bakşık’ın istifası ile sonuçlanmıştır. İsmet Paşa ise partide kanayan yarayı hiçbir zaman durdurmuyacak, mücadele olağanüstü Kurultay’a kadar devam edecektir²⁰⁴.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; CHP ve AP’ye Nihat Erim’i desteklemeleri ve hükümete bakan vermelerini isteyen bir mektup göndermiştir. İki parti öneriyi kabul ettiler. Kabul etmezlerse muhtıranın 3. Maddesine göre asker yönetime direk el koyacaktı. İnönü, CHP ortak grubunda kurulacak hükümetin, anarşik hareketleri önleyecek ve ciddi reformları yapacak nitelikte gördüğünü tarafsız Başbakan olacak Nihat Erim’in de

---

²⁰¹ 27 Mayıs 1960 darbesini izleyen dönemde İzmir basınının temsilcisi olarak Kurucu Meclis’e girdi. CHP İzmir milletvekilliği yapıp (1961-73), 12 Mart 1971’de ordunun verdiği muhtıranın yarattığı siyasi bunalım sırasında CHP genel sekreteri Bülent Ecevit’in istifası üzerine, genel sekreterliğe getirildi. 1975 seçimlerinde CHP’den İzmir senatörü seçildi. Bu görevini 12 Eylül 1980 darbesine kadar sürdürdü.

²⁰² T. Cılızoğlu, a.g.e, s.166-167.

²⁰³ S.Tanju, a.g.e, s.165.

²⁰⁴ T. Cılızoğlu, a.g.e, s.177-178.

tecrübesi ve ehliyeti bulunduğunu ifade etmiştir. İnönü bu konuşmasında Başbakan Erim'in CHP'den istediği kişiyi bakan olarak alabileceğini de bildirmiş ve hemen arkasından eklemiştir: *'Aksi halde komutanlar yönetime el koyacaklarını söylüyorlar'*. On yıl önce, *'Nihat, zor anında ülkeyi terk edecek karakterdedir'*. diyen İnönü, bu kez Erim'in zor anında ülkeyi kurtaracağını söylemiştir²⁰⁵.

Ecevit, Cumhurbaşkanının ve komutanların önerdiği tarafsız başbakan formülü ile Nihat Erim örneğini bağdaştırmaz. Ona göre, Nihat Erim'in bir gün önce partisinden istifa etmesiyle tarafsızlığa bürünmesi inandırıcı olmaktan uzaktır. Ayrıca Erim'in başkanlığında CHP'lilerin katıldığı bir hükümetin kuruluşu, yeniden *"CHP ve Ordu = İktidar"* görüntüsü oluşturacaktır. CHP'nin karşısındaki partiler bu durumu propaganda konusu yapacaktır²⁰⁶. Erim'in Başbakanlığı için Bülent Ecevit'in görüşleri ise şu şekildedir: *"Nihat Erim'den başka bir Başbakan bulunamazdı diye düşünmek için, insanın Türk devletini, Türk milletini çok zavallı ve yoksul görmesi gerekir. Nitekim bugüne kadar benim bildiğim hiç kimse, Türkiye'de Erim'den başka bir Başbakan bulunamayacağını öne sürmüş değildir. Böyle bir iddiada bulunmak, Türkiye'yi hükümet kurma olanakları bakımından o kadar kısırsaymak, Türk Milletine saygısızlık olur"*²⁰⁷.

Nihayetinde Erim hükümeti kurulmuş ve güvenoyu almıştır. Hükümette parlamento dışından 6 teknokrat bakan vardı²⁰⁸. Nihat Erim, CHP'den üç, AP'den beş, Güven Partisi ve 27 Mayıs darbesini yapan, Anayasa gereği senatör olarak parlamentoda görev yapan tabii senatörlerden birer üye ile reform hükümeti adı verilen Bakanlar Kurulunu kurmuştur. Hükümet programında yıllardır gerçekleştirilmeyen eğitim, maliye, hukuk, adalet, enerji ve tabii kaynaklar alanında reformların gerçekleştirileceği vaadi yer almıştır²⁰⁹.

Ecevit ve arkadaşlarını tepki göstermeye, Erim kabinesinin karşısında olmaya iten neden Ecevit'in de söylediği gibi demokratik işleyişe aykırı biçimde komutanların önerisi, zorlaması ve desteğiyle hükümet kurulmasıdır. Karşı çıkışın siyasi fayda ya da zarar verecek yönü de vardır²¹⁰. Sonuçta 12 Mart Muhtırasına *"partimizden birinin sol ve*

---

²⁰⁵ H.Bila, a.g.e, s.215.

²⁰⁶ S.Kili, a.g.e, s.281.

²⁰⁷ Bülent Ecevit, Perdeyi Kaldırıyorum, s.13.

²⁰⁸ İdris Kardaş, Manşetlerle Hükümet, Koalisyon, Cumhurbaşkanlığı Krizleri, Gaziosmanpaşa Belediyesi Yayınları Mart 2017, s.62.

²⁰⁹ Bülent Ecevit, Kurultaylar ve Sonrası, s.83.

²¹⁰ S.Kili, a.g.e, s.281.

demokrasiye karşı yapılan bu darbeye destek verilmesin” diyen Ecevit’e yanıt, en yakınından Nihat Erim’den gelmiş, Erim Başbakanlığı tercih etmiştir²¹¹.

Ecevit için parti içi mücadele Erim’in Başbakanlığı ile başlamıştır. Nihat Erim ise, CHP içinde ilk günden beri, Ecevit’i himaye edenlerin başında geldiğini ifade etmiştir. Genel Sekreter olmasına tam ikna olmayan İnönü’yü ikna etmek için çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Ecevit’in sol anlayışına karşı duyulan parti içindeki kuşkuları Erim yatıştırmış, ben de Onun kadar soldayım diyerek eleştirilere maruz kalmıştır²¹².

Erim hükümeti devletçi-seçkincilerin halk desteği olmadan ülkeyi yönetme çabalarının bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Erim hükümetinin başarısızlığı belli olunca artık yalnızca sola karşı olan devletçi seçkinci kanat aynı yaklaşımı sürdürmeye çalışmıştır. Çünkü halk desteğini yitirmekte olduklarından iktidarda kalabilmek için başka seçenekleri yoktu. Kendi kendisini reform kabinesi ilan eden Erim hükümetinin programı da Türk siyasi yaşamındaki devletçi-seçkinci yaklaşımın son belgesi olarak yorumlanabilir²¹³. *“Alacağımız tedbirler kafalarına balyoz gibi inecek”* diyen Erim’in ilk hükümeti 8,5 ay sürdü 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Askeri mahkemeler harekete geçirildi. Bir yandan da Anayasa’nın 15 maddesinde yapılacak değişikliklerle yalnız kişisel özgürlüklerin değil, TRT’nin ve üniversitelerin özerkliklerinin kaldırılmasına ya da daraltılmasına, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Sayıştay ve askeri yargının da ilgili maddelerinde yetki kısıtlanmasına gidildi²¹⁴.

3 Aralık 1971 tarihinde 11 bakan Nihat Erim Başbakanlığındaki ara rejim kabinesinden ayrılmıştır. Erim ekonomik ve mali görüşleri bu kişilere bütünüyle örtüşmeyen eski Adalet Partili Mesut Erez’i üçüncü başbakan yardımcısı olarak kabineye atamıştı. Bu durumda artık sol eğilimli tanınan bakanların yapabilecekleri tek şey görevden ayrılmaktı. *“11’lerin”* ayrılışından sonra Erim, ikinci kabinesini 11 Aralık 1971’de kurmuştur. Bu ikinci kabineyle devletçi seçkinci yöntemler gelenekçi-liberal içerikle daha çok bütünleşti. Erim iktidar döneminde sıkıyönetim baskıları ile birlikte gelenekçi-liberal yaklaşımın ekonomik ve toplumsal önlemlerini uygulamaya çalışmıştı²¹⁵. Bürokratik reform fikri terkedilmişti. Erim hükümeti Meclis’ten yasa gücünde yönetmelik çıkarma yetkisi istemiş ve bu yetki verilmezse ordunun işe el koyacağını duyurmuştu. Bu Erim

²¹¹ Şeref Pınarbaşı, Ecevit Nasıl Karaoğlan Oldu, Tuna Gazetecilik Söke 2013, s.33.

²¹² Necip Mirkelamoğlu, Ecevit Ecevit’i Anlatıyor, Kervan Yayınları Ankara 1975, s.35.

²¹³ E.Kongar, a.g.e, s.176.

²¹⁴ C.Arcayürek, a.g.e, s.59.

²¹⁵ E.Kongar, a.g.e, s.177.

hükümetinin sonu oldu. Yetki önerisi kabul edilmedi ve Erim gereğinden çok baskı kullanmakla suçlandı. Bunun üzerine yıpranmış bir Başbakan olarak görevinden ayrılmak zorunda kaldı²¹⁶. Bu gelişmeler akıbeti önceden tahmin edilen kabinenin sonunu getirmiştir. 17 Nisan 1972'ye kadar süren ve hiçbir temel soruna el atamayan İkinci Erim Hükümeti sona ermiştir²¹⁷.

12 Mart muhtırasından sonraki dönemin üçüncü kabinesi Ferit Melen tarafından kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay önce Suat Hayri Ürgüplü'yü Başbakan olarak görevlendirmişti²¹⁸. 1960'lı yıllarda yaşanan hükümet krizi sonrası Başbakanlığa getirilen ve ülkeyi 1965 seçimlerine götüren Ürgüplü, Sunay'ın kabineye alınmasını istediği kişilere bakanlık vermemiştir. Sunay'da bunun üzerine Ürgüplü'nün Bakanlar Kurulu listesini onaylamadı. Esasında Ferit Melen sağ kanat devletçi-seçkinleriyle gelenekçi-liberaller arasındaki tam bir bütünleşmeyi simgeliyordu. Toplumsal ve ekonomik sorunlara karşı yaklaşımı gelenekçi-liberaldi. Fakat üyesi bulunduğu Güven Partisi'nin yönetsel yaklaşımı devletçi-seçkinlerin yaklaşımını simgeliyordu²¹⁹. Kısaca Sunay, 12 Mart 1971 muhtırasının ruhuna aykırı bir hükümet programı sunduğu gerekçesi ile Ürgüplü'nün Bakanlar Kurulu listesini onaylamamıştı. Melen'in toplumsal ya da ekonomik reformlar yapmak gibi bir önceliği yoktu; yegâne amacı sıkıyönetime gerek kalmadan yasa ve düzeni muhafaza etmektir²²⁰. Ferit Melen, Başbakanlık görevinden önce de Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmaktaydı. Ordu için her daim aranan ve hazırda bekleyen bir profildi.

Bu dönemde İnönü ile Ecevit arasında partiye egemenlik konusundaki mücadelenin sert geçtiğini söyleyebiliriz. İnönü, Genel Sekreterlikten istifa etmesinden sonraki aşamada, Ecevit'e çok ağır suçlamalarda bulunmuştur.²²¹ O dönemde Ecevit'in parti yönetimindeki Genel Sekreterlik görevinden istifasını muhtıra sonrası Nihat Erim yerine kendisine Başbakanlık verilmediğinden kaynaklı olduğunu söyleyenler de mevcuttur. Bu hususta Ecevit'ten sonra kısa bir dönem CHP Genel Sekreteri olarak görev yapan Şeref Bakışık'ın görüşü ise şu şekildedir: “Sayın Bülent Ecevit'in muhtıra çevresinden

²¹⁶ E.Kongar, a.g.e, s.178.

²¹⁷ Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları İstanbul 2016, s.183.

²¹⁸ İstanbul Ticaret Mahkemesi yargıçlığında bulundu (1929-1932). 1939 ve 1943'te Kayseri Milletvekili seçildi. 2. Saraçoğlu kabinesinde Gümrük ve Tekel Bakanı oldu. 1950'de tekrar parlamentoya döndü. 1952 yılına kadar Kayseri Milletvekilliği yaptı. Avrupa İstişari Meclisi'nde başkan yardımcılığı görevinde bulundu. 1952'de parlamentodan ayrılarak Bonn Büyükelçiliği'ne getirildi. 1955'te Londra, 1959'da Washington, 1960'da ise Madrid Büyükelçiliğine atandı. 1961 seçimlerine katılarak Kayseri Senatörü seçildi. Cumhuriyet Senatosunun ilk başkanı oldu. Bu görevi tamamladıktan sonra 1965 yılında partiler üstü hükümetin başkanlığını yaptı. 1966'da kontenjan senatörü seçildi. 1972'ye kadar bu görevde kaldı.

²¹⁹ E.Kongar, a.g.e, s.178.

²²⁰ F.Ahmad, a.g.e, s.184.

²²¹ C.Arcayürek, a.g.e, s.65.

başbakanlık umduğunu, beklediğini söyleyemem. Bir bakıma bunu umut etmemesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü o çevreler, 1970 yılından çok önceleri Bülent Ecevit'e hep kuşkulu gözlerle bakmışlardır. Bu düşüncelerini açığa vurmaktan da çekinmezlerdi. Hatta Cumhurbaşkanı, protokolden CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'i çıkartmış, çağrı listesine alınmaz olmuştu. İsmet İnönü bunu konu yapmış, ısrarı ile çağrı listesinde düzeltme sağlamıştı. Kısaca, Ecevit'in o çevreden başbakanlık beklentisi inanılmaz bir şey olurdu²²²."

Süreç içerisinde İnönü ve Ecevit'in rakip olacağı dönem başlamış ve CHP içerisinde "İnönücü" ve "Ecevitçi" şeklinde isimlendirilen gruplar oluşmuştur. İnönü'nün 25 Ocak 1972'de gruba, meclise ve genel sekretere danışmadan İkinci Erim hükümetine CHP'nin katılacağını söylemesi mücadeleyi keskinleştirmiştir. Ocak 1972'de başlayan il kongreleri bir anlamda güç gösterisine dönüşmüştür²²³. Her iki grupta il kongrelerinde üstünlük elde etmek amacıyla mücadeleye girmiştir. 1972 başlarında partinin meclis ve senato grubunun çoğunluğu İnönücü iken Genel Sekreter ile Merkez Yönetim Kurulu ve parti meclisinin çoğunluğu Ecevitçiydi²²⁴. Bülent Ecevit ise İnönü ile mücadelesini şöyle açıklamaktadır: "Genel Başkanla temel politikaya ilişkin olmayan bir konuda, geçici bir konuda görüş ayrılığına düşmüş olmam, Sayın Genel Başkana büyük saygı beslediğimi ifade etmemle, başka Genel Başkan düşünmediğimi belirtmemle neden çelişkin sayılıyor? Eğer uygar ve demokratik bir partinin üyeleri isek Genel Başkandan, o Genel Başkan Sayın İnönü kadar büyük insan da olsa, bazı konularda ayrı düşünebiliriz; fakat ona rağmen kendisine saygımız, bağlılığımız devam edebiliriz. Bence bunun yadırganacak bir yanı yoktur²²⁵."

12 Mart 1971 ile CHP 5. Olağanüstü Kurultayı'nın toplandığı 5 Mayıs 1972 arasında İnönü ile Ecevit'i ve Merkez Yönetim Kurulu'nu bir araya getiren, birlikte çalışmaya iten üç gelişme de bu süreçte yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Nihat Erim'in Anayasa değişikliği talebi, ikincisi Sıkıyönetim Mahkemelerinin bazı savcılarının hazırladıkları iddianamelerde CHP'ye yönelik suçlamalara yer vermesi, üçüncüsü de Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın ölüm cezalarının geri bırakılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasıdır²²⁶.

---

²²² T. Cılızoğlu, a.g.e, s.167.

²²³ S. Bulut, a.g.e. s.175.

²²⁴ H. Bila, a.g.e, s.215.

²²⁵ Bülent Ecevit, Perdeyi Kaldırıyorum, Ajans Türk Matbaası Ankara 1972, s.6.

²²⁶ S.Kili, a.g.e, s.295.

Ayrıca Bülent Ecevit CHP'deki süregelen bunalımları çözmek için öneriler getirmiştir. Bunlar şunlardır:

- *“İnönü'nün, 12 Marttan sonra hükümet konusunda almış olduğu karar, Parti içinde tartışma dışı tutulmalıdır. Bu konu iki de bir gündeme getirilmemelidir.*
- *Yeni yasaların hazırlanması, bazı tedbirlerin alınması veya normal rejime dönüşün hızlandırılması gibi konularda, Hükümetle veya hükümet üyeleriyle temaslar veya partiler arası temaslar, o kadar büyük bir gizlilik içinde yürütüyor ki; başka partileri bilmiyorum fakat bizim partimizde, yetkili kurullardan o kadar gizli tutuluyor ki, bu kadar gizli, örtülü usullerle, açıklık rejimi olan demokrasiye dönüşün sağlıklı biçimde sağlanabileceğinden ister istemez kuşku duyuluyor. Hükümetle ve başka partilerle ilişkiler, normal demokratik mecrasına bir an önce sokulmalı, açıklığa kavuşturulmalıdır.*
- *Partide Genel Başkana ve Genel Başkanlık yetkilerine en küçük bir saygısızlığa göz yumulmamalıdır.*
- *Partide kurulların yasalara ve tüzüğe dayanan yetkilerine tam saygı gösterilmelidir.*
- *Kurullar, yöneticiler ve partililer hakkında ileri sürülecek iddialar, yapılacak suçlamalar, belgelere dayandırılmalı ve parti içi veya parti dışı hukuk yollarından derhal kovuşturulmalıdır.*
- *Yapılacak kurultaya şimdiden gölge düşürmek amacını güden çabalar ve iftiralar kesinlikle önlenmeli, kimlerin kongrelerle ilgili ne şikâyet ve iddiaları varsa bunlar parti içi veya dışı hukuk yolları incelenerek çözüme bağlanmalıdır.*
- *Parlamento veya hükümet üyesi de olsa, hiçbir partimizin, demokrasiye aykırı düşünceler savunmasına, öyle bir tutum izlemesine müsaade edilmemelidir.*
- *Yetkili organların ve kurulların, parti içi sorunlardan çekişmelerden daha çok, normal demokratik rejime dönüşü kolaylaştırmak ve hızlandırmak için Partimiz tarafından yapılabilecek hizmetler ve izlenebilecek yol üzerinde durmaları veya çalışmaları sağlanmalıdır²²⁷.”*

Ecevit sonra göreve getirilen Şeref Bakşık'ın İnönü ile anlaşmazlıkları artmış ve Genel Sekreterlik görevinden istifa etmiştir. Bu istifayı Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin istifaları izlemiştir. Bunun üzerine toplanan Parti Meclisi Genel Sekreterliğe Şeref Bakşık'ın yardımcısı Adıyaman Milletvekili Kamil Kırıkoğlu'nu seçmiş ve yeni Merkez Yönetim Kurulu oluşturulmuştur. Bu değişiklikler de yeni Genel Sekreter ve Merkez Yönetim Kurulu da Partinin Genel Başkanı İnönü'yü tatmin etmemiştir. İnönü'ye göre bu kurul da Ecevit hareketinin destekçisi, yürütücüsü olmuştur²²⁸. İsmet Paşa, Kırıkoğlu'nun Genel Sekreter olmasından sonra partiyi hızla Olağanüstü Kurultay'a götürmek ve orada bir an önce parti içi muhalefetle hesaplaşma duygusuna girmiştir²²⁹. Bu yaşananlar ışığında

²²⁷ Bülent Ecevit, *Perdeyi Kaldırıyorum*, s.48.

²²⁸ S.Kili, a.g.e, s.290.

²²⁹ T. Cılızoğlu, a.g.e, s.178.

CHP, 1970'li yıllara bünyesinde ciddi bir dönüşümle girmektedir. Erim Hükümeti'nin kuruluşundan itibaren başlayan CHP Kongrelerinin çoğunu Ecevitçiler kazanmıştır. Ecevit'in istifası sırasında İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük il ve birçok ilçe teşkilatları açıklamalar yaparak, telgraflar çekerek Ecevit'in ve merkez yönetim kurulunun arkasında olduklarını ilan etmiştir²³⁰.

6 Mayıs 1972'de CHP'de 5. Olağanüstü Kurultaya gidilmiştir. İnönü parti merkez kurullarındaki Ecevitçi grubun tasfiyesini istemekteydi. 7 Mayıs'ta Ecevit taraftarı parti meclisi 507'ye karşılık 709 oyla delegelerden güvenoyu aldı. Bir gün sonra da İnönü bu kararı kabullenmedi ve parti genel başkanlığından istifa etti. CHP'de Genel Başkan seçimli kurultay 14 Mayıs 1972'de bu gündem maddesi ile toplanmıştır. Genel Başkan seçimi kurultayına 1416 Kurultay üyesinden 913'ü katılmış, bunların 826'sı Bülent Ecevit'e oy vermiştir. Ecevit seçim için tüzük uyarınca zorunlu olarak üye sayısının salt çoğunluğundan 117 fazla oy alarak CHP Genel Başkanı seçilmiştir. Kurultaya 503 delege katılmamış, katılanların 87'si de Ecevit'e oy vermemiştir. Buna göre, Genel Başkanlık Kurultayının delegelerinden 590 üyenin Ecevit'e karşı düşüncede olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ise önemlice bir iç muhalefet grubudur²³¹.

5 Kasım 1972 tarihinde de İnönü partisinden istifa etmiştir. İnönü eski Cumhurbaşkanı olduğundan olduğu için Cumhuriyet Senatosu üyeliğine getirildi ve milletvekilliğinden istifa etti²³². Doğa yasaları İsmet Paşa tedavisi için Paris'e giderken döner dönmez toplantıya çağıracağı kurultayda günlerini göstereceğini söylediği ortamın solcularına yenildi²³³.

Ecevit'in 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından parti içinde Genel Başkan İsmet İnönü'yle girdiği güç mücadelesinden başarıyla çıkarak 1972 yılında CHP Genel Başkanı olmasıyla birlikte partinin "*Sosyal demokratlaşma*" sürecinde de yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönem, yeni bir liderin yanı sıra söylemde, ideolojik donanımda ve izlenen siyasal stratejilerde de ir çok yeniliği beraberinde getirmiştir²³⁴.

CHP'nin özellikle Ecevit'in liderliğindeki dönemde amacı, bir an önce demokratik rejimin işlerliğe kavuşması ve 1973 seçimlerinin Anayasasında öngördüğü tarihte

---

²³⁰ H.Bila, a.g.e, s.216.

²³¹ S.Kili, a.g.e, s.330.-331.

²³² S.Yorgancılar, a.g.e, s.176-177.

²³³ C.Arcayürek, a.g.e, s.67.

²³⁴ Derya Kömürcü, Türkiye'de Yeni Siyasal Akımlar, Türkiye'de Sosyal Demokrasi, Siyasal Kitabevi Ankara 2016, s.104.

yapılmasıdır²³⁵. Ecevit bu karanlık dönemi şu şekilde yorumlar:” İki yıldır ülkemizde özgürlükçü demokrasiyi özünden yoksun bırakmaya ve temelinden çökertmeye uğraşanları iyi seçmek gerekir. Bu uğraşın öncülüğü ordudan gelmiyor. Bu uğraşın öncülüğünü, ordunun belli veya bir ölçüde de belli olmayan nedenlerle, haklı veya haksız nedenlerle, rejime yapmış olduğu geçici müdahaleyi fırsat bilerek, ‘Ne yapalım Ordu böyle istiyö!’ bahanesini öne sürerek; ‘Ordunun isteklerine uyulmazsa normal demokratik rejime dönülemez.’ gerekçesinin ardına gizlenerek, yıllardır hayallerinde oluşturdukları yozlaşmış demokrasi, kolu kanadı budanmış, kökleri kurutulmuş demokrasi amaçlarına ulaşabilmek isteyen bazı siyasi ve ekonomik güçler yapmaktadır²³⁶.”

Ordunun desteklediği rejim 1973 yazında siyasi görevlerinin çoğunu yerine getirmişti²³⁷. Anayasa, sivil toplum karşısında devleti güçlendirecek şekilde değiştirilmiş; özel mahkemeler kurulmuş, üniversiteler öğrenci hareketlerini engellemek için yeniden düzenlenmiş ve sendikalarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır²³⁸. Bu dönemde ülkenin en önemli gündem maddesi cumhurbaşkanlığı seçimiydi. Başbakan Ferit Melen, Çankaya’daki Başbakanlık konutunda Demirel ve Ordu Komuta Heyeti ile 13 Mart 1973’te yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimini müzakere ederek bazı kararlara varmıştır. Devletin başıyla ilgili bu sorunun çözümünde TSK’nın isteğini Cüneyt Arcayürek şu şekilde ifade eder: “Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın mart ayında sona erecek yedi yıllık görev süresi üç yıl daha uzatılacaktır. Genelkurmay Başkanı Sayın Faruk Gürler bugünkü görevinde üç yıl daha kalacaktır. Orduya çeki düzen verecek, silahlı kuvvetlerin modernize olması için her türlü olanağı sağlayacaktır.” Demirel, Faruk Gürler’in cumhurbaşkanlığını beklerken değişik bir askeri talimatla karşı karşıya kalmıştır. Bu talimatın perde arkasındaki asıl amaç 12 Mart’la başlayan askeri rejimin bir üç yıl daha sürmesiydi. Demokrasiye geçişi 3 yıl daha ertelenecekti²³⁹. Demirel böyle bir kararı yerine getirmenin Sunay’la Gürler’in görevlerini uzatmayı gerçekleştirecek olan Meclis’i devre dışı bırakmak anlamına geleceğini ifade ederken, Cumhurbaşkanı Meclis’in hür iradesi seçeceğini

²³⁵ S.Kili, a.g.e, s.336.

²³⁶ Bülent Ecevit, “Başyazı” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.10, Mart 1973, s.3.

²³⁷ Dünya’da bu ara rejimin örneğine bakacak olursak; 12 Marttan bu yana Türkiye’de uygulanmakta olan partilerüstü hükümet biçimi, Batıda Weimar Almanya’sında görülmüş, Alman Parlamentosunda ufak ve sağcı bir partinin lideri olan Brüning tarafından 1930 Martunda kurulan bu hükümetin iktidarı Devlet Başkanı Hindenburg ile iki generalin, Groner ve Schleicher’in yani ordunun desteğiyle yürütmeye çalıştığı, bunun Almanya’daki iki aşırı ucu yani komünistleri ve nasyonal sosyalistleri güçlendirmekten başka bir işe yaramadığı, 1930 Eylülünde yapılan seçimlerde bu iki ucun büyük ilerlemeler kaydettiğini, fakat gerek dersleri almayan Hindenburg ile ordunun aynı hükümeti sürdürmekte ısrar ettiklerini görürüz.

²³⁸ F.Ahmad, a.g.e, s.186.

²³⁹ C.Arcayürek, a.g.e, s.73.

belirtmiştir²⁴⁰. 1973 Mali yılı bütçesinin Millet Meclisinde görüşüldüğü şubat ayının son günlerinde Millet Meclisi için artık önemli sorun bütçe değil, Cumhurbaşkanlığı seçimidir²⁴¹. Bu krizde parlamento ve liderler önemli bir sınav verecektir.

Demirel'in direnmesi ile bu öneriyi değiştiren Ordu, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'i Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yapmaya karar vermişti. Böylece Gürler'in görev süresi bir yıl uzatıldı. Bir sonraki yıl askerler Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a emekliye ayrılması için ısrar ettiler. Böylece Gürler'e Cumhurbaşkanlığı yolu açılmış olacaktı. Gürler kısa bir süre Genelkurmay Başkanı olarak hizmet ettikten sonra istifa etti ve cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatörlüğe getirildi²⁴².

CHP'de de bu dönemde hareketlilik söz konusudur. İnönü'nüm istifasından 1973 seçimlerine kadar geçen dönemde CHP'yi de yeniden parti içinde sıkıntıya sokan olay Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Bu seçime girerken CHP'nin istifalardan sonra TBMM'de 19 Senatörü ve 96 Milletvekili kalmıştır. Bu bağlamda, Ekim ayında yapılacak genel seçimlerden önce parlamento, süresi martta dolan Cevdet Sunay'ın yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçmek zorundaydı. Bu olay politikacılarla paşalar arasında bir irade savaşı haline geldi. Cumhurbaşkanlığı 1960 askeri müdahalesinden beri cumhurbaşkanlığı sivil-asker ilişkilerinde arabuluculuk yapan bir kurum olarak büyük siyasi önem kazanmıştı. Cumhurbaşkanı iki meclisin ortak oturumunda seçilmekteydi²⁴³.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresi 28 Mart 1973'te sona ereceği için Anayasa'nın 101. Maddesine göre yeni cumhurbaşkanının bu tarihten 15 gün önce, yani 13 Mart 1973'e kadar seçilmesi gerekiyordu. Yine Anayasa'ya göre, cumhurbaşkanının Millet Meclisi üyeleri arasından seçilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte seçim iyice yaklaşmaya kadar Meclisin desteğini alabilecek bir adayın ismi ortaya atılmadı²⁴⁴. Akabinde Kuvvet Komutanlarının, CHP lideri ile görüşmesini, AP lideri hariç diğer parti liderleriyle yaptıkları görüşmeler izlemiş, Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in adaylığı böylece kesinlik kazanmıştır. 5 Mart 1973 günü Milli Savunma Bakanı Mehmet İzmen kontenjan Senatörlüğünden istifa etmiş, boşalan senatörlüğe atanmak üzere Faruk Gürler'de emekliliğini isteyerek Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılmıştır. 6 Mart'ta Kara Kuvvetleri

---

²⁴⁰ C.Arcayürek, a.g.e, s.74.

²⁴¹ S.Kili, a.g.e, s.341.

²⁴² F.Ahmad, a.g.e, s.185.

²⁴³ F.Ahmad, a.g.e. s.184.

²⁴⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.318.

Komutanı Orgeneral Semih Sancar Genelkurmay Başkanlığı görevine, 7 Mart günü de emekli Orgeneral Faruk Gürler and içerek senatörlük görevine başlamıştır²⁴⁵.

Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Bülent Ecevit'in tavrının oldukça net olduğu şu cümlelerinden anlaşılmaktadır: *“Cumhuriyet başkadır, demokrasi başkadır. Yeryüzünde cumhuriyet olmayan, cumhurbaşkanı olmayan demokrasiler vardır; ama vatandaşların temel hak ve özgürlükleri alabildiğince kısılan, birleşme ve örgütlenme hakları etkisiz kılınan, yargı bağımsızlığı zedelenen bir rejim, kimseye özgürlükçü demokrasi diye kabul ettirilemez. Halkın dikkati Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerinde toplanırken, demokrasi temelinden yıkılmak isteniyor. Cumhuriyeti ciddiye alanlar, elbette Cumhurbaşkanlığı seçiminin, Cumhuriyet Anayasasında konulan kurallara, o kuralların özüne ve sözüne uygun biçimde yapılmasını istemelidirler. Fakat bunu istemekle demokrasiyi istemenin ayrı ayrı şeyler olduğu da gözden kaçmamalıdır²⁴⁶.”* CHP lideri, Türk ordusuna, onun bir kişiyi Cumhurbaşkanı yapabilmek için demokratik rejime son vermeye kalkışmayacağını bilecek kadar güvenmiştir²⁴⁷. Bu orduya güvenden ziyade, demokrasiye olan inancın da göstergesiydi. Ecevit'e göre zorlamayla bir cumhurbaşkanı seçilirse ne dünyaya ne de ülke insanına Türkiye'de milli iradenin varlığını ve önemini anlatamayacaklardı²⁴⁸. Düğümün çözülmesi yolunda iki girişim de CHP'nin iki ayrı kanadından gelmiştir. Birincisi; bu ortamda demokratik ve özgür seçim yapılmayacağı zaten öteden beri düşünen Ecevit; olaylar düğümlendikten sonra seçimin daha uygun bir zaman ve ortama, örneğin genel seçimler sonrasına ertelenmesini; bu amaçla Anayasa'da değişiklik yapılarak şimdiki Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresinin uzatılmasını önermiştir. İkincisi, içlerinde Genel Sekreter Kamil Kırıkoğlu'nun da bulunduğu kanattır. Bu ekibe Gürler'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin AP'nin ve Demirel'in sonu olacağına inanan diğer partililer de katılmıştır²⁴⁹. Bu arada bir Associated Press Haber Ajansı, İnönü'ye *“Ülkeye güven verecek tek Türk devlet adamı olarak parlamento sizi böyle cumhurbaşkanlığı gibi bir göreve çağırırsa kabul eder misiniz?”* diye sormuş; Paşa da ret anlamında bir şey söylememiş, önerilirse kabul edecek bir havada yanıt vermiştir²⁵⁰.

---

²⁴⁵ S.Kili, a.g.e, s.343.

²⁴⁶ Bülent Ecevit, “Başyazı” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.10, Mart 1973, s.3.

²⁴⁷ T. Cılızoğlu, a.g.e, s.294.

²⁴⁸ C.Arcayürek, a.g.e, s.72.

²⁴⁹ T. Cılızoğlu, a.g.e, s.293.

²⁵⁰ C.Arcayürek, a.g.e, s.76.

3 Mart 1973'te kuvvet komutanları Cumhurbaşkanı Sunay'la bir toplantı yaptı. Onlara göre Gürler seçilecekti²⁵¹. Cumhurbaşkanlığı için ilk oylama Millet Meclisi'nde 13 Mart 1973 günü yapılmış, AP Cumhuriyet Senatosu Başkanı emekli Orgeneral Tekin Arıburun'la Cumhurbaşkanlığı seçimine katılmıştır²⁵². Ertesi gün meclis koridorlarında bazı generallerin yaptığı bazı tatsız olaylar yaşanmış ve oylama sonucu Senato Başkanı, AP Adayı Tekin Arıburun 292 oy almıştır. Faruk Gürler Paşa ise 175 oy toplayabilmişti²⁵³. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk oylama günü 13 Mart 1973'te CHP ortak grup Genel Kurulu toplanmıştır. Bu toplantıda emekli orgeneral Gürler'e oy vermemek ve bunu belgelemek ve bunu belgelemek, kamuoyuna duyurabilmek için Meclis toplantısına katılmama yöntemi uygun bulunmuş ve bu Genel Başkan Ecevit tarafından grup üyelerine önerilmiştir. Grup kararına rağmen Genel Sekreter Kamil Kırkoğlu, Merkez Yönetim Kurulu Üyeleri Mehmet Ali Pestilci, Cahit Angın, Hasan Çetinkaya, Cevat Sayın başta olmak üzere 30 kadar CHP'li parlamenter toplantıya katılarak oy kullanmıştır²⁵⁴.

Cumhurbaşkanlığı seçimi ilk üç tur oylamasının sonuçları tam anlamıyla bir şok etkisi yaratırken bir yandan da bir iç çekişmeden kurtulduğunu kamuoyuna anlatmaya çalışan CHP ve Ecevit için yeni bir çekişmenin ilk adımı olmuştur²⁵⁵. Meclis muhtıranın verilışinden yalnızca iki yıl sonra onu imzalayanlardan birine karşı geliyordu. Böylece Türk siyasi yaşamında yalnızca devletçi-seçkinci yaklaşım değil, aynı zamanda Silahlı Kuvvetlerin doğrudan denetimi artık sona erdi²⁵⁶.

Oylama sonrası seçilemeyeceğini anlayan Gürler adaylıktan çekildi. Ama AP ve CHP herhangi bir aday üzerinde görüş birliği sağlayamadığı için seçim kilitlendi²⁵⁷. Faruk Gürler'in adaylık serüveni böylece kapanmış ama cumhurbaşkanı seçimi hala çözümlenememişti. AP önce Cevdet Sunay'ın süresini uzatacak Anayasa değişikliğini TBMM'ye getirdi.

Parlamento, parlamento dışı güçlerin "*Artık Yeter*" demesine fırsat vermeden görevini yerine getirmeliydi²⁵⁸. Cevdet Sunay'ın görev süresinin iki yıl uzatılması anlamına gelen "*Sunay Formülü*" düşünüldü. Bunun için AP'nin 227 CHP'nin 96 Milletvekili vardı. İkisi 317 ediyordu. Bir Anayasa değişikliğinin Millet Meclisi'nde

²⁵¹ C.Arcayürek, a.g.e, s.78.

²⁵² S.Kili, a.g.e, s.343.

²⁵³ C.Arcayürek, a.g.e, s.78.

²⁵⁴ S.Kili, a.g.e, s.344.

²⁵⁵ S. Bulut, a.g.e, s.182.

²⁵⁶ E.Kongar, a.g.e, s.179.

²⁵⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.318.

²⁵⁸ Güngör Mengi, "Artık Yeter" Devir Dergisi, S.22-2 Nisan 1973, s.4.

kabulü için toplam milletvekili sayısının üçte ikisi yetiyordu. Üçte iki 300 milletvekili idi. AP ve CHP 317 idi. Üçte ikiyi geçiyordu. Bu Anayasa değişikliği Meclis'ten görünürde kolaylıkla geçerdi. Sonuç 299 kabul, 82 red oyu verilmişti. Anayasa değişikliği bu sonuçla, kabul edilmedi. AP'lilerden de CHP'lilerden de bir hayli sayıda Milletvekilinin oylamaya katılmadığı anlaşılıyordu. CHP'lilerden katılmayanlar hakkında bir disiplin cezası uygulamaya imkân yoktu. İç Yönetmelik grup üyelerinin toplantılara katılmayarak oy vermemelerinin suç sayılamayacağını belirtiyordu. Bu bakımdan bir tek ret oyu veren Adil Turan hakkında disiplin mevzuatı işletilebilirdi. “*Sunay Formülü*”nün Millet Meclisi'nden bir oy farkla reddedilmesinden sonra Meclis Başkanı Avcı teklifin düştüğünü açıklamış, ancak ertesi gün konuya hukukçular dahil olunca toplanan başkanlık divan teklifi Senato'ya Anayasa'nın 92. Maddesinin ikinci fıkrası uyarınca göndermeye karar vermişti. Hemen o gece Başkan Refet Rendeci'nin yönetiminde toplanan Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu, teklifi iki ret oyuna karşın kabul etti. Teklif aleyhinde konuşma yapan ve hala memleketin kaderi üzerinde söz sahibi olduğunu belli eden İnönü şöyle diyordu: “*Bir defa orduyu siyasetten kurtarmak lazımdır. İkincisi, ordu ile siyasi kudret arasında anlaşma lazımdır. Ordu ile siyasi kudretin birbirine itimat etmemesi o millet için en büyük felaket olur. Şimdi elimizde bulunan geçici kanun, Cumhurbaşkanlığında bulunan zatın müddetini uzatmak meselesidir. Bunu yapmayınız. O'na iyilik değildir. Cumhurbaşkanlığında olan zatın müddeti bitince ayrılması, kendisini vazifesini ifa etmiş insan yapar*²⁵⁹.” Millet Meclisi'nde kabul edilmeyen anayasa değişikliği, usulden olmamasına karşın Cumhuriyet Senatosu'nda da oylandı. Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşmeler sırasında İnönü Anayasa değişikliği yoluyla Sunay'ın görev süresinin uzatılması önerisine şiddetle karşı çıktı ve sonuçta öneri Cumhuriyet Senatosu tarafından da reddedildi. Sunay formülü işlemeyince, CP'nin önerisiyle AP ve CHP liderleri Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan üzerinde anlaştilar. Ama Cevdet Sunay, Taylan'ı kontenjan senatörü atamayı reddedince bu formülden de sonuç alınamadı²⁶⁰. Günlerce temaslar, arayışlar sürdü ve Bülent Ecevit, Demirel'e Kontenjan Senatörü Emekli Oramiral Fahri Korutürk'ü önermişti²⁶¹. Böylece Senatör, emekli Oramiral Fahri Korutürk 6 Nisan 1973 günü Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. 13 Mart günü Senatör emekli Oramiral Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçildiği 6 Nisan'a kadar geçen sürede gelişen olaylar, özellikle Gürler'in adaylığı karşısında CHP'nin davranışını saptamak üzere toplanan parti grubu genel kurulu, CHP'de

²⁵⁹ Devir Dergisi, “Yurtta Devir Bunalım IV: Sonun Başlangıcı mı?” S.22-2, Nisan 1973, s.11.

²⁶⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.318.

²⁶¹ C.Arcayürek, a.g.e, s.79.

yeni bir iç çatışmasına yol açmıştır²⁶². CHP’de Ecevit’in Genel Başkanlığa getirilmesinde büyük rol oynayan Kamil Kırıkoğlu Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan sorunla birlikte Genel Sekreterlikten istifa etmiştir²⁶³. CHP, böylece yine yeniden bir yol haritası belirlemek durumunda kalacaktır. Aynı gün CHP Parti Meclisi Genel Sekreterliğe İstanbul Milletvekili Orhan Eyüboğlu’nu seçmiş ve yeni Merkez Yönetim Kurulu’nu oluşturmuştur²⁶⁴. Korutürk, darbeyle gelmediği gibi, darbeyle de gitmedi. İlimli ve liberal bir senatör olarak tanınan Korutürk, Devlet Güvenlik Mahkemeleri tasarısına karşı oy kullanarak demokratik sisteme bağlılığını göstermişti. Korutürk’ün seçilmesi sivillerin zaferi olarak görülmüştür. Süreç yedi yıl önceki Cevdet Sunay’ın seçilişini andırıyordu. Fakat sonuç yedi yıl öncesinden farklı oldu. Milli ve hür irade baskılara göğüs gerip ortak paydada buluşacaktı. Aksi halde Türkiye, ara rejim dönemi sürekli bir hale gelip, dünyadaki kötü örneklerine benzeyecek bir ülkeye dönüşebilirdi. Ancak Korutürk’ün 12 Mart ile 12 Eylül arası sıkışan yedi yıllık görev süresi Türkiye’nin son derece çalkantılı günlerine denk gelmiştir²⁶⁵.

Korutürk, Cumhurbaşkanı seçilince, Başbakan Ferit Melen görevinden ayrıldı. Çünkü Orgeneral Gürler adına, Cumhurbaşkanlığı seçimine çok müdahil olmuştu. Gerek Başbakan gerekse Güven Partisi Milletvekili olarak belirli bir toplumsal gruba ya da sınıfa dayanmadığı için seçimlerdeki başarısızlığından sonra Başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı²⁶⁶. Böylece Ferit Melen, yeni cumhurbaşkanına başbakan atama fırsatı vermek için 7 Nisan’da istifa etti. Korutürk Melen kabinesinde Ticaret Bakanı olan Naim Talu’yu seçti. Kendisi aynı zamanda Merkez Bankası eski başkanıydı ve büyük iş çevrelerinin sözcüsü olarak biliniyordu²⁶⁷. Melen kabinesinin görevinden ayrılmasından sonra Cumhurbaşkanı Naim Talu’yu kabineyi kurmakla görevlendirdi. Talu, siyasi parti liderleriyle yaptığı temaslardan sonra AP, CGP ve bağımsızların desteğiyle hükümeti kurdu. Aslında Meclisteki çoğunluk partisinin lideri olarak Başbakanlık Süleyman Demirel’e verilmeliydi. Bu nedenle Talu’nun atanması 12 Mart’tan sonra başlayan geçiş döneminin bitmediğinin bir belirtisiydi²⁶⁸. 14 Nisan’da açıklanan hükümette 13 AP’li, 4 CGP’li, kendisi de dâhil 6 bağımsız parlamenterle, TBMM dışından 2 kişi görev aldı. Millet Meclisi’nde 2 çekimser, 94 ret oyuna karşılık 261 oyla güvenoyu alan Talu hükümeti, ülkeyi 14 Elim 1973

---

²⁶² S.Kili, a.g.e, s.344.

²⁶³ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.103.

²⁶⁴ S.Kili, a.g.e, s.346.

²⁶⁵ A.Baransel, a.g.e, s.46.

²⁶⁶ E.Kongar, a.g.e, s.179.

²⁶⁷ F.Ahmad, a.g.e, s.185-186.

²⁶⁸ E.Kongar, a.g.e, s.179.

seçimlerine götürdü. Seçimden sonra yeni hükümet kurma çabalarının uzaması üzerine, Talu hükümeti Ecevit'in başbakanlığındaki CHP-MSP koalisyonunun cumhurbaşkanınca onaylandığı 26 Ocak 1974'e kadar işbaşında kaldı²⁶⁹.

1973 ve 74 yıllarının ekonomik göstergelerine bakacak olursak ise göreceğimiz şunlardır:

EKONOMİK GÖSTERGELER 1²⁷⁰	
Fiyat Artış Hızı (%)	20,5
Dolar Kuru (TL)	14,28
GSMH Büyüme Hızı (%)	4,9
Sanayi Ücreti (TL)	1902
Ekmek Fiyatı (TL / kg)	2,11
1973	

Çizelge 3.1. Ekonomik Göstergeler 1

EKONOMİK GÖSTERGELER 2²⁷¹	
Fiyat Artış Hızı (%)	30,9
Dolar Kuru (TL)	14,13
GSMH Büyüme Hızı (%)	4,3
Sanayi Ücreti (TL)	2544
Ekmek Fiyatı (TL / kg)	2,71
1974	

Çizelge 3.2. Ekonomik Göstergeler 2

²⁶⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.322.

²⁷⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, s.334.

²⁷¹ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, s.354.

3.2. Partilerin Seçim Çalışmaları

1973 seçimlerine katılma hakkı olan siyasi partiler Yüksek Seçim Kurulunun bir kararı ile tespit edilmiştir²⁷². Bu partiler alfabetik sıra ile Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Millet Partisi, Millî Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Türkiye Birlik Partisi'dir.

Seçim tarihi ile ilgili ise ilginç bir hukuki olay yaşanmıştır. Anayasanın Geçici 12. maddesi gereğince seçimler 12 Ekim 1973 günü yapılacaktı. Ancak bugünün pazara rastlamadığı daha sonra anlaşılmıştır. Yeni bir Anayasa değişikliği yapmak için de zaman müsait değildi. Bu itibarla Yüksek Seçim Kurulunun 24 sayılı kararında seçim tarihinin tespitinde maddi hata olduğu kabul edilmiş, seçim gününün 14 Ekim 1973 Pazar günü olması gerektiğine karar verilmiştir²⁷³. Seçimler de Yüksek Seçim Kurulu kararına uygun olarak bu tarihte yapılmıştır.

3.3. Cumhuriyet Halk Partisi

Öncelikle CHP, 1973 seçimlerinde, 1969 seçimlerinde uyguladığı propagandanın aksine dini konulara daha çok eğilme ihtiyacı duymuştur. 1969 seçim stratejisinde ilerici-gerici ayrımlarından, din ve laiklik konularından kaçınılması, mecbur kalmadıkça bu alanlarda konuşulmaması istenmişken AK Günlere seçim bildirgesinde dine özel bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölüme inanç özgürlüğünün, demokrasinin, düşünce özgürlüğü kadar vazgeçilmez unsuru olduğu belirtilerek girilmektedir²⁷⁴. CHP, 1973 Genel Seçimlerine “*sürekli bir ana muhalefet partisi*” olmaktan kurtulmak, milletin “*umut ve özlemlerini gerçekleştirecek halk iktidarı*”nı kurmak amacıyla girmiştir²⁷⁵.

14 Ekim 1973 seçimlerine girerken, 50 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi'ne yeni bir sıfat bulan Ecevit, “*Yeni CHP*” sloganıyla propaganda yapmıştır. Eski CHP'ye itibar etmeyen ve onu senelerden beri iktidardan uzak bırakan Türk Milletinin, Ecevit'in bu sloganıyla oylarını Yeni CHP'ye vereceği ümidiyle yola çıkılmıştı²⁷⁶.

Ecevit, Avrupa sosyal demokrasisine tutkundu ve İskandinavya ile Almanya örneğini uygulamayı düşünüyordu. Türk kapitalistlerinin bir bütün olarak halkın toplumsal refahına yüksek karlardan daha fazla önem vermelerini, modern bir zihniyet kazanmalarını

²⁷² Yüksek Seçim Kurulu Kararı, bkz. Resmî Gazete, 30.6.1973-14.580.

²⁷³ Yüksek Seçim Kurulu 24 Sayısı Kanun, bkz. Resmî Gazete, 10.3.1973-14.472.

²⁷⁴ S.Kili, a.g.e, s.363.

²⁷⁵ S.Kili, a.g.e, s.349.

²⁷⁶ U.Tekin, a.g.e, s.50.

istiyordu. Ecevit, Türkiye'nin Avrupa'nın dışında kalmasını NATO'dan çıkmasını da hiç istemiyordu. İstedığı tek şey, ülkesine eşit bir ortak olarak davranılmasını ya da Doğu ile Batı arasında bir köprü rolü oynamasına izin verilmesiydi²⁷⁷.

Seçim meydanları renkli görüntülere sahne olmuş partilerin siyasi görüşlerindeki çatışma ve kutuplaşma belirgin bir şekilde sokağa yansımıştır²⁷⁸. Seçimlerin Ramazan ayına tesadüf etmesi ve 29 Ekim'de Cumhuriyetin 50. Yılı'nın kutlanacak olması da seçimin karakteristiğini etkileyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Partilerin sundukları vaatler, sloganlar ve kampanyalarla birlikte fikir mücadelesi aynı zamanda bir propaganda mücadelesine dönüşmüştür²⁷⁹.

Siyasi yelpazede sağdaki bölünmeye karşılık solda benzer bir durum gözükmemektedir²⁸⁰. TBP, sol pir parti kimliğinde ortaya çıkmakla birlikte CHP için önemli bir rakip olarak gözükmemektedir²⁸¹. Bu dönemde radyo yayınları seçmenlere ulaşmak adına mitinglerle beraber en önemli iki kampanya aracı olarak öne çıkmaktadır. Seçim çalışmalarında 26 ili dolaşıp 126 konuşma yapan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, *"Bu seçim bir iktidar çıkarmasın deniliyor, diğer partilerin seçim kampanyaları bu temel üzerine inşaa ediyor, bu seçim bir iktidar çıkarmalıdır ve bunu vaat eden tek parti AP'dir."* ifadelerini kullanmıştır²⁸². Seçime 12 gün kala siyasi parti liderleri, ilk seçim konuşmalarını Türkiye radyolarına yapmışlardır²⁸³. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel İzmir'de yaptığı konuşmada, 12 Mart muhtırası üzerinde durmuş, muhtıra buhranı ile memleketimizde rejimin yeni bir safhaya girdiğini ve hükümetin silahlı kuvvetlere karşı sorumlu olmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur²⁸⁴. Seçim çalışması sırasında Adalet Partisi demokrasinin kurtarıcısı rolünü benimsemiştir. Fakat demokrasi ile 12 Mart muhtırası arasındaki çelişkinin bedelini, o dönemin sorumlu hükümeti olarak ağır ödemiştir. AP hem muhtıra ile hükümetten düşürülmüş bir iktidar, hem de muhtıra sonrası anti demokratik uygulamaların sorumlusu olan bir siyasi parti olarak ilk kez, birbiriyle çelişen rollerden dolayı seçmen tarafından seçimde alacağı oy merak edilmektedir²⁸⁵.

---

²⁷⁷ F.Ahmad, a.g.e, s.192.

²⁷⁸ S. Bulut, a.g.e, s.300.

²⁷⁹ S. Bulut, a.g.e, s.301.

²⁸⁰ S. Bulut, a.g.e, s.272.

²⁸¹ S. Bulut, a.g.e, s.272.

²⁸² *Yeni İstanbul Gazetesi*, 10.10.1973, s.1

²⁸³ *Barış Gazetesi*, 03.10.1973, s.1

²⁸⁴ *Zafer*, 7 Ekim 1973, s.1

²⁸⁵ E.Kongar, a.g.e, s.181.

Seçim çalışmalarından yabancı basın mensuplarıyla da bir araya gelen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 12 Mart'a vurgu yaparak, Türk halkının olanları tasvip etmediğini ve demokrasiden başka bir çözüm olmadığına inandığını belirtmiştir²⁸⁶. Seçim kampanyasını Şişli'nin gecekondu semti Gültepe'de düzenlenen açık hava toplantısıyla başlatan Ecevit, konuşmalarında hedef olarak Demirel'i seçmiş ve 12 Mart'tan sonraki bütün olayların sorumlusu olarak Demirel'i göstermiştir²⁸⁷. CHP Genel Başkanı Ecevit'in meydanlardaki konuşmalarında ağırlıklı olarak üzerinde durduğu diğer konuları reform meselesi, gecekondu problemleri, genel af, orman affı, fikir özgürlüğü ve hayat pahalılığı gibi konular oluşturmaktadır²⁸⁸. Ecevit seçim çalışmaları kapsamında Balıkesir'den dönerken Ankara'da 150 binden fazla kişi tarafından karşılanması dikkate değer bir husustur²⁸⁹.

Seçim kampanyaları süreç içerisinde rutin bir şekilde söz düellosuna dönmüştür. Liderlerin gündeminde hayat pahalılığı ve fiyat artışları vardır. Seçime bir hafta kala yapılan radyo konuşmalarından ise Ecevit, gençlerin şahsına olan ilgisinden bahsederek, seçme yaşının on sekize düşürülmemesinden dolayı gençlerin kırılgan olduğunu ifade etmiştir²⁹⁰. Sağdaki AP'ye ve MSP ve DP ile bölünmeye karşın CHP'ye hemen her yerde gösterilen ilgi giderek artmış; dağlara, duvarlara büyük harflerle “*Karaoğlan*” yazılmaktaydı²⁹¹. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Bolu ve Zonguldak'taki seçim gezisinden dönerken, gecenin geç saatlerinde kendisini büyük sevgi gösterisiyle karşılayan partililere hitaben bir konuşma yapmış ve “*Rejimi aslanın ağzından alıp geliyoruz. Dağlara taşlara yazmakla bağırmakla Başbakan olunmaz. Başbakanı millet yapar*” demiştir²⁹². Ecevit soldaki küçük partilere oy vererek oylarınızı harcamayın derken bir süre önce CHP'de kendisine bayrak açarak yeni parti kuran sol partileri de kastetmiştir²⁹³.

Seçim propagandaları sırasında, CHP sözcüleri her partiye bir şeyler söyleyip tenkit ettiler ama MSP ile ilgili eleştirel bir yorumda bulunmadılar²⁹⁴. Seçim takviminin Ramazan ayına tesadüf etmesi propaganda mücadelesini iftar sofralarına da taşımıştır. CHP ve AP

---

²⁸⁶ *Yeni Ortam Gazetesi*, 9 Ekim 1973, s.1

²⁸⁷ S. Bulut, a.g.e, s.316.

²⁸⁸ S. Bulut, a.g.e, s.316.

²⁸⁹ *Yeni Ortam Gazetesi*, 13 Ekim 1973, s.1

²⁹⁰ *Vatan Gazetesi*, 07 Ekim 1973, s.1

²⁹¹ C.Arcayürek, a.g.e, s.68.

²⁹² *Zafer*, 11 Ekim 1973. s.1

²⁹³ S.Yorgancılar, a.g.e, s.208.

²⁹⁴ Zafer Karib, *Yeni Devrin Eşiğinde MSP*, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.115.

yöneticileri arasındaki karşılıklı ithamlar öyle bir hale gelmiştir ki, CHP'liler Demirel'i bütün tüm gün oruç yemek sonrasında da iftar sofralarında resim çektirmekle dahi suçlamışlardır²⁹⁵.

CHP, 1973 seçimlerinde diğer partilere göre daha bir motivasyon içerisindeydi. Ecevit yaptığı seçim toplantılarında ve ülke genelinde yürüttüğü seçim propagandalarında yükselen bir parti olduklarının bilincindeydi²⁹⁶. CHP'nin seçim öncesi en büyük şikâyeti maddi yetersizlik olmuştur. Hazineden partilere yardım yapılmaması diğer partiler kadar CHP'yi de etkilemiştir. Aday adaylarından toplanan paralarla partinin eski borçları ödenmiştir. Kapatılan Ulus ve Ulusal basımevinde çalışanların o güne kadar ödenmemiş olan tazminatları da aday adaylarından toplanan bu paralarla ödenmiştir²⁹⁷.

Halkçılık anlayışını her fırsatta vurgulayan Ecevit, “*Servet de halkın, devlet de halkın*” sloganıyla kitleleri peşinden sürüklemiştir. “*Köylünün yaşama çabası işgal değil*” ifadesiyle CHP'nin gerçekleştirmeye çalıştığı toprak reformu tasarısına dikkat çekilmiştir²⁹⁸. CHP'nin kullandığı sloganlar çoğunlukla Ecevit'in konuşmalarından alınan bölümlerden oluşmuştur. “*Ne yoksulluk ne baskı ne ezilen ne ezen, insanca hakça bir düzen*” seçim meydanlarında en çok kullanılan ve en iddialı sloganların başında gelmiştir. Sağın da solun da söz hakkını savunacağım diyen Ecevit bu sloganla seçim bildirgesinde de önemle üzerinde durulan demokratikleşme özlemini dile getirmektedir²⁹⁹.

Ayrıca 1973 seçimlerinde CHP sloganlarının öncekilere göre daha da sol bir içerik kazandığı görüldü. Bunlardan bazıları “*Tekelleri kuşatacağız*”, “*Toprak işleyenin, su kullananındır*”, “*Vurguna, soyguna, sömürüye son*”, “*Devlete de servete de kul olmayacağız*” sloganlarıdır³⁰⁰. CHP'de Genel Başkanın değişmesi ile birlikte başlayan dönüşüm yeni bir propaganda ile halka anlatılmaya başlandı. Halkla kurulan iletişim basın ve yayın organları aracılığıyla yapılan tanıtımın katkısı büyüktü³⁰¹. CHP'nin en önemli mitingi Taksim mitingi olmuş, miting Ecevit için gövde gösterisine dönüşmüştür³⁰². Partinin yaydığı “*Umudumuz Ecevit*” sloganı da ülkenin, 27 yıllık tek parti dönemi üzerine bir o kadar uzun demokratik süreci yaşadktan sonra bir adamın kurtarıcılığına umut

²⁹⁵ S. Bulut, a.g.e, s.321-322.

²⁹⁶ S.Yorgancılar, a.g.e, s.225.

²⁹⁷ S. Bulut, a.g.e, s.302.

²⁹⁸ S. Bulut, a.g.e, s.313.

²⁹⁹ S. Bulut, a.g.e, s.312.

³⁰⁰ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.123.

³⁰¹ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.136.

³⁰² S. Bulut, a.g.e, s.331.

bağladığı kanısı uyandırmıştır³⁰³. Bu bağlamda Bülent Ecevit'in seçim kampanyası bir partiye oy sağlamak amacına yönelik değildi. Ecevit'e göre 14 Ekim 1973 seçimleri, Atatürkçülük üzerinden bir referandumdu³⁰⁴.

1973 seçimlerinde CHP tarafından kullanılan yeni yöntemlerden biri de seçim otobüsü kavramıdır. Geniş kalabalıklara daha rahat hitap edebilmek üzere ses sistemi ile donatılmış, üstü sahne olarak kullanılan otobüsler ilk kez 1973 seçimlerinde CHP tarafından kullanılmıştır³⁰⁵.

Seçim tarihi yaklaşırken Ecevit'le Demirel arasındaki mücadelenin gittikçe sertleştiği görülmektedir³⁰⁶. Ecevit'e karşı en büyük tepki Isparta'da gösterilmiştir. 27 Eylül 1973 Seçim gezisi için Isparta'ya giden Ecevit taş ve sopa yağmuruna tutulmuştur³⁰⁷. Konuşması sırasında bir grubun "*Komünist Ecevit*" diye bağırması olaylara sebebiyet vermiş ve ancak askeri birliklerin yatıştırabildiği kavgada çok sayıda yaralananlar olmuştur. Ecevit'in Isparta'da uğradığı saldırı gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Ecevit'i destekleyen yayınlar yapan Cumhuriyet Gazetesi'nde de Isparta'daki olaylarda Demirel'in suçlu olduğu öne sürülmektedir³⁰⁸.

3.4. Milli Selamet Partisi

MSP'nin seçim öncesi hazırlıklarında milli görüş düşüncesinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Propaganda gezileri için iki tip bayrak, anahtar figürlü madeni ve kâğıt rozetler hazırlanmıştır. Şahısların değil onların fikriyatının anlatılmasını savunan MSP'liler bunu da seçim beyannamesi ve sloganlarla yapmayı hedeflemektedirler³⁰⁹. Böylece MSP 1973 Genel seçimlerine katılabilmek için tüm hazırlıklarını tamamlamış ve adaylarını birtakım zorluklara rağmen tespit ederek ve seçimlere girmiştir³¹⁰. MSP adayları diğer parti adaylarına göre daha tecrübesizdi. Sonuçta Milli Görüş hareketi henüz dört yıllık bir oluşumdu ve ilk partileri daha birinci yaşını doldurur doldurmaz kapatılmıştı³¹¹.

MSP il il dolaşarak teşkilatlanmış her köye her kasabaya bir teyp ve Erbakan'ın konuşmalarından oluşan kasetler bırakılmıştı. Kasetlerle tanıtım ve bilinçlendirme yapmak,

---

³⁰³ S.Tanju, a.g.e, s.163.

³⁰⁴ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.133.

³⁰⁵ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.126.

³⁰⁶ S. Bulut, a.g.e, s.323.

³⁰⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.340.

³⁰⁸ S. Bulut, a.g.e, s.322-323.

³⁰⁹ S. Bulut, a.g.e, s.304-305.

³¹⁰ M.Ergin, a.g.e, s.65.

³¹¹ S.Yorgancılar, a.g.e, s.218.

Erbakan'ın geliştirdiği bir çalışma formülüdür³¹². 1973 seçimlerinde enerjisini tümüyle teşkilatlanmaya veren Erbakan, köyler dâhil bütün sandık başlarında gerekenin en az iki katı partili sandık müşahidi olma şartını getirmiřtir³¹³. MSP'nin sloganları içinde en çok Milli Görüş anlayışını ifade eden “önce ahlak ve maneviyat” sloganı kullanılmıştır. “Haklı Yol, Doğru Yol MSP”, “14 Ekim 1973 Milletın Kararı Evet” “Bu Sefer Selameti Seeceğiz” gibi açık ve net ifadelerle seçmene ulaşan MSP, Seçim Beyannamesine geniş yer ayrılan sanayileşme idealini ve Erbakan'ın deyiimiyle ağır sanayii hamlesini MSP “Sanayide Milli Hamle” sloganıyla ortaya koymaktadır³¹⁴.

MSP'nin seçim konuşmalarındaki hedefi AP ve CHP olmuştur. MSP'nin en çok üzerinde durduğu konular ise hayat pahalılığı ve milli ahlak meselesi olmuştur. Fakirlerden vergi almamak, israf ve faize engel olmak Erbakan'ın ön plana çıkardığı vaatlerden bir kaçıdır. Pahalılık konusu Erbakan'ın gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. İktidara geldiklerinde MSP'nin afyon ekimini başlatacağını söyleyen Erbakan, bunun ilaç yapımı için önemli olduğunu ifade ederek gerekli fabrikaların kurularak Avrupa'ya afyon ithal eder hale gelineceğini belirtmiřtir³¹⁵.

MSP Anadolu'daki esnaf, zanaatkâr ve küçük girişimcilerin partisiydi. Bunlar kozmopolit İstanbul'u merkez haline getiren modern sektörün yükselişi karşısında korunma talep etmekteydi. İslamcılar devlet idaresinde, yabancılara, Amerikalılara ve NATO'ya, Avrupalılara ve Ortak Pazar³¹⁶'a bağımlı olunduğundan mevcut yöneticileri eleştiriyorlardı. Kapitalizme ilkesel olarak karşı değiller, sadece ağır sanayinin devletin elinde olmasını, kapitalizmde küçük üretici ve tüccarlar yararına olacak şekilde sınırlandırılmasını istiyorlardı. Ramazan ayına denk elen 1973 seçimleri öncesinde MSP hakkında farklı propagandalar yapılır. Bunlardan bir tanesi Denizli'de meydana gelir. Seçim propagandalarının bittiği cumartesi günü MSP bayrakları ve flamaları ile donatılmış bir konvoy köye gelir, kahveleri dolaşırlar, kimi çay içer, kimi kahve. Böylece MSP'liler dinle aldatan, aslında dinle imanla alakası olmayan insanlar gibi gösterilmeye alıřılır³¹⁷.

---

³¹² M.Ergin, a.g.e, s.62.

³¹³ I.Arpacı, a.g.e, s.69.

³¹⁴ S. Bulut, a.g.e, s.314.

³¹⁵ S. Bulut, a.g.e, s.327.

³¹⁶ 1957 Roma Antlaşması ile kurulmuş bulunan Ortak Pazar (Common Market), diğer bir ifadeyle Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community - EEG), oldukça eski bir tarihten beri üzerinde durulan Avrupa Birliği fikrinin gerçekleşmesinde çok önemli bir adım teşkil eden birliktir.

³¹⁷ S.Yorgancılar, a.g.e, s.240.

Türkiye seçim atmosferine girmişken, Ortadoğu da kaynamakta ve saldırgan tutumları ile dünya barışını tehdit eden İsrail Arap devletlerine savaş ilan etmiş ve Şam'ı bombalamaktadır³¹⁸.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in seçim meydanlarında kendi partisine oy kaybına neden olacağını düşündüğü MSP eleştirileri önemli yer tutar. Bu hususta MSP Kurucu Genel Başkanı Süleyman Arif Emre şunları ifade eder: *“Demirel, Samsun'da yaptığı konuşmada bizim üstümüze şimşekleri çekmek istemişti. 'Milli Selamet, Nizam'ın Devamıdır. Selamet'in teşkilatı Nizam'ın teşkilatları üzerine kuruluyor. Kitle aynı kitledir.' diyordu. Bu iddialara hemen cevap verdim. Sayın Demirel, milletimizi siyasi hakları olan ve olmayan diye ikiye ayırmak istiyor. Kapatılan partilerin bütün mensupları siyasi haklardan mahrum bırakılsın diyor. Eğer böyle yapılırsa milletimizin %80'i oy kullanmak hakkından bile yararlanamaz. Çünkü kapatılan Demokrat Parti'nin bütün kitlesi bu söyledikleri sebeplerden dolayı siyasi haklardan uzaklaştırılır. Yine kapatılan Millet Partisi'nin, Milli Nizam Partisi'nin, İşçi Partisi'nin mensupları da siyasi hakları yitirir. Kaldı ki kendileri bir de 27 Mayıs'tan sonra kapatılan Demokrat Parti'nin yerine geçtiklerini iddia ediyor³¹⁹.”* MSP'ye göre 12 Eylül'den sonra Demirel, Adalet Partisi eski tabanını korumak maksadıyla, kendilerine karşı savunduğu prensinin tamamen zıttı olan bir prensibi savunmuştur³²⁰.

Seçimlerin hangi netice ile biteceği büyük bir merak konusu olmaya devam ederken, Hürriyet Gazetesi'nin 1000 Gönüllü ile seçimlerle alakalı olarak yaptığı araştırmada MSP'nin %5,4 nispetinde oy alacağı hesaplanmıştı. 14 Ekim 1973 seçimlerinden sonra millet MSP'ye bunun iki katı civarında oy vermişti³²¹. Bu bağlamda hiçbir otorite MSP'nin seçim sonrası amblemi gibi anahtar bir parti olarak üçüncü büyük oyu alacağını öngörememiştir.

3.5. 1973 Seçimleri

Türkiye'de 1973'e girerken siyasi hayatın temposu hızlanmaya başlamıştır. 1973 seçimlerinde seçmenler 1950'de nasıl oy vermişlerse ve 1983'te nasıl oy vereceklerse öyle oy vermişlerdir³²². 14 Ekim 1973 Pazar günü yapılan genel seçimler büyük bir mücadele

³¹⁸ S.Yorgancılar, a.g.e, s.208.

³¹⁹ S.A.Emre, a.g.e, s.21.

³²⁰ S.Yorgancılar, a.g.e, s.210.

³²¹ Tufan Çorumlu, Büyük Türkiye'ye Doğru Erbakan Olayı, Selamet Yayınları İstanbul 1974, s.19

³²² F.Ahmad, a.g.e, s.184.

içinde geçti. Siyaset kültürümüzde yeterince benimseyemediğimiz koalisyonlar dönemi seçim sonrası yeniden başlamış oldu.

Yeni Cumhurbaşkanının seçilmesinin ve yeni hükümetin kurulmasının ardından, Türkiye 1973 yılının sonbaharında yapılacak olan milletvekili genel seçimlerine odaklandı. Seçimler, partiler üstü hükümetler döneminin sona erdirilmesi için önemli bir kavşak olacaktı. Üstelik ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü koşullar nedeniyle 1970 yılında gerçekleştirilemeyen Senato üçte bir yenileme seçimleri de bu seçimle birlikte yapılacaktı.

12 Mart 1971'den sonra ülke bir ara rejime girmiş olmasına karşın milletvekili genel seçimleriyle Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenilenme seçimi, Anayasa'nın öngördüğü normal zamanında yapıldı. 14 Ekim 1973'te seçmenler oylarını kullanıp parlamentonun yeni üyelerini belirlerken, bu aynı zamanda 12 Mart ara rejiminin de sonu anlamına geliyordu³²³. Bu seçimlerle Türkiye 12 Mart döneminden çıktı³²⁴. Bu çıkışın nihayete ermesi için de hükümetin bir an önce kurulması gerekiyordu. Her şeye rağmen Türk siyasi tarihi açısından değerlendirildiğinde 1973 seçimleri, 12 Mart sonrasında yaşanan ara rejim döneminin geçici dahi olsa, sona erdirilmiş olması bakımından önemlidir. Ecevit'in *"Partisiz politika isteyenler vardı. Politikasız yönetim isteyenler vardı. Uzmanlar bir araya gelsinler de ülkeyi gül gibi yönetsinler diye düşünenler vardı. Bu olmayacak hayaller de bu dönemde yıkıldı. Seçimsiz bir Türkiye düşünülemez artık. Demokrasiden başka bir yönetim biçimi de özgürlüğü kısılmış bir demokrasi de düşünülemez artık. Bu yıl seçim yılıdır. Seçim bu yıl zamanında yapılacak ve demokrasinin çarkları yeniden dönmeye başlayacaktır. Eskisinden daha düzgün dönecektir demokrasimin çarkları. Bir daha durdurulamayacaktır"*³²⁵. değerlendirmesi de 1973 seçimlerinin önemine yapılan atıf bakımından önemlidir.

Partilerin özellikle de CHP'nin nasıl sonuç alacağını kestirmek zordu. Adalet Partisi ise Demirel'in partisi üzerinde denetimini koruduğu ve parti askeri yönetim döneminde gücünü gösterdiği için kazanmaya en yakın aday gibi duruyordu. Sağın diğer partileri Demokratik Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi bir tehdit olarak algılanmıyorlardı.

14 Ekim 1973 seçimlerinde seçmen sayısı 16.798.164 olmasına karşın, ancak 11.223.843 seçmen oy kullanmış; kullanılan oyların 10.723.658'i geçerli sayılmıştır.

³²³ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.320.

³²⁴ S. Akşin, a.g.e, s.424.

³²⁵ Bülent Ecevit, "Başyazı" Özgür İnsan Aylık Dergi, S.8 Ocak 1973, s.1-2.

Yüzde 68,8 ile katılım oranı düşük bir seçimdir³²⁶. Seçimlerle ilgili dikkat çeken bir detayda birleşik oy pusulasının ilk kez bu seçimlerde kullanılmasından ötürü geçersiz oylardaki önemli oranda artışır³²⁷. 11.223.843 kayıtlı seçmenin oy kullandığı seçimlerde geçerli oy sayısı ise 10.723.658'dir. Yani geçersiz oy sayısı 500.185'dir³²⁸.

14 Ekim 1973 Yılı Seçim Sonuçları³²⁹			
Toplam Sandık Sayısı	70.137	Toplam Seçmen Sayısı	16.798.255
Katılım Oranı	% 66,82	Toplam Kullanılan Oy	11.223.843
Seçim Çevresi	67	Toplam Geçerli Oy	10.723.657
1973 Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları			
Parti Adı	Oy Oranı	Aldığı Oy	Milletvekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	33,30	3.570.223	185
Adalet Partisi (AP)	29,82	3.197.897	149
Demokratik Parti (DP)	11,89	1.275.502	45
Milli Selamet Partisi (MSP)	11,80	1.265.726	48
Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)	5,26	564.343	13
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	3,38	362.208	13
Bağımsızlar	2,83	300.634	6
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	1,14	121.759	1
Millet Partisi (MP)	0,58	62.377	0

Çizelge 3.3. 14 Ekim 1973 Yılı Seçim Sonuçları

14 Ekim Pazar günü yapılan milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu kısmi seçimleri sonuçlarıyla Yüksek Seçim Kurulu kararı 31.10.1973 tarihli ve 14698 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

³²⁶ M.A.Kara, a.g.e, s.98.

³²⁷ *Cumhuriyet*, 16.10.1973, s.1

³²⁸ <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Turkiye.pdf>

³²⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Ankara 2012, s.25

1973'te CHP'nin şehirlerde gösterdiği oy artışının büyük kısmının işçi ve diğer dar gelirli tabakalardan geldiği anlaşılmaktadır³³⁰. CHP'nin 1960'lardan beri devam eden oy kaybı bu seçimlerle birlikte son bulmuştur. CHP'den sonra en büyük sürprizi ise MSP göstermiştir³³¹. 1973 seçimleriyle birlikte 1950'lerden beri süre gelen Demokrat Parti- AP üstünlüğüne bir anlamda son verilirken AP'nin oyları 1969 seçimlerine göre %46,5'ten %29,8'e düşmüştür³³².

Barajsız d'Hont Sisteminin uygulandığı seçimlerde hiçbir parti hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayamamıştır³³³. Milletvekili genel seçimleriyle birlikte Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri de yapılmıştır. Nispi temsil yönteminin uygulandığı bu seçimde toplam 52 senatör seçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi bu seçimden de birinci parti olarak çıkmış ve yüzde 33,6'lık oy oranıyla 25 senatörlük kazanmıştır. İkinci sırayı yüzde 31,0 ile 22 senatör çıkararak Adalet Partisi almıştır. Milli Selamet Partisi yüzde 12,3 ile 3, Cumhuriyetçi Güven Partisi yüzde 5,9 ile 1 senatör çıkarırken, oyların yüzde 10,5'ini alan Demokratik Parti, yüzde 2,7'sini alan Milliyetçi Hareket Partisi ve yüzde 2,1'ini alan Türkiye Birlik Partisi hiçbir senatörlük kazanamamıştır. Seçmenlerin yüzde 1,9'u bağımsız adaylara oy verirken 1 bağımsız çoğunluğu sağlayıp senatör olmuştur³³⁴.

İnönü'nün oy verilmesini istemediğini söylediği, Ecevit liderliğindeki “Yeni CHP” 1973 genel seçimlerinde önemli bir başarı yakalamıştır. Aldığı oy oranı bir sol partinin bir seçimle aldığı en yüksek oydu ve elbette Ecevit açısından başarıydı. Üstelik bu zaferin bir başka önemli yanı vardı. Bu sonuç İnönü'ye karşı kazanılmış bir zaferdi³³⁵. Seçim sonuçları CHP'de büyük bir sevinç ve beklenti, AP'de de tam bir şaşkınlık içinde karşılanmıştı. CHP'nin başarısı demokrasiyi savunanların başarısı olarak manşetlerde yerini almıştı³³⁶. Sonuçları itibariyle önce, orta-sol daha açık olarak Ortanın Solu siyasetini izleyen bir parti, ilk kez Türkiye'de iktidarı ele geçirmiştir. İkinci olarak, dini hassasiyeti yüksek bir parti çok kısa bir zamanda bir hükümet ortağı ve Türkiye'nin üçüncü partisi olmuştur³³⁷.

³³⁰ Ergun Özbudun, “Sosyal Değişim ve Oy Verme Davranışları: 1973 Genel Seçimleri” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.5, Mart 1974, s.37.

³³¹ S. Bulut, a.g.e, s.338.

³³² S. Bulut, a.g.e, s.338.

³³³ S. Bulut, a.g.e, s.337.

³³⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.321.

³³⁵ C.Arcayürek, a.g.e, s.69.

³³⁶ Yeni Ortam Gazetesi, 16.10.1973, s.1

³³⁷ M. Şahinler, a.g.t, s.37.

1973 seçim ortamında krizin Türkiye ekonomisine yansımaları engelleme çabaları, kısa dönemli borçlanmaya gidilmesi ve yurt dışındaki işçilerin dövizleri ile sağlanana döviz gelirlerindeki artış aslında krizi engelleyen unsurlardır³³⁸. 1973 seçimlerine giden süreçte Anayasa'nın birçok maddesinde ve Seçim Kanununda değişiklikler yapılmıştır. Siyasi partiler seçimlere ancak bu sınırlamaların etkisi altında katılabilmişlerdir³³⁹. 1973 seçimlerinin Türk parti sisteminde önemli değişimlerin bir işareti olduğunu söyleyebiliriz. Türk toplumunun içinde bulunduğu hızlı şehirleşme ve sanayileşme süreçleriyle bağlantılı olarak, partilerin sosyal tabanları da hızla değişmekte, seçmen kitlesi yeni bir gruplaşma içinde bulunmaktadır. Bu siyasi değişim, özellikle büyük şehirlerde bütün açıklığıyla kendini göstermiştir³⁴⁰.

Seçimlerde sadece CHP'nin zaferi değil sağdaki bölünmelerin pek çok analizcinin görebildiğinden çok daha fazla olması büyük bir sürpriz oldu. 1973 seçimlerindeki sürpriz, yeni Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülkenin birinci partisi haline gelmesiydi³⁴¹. %33,30 oy, kimliği zor bir sürecin ardından değişen bir parti için bir başarıydı. CHP'nin bu oyları, geleneksel olarak güçlü olduğu geri kalmış bölgelerden değil de Türkiye'nin en ileri ve yoğun sanayileşmiş bölgelerinden alması daha da dikkat çekiciydi³⁴².

Ecevit, partisinin oylarının %27'den %33,30'a çıkmış olmasında en büyük etkenin seçim öncesinde yoksulluk ve yoksullukla mücadele konusunda propaganda yapmış olmalarına bağlar³⁴³. Seçim sonuçları AP'nin ise DP ile bölündüğünü göstermektedir. Siyasileşen İslamcı kesimlerin MSP'si de AP'yi bölmüştür. Bu bağlamda seçim sonuçlarına göre CHP oyları 1969'a göre yüzde 5,9 artarken, AP oyları ise yüzde 16,7 oranında düşüş göstermiştir³⁴⁴.

Ecevit zafer kazanmış olsa da bir bütün olarak ülke sağ partilere oy vermişti. Sağdaki partilerin oy toplamı %63'e ulaşıyordu. Sağ partiler seçimden önce olduğu gibi, seçimlerden sonra da Demirel'in hegemonyası konusunda bölünmüştür. DP Başkanı Ferruh Bozbeyli, seçim sonrası ilk fırsatta Demirel'in önderliğinde olmayan bir sağ

---

³³⁸ E.D.Ozan, a.g.e, s.662.

³³⁹ S. Bulut, a.g.e, s.396.

³⁴⁰ Ergun Özbudun, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.40

³⁴¹ F.Ahmad, a.g.e, s.189.

³⁴² F.Ahmad, a.g.e, s.190.

³⁴³ S.Yorgancılar, a.g.e, s.247.

³⁴⁴ M.A.Kara, a.g.e, s.99.

koalisyon önerdi. Öneri Adalet Partisi tarafından reddedildi ve bu anlaşmazlık sırasında sağdan hiç kimse böylece hükümeti kuramadı³⁴⁵.

1969 seçimlerinde, CHP'nin oylarıyla gelişmişlik düzeyi arasında olumlu bir ilişki ortaya çıkmıştır. 1973 sonuçları, son dört yıl içinde bu ilişkinini çok daha güçlendiğini, yani CHP'nin gelişmiş illerden nispi olarak daha çok oy topladığını göstermektedir³⁴⁶. Büyük iller ve nispeten gelişmiş yörelerdeki oy kayması seçimin sonucunu belirleyecek önemli bir etkidir. CHP, aldığı oyların %50,9'unu sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesi en yüksek 15 ilden almıştır. CHP'nin aldığı tüm oyların %31,3'ünün İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'dan gelmesi ve bu illerdeki oy yüzdesi olan %33,3'ün hayli üstünde olması seçmenin büyük bir tercih değişikliği yapmış olduğunu göstermektedir³⁴⁷.

1973 seçim sonuçları, CHP'nin son dört yıl içinde şehirdeki gücünü büyük ölçüde arttırdığını göstermektedir³⁴⁸. Türk milletinin yeni bir arayış içinde olduğu ortaya çıkmıştır. CHP'deki büyük yankı bulan lider değişikliği ise partiye zarar vermemiştir. Yeni lider çalışması, sözleri, davranışları, halkla, seçmenle bütünleşmesi yönünden kendini topluma kabul ettirmiş, güven sağlamış ve kabul gördüğü anlaşılmıştır.

MSP'nin ilk seçim sınavı 1973 seçimleridir. 12 Mart muhtırası sonrasında kapatılmış ve Genel Başkanı yurt dışına çıkarılmış ve siyasi yasaklı konuma getirilmiş olmasına rağmen kısa zamanda teşkilatlanan MSP seçim sonuçlarından memnun olmuştur. Daha önce Mecliste temsil edilme olanağı bulunmayan "Milli Görüş" bu seçimler sonrasında üçüncü parti olarak Meclise girmiştir. MSP'nin Meclis'te temsil edilecek olmasının en önemli yanı, Erbakan seçim çalışmaları boyunca Türk siyasi yaşamında üç farklı görüşün olduğunu söylemişti. Dolayısıyla meclise MSP'nin de girmesi ile Mecliste üç farklı söylemde temsil hakkına sahip olmuş oluyordu. MSP'nin 1973 seçimlerinde beklenilenden daha yüksek bir oy almasının nedeni, birkaç toplumsal dinamiğin yan yana gelmesiydi. İlk ve en önemli neden; ekonomik düzene yoksul kitlelerden gelen büyük tepkidir. İkinci etken; büyük sermaye karşısında gerileyen ve özellikle Anadolu kentlerinde birikmiş taşra sermayesinin, ekonomik ve sosyal gelişmeler karşısında uğradığı kayıp ve duyduğu tedirginliktir. Ayrıca büyük kentlerde yoğunlaşan sermayenin de kendi iç çelişki ve hesaplaşmaları ve bunların bir kesimimin MSP'ye gitmesine neden olmuştur. MSP'nin oy

³⁴⁵ F.Ahmad, a.g.e, s.190.

³⁴⁶ Ergun Özbudun, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.38.

³⁴⁷ Demokratik Sol Düşünce Forumu, Bilsay Kuruç, Türkiye'nin Yarınlara Dönük Yapısı ile ilgili Öneriler, CHP Gençlik Kolları Yayınları Ankara 1974, s.172.

³⁴⁸ Ergun Özbudun, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.37.

patlamasının bir başka nedeni ise katı ve tavizsiz dinsel çevrelerin 100 yıldır uzak kaldıkları siyasi yaşama dönme istekleriydi³⁴⁹.

1973 seçimlerinde şehir büyüklüklerine göre tüm partilerin aldıkları oyların farklılaşması izlendiğinde, MSP'nin en yüksek oranda oy aldığı yerlerin 120.000 ile 250.000 nüfuslu merkezler arasında olduğu görülmektedir. Yapılan değerlendirmeye göre, MSP'nin özellikle daha büyük kentlerde kendi Türkiye ortalamasının çok altında oranlarda oy aldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, MSP'nin 120.000'den küçük yerleşmelerde aldığı oy yüzdelerinde önemli dalgalanmalar görülürken, kırsal kesimde kendi Türkiye ortalamasının üstünde oy aldığı ortaya çıkmaktadır. Toplu olarak yapılan değerlendirmeye göre ise, büyük kentlere ulaştıkça AP ve CHP'nin hakimiyeti artmakta, şehirler küçüldükçe küçük partilerin oy bölüşümündeki payları çoğalmaktadır³⁵⁰.

MSP'nin oy aldığı illerin gelişme düzeyiyle ters orantılı bir oy artışı söz konusudur. Kentsel yerleşim bölgelerinde MSP, kendi Türkiye ortalamasının altında bir oy oranına sahipken, kırsal bölgelerde kendi Türkiye ortalamasının çok olmamakla birlikte biraz üstünde bir oy oranına ulaşmıştır³⁵¹. MSP oyları ise, şehir-köy ayrımı bakımından, büyük farklar göstermemektedir. Ankara, İzmir ve Adana'da bu partinin 9 şehir oylarıyla köy oyları oranları arasında pek az fark vardır. Sadece İstanbul'da MSP'nin şehirde köy ve kasabalara oranla daha çok oy aldığı göze çarpmaktadır³⁵². MSP'ye göre seçim sisteminin ve oy pusulasının tanziminde milletin kafa karışıklığı ile sonra en çok oyu iptal edilen parti olmasına rağmen %11'in üzerinde oy almıştır³⁵³. Seçim sonuçlarına göre DP ve MSP'nin oy profillerinin birbirinden hayli farklı olduğu derhal göze çarpmaktadır. DP'nin gelişmiş illerde nispeten daha başarılı olduğu göze çarpmaktadır³⁵⁴.

Seçim sonuçları AP'nin korumacılığı, ekonomik alanda enflasyonu durdurmada ve sosyal reformları desteklemede başarısız olduğunu göstermiştir. Bundan başka 12 Mart Muhtırası ile iktidarını kaybetmesi AP'nin itibarını zayıflatmıştır. İkinci olarak MSP yeni bir parti olmakla birlikte, devamı olduğu MNP'nin deneyimlerinden yararlanmıştır. Partinin propagandası İslami tezlerle sosyo-ekonomik vaatlerin seçmen nezdinde karşılık bulduğu etkili bir karışımıdır. MSP'nin sunduğu mesaj, etkili biçimde inananlara, yoksullara ya da memnuniyetsizlere yönelmiştir. Bunlara ek olarak MSP'nin 1973

³⁴⁹ S.Yalçın, a.g.e, s.82.

³⁵⁰ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.158-159.

³⁵¹ I.Arpaçlı, a.g.e, s.237.

³⁵² Ergün Özbudun, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.37

³⁵³ Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.102.

³⁵⁴ Ergun Özbudun, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.39.

seçimlerinde kazandığı başarıda din görevlilerinin etkisi, kolay cümlelerle sıkı mesajlar verilmesi, safi yoksul ya da küskünlerin birlikte yönlendirilmesi gibi taktiklerden kaynaklanmasıyla da ilişkilendirilebilir³⁵⁵.

Devir Dergisi'nin 17 Aralık 1973 tarihli 59. Sayısında 1973 seçimlerini şu şekilde analiz edilir: "14 Ekim 1973 seçim sonuçlarının ilan ettiği bir gerçek vardır, bugünkü parlamento aritmetiği yani kanatlar arasındaki dağılım politik yatırımlara ve çeşitli politika oyunlarına asla müsait değildir. Daha açık bir ifade içinde söylemek gerekirse, 'particilik olmazsa rejim sıhhatli kalmaz' doğru hükmünü geçici bir süre için de olsa 'particilik rejimin sıhhati için tehlikedir.' bilinci içinde telaffuz etmek zarureti vardır"³⁵⁶.

CHP Gençlik Kolları, Demokratik Sol Düşünce Forumunda seçim sonuçları şu şekilde yorumlamaktadır:" Ülkede İnsanın insanı, yabancıların yurdu sömürmediği bir düzene halkın iktidarıyla varılabileceğinin bilincinde olan CHP, 14 Ekim 1973 seçimlerinde bu siyasetinin geçerliliğini halkla bütünleşerek kanıtlamıştır. Biz bu siyasete halkçı-devletçi siyaset diyoruz."³⁵⁷ Bu seçimler halkın daha önceki seçimlerde gözlemlerden farklı bir doğrultuda bilinçlenmekte olduğunu ortaya koymuştur.³⁵⁸ Ecevit'in seçim başarısı sonucu İnönü'nün tavrı değişmemiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:" Bir macera, başarılı sonuçlar verebilir. Bu onu ancak başarıya ulaştırmış macera yapar; ondaki macera tabiatını ortadan kaldırmaz. Hele ilk başarıdan sonra maceraya devam etmek, tam sergüzeştçiliktir"³⁵⁹.

14 Ekim seçimleri sonucuyla CHP artık bir program partisi olduğunu göstermiştir³⁶⁰. Ulusal basında Ecevit'e hayranlık derecesinde yazılar kaleme alanlara göre Bülent Ecevit, bütün dünyanın önünde yepyeni bir Türkiye çıkarmıştır. Ayrıca bu kesime göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk ise Türk demokrasinin kurucusu ise Ecevit'tir³⁶¹. 1973 seçimleri ile halk, Türkiye'de demokrasinin gelişmesi doğrultusunda tarihi bir irade

³⁵⁵ I.Arpacı, a.g.e, s.237.

³⁵⁶ Uğur Gümüştekin, "Dalkavuk" Devir Dergisi, Sayı :59 17 Aralık 1973 s.11.

³⁵⁷ Demokratik Sol Düşünce Forumu, CHP Gençlik Kolları Yayınları Ankara 1974, s.v.

³⁵⁸ Demokratik Sol Düşünce Forumu, Bilsay Kuruç, Türkiye'nin Yarınları Dönük Yapısı ile ilgili Öneriler, CHP Gençlik Kolları Yayınları Ankara 1974, s.168.

³⁵⁹ C.Arcayürek, a.g.e, s.69.

³⁶⁰ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.148.

³⁶¹ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.157.

bildiriminde bulunmuştur³⁶². Ordu kıışlasına çekilmektedir. Siyaset, ara rejimden çıkış için artık hükümetin kurulmasını beklemektedir³⁶³.

Seçim sonuçları incelendiğinde eski politikacılardan ünlü isimlerin Meclis dışında kaldığı görülmektedir³⁶⁴. Sonuçlara göre, TBP Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi, MP Lideri Cemal Tural, eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar milletvekili seçilememiştir. Ayrıca Başbakan Yardımcısı Kemal Satır CGP'den, Eski bakanlardan Hasan Dinçer AP'den seçilememişlerdir³⁶⁵. Ayrıca 1973 seçimlerinde tercihli oy uygulaması yapılmış ve listelerde alt sıralarda bulunan adayların bir kısmı üst sıralardaki adayların yerine meclise girme imkânı bulmuşlardır³⁶⁶.

1973 Genel Seçimlerinin sonuçları açısından, MSP her şeyden önce şaşırtıcı bir konuma sahip olmuştur³⁶⁷. Seçimden en güçlü parti olarak demokratik solun çıkması, Türkiye'nin Batı'ya karşı mesafeli, sosyalist ülkeler ve başta Arap İslam ülkeleri olmak üzere Üçüncü Dünya ülkeleriyle ise yakınlaşma politikasını güçlendirici bir gelişme sayılabilir³⁶⁸. 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri, Türkiye'nin modernleşme sürecini yansıtan iyi bir siyasi gösterge niteliğinde olmuştur³⁶⁹. Meclisin en genç milletvekillerine CHP ve MSP'nin sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde IV. Dönem meclisinin yaş itibariyle genç sayılabilecek bir yapısının olduğu görülmektedir³⁷⁰. MSP'de ise Meclisteki genel yapıya uygun olarak hukukçular fazla olmakla beraber mühendislerin sayısında bir çoğunluk görülmektedir³⁷¹. 14 Ekim 1973 seçimleri sonrasında meclise girebilen kadın milletvekillerinin sayısı oldukça azdır. 6 kadın milletvekilinin seçildiği IV. Dönem meclisinde bu milletvekillerinin üç tanesinin CHP'de 2'sinin AP'de 1 tanesinin ise DP'de yer aldığı görülmektedir³⁷².

Nispi temsil sistemi ile yapılan 1973 seçimleri yeni bir koalisyonlar dönemini açmaktadır. Hiçbir parti çoğunluğu alarak tek başına hükümet edebilecek sandalyeye ulaşamamıştır³⁷³. CHP'nin kabuk değişimi ile birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren

---

³⁶² Demokratik Sol Düşünce Forumu, Bilsay Kuruç, Türkiye'nin Yarınlara Dönük Yapısı ile ilgili Öneriler, CHP Gençlik Kolları Yayınları Ankara 1974, s.172.

³⁶³ M.A.Kara, a.g.e, s.98.

³⁶⁴ S. Bulut, a.g.e, s.361.

³⁶⁵ *Hergün Gazetesi*, 16.10.1973, s.1.

³⁶⁶ S. Bulut, a.g.e, s.361.

³⁶⁷ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.144.

³⁶⁸ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, s.550.

³⁶⁹ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.143.

³⁷⁰ S. Bulut, a.g.e, s.389.

³⁷¹ S. Bulut, a.g.e, s.365.

³⁷² S. Bulut, a.g.e, s.391.

³⁷³ M.A.Kara, a.g.e, s.100.

bünyesinde temsil ettiği devletçi-seçkin ve DP-AP tarafından temsil edilen liberal-gelenekçi anlayış arasındaki çatışma 1973 seçimlerinden itibaren toplumda artık sağ cephe ve sol cephe arasındaki mücadeleye dönüşmüştür³⁷⁴.

Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu seçimleri, haklı olarak 1950'den beri yapılan en önemli seçim olarak değerlendirmiştir³⁷⁵. Bütün partilerin AP karşısında birleşmesi üzerinde durulurken Celal Bayar'ın yürüttüğü aleyhte kampanyanın etkili olduğu da vurgulanmıştır³⁷⁶. AP idarecileri oy kaybının sebepleri arasında Ecevit'in 12 Mart sonrasında yaptığı çıkışlarla puan toplamasını, AP'nin koalisyon hükümetlerinde görev almasını, Naim Talu Hükümeti sırasında yapılan zamları göstererek pahalılığın önemli bir etken olduğunu söylemişlerdir³⁷⁷.

1973 seçimlerindeki başarısından sonra Ecevit'e övgüler seçim sonrası da devam etmiştir. Ecevit'in şahsi kişiliği parti isminin önündedir. "*Demokratik Sol*" tanımı da "*Ortanın Solu*" tanımının önüne geçmiştir³⁷⁸. Bülent Ecevit CHP'nin birinci parti olmasının kendi kişisel başarısı olduğu yolundaki değerlendirmelere katılmamaktadır. Halk arasında geniş bir kabul gördüklerini ifade eden Ecevit, bu başarıyı Demokratik Sol'un başarısı olarak değerlendirmektedir. Buna rağmen CHP'ye CGP'nin oyları eklendiğinde CHP-DP dengesi eski halini korumaktadır³⁷⁹. CHP'nin yeni liderinin ortaya attığı yeni düzen anlayışı, demokrasi ile temel hak ve özgürlükler konusunu sık sık vurgulaması, değişen Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik sorunları bakımından umut olmuştur. 1973 seçimlerine katılma oranı gelişmiş bölgelerde ve kentlerde, kırsal bölgelere göre daha düşüktür³⁸⁰.

Ecevit'in getirdiği taze kan sandıkta ona başarı kazandırmıştı. Bu başarının sırrı ise Ecevit'in sol görüşü daha çok milli ve yerli bir karakterde yorumlamasında gizliydi³⁸¹. Cumhuriyet Halk Partisi, yeni önderinin yönetiminde yenilik kavramını seçim uğraşı sırasında büyük bir başarıyla kullandı. Yeni Cumhuriyet Halk Partisi yeni önderinin yönetimi altında yeni düzen vaat etmiştir. Ecevit'in demokrasi ile temel hak ve özgürlüklere olan kesin inancı ve önerdiği çözümleri yenilik kavramı çerçevesinde sunması, seçmene, değişen Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik sorunları bakımından

---

³⁷⁴ S. Bulut, a.g.e, s.403.

³⁷⁵ F.Ahmad, a.g.e, s.189.

³⁷⁶ S. Bulut, a.g.e, s.357.

³⁷⁷ S. Bulut, a.g.e, s.356.

³⁷⁸ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.126.

³⁷⁹ S. Bulut, a.g.e, s.354.

³⁸⁰ S. Bulut, a.g.e, s.352.

³⁸¹ M.Ergin, a.g.e, s.75.

geçerli çözüm ilkeleri gibi geldi. Parti yenilik ve özgürlük yaklaşımına bağlı olarak, sol kavramları da geniş ölçüde kullanmıştı³⁸². CHP'nin seçimlerden gerek aldığı oy oranı, gerekse çıkardığı milletvekili sayısı bakımından başta gelen parti olarak çıkmasını büyük sermaye grupları tahmin etmemiş, AP'nin bu kadar yıpranacağını ve DP'nin ve MSP'nin de bu derece gelişebileceklerini hesaba katmamışlardır. Onlara göre seçimden AP ve CGP koalisyonu muhtemeldi³⁸³.

Erbakan seçim sonuçlarını değerlendirirken çok seçici bir dil ve üslup kullanmıştır. Seçim sonuçlarını görmüş olan MSP, amblemlerindeki anahtar gibi kurulacak olan hükümet için anahtar konumuna gelmişti. CHP tarafından da MSP'ye sıcak mesajlar gidip gelmeye başlamıştır. Çünkü Demirel, kesin bir dille Ecevit Başbakanlığında bir hükümet koalisyonunda yer almayacağını dile getirdi³⁸⁴. Erbakan'ın ilk arzusu Demirel ile hükümet kurmaktı. Ancak Demirel milletin kendisine muhalefet görevi verdiğini söyleyip hükümet kurmaya yanaşmıyordu³⁸⁵. Seçim sonuçlarının değerlendirildiği ilk dönemde Erbakan'ın aklında milli koalisyon fikri de vardı³⁸⁶. Seçimler geride kalmış, süreç artık hükümet kurulması için uzlaşma çabalarının etkinliği ile kendini gösterecekti.

---

³⁸² E.Kongar, a.g.e, s.181.

³⁸³ Oya Baydar "Hükümet bunalımından Hükümet Kuruluşuna" İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.51.

³⁸⁴ S.Yorgancılar, a.g.e, s.234.

³⁸⁵ M.Ergin, a.g.e, s.68.

³⁸⁶ S.Yorgancılar, a.g.e, s.235.

4. KOALİSYONUN KURULMASI

4.1. Esasta Uzlaşma Çabaları

Seçim sonuçlarıyla birlikte Ecevitli CHP'nin yükselişinin 12 Eylül 1980 darbesine kadar devam edeceği bir sürece girilmişti³⁸⁷. Ecevit, CHP'nin 1973 seçimlerinde aldığı sonuçla daha ileri aşamalara, iktidar olmaya, Ortanın Solu politikalarının gereği olan vaatleri yerine getirmeye hazır³⁸⁸.

Seçim sonrası CHP'deki koalisyon süreci ile ilgili bürokrasideki önemli insan kaynağının merkezi olan Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki uzmanlık görevi sonrası CHP İstanbul Milletvekili seçilen Ali Nejat Ölçen tarafından şu şekilde yorumlanır: *"1973 Seçimlerinin ertesi günü Ecevit, kontenjanından parlamentoya giren ve basın beyin takımı dediği bizleri saat 10:00'da parti binasında toplantıya çağırıldı. Ecevit, 'Yakında partimiz iktidarın ana kanadını oluşturacaktır. Bir koalisyon olasılığına karşın şimdiden hazırlıklı olmalıyız, AK Günlere bildirgesini bir kez daha inceleyiniz ve halka vaatlerimizin bir listesini çıkararak bunları hükümet programına nasıl yansıtacağımızı araştırınız'. talimatını verdi³⁸⁹."*

Hükümet kurulması için henüz Ecevit'e yetkinin verilmediği günlerde Erbakan ile Ecevit görüşmüştür. Erbakan ilk başta bir CHP-AP-MSP Koalisyonu teklifinde bulunmuştur. Bu teklife göre 9 adet sosyal görevli bakanlığın CHP'ye, 9 Adet siyasi görevli bakanlığın AP'ye, 6 adet iktisadi görevli bakanlığın MSP'ye verilmesi öngörülmekteydi. Ecevit bu teklifi AP bizim çalışmamıza engel olur diye kabul etmemiş ve *"üçlü bir koalisyon olmaz ama ikili bir koalisyon için her zaman görüşebiliriz."* demiştir³⁹⁰.

Necmettin Erbakan ilk Genel İdare Kurulu sonrası ise *"Hükümet olmaya iştahlı görünmemeliyiz. Ama vazifeden kaçır durumda da olmamalıyız. Kim olursa olsun şartlarımızı kabul edenlerle koalisyon kurabiliriz demeliyiz. Bu arada AP'nin üzerine gitmeli ve onu hükümet olmaya çağırmalıyız. Kabul ederse de etmezse de iki halde de onu zorlayabiliriz."* şeklinde konuşmuştur³⁹¹. Süreç içerisinde CHP ile koalisyon kurulması

³⁸⁷ C.Arcayürek, a.g.e, s.70.

³⁸⁸ C.Arcayürek, a.g.e, s.80.

³⁸⁹ Ali Nejat Ölçen, Ecevit Çemberinde Politika, Ümit Yayıncılık Ankara 1995, s.44.-45.

³⁹⁰ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.40.

³⁹¹ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.16.

fikrine İslami camiadan çok tepkiler gelmişti. Erbakan bir biçimde bu tepkileri göğüsledi. Kimini ikna ederken kimini de duymazlıktan geldi³⁹².

CHP yönetimi ve tabanı, seçimlerden birinci parti olarak çıkan partilerini, her ne olursa olsun, hükümette görmek istedi. Birçok CHP’li İslami motif altında da olsa geniş halk kitlelerinin haklarını savunmaya çalışan, dolayısıyla özellikle ekonomik alanda CHP ile birçok konuda benzer görüşlere sahip olan MSP ile koalisyon yapılabileceğini düşünüyordu. Zaten ortada başka bir seçenek de kalmamıştı³⁹³. Seçim sonrası demokrasinin işlerlik kazanması için hükümetin bir an önce kurulması elzemdi.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, daha görevinin yedinci ayında, çözümü kolay olmayan bir siyasi sorunla karşı karşıya kalmıştı. Hükümetin bir an önce kurulması için çaba gösteren Korutürk, önce parlamentoda sandalyesi bulunan siyasi partilerin genel başkanlarını Çankaya Köşkü’ne davet ederek, ayrı ayrı görüşmeler yaptı. Sonunda Cumhurbaşkanı Korutürk, demokratik geleneklere uyararak, hükümeti kurma görevini, 27 Ekim 1973’te en yüksek oyu alan Ecevit’e vermiştir³⁹⁴.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün ilk düşüncesi bir CHP-AP koalisyonunun kurulması olmuştur. Bazı kuruluş temsilcileri ve önemli kişilerle görüşmeler yapmış, verdiği beyanatlarla da bu arzusu istikametinde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır³⁹⁵.

Önde gelen çevreler, özellikle de iş çevreleri de iki büyük parti CHP ve AP arasında kurulacak büyük bir koalisyonu tercih etmekteydi. Bu 1971 sonrası sürecin korunması için ideal bir formül olabilirdi³⁹⁶. Bu çevrelere göre akla gelen en uygun çözüm CHP ve AP’nin bir araya gelerek geniş tabanlı bir hükümet kurmasıydı. Ne var ki, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, yaptığı açıklamada CHP ile uyum içinde çalışmalarının mümkün olmadığını, milletin kendilerine muhalefet görevi verdiğini belirterek, koalisyon ortaklığı için kapısını kapatmıştı³⁹⁷. AP, CHP ile hükümet kurmayacağını daha seçimin ertesi günü beyan etmişti³⁹⁸.

Giderek tırmanan siyasi bunalımı bir çözüme kavuşturmak için çalışmalarını yoğun bir biçimde sürdüren Korutürk, Ecevit ve Demirel’i ayrı ayrı Çankaya Köşkü’ne davet ederek ortak bir hükümet kurma teklifinde bulundu. Bu girişimden de olumlu bir sonuç

³⁹² S.Yorgancılar, a.g.e, s.281.

³⁹³ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.342.

³⁹⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.342.

³⁹⁵ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.38.

³⁹⁶ F.Ahmad, a.g.e, s.191.

³⁹⁷ A.Baransel, a.g.e, s.39.

³⁹⁸ Z.Karib, a.g.e, s.139.

alınamamıştı. Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında yaptıkları iş birliğinden başarı ile çıkan iki lider, koalisyon için bir araya gelmedi³⁹⁹.

Korutürk daha sonra liderlere bir mektup yazdı. CHP'nin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e yazdığı cevabi mektupta mahalli seçimler dolayısı ile geniş bir kamuoyu yoklaması yapma olanağını bulan Cumhuriyet Halk Partisi parti teşkilatı, yöneticileri, senatör ve milletvekilleri, Cumhuriyet Halk Partisine umut bağlayan vatandaşların da AP ile bir koalisyonu kesinlikle istemedikleri ve ülke yararına görmedikleri gözleminde birleşmektedirler ifadeleri yer almıştır⁴⁰⁰. Bu itibarla CHP, AP ile koalisyon kurmayı reddetmiştir⁴⁰¹. Ecevit, Korutürk'e CHP'nin kararını bildirdiği mektupta: "*Parti Meclisi, Sayın Cumhurbaşkanı Genel Başkanımıza hükümeti kurma görevini verdiği takdirde, Genel Başkanlığımızın gerektiğinde bir azınlık hükümeti kurma olanaklarını araştırması için kendisine oy birliği ile yetki verdi. CHP Parti Meclisi, bundan sonra kısa zamanda demokratik kurallar içinde bir hükümet kurulmazsa CHP'nin bir erken seçim istemesi için de oy birliği ile karar verdi*"⁴⁰². ifadelerini kullanmıştır.

Korutürk yerel seçimler yaklaşırken koalisyon için iki parti liderinin de sıcak bakmadığı AP-CHP büyük koalisyonunun olması gerektiğine dair görüşünü yeniler⁴⁰³. Sandalye sayısı bakımından beşinci derecede söz sahibi olan CGP ise Korutürk'ün önerilerine katıldığını ve desteklediğini belirtmiş, bir CHP-AP hükümeti kurulmasındaki isabetli görüşü savunmuştur. Ayrıca CGP şayet elinde bunalımdan çıkmayı sağlayacak bir güç olsaydı, ülkenin bugünkü duruma düşmeyeceğini ifade etmiştir⁴⁰⁴.

Bütün siyasi partiler 14 Ekim seçimlerine memleketi olağanüstü koşullardan çıkarmak, normal demokratik düzene geçebilmek için girdiklerini bütün seçim propagandası döneminde halka ilan etmişlerdi. 14 Ekim seçimleri yapılmış, böylece büyük bir başarı elde edilmiş, fakat siyasi partilerin hükümet bunalımını giderebilecek bir çözüm yolunda birleşmemeleri Cumhurbaşkanını yeniden olağanüstü koşulların işleyeceği bir siyasi ortamı deneme ortamına getirmişti⁴⁰⁵.

³⁹⁹ A.Baransel, a.g.e, s.40.

⁴⁰⁰ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Bilgisayar Kayıt Numarası (BKN), Yer: 6/9-4 Fihrist No: 6673-49

⁴⁰¹ *Barış Gazetesi*, 21 Ekim 1973, s.1

⁴⁰² *Barış*, 22 Kasım 1973, s.1

⁴⁰³ A. N. Ölçen, a.g.e., s.62.-63.

⁴⁰⁴ Devir Dergisi, "Yurtta Devir Uyarıdan Sonraki Umutsuzluk" S.59 17 Aralık 1973 s.8.

⁴⁰⁵ Devir Dergisi, "Yurtta Devir Uyarıdan Sonraki Umutsuzluk" 17 Aralık 1973, S.59. S.6.

Bu dönemde Senatör Hıfzı Oğuz BEKATA Cumhuriyet Senatosunda yaptığı konuşmada hükümet kurulamaması sürecinde hareketle hayat pahalılığını şu cümlelerle ifade etmiştir: “Genel seçimlerden sonra normal bir hükümetin kurulması, 'bildiğiniz nedenlerle gecikmektedir. Bununla beraber memleketimizde işleri yöneten ye Devletle ilgili bütün konuların muhatabı bir Hükümet mevcut bulunmaktadır. Bu Hükümet acil olmayan birçok tayinleri yapmakta, acil olmayan birçok işleri yerine getirmektedir; fakat çok acil olan bir konunun seyircisi durumundadır. O konu hayat pahalılığıdır. Bu, Türkiye’de kanunların, Devlet otoritesinin, murakabenin noksanlığından ileri gelen ve sahipsiz kalmış bir halkın karşısında insafsız kazanç hırsını kanun tanımadan yürütmek isteyen ve bu hırsı bir noktada tatmin bulmayan insanların takdirine kalmış ve Hükümetin seyirci halinde kaldığı, her gün hızını artıran bir âfet halini almıştır. Yarın iktidara hangi parti, hangi parti birleşikleri veya koalisyon gelirse gelsin öyle bir mirasa konmaktadır ki, bu mirasın altından o yeni gelen hükümetlerin de bir anda kolayca kalkmaları mümkün olmayacaktır⁴⁰⁶.”

1973 sonlarına doğru, Cumhurbaşkanı Korutürk bir açıklama yaparak, CHP-AP Koalisyonu gerçekleşmediği takdirde, bir milli koalisyon hükümeti kurulabileceğini açıkladı. Siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki birçok soruna karşı, hükümetin hala kurulamamış olması ülkede gergin bir atmosferin oluşmasına sebep olmuştur⁴⁰⁷. Korutürk kararı kesinleşince bu iş için yeniden zaten görevinin başında olan Naim Talu’yu görevlendirdi⁴⁰⁸.

20 Aralık 1973 tarihinde, Cumhurbaşkanının önerisi üzerine bir milli koalisyon kurmak üzere temaslarına başlayan Naim Talu, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu şartları göz önüne alarak, hükümeti kurma konusunda her türlü girişimi deneyeceğini, erken seçim tarihi üzerinde uzlaşmaya varmak için liderleri zorlayacağını söyledi. Ecevit CHP’nin önerisi olan Mayıs ayında erken seçim tarihinde anlaşma olursa CHP’nin bir azınlık hükümeti kurmaya hazır olduğunu bildirdi⁴⁰⁹. Süreç işin içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Bu konuda Fahri Korutürk Milli Koalisyonun önemine vurgu yaparak, “Cumhuriyet Senatosu Üyesi Sayın Naim Talu’yu hükümeti kurmağa memur ettim. Siyasî partilerimizi iş birliğine çağırıyor, yurdumuzun sürüklenmekte olduğu ağır bunalımlara

⁴⁰⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, c: 13, Toplantı: 13, O. Senatosu, b.: 7, 22.11 .1973, o: 1 s.179.

⁴⁰⁷ A.Baransel, a.g.e, s.40.

⁴⁰⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.13-14.

⁴⁰⁹“20 Aralık 1973’den 23 Ocak 1974’e” İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.3

karşı bütün partili ve partisiz vatandaşlarımızı birbirleriyle ellerini ve kalplerini birleştirmeye davet ediyorum”. ifadelerini kullanmıştır⁴¹⁰.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Millet Meclisi’nde Başbakan Naim Talu ile görüşükten sonra kendisine seçim sonuçlarına ilişkin görüşünü soran gazetecilere verdiği demeçle *“bizim dışımızdaki CHP, DP ve MSP’nin üçlü bir koalisyon yapmaları mümkündür. Biz kimseyle koalisyon yapmaya talip değiliz. Sorumlu ve devlete sahip muhalefetin örneğini vereceğiz.”* demiştir⁴¹¹.

Genel Seçimlerin üzerinden 45 gün geçmişti. Hükümetin kurulama çözümsüzlüğü devam ederken 9 Aralık’ta yerel seçimler vardır. Seçimler yeni bir hesaplaşma ve hükümet kurma, halkoyunca, seçmence istenen partilerin ortaya çıkarılması niteliğinde geçmiş, partiler bu anlayışla yerel seçim kampanyasını yürütmüşlerdir⁴¹². 9 Aralık 1973 Pazar günü tüm Türkiyede yapılacak olan mahalli seçimlerle ilgili hazırlık çalışmaları, siyasi partilerin genel ve il merkezlerinde yoğunlaştırılmıştır. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, mahalli seçimler kampanyasının başlaması dolayısıyla bir basın toplantısı düzenlemiş ve 9 Aralık mahalli seçimlerinde *“engelleri halkla aşacağız”* sloganının kullanılacağını açıklamıştır⁴¹³.

Yerel seçimlerden CHP il merkezlerinde 32 ilde belediye başkanlığını kazanırken en yakın rakibi Demirel’in AP’si 20 ilde belediye başkanlığını kazanır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de belediye başkanlığını CHP kazanmıştır⁴¹⁴. Koalisyonda kilit rol oynayacağı kesinleşen MSP ise beklediği sonuçlara ulaşamaz ve sadece iki ilde Tokat ve Muş’ta belediye başkanlığı ile yetinmek zorunda kalır. MSP seçimlerde %5,71’le 468.208 kişinin oyunu almıştır. Hükümet buhranı ise yaklaşık iki ay daha devam edecekti⁴¹⁵. Kamuoyuna göre hükümet kurulamazsa gündemde olan erken genel seçim MSP için yıkım olabilirdi⁴¹⁶. 11 Aralık 1973 günü MSP Genel İdare Kurulunda üyeler Rasim Hancıoğlu, Sabri Özpala ve Hüsamettin Akmumcu mahalli seçimlerdeki başarısızlığın sebebi olarak, CHP ile temaslar ve yakınlık kurmaları ile Genel Başkanın bu konu hakkında çok konuşması ve hükümet için pek iştahlı görünmesini göstermişlerdir⁴¹⁷.

---

⁴¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Bilgisayar Kayıt Numarası (BKN), Yer : 6/1-13 Fihrist No : 627-3

⁴¹¹ *Barış*, 17 Kasım 1973, s.1.

⁴¹² S.Kili, a.g.e, s.371.

⁴¹³ *Barış Gazetesi*, 07.11.1973, s.1

⁴¹⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.340.

⁴¹⁵ A. N. Ölçen, a.g.e, s.62.-63.

⁴¹⁶ S.Yalçın, a.g.e, s.90.

⁴¹⁷ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.49-50.

Kentsel oyları yansıtan belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği seçimlerinde CHP'nin aldığı oylar Başkanlık seçimlerinde %39,6'yı, üyelik seçimlerinde de %41,49'u bulmuştur⁴¹⁸. Ecevit seçim sonrası kısa konuşmasında, 9 Aralık seçimlerinin siyasi hayatımızda daha çok aydınlık getireceğini söyledi ve Genel Seçimlerinin ortaya çıkardığı kördüğümü çözmekte yararlı olacağını belirtti⁴¹⁹. Genel seçimlerin bir yenilenmesi niteliğindeki aynı seçmene dayanan il genel meclisi seçimleri sonuçları CHP yönünden daha anlamlı ve etkili olmuştur. İl Genel Meclisi seçimlerinde CHP'nin aldığı oy 14 Ekim seçimlerine oranla %4.1'lik bir artışla % 37,4' yükselmiştir⁴²⁰.

Yerel seçimlerde AP en büyük sempati ile karşılandığı gecekondü semtlerinde bile sesini, gücünü yitirmiş oylarını CHP'ye kaptırmıştı. Fakat seçim sonuçları AP'nin büyük şehirlerdeki başarısızlığına karşılık küçük yerlerde CHP'yi az da olsa geçmiş bulunduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, İzmir'in merkezinde AP kaybetmiş ama ilçelerden kasaba ve köylerin bir kısmında AP'liler CHP'lilerden daha fazla Belediye Başkanlığı, daha fazla Belediye ve İl Genel Meclisi üyelikleri almıştır. Genel Bilanço, AP'nin kayıplarının varlığını, fakat bu kayıpların pek fazla büyük olmadığını göstermiştir⁴²¹. Seçim gününe kadar 33 ilin belediye başkanlığını elinde bulunduran AP, bu kez 11 noksana düşmüştü. Ayrıca AP'nin kayıp bilançosu hayli ilginçti. Seçim sonuçlarına göre AP, elindeki bu 33 Belediye Başkanlığından 23'ünü kaptırarak, yeniden kazandıkları 22'yi bulmuştu. Kaptırdıklarının 16'sını CHP, 2'sini MSP, 2'sini DP, 3'ünü de bağımsızlar almıştı. AP, buna karşılık 6 ilde bağımsızlar elindekini, 4 ilde CHP'dekini, 2 ilde DP ve CGP'deki belediye başkanlığını almış, böylece 23 kaybının yerine kazanç hanesine kaydettiği 16 il belediye başkanlığı ile kayıp toplamını 11'e düşürmüştü⁴²².

1973-1977 yılları arasında, merkezi yönetimin farklı, yerel yönetimlerin farklı siyasi partilerin eline geçmesi sonucu ilk kez yerel yönetim- merkezi yönetim arasındaki çelişki çarpıcı hale gelmiştir⁴²³. 1973 yerel seçimleri ile ilk kez büyük kentler Sosyal Demokrat yönetimlerin eline geçmiştir⁴²⁴.

Vatan Gazetesi toplam belediye sayısında AP'nin üstünlüğüne vurgu yaparak, "*AP daha fazla Başkanlık alarak en çok oyu topladı.*" manşetini sayfasına taşımıştır. Seçim

⁴¹⁸ S.Kili, a.g.e, s.371.

⁴¹⁹ Devir Dergisi, S.59 17 Aralık 1973, s.12.

⁴²⁰ S.Kili, a.g.e, s.371.

⁴²¹ Devir Dergisi, S.59 17 Aralık 1973, s.13.

⁴²² Devir Dergisi, S.59 17 Aralık 1973, s.13.

⁴²³ E.D.Ozan, a.g.e, s.660.

⁴²⁴ G. Tütüncü Esmer, a.g.e, s.137.

sonuçlarının belli olmaya başlamasından sonra Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanları birer demeç vererek, partilerinin seçimlerinden başarılı bir şekilde çıktıklarını belirtmişlerdir⁴²⁵.

Bu arada milletvekillerinin biran evvel hükümeti kurabilmesi sağlamak üzere parti yöneticilerine baskı yapabilmeleri için sık sık erken seçim haberleri çıkarılmıştır. O günlerde bir başka çözüm yolu da Milli Koalisyon idi. Yani kurulacak hükümete bütün partiler güçleri oranında katılacaklardı. Ama sonuç alınması imkânsız görünmekteydi. Zira AP her ne şekilde olursa olsun hükümete girmek istemiyordu. On beş günlük bir çalışmadan sonra sonuç alamayacağını anlayan Naim Talu Cumhurbaşkanına görevi iade etmiştir⁴²⁶. Daha sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 29 Aralık 1973'te Talu'nun görevden affedilmesi ricasını kabul etmeyerek Millet Meclisi'nde kuvvetli bir desteğe sahip milli koalisyon hükümetinin kurulması için temaslara devam edilmesini istedi⁴²⁷. Kurulacak hükümette tüm partiler güçleri oranında katılacaktı. Naim Talu'nun istediği de buydu. Ancak AP, CHP, MSP'de bunu reddetti. 10 Ocak günü Talu görevi Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir kez daha iade etti⁴²⁸.

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ise seçim sonrası sağ partilerin birlikte hareket etmesini teklif etmiştir. Her fırsatta bu dönemde iktidar ortağı olmak isteyen MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, düzenlediği basın toplantısında DP Lideri Ferruh Bozbeyli'nin "*Hükümeti sağ partiler kurmalıdır.*" önerisini olumlu karşıladıklarını, bu konuda partiler arası görüşme yapılması için Başkanlık Divanını görevlendirdiklerini açıklamıştır⁴²⁹. Bu dönemde Ankara'da CHP'siz bir hükümetin kurulması için çalışmalara hız verilmiştir. Daha sonra MSP açıklama yaparak, her türlü çözüme yatkın olduğunu bildirmiştir. DP'de Demirelsiz sağ koalisyon önerisini tekrarlamıştır⁴³⁰.

MSP lideri AP'nin muhalefette kalmakla ilgili kararını tekrar gözden geçirmesini isteyen bir mektup yollamıştır. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan düzenlediği basın toplantısında AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e elden bir mektup göndererek, "*AP'nin hiçbir koalisyona katılmama kararından vazgeçmesini*" talep ettiklerini açıklamıştır⁴³¹. Bu bağlamda Erbakan bir taraftan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile

---

⁴²⁵ *Vatan*, 10.12.1973, s.1

⁴²⁶ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.39.

⁴²⁷ İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.28

⁴²⁸ S.Yalçın, a.g.e. s.89.

⁴²⁹ *Vatan*, 23 Ekim 1973, s.1

⁴³⁰ *Barış*, 24 Kasım 1973, s.1

⁴³¹ *Vatan*, 01 Kasım 1973, s.1

görüşmeler yaparken, diğer taraftan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e mektuplar yazarak Onu, millet bize muhalefetle vazifelendirdi şeklinde ifade bulan fikrinden caydırmaya çalışmıştır.

O günlerde Necmettin Erbakan'ın MSP Genel İdare Kurulu ve Parti Meclis grubunda ortaya koyduğu hükümet alternatifleri ise şunlardı:

- 1- *CHP-AP Ortaklığı,*
- 2- *MSP-AP-DP-CGP Ortaklığı,*
- 3- *CHP-MSP Ortaklığı,*
- 4- *Üç görüşün yani sol, sağ, milli görüşün bir arada olduğu Milli Koalisyon,*
- 5- *CHP'nin MSP desteği ile tek başına iktidarı,*
- 6- *AP'nin diğer partilerden yeteri kadar destek sağlayarak iktidarı,*
- 7- *Seçimlerin yenilenmesi.*⁴³²

MSP'nin neden AP ile koalisyon fikrine yakın olmadığı düşüncesine karşı MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk: *“Normal şartlarda bizim inançlarımıza daha yakın bir görüntü verdiği için bizim Adalet Partisi ile hükümet kurmamız daha tabii idi. Nitekim bu konuda da Adalet Partililer ile özellikle Demirel'in kendisi ile de çok ciddi temaslar yapıldı. Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis Malatya Lisesi'nden bizden birkaç dönem önceydi. Onun Turhan Bitlis diye kardeşi vardı, o benim sınıf arkadaşım. O Süleyman Arif Emre'ye gelerek şunu söylüyor: 'Ne yapın yapın bir hükümet kurmaya bakın çünkü; Demirel askeri toplantılarda devamlı sizin aleyhinizde, bunlar Atatürk düşmanıdır, bunlar laiklik düşmanıdır, bunlara bir fırsat verilmemelidir.' diye konuşuyor, sizin bir hükümet kurmanız lazım.' Demirel'in hedefi bir darbe daha yaptırmak ve milli görüşü yok etmektir.*⁴³³”

14 Ekim seçimleri üzerinden uzun bir süre geçtiği günlerde halen bir hükümetin kurulamaması üzerine Milliyetçi Hareket Partisi lideri Alparslan Türkeş siyasi sağ partiler koalisyonu için öncülük yapmış ve temaslara başlamıştır⁴³⁴. Fakat Demirelsiz bir alternatif dışına çıkılmadığı için sonuç alınamamıştır.

⁴³² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.22.

⁴³³ Oğuzhan Asiltürk Mülakat 27.03.2017

⁴³⁴ *Akşam Gazetesi*, 25 Kasım 1973, s.1

Seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP'nin iktidar olma isteği ise devam etmekteydi. Hükümeti kurabilmesi için sağ partilerden birini yanına alması gerekmekteydi. Sağ oylar çok bölünmüş olduğu için hükümet kurmak kolay değildi⁴³⁵. 450 Milletvekili olan Parlamentoda iktidar için gereken 226 sayısını bulmak için aritmetik öyle bir konuma gelmişti ki 48 Milletvekili olan MSP olmadan CHP'de AP'de isteseler de hükümet kuramıyorlardı⁴³⁶. MSP adeta amblemindeki anahtar gibi bir rolü hükümet kurulma sürecinde de üstlenmişti.

CHP ile görüşme sürecinin ilk başında MSP'de Genel İdare Kurulu üyelerinin hemen hepsi de bir CHP-MSP koalisyonunun mümkün olamayacağı fikrinde birleşmiştir. MSP Kurucu Genel Başkanı Süleyman Arif Emre o zamanlar şöyle düşünüyordu: *“MSP Teşkilatı AP'ye daha çok sempati duyar, CHP'ye şiddetle karşıdırlar. CHP ile koalisyona katıyen girmemeliyiz. Hatta hiçbir koalisyona girmemeliyiz ki 1977 seçimlerine kadar yıpranmadan kalabilelim. O seçimlerde bir iktidar alternatifi olabilelim. Hem CHP bugün aşırı solun emrindedir. Ecevit'in muvaffakiyeti Dev-Genç ile iş birliği sağlamıştır. Ecevit anarşinin idarecisi ve militanların himayecisidir⁴³⁷.”* Erbakan ise bir an önce hükümetin kurulmasından yanadır. MSP'nin kurulacak bir komisyonda üç konuda asla taviz vermeyeceğinin altını çizen Erbakan bu üç konuyu şu şekilde sıralamıştır: *“Birincisi sömürüye asla müsaade etmeyeceğiz, ikincisi fikir hürriyetini engelleyen hiçbir şeye müsaade etmeyeceğiz ve üçüncüsü idare-i maslahatçılığa karşı olacağız.”* Aslında bu üç mesele hem kamuoyunun hem de CHP kitlesinin MSP hakkında merak ettiği konuların başında gelmekteydi⁴³⁸. Erbakan'a göre Milli Selamet Partisi, ekonomik yoksulluklarını ve ezilmişliklerini, dine sığınarak gidermeye çalışanların partisiydi. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi'ni destekleyen toplumsal ekonomik sınıf ve gruplar hemen hemen aynıydı⁴³⁹.

Necmettin Erbakan Genel İdare Kurulu sonrası ise *“Hükümet olmaya iştahlı görünmemeliyiz. Ama vazifeden kaçır durumda da olmamalıyız. Kim olursa olsun şartlarımızı kabul edenlerle koalisyon kurabiliriz, demeliyiz. Bu arada AP'nin üzerine yürümeli ve onu hükümet olmaya çağırmalıyız. Kabul ederse de etmezse de iki halde de onu yiyebiliriz.”* şeklinde konuşmuştur⁴⁴⁰. Süreç içerisinde CHP ile koalisyon kurulmasına

---

⁴³⁵ S. Akşin, a.g.e, s.424.

⁴³⁶ S.A.Emre, a.g.e., s.41.

⁴³⁷ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e., s.15.

⁴³⁸ S.Yorgancılar, a.g.e, s.249.

⁴³⁹ E.Kongar, a.g.e., s.181.

⁴⁴⁰ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e., s.16.

İslami camiadan çok tepkiler gelmişti. Erbakan bir biçimde bu tepkileri göğüsledi. Kimini ikna ederken kimi eleştirileri de görmezden geldi⁴⁴¹.

CHP'nin koalisyon teklifi ile ilgili yetkili parti organlarında ve teşkilatlarla istişare eden MSP'nin Ecevit'e ilk teklifine ilk cevabı hayır olmuştur. CHP'nin ilk teklifini reddettikten sonra Meclis'ten bir hükümet çıkması ihtimali çıkmaza girmişti. AP-CHP yakınlaşması da mümkün gözüküyordu. Siyasiler hem 12 Mart döneminin ağır havasını devam etmemesi gerektiğini düşünüyor hem de yeni hükümet kurulması ve sürecin normalleşebilmesi için topluma bir ümit vermiyorlardı.

Necmettin Erbakan Meclis Grubu'nda milletvekillerini CHP-MSP Koalisyonu kuruluncaya kadar bir erken seçim ihtimalini anlatmaya gayret etmişti⁴⁴². MSP içerisinde koalisyon fikrinde bir bütünlük yoktur. MSP tarafında koalisyon ile ilgili içerde üstü örtülü tartışmalar yapılırken Bülent Ecevit'te Türk ve uluslararası kamuoyuna mesajlar vermektedir. Ortak Pazar'la ilgili konuların yeniden değerlendirileceğini ve bunu da batılı dostların anlayışla karşılayacağını söyleyen Ecevit, haşhaş ekimi konusunda da değerlendirme yapacaklarını sonuç olarak da dış politikada radikal değişiklik yapmayı düşünmedikleri mesajı iletir⁴⁴³.

Bu dönemde bir tek sorun hükümetin kurulamamış olması değildir. Millet Meclisi'ndeki sorun ise seçilemeyen Meclis Başkanlığı sorunudur. Meclis Başkanının on beş tur geçmiş olmasına rağmen seçilmemesi üzerine CHP Milletvekili Turan Güneş Millet Meclisi'nde şu açıklamayı yapmıştır: *“Millet Meclisli Başkanının seçilebilmesi, burada ebediyete kadar devam edecek olan turların tekrarı ile mümkün değildir. Millet Meclisi Başkanının seçilebilmesi yolunun, Millet Meclisinin 1961 yılından beri yerleşmiş olan geleneğine uygun olarak en fazla sandalyeye sahip parti içinden bir arkadaşımızın seçilmesi olduğu hepimizin malûmudur⁴⁴⁴.”* Parlamentoda en yaşlı üye sıfatıyla Kinyas Kartal Millet Meclisi'nin Geçici Başkanlığını yürütmektedir. 26. Tur sonrası da Meclis Başkanı seçilememiş ve yerel seçimler vesilesiyle Millet Meclisi'ni 13 Aralık 1973 tarihine kadar çalışmalarına ara vermiştir. Bu bağlamda Kinyas Kartal şu ifadeleri kullanmıştır: *“14 Ekim seçimlerinden bu yana ne Meclis Başkanını seçebildik ne de Hükümetimizi kurabildik. Bu durum, iç ve dışta bize iyi bir puan kazandırmıyor. Hislerimizi bir tarafa bırakalım, memleketin yüksek menfaatlerini düşünelim. Şimdilik parti menfaatlerini de bir*

⁴⁴¹ S.Yorgancılar, a.g.e, s.281.

⁴⁴² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.22.

⁴⁴³ S.Yorgancılar, a.g.e, s.250.-252.

⁴⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 7, 08.11.1973, O: 2, s.35.

*tarafa itelim. Zira memleket her şeyin üstündedir*⁴⁴⁵.” Sonuçta Millet Meclisi Başkanlığı için yapılan 27. tur seçime 399 milletvekili katılmış ve Kars Milletvekili Sayın Kemal Güven, Anayasanın istediği salt çoğunluğu sağlamış ve 312 oy ile Millet Meclisi Başkanlığına seçilmiştir⁴⁴⁶.

10 Ocak 1974 tarihinde ise CHP ve MSP, Meclis Komisyonu başkanlıkları için anlaştılar. Aralarında yaptıkları görev bölümünde komisyonlardaki tüm görevler iki parti arasında paylaşıldı. Dışişleri, İçişleri, Sağlık ve Sosyal İşler, Bayındırlık, İmar, Ulaştırma, Turizm, Tarım Orman ve Köy İşleri Komisyonlarının başkanlıklarını CHP’liler, Anayasa, Milli Eğitim, Milli Savunma, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret Komisyonu Başkanlıklarına MSP’ler seçildi⁴⁴⁷. Bu bağlamda CHP–MSP yaklaşması ilk meyvesini verdi yorumları yapılmıştır⁴⁴⁸. Böylece bir CHP-MSP ittifakı fiilen 24 Aralık 1973’de başlamıştır⁴⁴⁹.

Hükümet kurma çabaları dış basında geniş yer bulmuştur. New York Times, seçimlerin değerlendirmesini yaptığı uzun bir yazı yayınlamış ve CHP-MSP koalisyonunun makul gözükmeyle birlikte ordunun bundan rahatsızlık duyabileceğine dikkat çekmektedir⁴⁵⁰.

Sonuç itibariyle, seçimlerden sonra en çok oyu almış iki parti olan AP ve CHP arasında ordunun, cumhurbaşkanının ve sermaye kesimlerinin desteklediği bir ortaklık yerine, anti-tekelci ve ağır sanayiye dayalı kalkınmayı savunan MSP ile CHP bir koalisyon kurulmuştur. 1960’lardan bu yana süratle ilerleyen, sonunda CHP gibi bir partinin genel başkanlığına gelen Bülent Ecevit, Türkiye Cumhuriyeti başbakanı olmuştur. Türkiye 1974 yılında iki yeni siyasi oyuncu ile sivil hükümet dönemine dönmüştü⁴⁵¹. O sıralarda, Avrupa komünizmi eksenindeki İtalyan Komünist Partisi’nin Hristiyan Demokratlar ile çizdiği tarihsel uzlaşma açılımından esinlenerek, CHP-MSP Uzlaşma hükümetine tarihsel uzlaşma da denilmiştir⁴⁵². Koalisyon 7 Şubat’ta güvenoyu aldı ve yeni bir umut dalgası iki parti yöneticilerini kapladı.

Seçimler ile hükümetin kurulması arasında geçen 100 günlük süre bir başka gerçeği de göstermişti. Bu gerçek ordunun artık siyaset dışı kalma kararının oldukça kesin

⁴⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı: 1, M. Meclisi, B: 22, 13.12.1973, O: 1, s.83.

⁴⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı 1, M. Meclisi, B: 23, 18.12.1973, O: 1, s.87.

⁴⁴⁷ İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.32

⁴⁴⁸ *Vatan*, 11 Ocak 1974, s.1

⁴⁴⁹ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.51.

⁴⁵⁰ S. Bulut, a.g.e, s.360.

⁴⁵¹ William Hale, Türk Dış Politikası 1774-2000, Mozaik Yayınları İstanbul 2003, s.160.

⁴⁵² M.A.Kara, a.g.e, s.106.

olduğuydu. Aslında, ordunun bu kararı seçmenlerin tutumuna da uygun düşüyordu. 1973 seçimler sonucu, baskıya yönelik siyasi uygulamalara hayır anlamı taşımıştır. Seçmen, muhtıra sonrası dönemin ezmek ve yok etmek istediği sol görüşleri savunan bir partiyi, diğer partilerden daha çok desteklemişti. Esasında CHP-MSP koalisyonu siyasi oportünizm sayesinde kuruldu ve aynı neden yüzünden de sona erdi. Her iki lider de kendilerini meşrulaştırmak zorundaydı ve bunun en iyi yolu, özellikle partisi 1971’de yasaklanan Erbakan için hükümet olmaktı. Yine de koalisyonun kurulması, üç aylık hararetli bir pazarlık süreci sonrasında Ocak 1974’de gerçekleşti⁴⁵³. Seçimlerden sonra hükümetin kurulabilmesi için üç buçuk ayın geçmesi gerekmiş ve adeta “*neyin olup olmayacağıının görülmesi için*” Türkiye, beklemek zorunda kalmıştır⁴⁵⁴.

4.2. Hükümetin Kurulması

Bu dönemde merkez medya bir CHP-MSP koalisyonu havası oluşturmak için çaba sarf etmiştir. Fakat bazı çevreler ve özellikle Cumhurbaşkanı, CHP-AP koalisyonu oluşturmak istemiştir⁴⁵⁵. O dönemde Milliyet Gazetesi’nde yazan ve daha sonra tartışmalı bir şekilde TRT Genel Müdürü olacak olan İsmail Cem gazetedeği köşesinde “... *Son ihtimal CHP –MSP koalisyonudur. Burada iki parti programının belirli noktalarda aynı doğrultuda olmasının sağlayacağı bir uyum da söz konusudur. Dolayısıyla en rahat işleyebilecek bir koalisyon formülüdür*⁴⁵⁶.” ifadelerine yer vererek CHP-MSP Koalisyonu için olumlu cümleler kullanmıştır.

CHP içerisinde MSP ile koalisyonu eleştiren kesim ise; “*Yarım yüzyıllık politik yaşantısı olan bir İnönü’yu tasfiye eden, Türkiye’nin en eski partisini bir hamlede adına tescil ettirebilen ve bu partiyi kısa sürede seçimlerden geçirerek, iktidarın en kuvvetli bir alternatifi yapabilen Ecevit’i Erbakan ve Bozbeylilerle köşeye sıkıştırarak sağcı koalisyon tertipleri ile memleketin yönetimine çare bulabileceğini düşünenlerin akıllarına şaşmak gerekir*”. ifadelerini kullanmışlardır. Ecevit’in devlet yönetimine getireceği realizmin derecesi konusunda milletin korkusu ve kuşkusunu vardır. Boğaz köprüsü muhalefeti, Fantom uçakları direnişi, Silifke’nin domatesleri öyküsü onun devlet adamı niteliğinde romantizmden kök alan duygusal etkenlerin büyük ağırlık taşıdığı izlenimi vermektedir. Parti içinde Ecevit’e muhalif olanlara göre Ecevit mükemmel bir demagog, iyi bir parti ve siyasi kampanya yöneticisi olması derecesinde yetenekli bir devlet adamı değildir. Bu ekip

⁴⁵³ Ahmad, Feroz, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Bilgi Yayınları, İstanbul, s.141

⁴⁵⁴ M.A.Kara, a.g.e, s.101.

⁴⁵⁵ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.13

⁴⁵⁶ *Milliyet*, 31 Ekim 1973, s.5

Ecevit'in iktidar yükümlülüğü altında dayanıklı ve başarılı bir idare süreci sağlayamayacağı kanısındadır⁴⁵⁷.

Gazeteci ve MSP-CHP Koalisyonunun kurulmasında fikri altyapıyı da hazırlayan Kurtul Altuğ, 7 Gün Dergisi'nde şu ifadeleri kullanır: *“MSP ile CHP'nin koalisyon yapmasına, ortaklaşa hükümet kurmasını çok çevre karşı çıkmaktadır. MSP'nin elbette birtakım handikapları bulunmaktadır. CHP'nin elbette savunduğu fikirler, MSP ye göre daha ilerici fikirlerdir, ama seçmenin yaptığı tercih doğrultusunda hareket etmek, halkoyu ile ortaya çıkan bu tarihsel gerçeği gözden uzak tutmamak iki parti yöneticilerinin de görevi olmak gerekmektedir. CHP açısından değişecek pek bir şey olmayacaktır, ya CHP'nin liderliğinde bir hükümet kurulacaktır, ya da CHP, muhalefet görevine daha güçlü bir potansiyeli altına koruyarak devam edecektir. Türkiye hükümete kalmayacaktır⁴⁵⁸.”*

CHP ile MSP'nin hükümet kurma sürecini Oğuzhan Asiltürk şöyle değerlendirmektedir: *“Bu şartlar altında Ecevit normal olarak hükümet kurma bakımından bir hakka sahip. Biz de bir hükümet olduğumuz zamanda bizi bu konuma gelmemiz için destekleyenlere hizmet ederiz. Hükümet kurduktan kısa bir süre sonra bozulacaksa bir hükümet kurulmaz ama bu düşüncede olduğumuzu bilin diye Ecevit'in kendisine Erbakan ifade etti. Ecevit'in cevabı şu oldu: ‘Siz anayasa ve kanunlar çerçevesinde kaldığınız sürece biz sizin hiçbir tabanınıza hizmetinize engel olmayız’. Erbakan beni görevlendirmişti. O zaman Ecevit de Deniz Baykal'ı görevlendirmişti. Bu müzakereler uzun süremese de yani pek kısa da olmadı. Epeyce de müzakere yaptıktan sonra. Erbakan gayet net olarak bana, ‘bizim şartlarımızı kabul ederlerse hükümeti kurabiliriz bunun müzakeresini yapın.’ dedi, yaptık. Sonunda kabul ettiler hükümeti kurduk⁴⁵⁹.”*

14 Ekim 1973 seçimlerinden bir süre evvel CHP'nin başından uzaklaştırılan İsmet İnönü CHP-MSP koalisyonuna şiddetle karşı çıkmıştır. Bu görüşe itibar eden her çevreden çok etkili ve yetkili kişiler de vardı. Talihin garip cilvesi, CHP-MSP Koalisyonu İsmet İnönü 24 Aralık 1973 günü vefat ettikten sonra gerçekleşmiştir⁴⁶⁰.

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Altan Öymen Türkiye'nin en önemli sorunlarını siyasi huzur ve hayat pahalılığını da içine alan sosyal huzur olarak tespit etmektedir. Bir

⁴⁵⁷ M. Emin Aytekin, a.g.m, Devir Dergisi, Sayı 59 17 Aralık 1973 s.15.

⁴⁵⁸ Kurtul Altuğ, 7 Gün Dergisi, Niçin CHP – MSP Koalisyonu, 7 Kasım 1973 s.1-12

⁴⁵⁹ Oğuzhan Asiltürk, Mülakat 27.03.2017

⁴⁶⁰ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.77.

MSP, CHP koalisyonuna olumlu bakan Öymen, bu iki sorun konusunda iki partinin önemli derecede benzer düşündüğünü öne sürmektedir⁴⁶¹.

MSP koalisyon hükümetlerinde son derece zorlu bir ortak olmuştur. Örneğin, sıra bakanlıkların taksimine gelindiğinde, MSP'liler CHP'nin kendilerine önemli bakanlıklar vermediğinden yakındı. Bu türden yakınmalar sonunda Sanayi Ticaret gibi özel ve kamu sektöründe hayli önemli rol oynayabilecek bir bakanlıkla, valiler ve kaymakamlıkları, yani idareyi amaçlar yönünden gerektiği ölçüde etkileyecek İçişleri Bakanlığı'nı aldı⁴⁶². Süleyman Arif Emre bu süreci şu şekilde değerlendirmiştir: *“CHP ile varılan ilk mutabakatta Maliye Bakanlığı bize bırakılıyordu. Buna karşılık İçişleri Bakanlığı onlarda kalacaktı. Biz kimi Maliye Bakanlığı'na getirebiliriz diye istişareler yaptık. Ertesi gün CHP fikrini değiştirerek Maliye Bakanlığı'nın kendilerinde olması ve bunun yerine bize İçişleri Bakanlığı'ni vermeyi teklif ettiler. Bu tekliften pek vazgeçme niyetleri de olmadığı için bu şekli kabul etmek zorunda kaldık⁴⁶³.”*

MSP, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığını kontrol emekte ısrarcı olmuş, sonra da bu kontrolü kendi seçmen tabanıyla kurduğu yakın ilişkiler doğrultusunda onlara KİT'lerde istihdam oluşturmak için kullanmıştı. Böylece MSP oy tabanının farklı unsurlarıyla klientalist bir ilişki kurmak peşinde koşmakla kalmadı, mevcut siyasi yapıları da kendi siyasi amaçlarına göre biçimlendirmeye ve kullanmaya kalktı⁴⁶⁴.

MSP-CHP Koalisyon görüşmelerini MSP adına yürüten Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk, bakanlıkların paylaşılmasını şu şekilde değerlendirmektedir: *“Adalet Bakanlığı'ni aldık. Haksızlık yapılmasına engel olmak için. Buna benzer yani bizim inanan insanlara yapılan zulümleri önleyecek Bakanlıklara Diyanetin bağlı olduğu Devlet Bakanlıklarını da istedik ama onu bir türlü vermediler. Bakanlığı verdi, Diyaneti bağlamadılar. Sonra Sanayi Bakanlığını istiyoruz. Biz ancak buradaki sanayileşmeyi sağlarız. Zaten onu da gösterdik. Bütün bunlar sadece bir insanlarımızın inancından dolayı zulüm görmesini önlemek için Türkiye'nin ciddi bir kalkınma Erbakan Almanya'da o çalışmalarını yaptığı için onların nasıl kalkındığını da biliyor, onlara da katkıda olan bir kimse olarak bunu yapacağına inanıyordu, hakikaten de öyle oldu. Böyle şeyler istedik, diğerleri sizin*

---

⁴⁶¹ S. Bulut, a.g.e, s.358.

⁴⁶² C.Arcayürek, a.g.e, s.80.

⁴⁶³ S.A.Emre, a.g.e, s.46.-47.

⁴⁶⁴ A.Buğra – O.Savaşkan, a.g.e, s.82-83.

*olsun*⁴⁶⁵.” dedik. Bu arada Oğuzhan Asiltürk, İçişleri Bakanlığı’nı biraz zorla kabul etmiştir. Görevine Genel Sekreter olarak devam etmek istedi. Erbakan, Asiltürk’ün gözünün içine sert bir şekilde bakarak adını bakan olarak yazdı. Asiltürk Erbakan’ın İstanbul Teknik Üniversitesi’nden öğrencisiydi. Böylece öğretmenine daha fazla karşı koyamadı, İçişleri Bakanlığı’nı kabul etti⁴⁶⁶.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk MSP’nin dünya görüşünü çağdışı olarak değerlendirir, rejim açısından sakıncalı görürdü. Köşk’te görev yaptığı yıllarda, bir sohbet sırasında, Basın Danışmanı Ali Baransel’e MSP karşısında daha kararlı ve sert tavır takınmak gerekir. Ecevit ve benzerleri gibi romantik duygularla değil demişti. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan’a karşı soğuk ve mesafeli bir yaklaşımı vardı. Erbakan’ın alçakgönüllü, saygılı tavırlarını içtenlikten uzak, asıl düşüncelerini saklayan davranış biçimleri olarak yorumlardı. CHP-MSP koalisyonunun bozulmasından bir süre sonra da bana; MSP’nin koalisyondaki etkinliğini azaltmak için, görev ve yetkilerinin sınırlarını aşmadan çaba gösterdiğini söylemişti. Korutürk bu çabalarını açıklarken de MSP’li bakanların ve yöneticilerin çeşitli tören ve toplantılarda yaptıkları konuşmaların suç olup olmadığının titiz ve dikkatli bir şekilde takip edilmesini istemiş ve eklemişti: *“Dönemin Cumhuriyet savcılarını bu amaçla Köşk’e davet ederek kendileriyle görüştim. Onlardan MSP yetkililerini, suç teşkil edecek konuşmaları konusunda uyarmalarını, hatta daha da ileri gidilirse, kanunlar çerçevesinde partinin kapatılabileceğine dikkat çekmelerini istedim. Ancak üzümlere ifade ediyorum ki, kanun adamlarının bir bölümünü ürkek ve kararsız gördüm*⁴⁶⁷.” ifadelerini kullanmıştır.

Koalisyon görüşmelerinde temel prensip görüşmeleri adeta strateji hamlelerine dönmüştür. Ortaklığı CHP yönünden cazip gösteren sebeplerden biri de MSP’nin hükümette oluşundan CHP’nin din karşıtı bilinmiş olmaktan kurtulmasıdır. CHP halkın kendisi hakkında verdiği bu hükmü değiştirmek istemiştir⁴⁶⁸. Seçim kampanyası boyunca her iki parti baş rakip olarak, AP’yi görmüş ve birbirine karşı sert bir mücadele yürütmemiş, halkın sorunları, özelemleri üzerinde durarak bunlara yönelik çözümleri ön plana almıştır. Diğer yakınlık nedeni de inanç ve düşünce özgürlüğü konusundadır⁴⁶⁹.

---

⁴⁶⁵ Eryılmaz, Hamza Gökhan, Oğuzhan Asiltürk ile Söyleşi, Saadet Partisi Genel Merkezi; Balgat Ankara (27 Mart 2017)

⁴⁶⁶ S.Yalçın, a.g.e, s.97.

⁴⁶⁷ A.Baransel, a.g.e, s.45-46.

⁴⁶⁸ Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.121.

⁴⁶⁹ S.Kili, a.g.e. s.372.

MSP ve CHP aynı hedefleri paylaştıkları için değil, siyasi oportünizm nedeniyle bir koalisyon oluşturmaya karar vermiştir. Fakat aynı oportünizm birkaç ay sonra hükümetin dağılmasına da yıl açacaktı⁴⁷⁰. Esasında bu koalisyon bir tercihten çok zaruretti⁴⁷¹. Bülent Ecevit bu zoraki koalisyonu tarihi bir fırsata çevirme niyetindeydi. Ona göre, MSP'yle yapılacak bir koalisyon Türkiye'deki İslamcılarla, Atatürkçülerin yıllardır süren uzlaşmazlığına son verebilir, sistemin dışına itilen İslami kesim iktidar ortağı olarak, uç noktalardan merkeze yaklaşabilirdi. Hem MSP ve Erbakan onun da karşı olduğu 12 Mart mağduruydu. Partileri kapatılmış, liderleri yurtdışına çıkmak zorunda kalmıştı. MSP ise seçimlerden sonra kendisini millete kabul ettirmek zorundaydı. MSP'nin hükümete iştirak etmesinin sebeplerinden biri; kendisini tanıtabilme, millete anlatabilme için hükümet olmanın imkânlarından faydalanmak istiyordu, buna muhtaçtı. Böyle olunca AP yerine CHP'yi tercih etmiştir. Çünkü AP yıpranmış bir partiydi⁴⁷².

CHP-MSP yönetimini Türkiye'de ilk kez hakkı ile demokratik denecek bir iktidar oluşturma isteklerine daha ön alanda yer vererek değerlendirmek uygun olur. Bu isteğin yanı sıra bu yönetimin önemli bir amacının da her alanda istikrar sağlamak olduğunu söyleyebiliriz⁴⁷³. DP-AP modeli iktisadi ve sosyal değişimin Türkiye'ye getirdiği sorunları hafifletmek CHP-MSP yönetimindeki öteki nitelikleri arasında hayli ağır basmış görünmektedir⁴⁷⁴.

Hükümet buhranının bir rejim buhranına dönüşeceğine dair ciddi eleştiriler belirttiği bir sırada MSP ve CHP büyük fedakârlıkları göze alarak ülkemizi normal demokratik çözüm yoluna kavuşturmuştur⁴⁷⁵. Milli Selamet Partisi ekonomik yoksulluklarını ve ezilmişliklerini dine sığınarak gidermeye çalışanların partisiydi. Dolayısıyla da, Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi'ni destekleyen sosyo-ekonomik tabanın aynı olduğu söyleniyordu. Fakat iki parti içinde de birleşmeye karşı olanlar vardı⁴⁷⁶. CHP, MSP'yi en elverişli ortak olarak görmüş ve baştan itibaren bu parti ile yakınlık kurmaya özel bir çaba harcamıştır⁴⁷⁷. MSP'nin politika söylemi ile KOBİ gelişimine iyi gözle bakan Ecevit CHP'sinin politika söylemi arasında pek fark yoktu. Koalisyon ortaklarının

---

⁴⁷⁰ F.Ahmad, a.g.e, s.193.

⁴⁷¹ M.Ergin, a.g.e, s.75.

⁴⁷² Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.109.

⁴⁷³ Demokratik Sol Düşünce Forumu, Bilsay Kuruç, Türkiye'nin Yarınları Dönük Yapısı ile ilgili Öneriler, CHP Gençlik Kolları Yayınları Ankara 1974, s.172.

⁴⁷⁴ Bilsay Kuruç, a.g.e, s.173.

⁴⁷⁵ A.Lelik, a.g.e, s.11.

⁴⁷⁶ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 551.

⁴⁷⁷ M.A.Kara, a.g.e, s.100.

ekonomi politikaları diğer açılardan da pek fark göstermiyordu. Her iki parti de 1960'larda ve 1970'lerde ekonomik gelişim literatürüne hakim olan bağımlılık teorisinin temel ilkelerine büyük ölçüde uyumlu bir korumacı politika stratejisini benimsiyordu⁴⁷⁸.

Türkiye'de dini bilinç konusunda gelişme daima dış güçleri tedirgin etmiştir. Nitekim S.Arif Emre bir hatırasını aktarırken buna şöyle işaret ediyor: "1973'te CHP-MSP koalisyonunu kurup iktidar ortağı olduğumuzda, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk iki de bir 'Türkiye Pan-İslamist olmayacaktır.' diye beyanat veriyordu. Erbakan, 'Korutürk ortada bir şey yokken niçin böyle beyanat veriyor?' deyince, dedim ki:" Efendim, Batılıların yüreğini soğutuyor, demek istiyor ki; siz merak etmeyin, MSP iktidar olsa da biz Türkiye'nin Pan-İslamist olmasına müsaade etmeyiz⁴⁷⁹."

CHP-MSP Koalisyonu, başka çare kalmadığı ve ülke 105 gün süren arayışından iyice bunaldığı bir sırada kurulmuştur. İslam'ı referans alan bir siyasi parti ile Atatürk'ün kurduğu CHP'nin yan yana gelerek hükümeti kurması bazı kesimler tarafından yadırganmıştır⁴⁸⁰. Sonuçta Ecevit, çok önem verdiği iki konuda, özgürlükler ve ekonomideki tercihler konularında MSP ile görüş birliği içinde buldukları kanısına varmıştı⁴⁸¹.

Koalisyonla karşı olanlara göre İslamcı siyasi akımın iktidara katılması, özellikle Batı'da birtakım kaygılara yol açarak Türkiye'yi Batı'dan biraz daha uzaklaştırabilecekti. Onlara göre MSP'nin Arap-İslam dünyasına yakınlığı savunan yönetim felsefesi, Türkiye'yi Batı'dan biraz daha uzak, Üçüncü Dünya'nın önemli bir bölümünü oluşturan İslam ülkelerine ise daha da yakın bir dış politikaya yöneltebilecek demektir⁴⁸².

MSP açısından sanayileşme, özellikle de ağır sanayinin gelişmesi, diğer tüm kaygıların önüne geçiyordu. MSP'nin programına göre özel sektör büyük oranda KİT'lerden oluşacak, bu KİT'lerin çok sayıda hissedarı olacak ve devlet doğrudan üretici olmak yerine hissedarlar arasında eşgüdümü sağlama görevini üstlenecekti. Bu fikir o dönemde CHP'nin desteklediği, özel kuruluşların yaygın küçük hissedarların elinde olacağı halk sektörü fikrinden pek farklı değildi⁴⁸³.

⁴⁷⁸ A.Buğra – O.Savaşkan, a.g.e, s.81-82.

⁴⁷⁹ M.Ergin, a.g.e, s.58.

⁴⁸⁰ M.A.Kara, a.g.e, s.105.

⁴⁸¹ S.Tanju, a.g.e, s.173.

⁴⁸² M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 551.

⁴⁸³ A.Buğra – O.Savaşkan, a.g.e, s.82.

Bu arada Koalisyon Protokolü hazırlama çalışmaları daha evvel başlamış, bu çalışmaları MSP adına S. Arif Emre, Oğuzhan Asiltürk, Hasan Aksay ve bir noktadan sonra da Korkut Özal'dan oluşan bir heyet yürütmüştü⁴⁸⁴. Fakat her iki partinin de dünya görüşlerinin siyasi duruşlarının farklılığından dolayı hükümetin ömrünün uzun olmayacağına dair kamuoyunda bir inanış vardı⁴⁸⁵. MSP, CHP'nin imkânlarını kullanarak halk içinde toplum için görece yeni olan Milli Görüş düşüncesini anlatmayı ve yaymayı hedeflemiştir⁴⁸⁶.

Zorlu sürecin ardından 10 Ocak 1974 günü Ecevit ile Erbakan bir araya geldi. Ertesi gün de iki partinin anlaşmaya vardığı açıklandı. Bu gelişme üzerine Korutürk 15 Ocak 1971'te hükümeti kurma görevini yeniden Ecevit'e verdi. Ecevit tarihsel uzlaşma sloganıyla CHP ve MSP'yi bir araya getiren 37. Cumhuriyet hükümetini kurdu. Bu Ecevit'in ilk başbakanlığıydı⁴⁸⁷.

Partiler arasında yapılan görüşmeler üç ay sürdü. Nihayet 25 Ocak 1974'te Ecevit-Erbakan koalisyonu kuruldu. Anlaşma sağlandı. Gerek koalisyon protokolünde gerekse de hükümet programında iki parti aleyhine bir durum pek görünmüyordu. Ama bazı gizli anlaşmaların, yazıya resmen dökülmeyen bazı anlaşmaların varlığı da düşünülmüştür. Şayet bunlar evvelden bilinse idi elbette CHP-MSP koalisyonu kurulamazdı. Çok sonra bunlardan biri bir MSP grup toplantısında, af kanununun müzakeresi esnasında S. Arif Emre tarafından dile getirildi: *“Genel Af Kanununda Biz 141 ve 142. Maddelere girenlerin affı için CHP'ye söz verdik⁴⁸⁸.”*

Ecevit 1 Şubat'ta hükümet programını açıkladı. Bu, tüketim malları üreten karlı hafif sanayiye özel girişime bırakırken, devleti altyapıdan sorumlu gören, sanayicileri yatıştırmak için tasarlanmış, ılımlı bir programdı. Ordu da hükümetin milli silah endüstrisi kurma vaadine olumlu baktı⁴⁸⁹.

Ecevit Meclis'te okuduğu hükümet programında ekonomik alanda milliyetçiliği CHP ve MSP'nin temsil ettiğini, sosyal ve ekonomik konularda MSP ve CHP arasında temelde önemli ayrılıklar olmadığını ve yalnız ulusumuza değil, dünyanın o sıradaki yeni ve önemli

---

⁴⁸⁴ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.63.

⁴⁸⁵ S.Yorgancılar, a.g.e, s.264.

⁴⁸⁶ S.Yorgancılar, a.g.e, s.287.

⁴⁸⁷ A.Baransel, a.g.e, s.43.

⁴⁸⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.74.

⁴⁸⁹ F.Ahmad, a.g.e, s.193.

döneminde bütün insanlığa güven ve umut verecek bir hükümet olduklarına inandığını söylemiştir⁴⁹⁰.

4.3. Koalisyon Protokolü

İki parti arasında koalisyon görüşmelerinin uyum içinde geçmiş ve kısa sürede protokolü hazırlanmıştır⁴⁹¹. Koalisyon Protokolü müzakereleri ilk defa devleti yönetecek olan MSP'nin fikir planında kazandığı bir başarıdır. Protokolde üzerinde uzlaşılabilen konular ileriye bırakılmış, yürürlükte olan uzun vadeli meselelerden uzlaşma dışı kalanlar hakkında mevcutun devamı uygun görülmüştür.

Koalisyon protokolü, dönemin önemli sorunlarına çözüm getirmeyi hedeflemektedir. Protokole göre, toplumda iç barışı yeniden kurmak gayesiyle, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af derhal çıkarılacak, hak ve hürriyetlerde, demokratik anlayışa uymayan, düşünce, inanç ve ifade hürriyetini sınırlayan bütün kısıntılar kanunlardan çıkarılacak, basın hürriyeti bütün yönleriyle teminat altında tutulacaktır. Seçimlerde yurttaşların oy kullanmalarını zorlaştıran bütün engeller kaldırılacak, daha yaygın ve yüksek oranda oy kullanılmasını sağlamak amacıyla, bütün seçmenlerin oy kullanmalarını sağlayacak tedbirler alınacak, ortaöğretim seviyesindeki okullarda kayıtlı öğrenci durumunda bulunanlar hariç on sekiz yaşını bitirmiş bütün vatandaşlara oy hakkı tanınacaktır.

21 Ocak 1974 tarihinde CHP ile MSP hükümetinin protokolünün hazırlanması görüşmelerinde taraflar 8 konu üzerinde anlaşmıştı. Anlaşılabilen konuların çözümü Genel Başkanlara bırakıldı. Anlaşılabilen konular arasında, CHP'nin lokavtın kısıtlanması isteği, MSP'nin Yüksek Planlama Kurulu'nun Erbakan'ın başkanlığında toplanması ve Bakanlıklar arası ekonomik kurulun üye sayısının beşe indirilmesi isteği, toprak reformu konusu, seçmen yaşının 18'e indirilmesi vardır⁴⁹².

CHP-MSP Hükümet Protokolü 25 Ocak 1974 tarihinde iki siyasi parti Genel Başkanı tarafından törenle imzalanmıştır. Ecevit; *"bu hükümet adaletli ve özgür bir düzen getirecektir"*. ifadelerini kullanırken, Erbakan, imzanın Cuma günü olması sebebiyle Cuma namazına giderken namaz zamanı, şimdi de koalisyon protokolünün duasını yapalım demiştir⁴⁹³. CHP ile MSP arasındaki koalisyon protokolü Meclis'in Karma Bütçe

⁴⁹⁰ C.Arcayürek, a.g.e, s.81.

⁴⁹¹ *Bugün*, 11 Ocak 1974, s.1

⁴⁹² İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi, 2 Şubat 1974, S.2, s.47.

⁴⁹³ *Yeni Ortam Gazetesi*, 26.01.1974, s.1.

Komisyonu salonunda imzalandı. 7 ayrı metin halinde CHP İstanbul Milletvekili Orhan Birgit tarafından getirildi ve her sayfası CHP adına Bülent Ecevit, MSP adına Necmettin Erbakan tarafından parafe edilip son sayfaları imzalandı. Ecevit ve Erbakan koalisyonu “Artık yeni bir devir başlayacak” diye yorumladı⁴⁹⁴.

Kurulacak hükümette Devlet Bakanı olarak görev yapacak Süleyman Arif Emre: “CHP-MSP Koalisyonunun daha önce ülkemizde kurulmuş olan diğer hükümetlerden farklı tarafları vardı. Gerçi bundan önce de 1961 seçimlerinden sonra koalisyon hükümetleri kurulmuştu. Fakat bu yeni formülü milletimiz başka bir heyecan ve başka bir ümit sevinciyle karşılamıştı⁴⁹⁵.” “Hükümetin diğer hükümetlerden farklı olduğu başka bir hususiyet ise, ekonomide ve diğer konularda, emperyalizmin sömürüsüne müsaade etmeyen bir zihniyet ve yapıya sahip olmasıdır. Çünkü bu koalisyonla getirilen yeni politika modeli sayesinde IMF’nin AT’nin ve Amerika’nın tek taraflı olarak milli menfaatlerimize aykırı teklif ve tasarruflarına izin verilmemiş, her alanda şahsiyetli bir dış politika yörüngesine girilmiştir.”⁴⁹⁶ şeklinde süreci özetler.

109 maddeden oluşan Hükümet Protokolünde Siyasi Konular, Kamu Yönetimi, Kamu Maliyesi ve Ekonominin Finansmanı, Tarım – Hayvancılık ve Ormancılık, Sanayi; Enerji ve Tabii Kaynaklar, İç ve Dış Ticaret, Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Sağlık, Yerleşme Düzeni, Bayındırlık, Eğitim, Diyanet İşleri, Ulusal Güvenlik ve Dış Politika ve Sonuç başlıkları bulunmaktadır. Kırgınlık ve acıları giderek bütün geçmişin bir yana bırakılmasını; karşılıklı bağışlama ve hoşgörüyü dayanan bir kardeşlik ortamının kurulmasını ilk görev sayması protokolde dikkat çekmektedir.

Protokolde Bakanlar Kurulunun ahenk ve iş birliği içinde çalışacağını belirtilmesi ise süreci iyi okuyan iki liderin ileride karşılaşılması muhtemel sıkıntıları masalarında bulmamak adına teşkilatlarına ve partilerine verilmiş bir mesaj gibidir.

Koalisyon Protokolünde yer alan başlıklara ve maddelere bakacak olursak; ilk kısımda CHP – MSP bölümünde “Milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkesine yürekten inanan; hukukun üstünlüğüne, demokratik hak ve hürriyetlere saygılı Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisinin ortak gayesi, kanunları herkese eşit olarak uygulayan, Atatürk ilkelerine bağlı bir devlet iradesiyle anlayış, kardeşlik ve sosyal adalete dayanan bir toplum düzeninin kurulmasıdır.” ifadesi önemlidir. Burada dikkat

⁴⁹⁴ Vatan, 26 Ocak 1974, s.1.

⁴⁹⁵ S.A.Emre, a.g.e, s.59.

⁴⁹⁶ S.A.Emre, a.g.e, s.61.

çeken detay laiklik vurgusu ve demokratik hak ve hürriyetlere saygılı iki siyasi partinin vurgusudur. Ayrıca iki siyasi partinin de bu sürece kendi görüşlerinden belli ölçüde fedakârlık yaptığına değinilmiştir.

Bununla birlikte *“CHP – MSP koalisyon hükümeti kırınglık ve acıları giderek bütün geçmişin bir yana bırakılmasını; karşılıklı bağıslama ve hoşgörüye dayanan bir kardeşlik ortamının kurulmasını ilk görev sayar.”* ifadesi Hükümet Protokolü görüşmeleri üzerinden ince bir işçiliğın çıktığını gösteren bu ifadeler oldukça dikkat çekicidir.

İktisadi ve sosyal meselelerin çözümünde idari maslahatçılıkla değil, ancak köklü ve cesaretli hamleler, devlet ve millet kaynaşmasından doğacak güçle halledileceğine dair vurgu söz konusudur.

Koalisyon protokolünün Siyasi Konular bölümünde *“Toplumda iç barışı yeniden kurmak gayesiyle, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af ile orman suçlarına ilişkin af kanunu derhal çıkartılacaktır.”* ifadesi söz konusudur. Bu Genel Af kanunu olağanüstü gelişmelerin yaşanacağı Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan önce hükümet ortaklarını yıpratmış en önemli konudur.

Seçimlerde vatandaşların oy kullanmalarını zorlaştıran engellerin kaldırılacak, daha yaygın ve yüksek oranda oy kullanılmasını sağlamak amacı güdüldüğü belirtilmiş, bu itibarla ortaöğretim seviyesindeki okullarda kayıtlı öğrenci durumunda bulunanlar hariç 18 yaşını bitirmiş bütün vatandaşlara sayısı hayli artan yurt dışında bulunan vatandaşların oy haklarını kullanma imkânı sağlanacağı ifade edilmiştir.

Kamu Yönetimi bölümünde Devlet Personel Sistemi ile ilgili mevzuat çalışması yapılacağı bahsedilmiş, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kuruluş amaçlarına uygun şekilde çalışabilmelerini sağlamak üzere demokratik esaslara dayalı ve etkili bir sistem kurulacağı ve en önemli vurgu olarak da Kamu yönetiminde yetkilerin genişletilerek kamu yönetiminde işlerin hızla yürütülmesi sağlanacağı ifade edilmiştir.

Kamu Maliyesi ve Ekonominin Finansman bölümünde Vergi sisteminin adil bir yapıya kavuşturulacağı ve basit, kolay uygulanır hale getirileceği, kamu idaresindeki israfların önleneceği hususları öne çıkmaktadır. Hükümet Protokolünde Tarım – Hayvancılık ve Ormancılık da önemli bir yer tutar. Tarımsal üretimi çeşitlendirmek ve verimini arttırmak için sulama drenaj, toprak ıslahı, erozyon kontrolü, makineleşme ve gübrelemeyi içine alan yoğun bir tarım uygulamasına geçilmesi hedef alınacaktır.

Ayrıca daha sonra ABD ile ilişkilerin gerginleşmesine sebep olacak Haşhaş ekim yasağının kaldırılması hususu da Türkiye'nin taviz vermeden dik durduğu bir politika yürüteceğine işarettir.

Sanayi; MSP ve Erbakan için çok önemli bir alandır. Ağır sanayi ve milli harp sanayiinin yurdumuzda geliştirilmesini hedef alan bir sanayi politikası izlenmesi ve sanayileşmeye hız katmak, dağınık tasarrufları değerlendirmek, kalkınmanın nimetlerinden daha yaygın ve adil bir şekilde faydalanılmasını sağlamak üzere, kamu ve özel kesimlerin yanı sıra, halkın teşebbüs gücünü harekete geçirecek bir halk sektörünün geliştirilmesi de CHP ve Ecevit için önemli bir aşamadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar alanında; ekonomideki enerji açığının hızla kapatılması için kısa ve uzun vadeli programlar uygulanacağı, elektrik enerji üretimi esas itibariyle ve kömürle işleyen termik santrallere dayandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bor minerallerinin de devletleştirileceği hususu protokolde dikkat çekmektedir.

İç ticarete, piyasaların düzenlenmesi, düzenli bir fiyat sisteminin kurulması ve yürütülmesi, üretici ve tüketicinin korunması maksatları ile iş hayatını zorlaştırmayan, çağdaş anlayışa uygun mevzuat değişikliklerinin yapılacağı ifade edilmiştir.

Sosyal güvenliğin yurt ölçüsünde bütün çalışanlara ulaştırılabilmesi amacıyla tedbirler alınacağı hususu ile 2004 yılında gerçekleşecek olan bütün sosyal güvenlik kurumlarının tek bir çatı altında toplanmasının sağlanması hususu daha o günlerde protokolde yer almıştır.

Kurulmuş ve kurulacak güvenlik sistemlerinin dışında kalan muhtaç durumdaki yurttaşlar için, sosyal yardımlar bir düzene bağlanacaktır. O arada gelirsiz kalan yaşlılara, kimsesiz çocuklara ve sakatlara özel ilgi gösterilecektir.

Sayıları her geçen gün artan yurt dışındaki işçilerin haklarını daha sağlam teminata bağlamak, işçilerin ve çocuklarının buldukları ülkelerdeki eğitim imkânlarından daha geniş ölçüde faydalanmalarını ve işçilerin yurda dönüşlerinde tecrübe ve kabiliyetlerine uygun iş bulmalarını sağlamak için gerekli tedbirler alınacağı protokolde öne çıkan alanlardandır.

Köy çevresinde yeni iş ve kazanç imkânlarının açılması, çağdaş uygarlık nimetlerinin yeterli sağlık ve eğitim kurumlarıyla ve her türlü kamu hizmetleriyle buralara ulaşması ve nüfusun büyük merkezlerde aşırı şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlarına uygun

olarak, demokratik bir anlayış içerisinde köy-kentlerin kurulması yoluna gidilmesi Ecevit için çok önemlidir. Protokolde de yerini almıştır.

Şehirlerin ise gereğinden fazla ve düzensiz bir biçimde büyümesini önlemek, çevre sağlığı sorunlarını asgariye indirmek, konut ve arsa sorunlarına adil çözümler getirmek, insan hayatına yerleşme bakımından güzelleştirip mutlu olması için, şehirlerin gelişme alanlarındaki arsaların kamulaştırılması ve büyük şehirlerin çevrelerinde uydu-kentler kurulması da dâhil olmak üzere gerekli tedbirlerin alınacağı protokolde yer bulmuştur. Fakat bununla birlikte 1973 sonuna kadar yapılmış bütün gecekonduların meşrulaştırılacağı hususu da imar affı gibi kavramları akla getirmektedir.

Protokolde yer alan hava meydanları ve uçuş hatları ile ilgili uçak seferleri gerekli teçhizatla donatılacak ve daha düzgün çalışır hale getirileceği ve havayollarımızın daha verimli çalışması yönünde filonun geliştirilmesine önem verileceği hususu hükümetin ulaştırma alanındaki bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir.

Eğitim alanında çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak değerlerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacağı belirtilmiştir. Ayrıca bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak, ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölümler bulunması da bu konuda hükümetin bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın her türlü siyasi mülahazaların üstünde tutulacağı ve yüksek manevi değeri göz önünde bulundurularak, kanunda belirtilen görevlerini yerine getirmesi imkânları sağlanacağı hususu bu koalisyonun şekillenmesi ifade etmesi bakımından dikkate değer bir vurgudur.

CHP – MSP Koalisyonuna göre, Dış politikada temek görüşümüz barışçı, devletler hukuku kurallarına saygılı, Türkiye'nin bağımsızlığını gözeten ve kısıktıcı olmayan bir politika izlemek olmalıdır.

Daha sonra koalisyon döneminde hükümetin ve ülkenin en önemli konusu olacak Kıbrıs sorunu için de Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğu ifade edilmiştir.

Koalisyon Protokolünde sonuç olarak ise, *“Ülkemizin ve bütün dünyanın karşı karşıya bulunduğu şartlardan doğan büyük güçlükler, yüce milletimize güvenerek, güçle ve cesaretle göğüslemeye kararlı olan Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisinin*

kurduğu Koalisyon Hükümeti, engin tarihimizde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.” ifadelerine yer verilmiştir⁴⁹⁷.

4.4. Hükümet Programı

CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin programı uzun tartışmalar sonunda son şeklini almıştır⁴⁹⁸. Bu hükümet çok partili dönemin 5. koalisyon hükümetidir⁴⁹⁹. Böylece seçimlerden sonra en çok oyu almış iki parti olan AP ve CHP arasında ordunun, Cumhurbaşkanının ve sermaye kesimlerinin desteklediği bir koalisyon yerine, anti-tekelci ve ağır sanayiye dayalı kalkınmayı savunan MSP ile CHP bir koalisyon kurdu⁵⁰⁰.

1960’lardan bu yana siyasi hayatı mücadeleyle geçen Ecevit artık Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olmuştu. İnönü’nün aynı zamanda damadı da olan gazeteci Metin Toker ise o günlerde,” Bülent Ecevit, mütevazı görüntüsünün altında en büyük olma ihtirasının alev alev yaktığı ve başarıya ulaşma iştiyakı ile dolu bir kimsedir.” diye eleştirel yazılar yazmıştır⁵⁰¹.

Ecevit’in okuduğu hükümet programında ekonomik alanda milliyetçiliği CHP ve MSP’nin temsil ettiğini, sosyal ve ekonomik konularda MSP ve CHP arasında temelde önemli ayrılıklar olmadığını belirtilmiştir. Ayrıca yalnız ulusumuza değil, dünyanın o sıradaki yeni ve önemli döneminde bütün insanlığa güven ve umut verecek bir hükümet olduklarına inandığını belirtilmiştir⁵⁰².

1970’lerde MSP aldığı oy oranının düşüklüğüne rağmen üç koalisyon hükümetinin bir parçası olmuştu. MSP bu hükümetlerin üçünde de çok zorlu bir koalisyon ortağıydı, ama bu zorlukların partinin İslami karakteriyle hemen hemen hiç ilgisi yoktu. MSP hükümetlerin ilki toplumsal popülerliği giderek artmış olan Bülent Ecevit liderliğinde kendini “*Ortanın Solu*” olarak tanımlamak üzere sola doğru bir dönüş yapan CHP’yle birlikte kurulmuştu. Laikler “*Atatürk’ün Partisi*” ile MSP arasında bir ittifak

---

⁴⁹⁷ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.579-592

⁴⁹⁸ M.A.Kara, a.g.e, s.103.

⁴⁹⁹ M.A.Kara, a.g.e, s.103.

⁵⁰⁰ E.D.Ozan, a.g.e, s.692.

⁵⁰¹ C.Arcayürek, a.g.e, s.81.

⁵⁰² C.Arcayürek, a.g.e, s.81.

kurulmasından çok rahatsız olmuş görünmüyorlardı⁵⁰³. Türkiye 1974 yılında iki yeni siyasi oyuncu ile sivil hükümet dönemine dönmüştü⁵⁰⁴.

Hükümete güvenoyu veren muhalif MSP Milletvekillerinin partiyi daha başlangıçta bölmek istememelerinin yanında gerek koalisyon protokolü ve gerekse hükümet programında yazılı olan hususların genel olarak MSP taleplerine uygun olması da büyük tesir icra etmiştir. Erzurum Milletvekili Yahya Akdağ bir toplantıda “*CHP ile de ortaklık yapılmaz. Ama ne yapalım bunu bile bile CHP-MSP koalisyonuna evet diyeceğiz. Adeta kalbimize hançer sokar gibi evet diyeceğiz*”⁵⁰⁵.” ifadelerini kullanmıştır.

Hükümetteki bakanlıklardan başbakanlık dâhil 17 bakanlık CHP’ye, 7 Bakanlık MSP’ye verilmişti⁵⁰⁶. Bu koalisyonda Erbakan büyük hizmetlerin adını atmak istemiştir. Zira Milli Görüş, bugüne kadar tek başına iktidar olamamıştı. Ancak 1974-78 yılları arasında dört yıl ortaklarla beraber hükümette bulundu⁵⁰⁷.

01.02.1974 Cuma günü hükümet programı Başbakan Bülent Ecevit tarafından Mecliste okunmuş, 04.02.1974 günü ise günü Genel Kurulda Hükümet Programının görüşülmesine başlanmıştır. Bu görüşmelerde grupları ve şahısları adına söz alan Milletvekillerinin isimleri şu şekildedir:

- Adalet Partisi Grubu adına Sayın Süleyman Demirel.
- Demokratik Parti Grubu adına Sayın Hasan Korkmazcan.
- Cumhuriyetçi Güven Partisi Grubu adına Sayın Turhan Feyzioğlu.

Şahısları adına söz alan milletvekilleri;

- Mustafa Timisi (Sivas)
- Vahit Bozatlı (Sivas)
- İbrahim Göktepe (İçel)
- Mehdi Keskin (Kastamonu)
- Naldır Lâtif İslâm (Sakarya)
- Mustafa Asri Ünsür (Yozgat)

---

⁵⁰³ Ayşe Buğra – Osman Savaşkan, Türkiye’de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası, İletişim Yayınları İstanbul 2015, s.80-81.

⁵⁰⁴ William Hale, Türk Dış Politikası 1774-2000, Mozaik Yayınları İstanbul 2003, s.160.

⁵⁰⁵ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.75-76.

⁵⁰⁶ M.Ergin, a.g.e, s.72.

⁵⁰⁷ M.Ergin, a.g.e, s.73.

- Hasan Tosyalı (Kastamonu)
- İhsan Ataöv (Antalya)
- Hayrettin Uysal (Sakarya)
- Alparslan Türkeş (Adana)
- A. Fuat Eyüboğlu (Yozgat)
- Mustafa Kemal Erkovan (Ankara)⁵⁰⁸

Hükümet programının görüşülmesi sırasında hareketli bir süreç yaşanmıştır. Cumhuriyet Senatosunda Hükümet programının okunması sırasında Başbakan Bülent Ecevit şu noktalara değinmiştir: “*Bir karma hükümet ortaklarının başlıca ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarla ilgili olarak görüşlerinin birleştiği noktalar, yapmak zorunda kaldıkları karşılıklı fedakârlıklarla kıyaslanamayacak kadar çoktur ve önemlidir. İki partinin üzerinde birleştiği noktalar, Türk toplumu için yeni ve mutlu bir dönem başlatabilecek değerdedir. Cumhuriyet Halk Partisi ile Millî Selâmet Partisinin temel sorunlara cesaretle inebilen bir programla hükümet ortaklığı kurabilmiş olmaları, gerçek bir huzur döneminin de başlangıcı olacaktır. Kimsenin birbirine kuşku ile bakmadığı bir huzur dönemi olacaktır. Ayrı düşüncelerin barış içinde tartışıldığı ve yan yana yaşayabildiği bir dönem olacaktır. Kimsenin kimseyi ezemediği bir dönem olacaktır*⁵⁰⁹.”

Adalet Partisi Grubu adına hükümet programı görüşmeleri esnasında Cumhuriyet Senatosu’nda senatörlere konuşma yapan İhsan Sabri Çağlayangil hükümet kurmanın öneminden bahsederek: “*Bu Hükümet, Türkiye’de misli görülmemiş derecede uzayan bir bunalımdan demokratik kurallara uyularak aranmış, bulunmuş Türkiye Cumhuriyet Hükümetidir. Bizlerin menfi oylarımıza rağmen taraftarlarının desteği ile Yüce Meclisinin güvenini kazanır ve işbaşına geçebilirse demokrasimizde aşama sayılacak koşullar içinde bizi bunalımdan sıyırılmış bir Hükümet olacaktır. Biz yeni Hükümete bu gözlerle bakıyoruz, eleştirilerimizi de bu anlayış içinde yürüteceğiz.*” ifadelerini kullanmıştır. Milli Birlik Grubu adına konuşan Mucip Ataklı ise “*Siyasi partilerimizin demokratik kurallar içindeki davranışlarını ve özellikle CHP ile MSP’nin yurdumuzu hükümete bırakmamak için karşılıklı anlayış ve fedakârlıklarını takdirle karşılıyor, bundan sonra da aynı anlayış içinde milletimize yararlı hizmetler yapmalarını temenni ediyoruz.*” ifadelerini

⁵⁰⁸ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.615.

⁵⁰⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 13, Toplantı:13, C. Senatosu B: 25, 01.02.1974, o: 1, s.352-366

kullanmıştır. Kontenjan Grubu Adına konuşan eski Başbakan Nihat Erim ise: “Programın son sayfasında şu cümle göze çarpmaktadır: ‘CHP ile MSP'nin kurdukları hükümet ortaklığı, uzun süre millî bütünlüğümüzü zedelemiş, kalkınma hamlelerimizi güçleştirmiş bazı tarihî yanlışların doğurduğu sunî ayrılıklarla da son veren bir dönem açmaktadır.’ denmektedir. Sözü edilen tarihî yanlışların neler olduğu açıklığa kavuşturulmadığı için, öne sürülen bu iddia üzerinde şimdilik bir düşünce öne sürmeyeceğiz. Ancak bu yanlış iddiası karşısında hükümet açıklık getirinceye kadar ciddi endişe duyacağımızı kaydetmeden de geçemiyoruz⁵¹⁰.” ifadelerini kullanmıştır.

Yine Hükümet Programının okunması sırasında Millet Meclisi’nde konuşan Başbakan Ecevit şu konulara değinmiştir: “Hükümet olarak siyasi alanda amacımız bugünkü ileri demokrasiler noktasında da kalmamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi ile Millî Selâmet Partisinin temel sorunlara cesaretle inebilen bir programla Hükümet ortaklığı kurabilmiş olmaları, gerçek bir huzur döneminin de başlangıcı olacaktır. ” şeklinde ifade ettikten sonra pek çok konuda yapılacaklardan bahsetmiş, Kıbrıs konusunda ise : “İki cemaatten oluşan Kıbrıs'ta Türk toplumunun eşit egemenlik statüsünün korunması ve Devlet yönetiminde iki cemaat arasında her yönü ile huzurlu bir işbirliğinin sağlanması için en isabetli çözüm şeklinin federatif bir sistemde bulunacağına inanıyoruz. Böyle bir çözüm yolunun Kıbrıs'ın ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını kuvvetlendirecek bir temel teşkil edeceği inancındayız. Halen yürütülmekte olan müzakerelerin, Kıbrıs Antlaşmalarımın ortaya koyduğu esaslardan hareketle, gerçekçilik ve iyi niyet içinde böyle bir sonuca ulaşması, ilgili bütün tarafların uzun vadeli ortak çıkarlarına ve bölge barışına en iyi şekilde hizmet edecektir⁵¹¹.” demiştir.

Hükümet programı üzerine konuşma yapan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in ise dikkat çeken görüşleri şunlardır: “Biz Türkiye'nin istihsal kapasitesini üç, dört misline çıkardık. Netice itibariyle biz, bir Türkiye'ye bir Türkiye daha ilâve ettik. Aksini bu zamana kadar kimse söyleyemedi. Biz 1969 seçim beyannamemizi tatbik imkânını bulamadık. 12 Mart 1971'den 15 Nisan 1973'e kadar biz Hükümette değiliz. Siz de vardınız 1972 Kasım ayına kadar bizimle beraber. Siz de 1972 yılı Kasım, ayına kadar, bu olağanüstü dönemin içinde vardınız. Olağanüstü dönemin müzakeresini başka bir gün yaparız. Hesaplaşmadan hiç korkmayız. Gocunacak hiçbir yaramız yoktur. Bu meseleyi böyle geçiştirmek mümkün

⁵¹⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 13, Toplantı: 13, C. Senatosu B: 26, 05.02.1974, 0: 1, s.371-391.

⁵¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt:1, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 35, 01.02.1974, O: 1, s. 350-364.

*değildir. Ne çeşit hesaplaşma lazımsa hazırız. Kimin günahı, sevabı varsa hepsi çıksın orta yere. Gelin her şeyi konuşalım*⁵¹².”

7 Şubat 1974 Perşembe günü Millet Meclisinin 38. Birleşiminde Bülent Ecevit tarafından kurulan Bakanlar Kurulu hakkında Anayasanın 103, içtüzüğün 105. maddesi gereğince güven oylaması yapılmıştır. MSP’li vekillerin içinden fire olup olmayacağı ise gündeme gelmiş ama, Erbakan daha önceki açıklamalarında fire olmayacağını beyan etmiştir⁵¹³. Başbakan Bülent Ecevit tarafından kurulan Bakanlar Kurulunun güven oylamasına 373 üye katılmış; 235 kabul, 136 ret, 2 çekinse oy kullanılmıştır⁵¹⁴. Ecevit teşekkür konuşması için söz almış ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Görevimizi yerine getirirken Türkiye Büyük Millet Meclisimizin ve partilerimizin yalnız desteğine değil, uyarılarına eleştirilerine ve denetimine de büyük değer vereceğiz. Özgürlükçü demokratik rejim ve sosyal adalet içinde ülkemizin kalkınması ve ulusumuzun mutluluğu uğrunda var gücümüzle çalışmayı ödevlerin, en şerefli sayacağız⁵¹⁵”.

4.5. Bakanlar Kurulu

Koalisyon protokolünün imzalanmasından sonra Bülent Ecevit’in başkanlığında kurulan yeni hükümetin üyeleri de belli olmuştur. Önce hükümette görev alacak CHP’li üyelerin isimleri açıklanmış daha sonra da MSP kanadından bakan olanların isimleri kesinleşmiştir. Ancak, kamuoyunda Bakanlar Kurulunda yer alması muhtemel isimlerin hükümete giremedikleri ve yerlerine başka isimlerin bakanlığa getirildikleri yer almıştır⁵¹⁶.

⁵¹² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:4, Cilt:1, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 37, 05.02.1974, O: 1, s.545.

⁵¹³ Bugün Gazetesi, 19.01.1974, s.1

⁵¹⁴ Ahmet Taner Kışlalı, “Türkiye’de Yeni İktidarın Anlamı ve Doğrultusu” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.23.

⁵¹⁵ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s. 976.

⁵¹⁶ Vatan, 26 Ocak 1974, s.1

Bakanlıkların Partilere Göre Dağılımı⁵¹⁷	
CHP	MSP
Başbakan	Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcısı
Devlet Bakanlığı	Devlet Bakanlığı
Devlet Bakanlığı	Adalet Bakanlığı
Milli Savunma Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Dışişleri Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı
Maliye Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı
Milli Eğitim Bakanlığı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı
İmar ve İskân Bakanlığı	
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	
Ulaştırma Bakanlığı	
Çalışma Bakanlığı	
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	
Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	
Bayındırlık Bakanlığı	
Köyşeri ve Kooperatifler Bakanlığı	
Orman Bakanlığı	
Gençlik ve Spor Bakanlığı	

Çizelge 3.4. Bakanlıkların Partilere göre Dağılımı

Başbakan Mustafa Bülent Ecevit

Tezimizin Birinci Bölümünde Bülent Ecevit'in özgeçmişi yer almaktadır. Tekrara düşmemek adına burada yeniden verilmemiştir.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan

Tezimizin Birinci Bölümünde Necmettin Erbakan'ın özgeçmişi yer almaktadır. Tekrara düşmemek adına burada yeniden verilmemiştir.

⁵¹⁷ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara 2015, s.578-579

Devlet Bakanı Orhan Ferruh Eyüboğlu

1918 yılında Samsun’da doğdu. 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977’de CHP’den İstanbul Milletvekili seçildi. CHP Genel Sekreterliği, Başbakan Yardımcılığı, İç Güvenlik Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. 30 Kasım 1980 tarihinde vefat etti⁵¹⁸.

Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler

1927 yılında Sivas’ın Suşehri İlçesi’nde doğdu. Annesi Pembe Reşide Hanım, babası M. Sabri Beydir. İlkokulu Suşehri’nde, ortaokulu Şebinkarahisar’da okudu. Haydarpaşa Lisesi’ni bitirdi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Hâkimlik ve Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı’nda bulundu. Tokat ve Turhal’da Avukatlık yaptı. Tokat CHP İl Yönetim Kurulu’nda görev aldı. Tokat CHP İl Başkanlığı ve Belediye Meclis Üyeliği yaptı. 1969 ve 1973’te CHP’den Tokat Milletvekili seçildi. Devlet Bakanlığı görevinde bulundu. CHP Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. Evli ve bir çocuklu. 22 Ocak 2009 tarihinde vefat etti⁵¹⁹.

Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre

1923 yılında Adıyaman’ın Besni İlçesi’nde doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Ali Beydir. İlkokulu Besni’de, ortaokul ve liseyi Malatya ve Ankara’da okudu. Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Bir süre memurluk yaptıktan sonra 1949’da serbest Avukat olarak çalışmaya başladı. 1965-1969 döneminde Yeni Türkiye Partisi’nden Adıyaman Milletvekili oldu. MSP’nin Kurucu Başkanlığı’nı yaptı. 1973 ve 1977’de MSP’den İstanbul Milletvekili seçildi. MSP Genel Başkan Yardımcılığı, Grup Başkanvekilliği ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1995 ve 1999’da İstanbul Milletvekili olarak TBMM’de bulundu. Milli Gazete’de Köşe Yazarlığı yaptı; ayrıca, şiirleri “Aşkın Aşk” adlı kitapta yayınlandı. Evli ve dört çocukludur⁵²⁰. 2019 yılında vefat etmiştir.

Adalet Bakanı Şevket Kazan

1933 yılında Adapazarı’nda doğdu. Annesi Hatice Hanım, babası Emin Beydir. İlk öğrenimini Pamukova ve Kartal’da tamamladı. Kartal Ortaokulu’ndan mezun oldu. Ticaretle uğraştı. 1960’ta Haydarpaşa Lisesi’nden, 1973’te İstanbul Üniversitesi Hukuk

⁵¹⁸ TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 214; Türk Parlamento Tarihi TBMM- XV. Dönem (1973 - 1977) (III.Cilt) TBMM Basımevi Ankara 2012, s.1939.

⁵¹⁹ TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 932; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2205.

⁵²⁰ TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 457; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1937.

Fakültesi'nden mezun oldu. 1973'te MSP'den, 1991 ve 1995'te RP'den Kocaeli Milletvekili seçildi. Çalışma ve Adalet Bakanlığı görevlerinde bulundu. Evli ve bir çocuklu⁵²¹.

Milli Savunma Bakanı Hasan Esat (Fikret) Işık

1916 yılında İstanbul'da doğdu. Annesi Makbule Hanım, babası Esat Beydir. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Paris Başkonsoloslugu Kançılarlığı'na atandı. 1949 yılında Başkâtip olarak merkeze döndü ve Ticaret ve İktisat Dairesi ile Milletlerarası Araştırma ve Ekonomik İşler Dairelerinde çalıştı. 1951'de Bükreş Büyükelçiliği Başkâtipliği'ne atandı. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisi'nde görev yaptı. Merkeze nakledildikten sonra, Ticaret Dairesi Şube Müdürlüğü ve Genel Müdürlük görevlerinde bulundu. Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreter Vekilliği yaptı. 1962'de Brüksel, 1964'te Moskova Büyükelçiliği görevini yürüttü. 23 Şubat 1965-27 Ekim 1965 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulundu. 1966'da yeniden Moskova Büyükelçiliği'ne atandı. 1968'de bu görevinden ayrıldı. 1973'te ve 1977'de Bursa Milletvekili seçildi. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı görevinde bulundu. Evli ve bir çocuklu. 2 Temmuz 1989 tarihinde vefat etti⁵²².

İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk

1935 yılında Hekimhan'da doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Mahmut Besim Beydir. İlk ve ortaokulu Malatya'da, liseyi Sivas'ta okudu. 1961'de İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde talebe cemiyetleri, talebe birliği ve muhtelif talebe teşekküllerinde görev yaptı. Askerlik görevinden sonra iki yıla yakın İnşaat Mühendisleri Odası'nda çalıştı. 1963'ten itibaren serbest mesleki faaliyette bulundu; müşavirlik-mühendislik ve proje bürosu işletti. 1973 ve 1977'de MSP'den Ankara Milletvekili seçildi. Sanayi ve Teknoloji ve İçişleri Bakanlığı yaptı. 1991, 1995 ve 1999'da RP ve FP'den Ankara Milletvekili seçildi. Evli ve dört çocukludur⁵²³.

⁵²¹ TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 1125; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2045.

⁵²² TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 1014; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1774.

⁵²³ TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 2370; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1676.

Dışışleri Bakanı Turan Güneş

1921 yılında Kandıra'da doğdu. Annesi Tasvire Hanım, babası Hurşit Beydir. Galatasaray Lisesi'nde okudu. 1945'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Doktora çalışmasını Fransa'da Paris Hukuk Fakültesi'nde yaptı. 1951'de İÜHF Anayasa Kürsüsü'nde Asistan, 1954'te Doçent oldu. 1947'de Demokrat Parti Kandıra örgütünün kurucuları arasında yer aldı. 1954'te DP'den Kocaeli Milletvekili seçildi. 1955'te DP'den çıkarıldı. Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı, partinin Genel Sekreterliğini üstlendi. 1958'de HP'nin feshine karar verilince CHP'ye katıldı ve partinin merkez yönetiminde yer aldı. 1961'de Kurucu Meclis'te Temsilciler Meclisi Üyeliği görevinde bulundu. 1962 yılından itibaren Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Doçent, 1964'ten sonra da Profesör olarak görev yaptı. 1973'te üniversiteden istifa etti ve Kocaeli Milletvekili olarak yeniden TBMM'ye seçildi. 1974'te kurulan Koalisyon Hükümeti'nde (6 Şubat 1974 - 18 Eylül 1974) Dışışleri Bakanlığı görevinde bulundu. 20 Temmuz 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra Cenevre görüşmelerinde Türkiye'yi temsil etti. 1977'de CHP'den yeniden Kocaeli Milletvekili seçildi; CHP tarafından kurulan Azınlık Hükümeti'nde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı görevinde bulundu. Evli ve iki çocuklu. 9 Nisan 1982 tarihinde vefat etti⁵²⁴.

Maliye Bakanı Deniz Baykal

1938 yılında Antalya'da doğdu. Annesi Feride Hanım, babası Hüseyin Hilmi Beydir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktorasını tamamladı. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Columbia ve Berkeley Üniversiteleri'nde iki yıl çalışma yaptı. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Siyaset Bilimi Doçenti olarak öğretim üyeliği görevinde bulundu. 1973, 1977, 1987, 1991, 1995, 2002 ve 2007'de Antalya Milletvekili seçildi. Maliye Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Dışışleri Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı görevlerini üstlendi. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gurup Başkan Vekilliği ve Genel Sekreterlik görevinde bulundu. 1992-1999 ve 2000-2010 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığı yaptı. Siyaset bilimi alanında kitap ve makaleleri bulunmaktadır⁵²⁵.

⁵²⁴ TBMM Arşivi, Devre:10, Sicil No: 1124; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2043.

⁵²⁵ TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 986; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1704.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ

1933 yılında Seydişehir’de doğdu. Annesi Rabia Hanım, babası Hüseyin Beydir. Köy Enstitüsü’nde eğitim gördü. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü’nden ve Wisconsin Üniversitesi’nden mezun oldu. Wisconsin Üniversitesi’nde master derecesi aldı; doktora çalışmaları yaptı. Hacettepe Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1969, 1973 ve 1977’de Konya Milletvekili seçildi. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı görevlerinde bulundu. CHP Genel Sekreterliği ve Parti Meclis Üyeliği yaptı. Evli ve üç çocuklu. 30 Haziran 1983 tarihinde vefat etti⁵²⁶.

Bayındırlık Bakanı Erol Çevikçe

1937 yılında Amasya’da doğdu. Annesi Hacer Hanım, babası Mehmet Kâzım Beydir. İlk ve ortaokulu Amasya’da okudu. Lise eğitimini İstanbul Kabataş Erkek Lisesi’nde tamamladı. 1963’te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nden mezun oldu. Devlet Planlama Teşkilatı’nda görev yaptı. Almanya’da ekonomik gelişme üzerine ihtisas yaptı. Amerika’da ekonomik planlama üzerine master diploması aldı. 1973, 1977 ve 1995’te Adana Milletvekili seçildi. Ulaştırma Bakanlığı, SHP Genel Sekreter Yardımcılığı ve CHP Merkez Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundu. Evli ve iki çocuklu⁵²⁷.

Ticaret Bakanı Fehim Adak

1931 yılında Mardin’de doğdu. Annesi Mehdiye Hanım, babası Abdurrezzak Beydir. İlk ve ortaokulu Mardin’de, liseyi Diyarbakır’da okudu. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi’nden mezun oldu. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün çeşitli kademelerinde görev yaptı. Aşağı Fırat Projesi çalışmaları çerçevesinde Amerika ve İsviçre’de bulundu. 1973’te MSP’den Mardin Milletvekili seçildi. 1977, 1995 ve 1999’da yine Mardin Milletvekili olarak TBMM’de bulundu. Ticaret, Bayındırlık, Gıda-Tarım ve Hayvancılık ve Devlet Bakanı olarak görev yaptı. Evli ve 6 çocuklu⁵²⁸.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Selahattin Cizrelioğlu

1924 yılında Diyarbakır’da doğdu. Abdülkadir Bey ve Ayşe Hanımın oğludur. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1946-1947 öğretim yılında İstanbul Haydarpaşa Lisesini, 1951’de İ.Ü. Hukuk Fakültesini bitirdi. 18 Ekim 1951-8 Aralık 1953 arası Paris Üniversitesi Hukuk

⁵²⁶ TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 868; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2065.

⁵²⁷ TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 953; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1627.

⁵²⁸ TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 1145; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2101.

Fakültesinde doktora öğrenimi yaparak Hukuk Doktoru oldu. 1957'de Hürriyet Partisi'nde politikaya girdi. Partinin 24 Kasım 1958'de Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılması üzerine bu parti safında yer aldı. 1964'de CHP'den ayrılarak Adalet Partisi'ne geçti. 5 Haziran 1966'da yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde A.P. adayı olarak Diyarbakır Üyeliğine seçildi. 15 Temmuz 1970'de partisinden istifa ederek yasama görevini bir süre bağımsız olarak sürdürdü. 25 Ekim 1973'de Cumhuriyet Halk Partisi grubuna katıldı. 12 Ekim 1975'deki üçte bir yenileme seçiminde bu partiden aday olarak tekrar seçilmekle üyeliğini 12 Eylül 1980'e kadar korudu. Başbakan Bülent Ecevit'in 26 Ocak 1974'de kurduğu kabinede Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına atandı. Kabinenin istifası ve yeni hükümetin işe başlaması ile 17 Kasım 1974'de bakanlıktan ayrıldı. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetlerin ülke yönetimine el koymasında yasama ve yürütmeyi üstlenen Millî Güvenlik Konseyi tarafından yasama meclisleri kapatılmakla üyeliği sona erdi. 14 Şubat 1959'da Bayan Alev ile evlenmiş olup, çocuğu yoktur⁵²⁹.

Gümrük ve Tekel Bakanı Mahmut Türkmenoğlu

1933 yılında Urla'nın Bademler Köyü'nde doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Murat Beydir. 1949'da maddi koşullarının yetersizliği nedeniyle ortaokuldan ayrıldı ve çalışma hayatına atıldı. Geçirdiği rahatsızlık sonucu uzun süren hastalık günlerinde ders çalışarak ortaokul ve liseyi dışarıdan bitirdi. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nden mezun oldu. İzmir Belediyesi, Ege Üniversitesi ve Ege Bölgesi Sanayi Odası'nda görev yaptı. İzmir'de Köy Kooperatifler Birliği'ni kurdu ve ilk başkanlığını yaptı. 1973 ve 1977'de CHP'den İzmir Milletvekili seçildi. Gümrük ve Tekel Bakanlığı görevinde bulundu. Evli ve iki çocuklu. 20 Temmuz 1992 tarihinde vefat etti⁵³⁰.

Gıda - Tarım Ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal

1929 yılında Malatya'da doğdu. Annesi Hafize Hanım, babası Mehmet Beydir. 1951'de İTÜ'den Yüksek Mühendis olarak mezun oldu. Bir süre DSİ'de çalıştı. 1956-1957 yılları arasında ABD'de ihtisas yaptı; DSİ'de Bölge Müdürlüğü görevinde bulundu. 1961'de ODTÜ'de görev aldı. 1965'te Profesör oldu. 1967'de TPAO Genel Müdürlüğü'ne atandı ve 1971'e kadar bu görevinde kaldı. Aynı yıl Enerji Bakanlığı Müşavirliği görevine getirildi. Kısa bir süre sonra tekrar ODTÜ'ye döndü. 1972 yılında üniversiteden ayrılarak özel holding ve kuruluşlarda üst düzey yöneticilik yaptı. 1973 ve 1977'de MSP'den

⁵²⁹ Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966 - 1980) (II. Cilt) TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.53-54.

⁵³⁰ TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 1100; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1986.

Erzurum Milletvekili seçildi. Gıda-Tarım ve Hayvancılık ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulundu. 1995'te ANAP'tan İstanbul Milletvekili seçildi. 1997'de ANAP'tan istifa ederek Demokrat Parti'nin Başkanlığı'nı üstlendi. 2001'de bu görevinden ayrıldı. Evli ve beş çocuklu⁵³¹.

Ulaştırma Bakanı Hasan Ferda Güley

1915 yılında Ordu'nun Aybastı İlçesi'nde doğdu. Annesi Makbule Hanım, babası Ali Osman Beydir. İlkokulu Düzce'de, ortaokul ve liseyi Maltepe Askeri Lisesi'nde okudu. Harp Okulu'ndan ve Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nden mezun oldu. 1953'te Binbaşı rütbesindeyken istifa etti. 1954'te CHP'den Ordu Milletvekili adayı oldu. 1957'de Ordu Milletvekili seçildi. 1961'de Kurucu Meclis Üyeliği yaptı. 1961, 1965, 1969 ve 1973'te Ordu Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Ulaştırma Bakanlığı yaptı. Evli ve dört çocuklu. 17 Kasım 2008 tarihinde vefat etti⁵³².

Çalışma Bakanı Önder Say

1937 yılında Manyas'a bağlı Işıklar Köyü'nde doğdu. Annesi Şerife Hanım, babası Hayrettin Beydir. 1949'da Manyas'ın Darıca Köyü İlkokulu'nu bitirdi. Orta ve lise öğrenimini Ankara Atatürk Lisesi'nde sürdürdü. 1956 yılında liseden, 1961 yılında da Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Yedek subay olarak askerliğini tamamladı. 1964 yılında Ankara Barosu'na kayıt oldu ve serbest avukatlığa başladı. 1968'de Ankara Barosu Genel Sekreterliği görevini üstlendi. Özgür İnsan Gazetecilik Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.'nin Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı ve bu şirketin çıkardığı Özgür İnsan Dergisi'nin şirket adına sahipliğini ve sorumlu müdürlüğünü yürüttü. 1970'ten itibaren CHP Yüksek Disiplin Kurulu üyeliği yaptı. 1973, 1977, 1995 ve 2002'de CHP'den Ankara Milletvekili seçildi. Çalışma Bakanlığı ve CHP Genel Sekreterliği görevlerinde bulundu. Evli ve iki çocuklu⁵³³.

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru

1927 yılında Ardahan'da doğdu. İlk ve ortaokulu Ardahan'da, liseyi Kars'ta okudu. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nden mezun oldu. Et-Balık ve MTA Enstitüsü'nde çalıştı. Danimarka ve Amerika'da mesleği ile ilgili araştırmalar yaptı. Sanayi

⁵³¹ TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 1039; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1853.

⁵³² TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2437; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2141.

⁵³³ TBMM Arşivi, Devre:23, Sicil No: 984; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1696.

Bakanlığı'nda Müşavir, özel sektörde Genel Müdürlük görevlerinde bulundu. 1973 ve 1977'de MSP'den Kars Milletvekili seçildi. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yaptı. Haziran 1979'da MSP'den istifa ederek Nizam Partisi'ne girdi. 1987'de Milliyetçi Çalışma Partisi Genel Başkanlığı görevini üstlendi. 1991'de yeniden Kars Milletvekili seçildi. Evli ve altı çocuklu⁵³⁴.

Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra

1917 yılında Trabzon'da doğdu. Annesi Kadriye Hanım, babası Ali Lütfi Beydir. 1938'de Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun oldu. Aynı yıl Maliye Müfettiş Muavinliğini kazandı. 1942'de Maliye Müfettişi oldu. 1939-1941 ve 1945-1946 yıllarında askerlik hizmetini yedek subay olarak yaptı. 1948-1949'da İngiltere'ye staj için gönderildi. 1950'de Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Müşavirliği'ne getirildi. 1952'de Dünya Bankası'nda staj yaptı. 1955'te memurluktan istifa etti. 1959 yılının ikinci yarısına kadar PTT Genel Müdürlüğü, Türkiye Odalar Birliği ve Türk Hava Yolları'nda müşavir ve murakıplık görevlerinde bulundu; özel kuruluşların müşavirliğini yaptı. 1959'da kamu hizmetine döndü ve Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi'nde göreve başladı. 1960'ta Türkiye'nin İsviçre'deki GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) nezdindeki heyetin başkanlığını yaptı. 1963'te Türkiye'ye döndü ve Maliye Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı'na atandı. 1964'te Türkiye'nin Paris'teki OCDE (Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) heyetin başkanlığına tayin edildi. 1967'de Türkiye'ye döndü ve Tetkik Kurulu Başkanlığı'na atandı. 1972'de bu görevde iken emekli oldu. 1973'te CHP'den Ankara Milletvekili seçildi. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı görevinde bulundu. Evli ve iki çocuklu⁵³⁵.

Turizm Ve Tanıtma Bakanı Orhan Birgit

1927 yılında Kars'ta doğdu. Annesi Güzide Hanım, babası Fehmi Beydir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Gazetecilik ve Avukatlık yaptı. Kim Dergisi'ni yayımladı. 1965'te İstanbul, 1969'da Ankara, 1973 ve 1977'de yeniden İstanbul Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yaptı. CHP Genel

⁵³⁴ TBMM Arşivi, Devre:19, Sicil No: 1110; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2002.

⁵³⁵ TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 977; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1686-1687.

Sekreter Yardımcılığı ve Dünya Gazetesi Genel Yayın Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Evli ve iki çocuklu⁵³⁶.

İmar ve İskân Bakanı Ali Topuz

1932 yılında Rize'nin Çayeli İlçesi'nde doğdu. Annesi Nazmiye Hanım, babası Mustafa Beydir. 1957'de İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. 1973'te CHP'den İstanbul Milletvekili seçildi. Ayrıca, 1977, 1987, 1995 ve 2002'de İstanbul Milletvekili olarak TBMM'de bulundu. İstanbul Belediye Meclis Üyeliği ve İmar ve İskan, Köy İşleri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, CHP Merkez Yönetim Kurulu Üyeliği, Genel Sekreter Yardımcılığı, Grup Başkan Vekilliği, SHP Genel Sekreter Yardımcılığı ve CHP Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Evli ve iki çocuklu⁵³⁷.

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Mustafa Ok

1925 yılında Manisa'da doğdu. Annesi Ayşe Hanım, babası Rıza Beydir. İlk ve ortaokulu Turgutlu'da okudu. 1942'de Maltepe Askeri Lisesi'ni, 1944'te Harp Okulunu bitirerek Topçu Subayı oldu. 1957'de Kara Harp Akademisi'nden, 1963'te Türkiye ve Ortadoğu Amme Enstitüsü'nden mezun oldu. 1962'de Kurmay Yarbay olarak emekliye ayrıldı. 1965, 1969 ve 1973'te CHP'den Manisa Milletvekili seçildi. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı yaptı. Evli ve dört çocuklu. 5 Ocak 2009 tarihinde vefat etti⁵³⁸.

Orman Bakanı Ahmet Şener

1921 yılında Vakfıkebir'de doğdu. Annesi Fatma Hanım, babası Salih Beydir. 1941'de Trabzon Lisesi'nden ve 1945'te Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden mezun oldu. Roma ve Barselona Üniversitelerine bağlı Araştırma Enstitülerinde fındık yetiştirme ve kalitesi üzerine devlet görevi ile bir yıl araştırma yaptı. 1945-1946 yıllarında Bursa Ziraat Okulu'nda çalıştı. 1949-1957 yılları arasında Giresun Fındık Araştırma Bölge Müdürlüğü görevinde bulundu. 1957-1961 yıllarında serbest çalıştı. 1961'de Kurucu Meclis Üyeliği yaptı. 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977'de CHP'den Trabzon Milletvekili

⁵³⁶ TBMM Arşivi, Devre:2, Sicil No: 565; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1933.

⁵³⁷ TBMM Arşivi, Devre:18, Sicil No: 1084; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.1960.

⁵³⁸ TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 627; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2088.

seçildi. 1974'te Orman Bakanlığı, 1978'de Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. Evli ve üç çocuklu. 14 Haziran 1991 tarihinde vefat etti⁵³⁹.

Gençlik ve Spor Bakanı: Muslihittin Yılmaz Mete

1920 yılında Fransız ordusu tarafından işgal edilen Adana ilinin Ceyhan ilçesinde dünyaya geldi. Babası İbrahim, annesi Safiye Mete'dir. Babası İbrahim Mete Atatürk döneminde 3. dönem milletvekilliği yapmıştır.

1957 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Adana milletvekili seçildi. 1960 ihtilalinden sonra TBMM Anayasa ve Adalet Komisyonu Raportörlüğü, 1963 yılında Türkiye Ziraat Odaları Birliği Hukuk Müşavirliği yaptı. 1966 yılında Adana'dan Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi. Parti meclisi ve Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. 1977 yılında yine milletvekili olarak Meclise girdi. 1974 yılında Cumhuriyet Senatosu üyesi iken Bülent Ecevit hükümetinde Gençlik ve Spor Bakanlığı görevinde bulundu.

Üç çocuk babası olan Mete, 04 Ekim 2002 tarihinde yaşamını yitirdi⁵⁴⁰.

---

⁵³⁹ TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 417; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XV. Dönem (1973 - 1977) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.2220.

⁵⁴⁰ TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2218; Türk Parlamento Tarihi TBMM - XI. Dönem (1957 - 1960) (III. Cilt) TBMM Basımevi, Ankara 2013, s.47.

5. HÜKÜMETİN FAALİYETLERİ

Koalisyon hükümeti 7 Şubat 1974'te güvenoyu aldıktan sonra seçim kampanyası sırasında söz verilen vaatleri yerine getirmeye başlamıştır.

Hükümetin önündeki sorunlar, başta çoğu 12 Mart'tan sonra tutuklanmış olan solcu ve sağcılar için genel af yasaı çıkarılması, ekonomi üzerindeki enflasyonist baskılar ile mücadele ve daha adil bir milli gelir dağılımı sağlamak için düzen değişikliğinin sağlanması olarak özetlenebilir⁵⁴¹. Kurulan bu ortaklıktan her iki taraf da ilk zamanlar memnundu⁵⁴². CHP'li seçmen uzun bir aradan sonra seçimle işbaşına geldiği için, MSP'ye oy vermiş olan seçmenler de oy verdiği partinin temsilcileri iktidarın ortağı olduğu için memnundu⁵⁴³.

Zaman ilerledikçe koalisyon ortakları arasındaki anlaşmazlıklar artma eğilimi göstermiştir. Örneğin bürokraside yapılan atamalar, CHP'nin Halk Sektörü Tasarısı, MSP'nin Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB), Uçak Sanayii girişimleri, ahlak derslerinin içeriğinin ve kimler tarafından okutulacağının saptanması gibi sorunlar, ortaklar arasında sürtüşme konusu olmuştur⁵⁴⁴.

MSP, kendi ideolojisine uygun olarak, manevi kalkınmayı gerçekleştirmek için dini alanı ilgilendiren icraatları önemsemiştir. Binden fazla köy camilerinin proje ve bedellerinin devletçe karşılanması, 5000 imam-müezzin ve Kur'an Kursu hocası kadrosunun ek olarak bütçeye konması ve dağıtılması, İmam Hatip okullarının orta kısımlarının yeniden açılması, İmam Hatip okulu mezunlarının aynen lise mezunu haklarına sahip olarak diledikleri fakültelere girebilmesi, bütün ilkokul, ortaokul ve liselere ahlak derslerinin konmasını bu icraatların başlıcalarıdır. Manevi kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik bu tür girişimler CHP içinde bazı siyasiler için sorun olmazken bazıları için ise rahatsızlığa sebep olmuştur⁵⁴⁵.

Koalisyon döneminde MSP'nin ideolojik yönelimini hayata geçirmeye yönelik girişimleri arasında, daha önce DP Milletvekili Hasan Değer'in hafta sonu tatilinin cumaya alınmasına ilişkin yasa değişikliği önergesinin, Millet Meclisi İçişleri Komisyonunda

⁵⁴¹ E.Kongar, a.g.e, s.183.

⁵⁴² Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiiğinde MSP, Çığır Yayınları İstanbul 1977, s.123.

⁵⁴³ Zafer Karib, a.g.e, s.124.

⁵⁴⁴ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.190.

⁵⁴⁵ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.190.

MSP'li üyelerce desteklenmesini de sayabiliriz⁵⁴⁶. Süleyman Arif Emre bu konuyu şu ifadelerle anlatmaktadır : *“Milli Selamet Partili parlamenterimiz Cuma gününün resmi tatil olması için verilen kanun teklifini de kanunlaştırmak istemişlerdi. Teklif Millet Meclisi'ne geldi. Bizim milletimizin temel inanç ve geleneklerine ve yaşayışına uygun, Cuma namazı için çekilen zorlukları ortadan kaldıracak bu kanun teklifi bizim oylarımızdan başka oy almadı ve reddedilmiş oldu⁵⁴⁷.”* MSP gerçekleştirmek istediği bazı projelerini gündeme getirirken hükümetin zor durumda kalmaması için de çaba göstermiştir. Çünkü CHP ile ortaklığın parçalanması MSP'nin aleyhine olacağı düşünülmüştür⁵⁴⁸.

Zaman içerisinde koalisyonun içindeki gerilimi artıran diğer konular ise; MSP'nin seçmen yaşının 18'e indirilmesinin kabul edilmesini, Seçim kanununda yapılmasını istediği değişikliklere bağlamasıdır⁵⁴⁹. Oysa iki parti seçmen yaşının 18'e indirilmesi konusunda daha önce anlaşmışlardı. Kanunun Meclis'e getirilmesi üzerine ne zaman harekete geçilse, karşı taraftan uyumlu sözler ve askıya alıcı davranışlar gelmiştir⁵⁵⁰.

Ecevit başlangıçta cepheleşmelerden özenle kaçınmakta, bu nedenle öteden beri sağlıklı koalisyonların farklı seçmen tabanlarına seslenen partiler arasında kurulabileceğini savunmaktadır. Ecevit, hükümete güvenmekte ve koalisyonun yaşayacağına inanmaktadır⁵⁵¹. Yaklaşık 7.5 ay süren koalisyon hükümeti sırasında CHP kendi itibarını kurtaracak ve ilerideki bir genel seçimde oylarını yükseltip tek başına iktidara gelecek çalışmalara da ağırlık vermiştir⁵⁵².

Hükümet kurulduktan kısa bir süre sonra Başbakan Bülent Ecevit'in başkanlığında toplanacak olan iki ortağında önem atfettiği Yüksek Planlama Kurulu'na Necmettin Erbakan, Deniz Baykal ve Abdülkerim Doğru'nun seçilmeleri ise 30.01.1974 tarihli ve 7/7814 sayılı kararname ile uygun görülmüştür⁵⁵³.

5.1. Genel Af Kanunu

Cumhuriyetin 50. Yıl dönümü olan 1973'te yıldönümü sevincinin bütün ülkede eksiksiz duyulabilmesi ve bir sosyal ve siyasi yeni başlangıç dönemine de başlangıç

---

⁵⁴⁶ I.Arpacı, a.g.e, s.240.

⁵⁴⁷ S.A.Emre, a.g.e, s.101.

⁵⁴⁸ Zafer Karib, a.g.e, s.125.

⁵⁴⁹ I.Arpacı, a.g.e, s.243.

⁵⁵⁰ S.Tanju, a.g.e, s.174.

⁵⁵¹ M.A.Kara, a.g.e, s.109.

⁵⁵² M.A.Kara, a.g.e, s.109.

⁵⁵³ BCA, 30.18.1.2/311.7.

olabilmesi için bir genel af çıkarılması zorunluğu kamu vicdanında yer etmiştir. 14 Ekim 1973'de yapılan seçimden önce CHP Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla bir af kanunu çıkartılmasına çalışacaklarını vaat etmiştir. Ama Milli Selamet Partisi ne kuruluşundan sonraki faaliyetleri esnasında ne de seçim sürecinde böyle bir vaatte bulunmamıştı⁵⁵⁴. Bu bağlamda hükümet ortakları arasında bir süre sonra ilk ciddi anlaşmazlık Genel Af Kanunu kendini gösterecektir. Türk Ceza Yasası'nın 163. Maddesini kaldırmakta ısrar eden MSP, 141-142. Maddelerin değiştirilmesine ise sıcak bakmamaktadır⁵⁵⁵. 2 Mart 1974 tarihinde af teklifi Meclis Başkanlığı'na verilmişti. Bu son teklifte CHP'nin teklifine paralel olarak 141 ve 142. Maddeler de af kanunu içine alınmıştı⁵⁵⁶.

Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 134 arkadaşının Cumhuriyetin 50. Yılı nedeniyle bazı suç ve cezaların affi hakkında; Isparta Milletvekili Süleyman Demirel ve 14 arkadaşının af; Bursa Milletvekili Kasım Önadım ve 7 arkadaşının sportif faaliyetlerle ilgili cezaların affi hakkında; Konya Milletvekili Necmettin Erbakan'ın Cumhuriyetin 50. Yılı af; Konya Milletvekili Mustafa Kubilay İmer ve 3 arkadaşının genel af; Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Erkovan ve 2 arkadaşının bazı suç ve cezaların affına mütedait kanun teklifleri ile ilgili Adalet Komisyonu raporu 21 Mart 1974 tarihinde Millet Meclisi Genel Kurulu'nda dağıtılmış ve gündeme alınmıştır⁵⁵⁷.

Hazırlanan kanun teklifinde genel olanak cezaların 12 yıl indirilmesi, ayrıca bütün idam cezalarının 30 yıl ağır hapse, bütün müebbet ağır hapis cezalarının da 24 yıl ağır hapse çevrilmesi öngörülmüştür. Suç tarihinde 15 yaşını bitirmeyenlerin nevi ve mahiyeti ne olursa olsun cezaları ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da içine alarak affedilmesi öngörülmüştür. Suç tarihinde 15 yaşını doldurmuş olup henüz 18 yaşında olmayanların cezalarından 18 yıl indirilmekle birlikte, bunların fer'i ve mütemmim cezaları ile ceza mahkûmiyetlerinin bütün sonuçları affedilmiştir. Ancak düzenlemede Devlet bütünlüğüne ve hür demokratik rejime karşı işlenmiş bulunan ve silahlı şiddet eylemi niteliğini taşıyan suçların toplumdaki olumsuz etkileri henüz tamamen ortadan kalkmamış olduğundan bu suçlarla ilgili cezalar konusunda istisnai hükümler getirilmesi uygun görülmüştür. Hazırlanan kanun teklifine göre bu gibi cezalar 12 yıllık indirimden yararlandırılmayacaktır. Toplum yararları gözetilerek bazı suçlar bu kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla beraber, insanî düşüncelerle istisnasız bütün idam

⁵⁵⁴ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.88-89.

⁵⁵⁵ M.A.Kara, a.g.e, s.110.

⁵⁵⁶ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.97.

⁵⁵⁷ Bağçe, H. Emre, Türk Parlemanto Tarihi, TBMM – XV. DÖNEM (1973-1977) I. Cilt; sayfa: 159.

cezalarının 30 yıl ağır hapse, müebbet ağır hapis cezalarının da 24 yıl ağır hapse çevrilmesinin doğurduğu hukukî zorunluluk nedeni ile 12 yıllık indirim istisnaları arasında yer alan cezalardan da 5 yıldan ibaret bir indirim yapılması öngörülmüştür. Kanun teklifi disiplin cezalarını da kapsamaktadır. Bunun yanısıra vergi cezaları ille ilgili olarak Devlet yararını da gözeten af hükümleri getirilmiştir. Af Teklifi 7 Şubat 1974 tarihine kadar işlenmiş olan suçları kapsayacaktır⁵⁵⁸. İçerik olarak CHP, MSP hükümetin devamını temin etmek zorunda olduğunu düşünerek MSP'nin söz vermediği bir tarzda af kanunu çıkarma sürecini başlangıçtan itibaren gündemde tutmuştur⁵⁵⁹. Bazı MSP'liler ise eyleme geçmiş ve fiili suç işlemiş 141, 142, 146 ve 149. Maddelere girenleri anarşist olarak tanımlamış ve bunların affına şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak MSP, 163. madde dâhil, diğer bütün fikir suçluların affına ise olumlu bakmıştır⁵⁶⁰. Erbakan, Ecevit'le af konusundaki mutabakatlarını af kanunu anarşik olaylardan hüküm giyenleri kapsamına alınmasın şeklinde izah etmiştir⁵⁶¹. Hükümet kurulduktan sonra, MSP'li bakanlar ise af konusunda yaptıkları her konuşmada, eylemli suçluların affedilemeyeceğini tekrarlamıştır⁵⁶².

Bu arada çalışmalarını bitiren Türkiye Barolar Birliği Yedinci Genel Kurulu, af ile ilgili görüşlerini bir bildiri ile kamuoyuna açıklamıştır. Bildiride *“Cumhuriyetin 50. Yılı nedeniyle beklemekte olan ve zorunlu hale geldiği görülen genel affın daha fazla geciktirilmeden çıkarılmasında, toplum yönünden yarar görüyoruz.”* ifadelerine yer verilmiştir⁵⁶³. Adalet Bakanı Şevket Kazan ise bir özel demeç vererek *“Dün tokat attığım evladımı bugün affetmem ama yarın affederim. Bu nedenle şiddet hareketlerine girişmiş olanlar çıkacak af kanununa girmeyecekler, fakat ileride mutlak affedileceklerdir.”* demiştir⁵⁶⁴. Ülkede af gündeme geldikten sonra kısa bir sürede 141 ve 142. maddelerin affına karşı 115 bin imzalı dilekçe toplanmıştır⁵⁶⁵. Bu arada 141 ve 142'nin affına karşı çıkan MSP'li 22 milletvekili, fikir özgürlüğü kanunu başta olmak üzere diğer bazı kanunlara olumsuz oy vereceklerini genel başkanları Erbakan'a iletmışlerdir⁵⁶⁶.

Kurtul Altuğ, 7 Gün Dergisi'nde Genel Af Kanun Tasarı ile ilgili Süleyman Demirel'i eleştirmiş; *“AP'nin sayın başı mal bulmuş mağribi gibi artık temcit planına*

⁵⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt:2, Toplant:1, M. Meclisi B: 58, 27.03.1974, O: 1, s.68.

⁵⁵⁹ Zafer Karib, a.g.e, s.125.

⁵⁶⁰ M.Ergin, a.g.e, s.76.

⁵⁶¹ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.90.

⁵⁶² Zafer Karib, a.g.e, s.126.

⁵⁶³ Barış, 14 Ocak 1974, s.1.

⁵⁶⁴ Barış, 30 Ocak 1974, s.1.

⁵⁶⁵ Zafer, 22 Nisan 1974, s.1.

⁵⁶⁶ Zafer, 05 Haziran 1974, s.1.

dönmüş 141-142 nin kuyruğuna yapışıyor ve bağıyor : 'Komünistlere af yok.' Koalisyon protokolünde bu husus altı kalın çizgilerle çizilerek yer almıştır. O halde af istenilen şekilde çıkmazsa, yani 141 ve 142. Maddeler af kapsamı dışında bırakılırsa koalisyon çöker. Bunun olmaması için iki taraf da, hem CHP, hem de MSP elinden geldiğince çalışıyor. Ama bir talihsizlik olur ve parlamento aritmetiğinden ya da bazı iyiniyetli ama fanatik MSP'linin oyları ile 141-142 çıkmaza girerse herhalde kıyamet kopmaz. Koalisyon çökmez ve Demirel iktidar olmaz. İş adamları, yorgun bürokratlar bunu böylece bilmeli ve akılcı yolda Ecevit yardımcı olmalıdır⁵⁶⁷." ifadelerini kullanmıştır. Af Kanunu ile ilgili Millet Meclisi Genel Kurulunda Adalet Partisi Grubu adına söz alan Süleyman Demirel: "Devlet yıkıcılarını affetmekte ülke için fayda bulunduğu kani değildir. Bu affa evet diyenler tarihî vebal altında kalacaklardır. Komünistlerin ve anarşistlerin affı ülkenin acil çözüm bekleyen bir sorunu değildir. Ama affın tahakkuku halimde ülkenin yeniden birçok önemli soranlarla karşı karşıya kalacağından kimsenin şüphesi olmamalıdır." ifadelerini kullanmıştır⁵⁶⁸.

Genel Af Kanunu ile ilgili Cumhuriyet Senatosunda konuşan Senatör Mehmet Feyyat ise şu ifadeleri kullanmıştır : "Şimdi, işbaşına gelmeyen bir muhalefet vaatte bulunabilir; ama iş başında bulunan, iktidar olan bir hükümet ben 6 ay sonra af kanununu çıkaracağım diyemez. Çünkü bu durum 6 aya kadar bütün suçluların firarda kalmasını, davaların sürüncemede kalmasını gerektirir⁵⁶⁹."

Af Meselesi, yaklaşık 40 gün siyasi partilerde müzakere edilmiştir⁵⁷⁰. 16 Mart 1974 günü toplanan MSP Genel İdare Kurulunda söz alan üye Hüsamettin Akmumcu söz alarak şöyle konuşmuştur : "CHP 14 Ekim'de TİP ve Birlik Partisi'nin oylarını aldı. Şimdi onlara şükran borcunu ödüyor. Hem 141 ve 142'nin affı komünistleri şımartabilir. Büyük tehlikeler doğabilir. Şuanda bile Milli Eğitim Bakanı 141 ve 142'den mevkuf bir öğretmeni tayin etme cüretini gösteriyor. Yapılacaklara engel olamayız⁵⁷¹." Bu sözler üzerine Erbakan af kanunun hemen arkasında fikir hürriyeti kanununu çıkaracaklarını söylüyor, 141 ve 142. maddeleri af dışına bırakırsak hatta bunu solculara hissettirirsek, solcular gene harekete geçer ve memlekette kan gövdeyi götürür demiştir⁵⁷². MSP'lilere göre Ecevit'in 141, 142 ve 146. Maddelerden tutuklu bulunan, bir kısmı kanlı eylemlere karışmış

⁵⁶⁷ Kurtul Altuğ, "141, 142 ve Koalisyonun Kaderi" 7 Gün Dergisi, Yıl : 2, Cilt : 6, S.87, s.7.

⁵⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 2 Toplantı : 1 M. Meclisi B : 58, 27.03.1974 o : 1 s.358-361

⁵⁶⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi Cilt :13 Toplantı : 13 C. Senatosu B : 35 07.03.1974 o :1 s.653

⁵⁷⁰ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.99.

⁵⁷¹ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.98.

⁵⁷² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.98-99.

mahkûmları salıvermesi yüzünden bu koalisyon kararı, zihinlerde bir itiraz konusu olarak kalmıştır⁵⁷³. Toplantıda A.Tevfik Paksu kendisine bir komutanın, koalisyona evet deyin ama afta çok dikkatli şeklinde uyarıda bulunduğunu belirtmiştir⁵⁷⁴. Bir başka grup toplantısında da A.Tevfik Paksu Necmettin Erbakan'a hitaben; *"Hocam Allah için doğru söyleyin; şimdi biz iktidar değil de muhalefette olsa idik ve böyle bir mesele ile karşılaşırsa idik, siz komünist ve anarşistlerin affına taraftar olur mu idiniz? İnaniyorum ki taraftar olmazdınız. Bize iktidarda başka türlü, muhalefette başka türlü olmak yakışmaz."* demişti. Necmettin Erbakan bu sözleri de cevapsız bırakmıştır⁵⁷⁵.

5 Mayıs 1974'te MSP Ankara İl Kongresi günü Necmettin Erbakan konuşma yapmış ve MSP'nin 49 milletvekili yekvücut hareket ederek affi hükümetin istediği şekilde çıkaracağını ifade ederek MSP içinde renksizlere ve masonlara uşaklık edecek kimse yoktur demiştir. 7 Mayıs 1974 Salı günü yapılan meclis grubu toplantısında Kayseri Milletvekili Cemal Cebeci, Necmettin Erbakan'ın Ankara il kongresinde söylediği bu ağır sözleri cevaplandırarak şöyle demiştir: *"Sayın Erbakan'a kayıtsız şartsız uymak mecburiyetinde olmadığımızı ifade etmek isterim. Hazreti Ömer'e seni kılıcımızla düzeltiriz diyen sahabenin ruh köküne bağlı olduğumuz unutulmamalıdır. 50 yıllık bir gayret ve faaliyetten sonra elde edilen bu neticeyi, bir mirasyedi edası ile harcamaya hakkımız yoktur."* Bu konuşmadan sonra bu iki madde için grubun serbest bırakılması teklif edilmişti. CHP'de Osmanoğulları'nın affi için grubunu serbest bırakmıştı⁵⁷⁶.

Millet Meclisi'nde kabul edilen genel af önerisi, görüşülmek üzere gönderildiği Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu'nda, siyasi suçları af kapsamında bırakacak biçimde değişikliğe uğratıldı⁵⁷⁷. Yasa Meclis'e gelip de, daha önce Adalet Komisyonu raporuna muhalefet şerhi koyan MSP'li İsmail Müftüoğlu gibi sonradan fikrini değiştirenler olsa da MSP Grubu bölünerek bir kısmı AP ve diğer sağ partilerle ortak hareket etti⁵⁷⁸. CHP'de ise ortağını çelişkili bir politik anlayış ortaya koyduğu için eleştirmiştir⁵⁷⁹.

141. ve 142. Maddelerin af dışı kalması ve bu maddeler çerçevesinde suçlu bulunanların affedilmemesi, çeşitli dernek ve odalar tarafından protesto edildi. CHP bu

⁵⁷³ M.Ergin, a.g.e, s.75.

⁵⁷⁴ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.99.

⁵⁷⁵ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.102-103.

⁵⁷⁶ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.108-109.

⁵⁷⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002,s.344.

⁵⁷⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.104.

⁵⁷⁹ S.Tanju, a.g.e, s.173.

maddelerin genel affa dâhil edilmemesinin Anayasasının eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Temmuz 1974'te mahkeme kararı ile bu hükümler af kapsamına alındı. Örneğin çevirilerinden dolayı fikir suçları kapsamında 40 yıla mahkûm edilmiş yayıncı Muzaffer Erdost ve TİP davasından yargılanan Behice Boran bu af kapsamında salıverildi⁵⁸⁰.

50. Yıl affı yurt içinde barış sağlamanın, medeni bir politika ortamına girmenin, geleceğe umutla bakmanın, yepyeni ve dinamik bir atılımın öncüsü olacaksa kısıtlanmaması gerektiği şeklinde görüşler de Sivil Toplum Kuruluşları tarafından dile getirilmiştir⁵⁸¹.

Ecevit, 15 Mayıs 1974'te Meclis Salonunu terk ederken, istifa kararını sınırlı bir şekilde partisinin milletvekillerine söylemişti. Saat, sabahın beşiydi. Sınırlı bir hava içinde bulunan Ecevit istifa kararını açıklayınca, CHP'li Milletvekilleri, *"Beyefendi şimdi siz de biz de yorgunuz. Fevri hareket etmeyelim. Sabahleyin yetkili kurulları toplar, kararı orada veririz. Şimdi evinize gidip uyuyunuz, dinleniniz."* diyerek liderlerine itidal tavsiye ettiler. Ecevit, böylece evinin yolunu tutarken, Çatırdayan dala sarılmak yararsız diye düşünüyordu. Uykusunu alan ve sınırları az da olsa yatışmış bulunan Ecevit, 141 ve 142. madde suçlarının affedilebilmesi için yeni bir formül aramaya başladı⁵⁸².

15 Temmuz 1974 günlü gazeteler cezaevinden salıverilen mahkûmlardan Tuncay Çelen'in *"Mücadeleye Devam"* dediğini yazmıştır⁵⁸³. Ret oyu veren 20 milletvekili bu haberlerin dahi kararlarının doğruluğunu ispatladığını söylemiştir. Af Kanunu görüşmelerinden sonra Ecevit insan çok kritik zamanlarda bir dala tutunmak ister, ancak o dal çatırıyorsa o dala tutunmanın yararı yok diyerek Erbakan'a sitemlerini iletmiştir. Erbakan'da kesin talimatı olmasına rağmen oylamada parti kararı dışında oy verenleri sert bir dille eleştirmiştir⁵⁸⁴. Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın dediği gibi CHP-MSP Koalisyonu, yalnızca genel af için iktidara gelmemiştir, ne var ki bu işin kazaya uğraması, koalisyonu bozması da, meclisteki oy üstünlüğüne rağmen, iktidarını ispatlayamayan iktidara karşı çok kişinin bozulmasına yol açacak, onu adeta bir azınlık hükümeti görüntüsüne

---

⁵⁸⁰ E.D.Ozan, a.g.e, s.692.

⁵⁸¹ Emin Galip Sandalcı, "Af ve İşkence" 7 Gün Dergisi, 7 Kasım 1973

⁵⁸² U.Tekin, a.g.e, s.212-213.

⁵⁸³ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.132.

⁵⁸⁴ S.Yorgancılar, a.g.e, s.267.

düşürecekler⁵⁸⁵. MSP parti yönetiminin üzüntüsü ve çabası koalisyonun bozulmasını önlemiştir.

CHP teşkilatında iki ayrı tez çarpışmaktadır. Teşkilat, yani illerde, ilçelerde CHP'ye omuz veren CHP'liler, genel merkeze, CHP'li Bakanlara yağdırdıkları telgraflarda, iktidarı bırakmamayı salık vermiştir. Yani teşkilat, koşulları düzenleyip göreve devam edilmesini önermektedir. Bunun bir haklı gerekçesi de bulunmaktadır. Bülent Ecevit iktidarı bırakırsa Türkiye bir kez daha o 12 Marttan önceki ortama gidecek midir? CHP grubu içinde genç bir kesim, iktidardan çekilmeyi, CHP'nin daha güçlü gelmesi için belki de, o zamanın ortamında yararlı görmüşlerdir⁵⁸⁶.

Bülent Ecevit o günlerle ilgili: *“Terör Eylemleri çok yaygınlaşmıştı. Ölçülü bir affin huzur getireceğini düşünüyorduk. Nitekim bunu büyük ölçüde sağladı, ancak koalisyon içinde sorunlar çıktı. Çünkü suçluların ne ölçüde afftan yararlanacağı konusunda koalisyon ortağımızla bizim partimiz arasında bir anlaşmazlık çıktı. Sıkıntılar yaşadık.”*⁵⁸⁷ İfadelerini kullanır ve 1974'de çıkartılan Genel Af Kanunu ile daha önce yapılan haksızlıkların bir ölçüde dengelendiğini ve giderildiğini ifade etmiştir⁵⁸⁸.

CHP Grubunun milletvekilleri yorgun toplantı salonuna doğru yürüyüşe geçtiler. Başbakan Ecevit kürsüye çıkmıştı. MSP'ye ne ölçüde güvenmek gerektiğine ilişkin ciddi kuşku vardı olduğunu söylemiştir⁵⁸⁹. Anlaşılacağı üzere, Millet Meclisi'nde kabul edilen Af Kanunu metni Cumhuriyet Senatosu tarafından 29 Nisan 1974 tarihinde değişiklik yapılarak yeniden TBMM'ye gönderilmiş ve Senato'nun benimsediği metin 30 Nisan 1974'te TBMM Adalet Komisyonuna havale edilmiştir. Genel Af Kanunu teklifinin tümünün oylanmasına 391 üye katılmış; 207 kabul, 184 ret oyu ile Af kanunu teklifinin tümü Meclis tarafından kabul edilmiştir⁵⁹⁰.

CHP Genel Af Kanunu Resmi Gazetede yayımlanır yayımlanmaz hemen Anayasa Mahkemesi'ne müracaat etmişlerdi. Gerekçe olarak kanunun 5. Maddesinin iptalini istemiştir⁵⁹¹. Yaklaşık 50 bin hükümlü ve tutukluyu özgürlüğüne kavuşturan Genel Af Kanunu'nda TBMM'nin affetmediği siyasi suçlar ise 2 Temmuz'da Anayasa Mahkemesi

⁵⁸⁵ Jale Candan, “Kader Günü” 7 Gün Dergisi, Yıl 2, Cilt :6, Sayı 87, s.21.

⁵⁸⁶ Kurtul Altuğ, “Koalisyonun Geleceği” 7 Gün Dergisi, 29 Mayıs 1974 Yıl :2 Cilt : 6 Sayı : 90 s.7.

⁵⁸⁷ M. Çetingüleç, a.g.e, 135.

⁵⁸⁸ Ecevit'in Açıklamaları - 1976, Ajans – Türk Matbaası 1976, s.11.

⁵⁸⁹ A. N. Ölçen, a.g.e. s.67.-68.

⁵⁹⁰ Bağçe, H. Emre, Türk Parlemanto Tarihi, TBMM – XV. DÖNEM (1973-1977) I. Cilt; sayfa:159 - 193

⁵⁹¹ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.123.

tarafından af kapsamına alındı⁵⁹². Bu bağlamda, CHP'nin müracaatı üzerine Anayasa Mahkemesi 1803 sayılı af kanununun istisnalarla ilgili 5. Maddesini iptal ediyordu. Muhalefete göre Anayasa Mahkemesi'nin kararı, 1803 sayılı kanunun 5. Maddesinin Anayasasının eşitlik ilkesine aykırı idi. Anayasa, af yetkisini TBMM'ye ve bazı hallerde Cumhurbaşkanına veriyordu. Anayasa Mahkemesi'nin hem af yetkisi hem de kanun çıkarma yetkisi yoktu. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı açıkça bir yetki tecavüzü idi⁵⁹³.

Özetle; Hükümet programı gereği Genel Af Kanunu'nun çıkarılması için çalışmalar başlatıldı. Türk Ceza Kanunu'nun düşünce suçlarıyla ilgili 141 ve 142. maddelerinden, inanç suçuyla ilgili olan 163. maddesinden yargılananların affedilmesi öngörülüyordu. Ancak genel merkez ile aynı doğrultuda hareket etmeyen MSP milletvekilleri 141 ve 142. maddelerden hüküm giyenlerin affedilmesini "komünistlerin affedilmesi" olarak görmekteydiler. Bu nedenle 14 Mayıs 1974 tarihinde Genel Af Kanunu oylamasında söz konusu MSP milletvekilleri 163. maddeden hüküm giyenler için olumlu, 141 ve 142. maddeden dolayı hüküm giyenler için ise olumsuz yönde oy kullanmışlardır. Ancak CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasıyla mahkeme 141 ve 142. maddeleri de Genel Af Kanunu'na dâhil edilmesine karar verdi. Geniş kapsamlı af vecibesine ise fazlasıyla riayet edilmiş, 60 bin mahkûmdan 50 binden fazlası aftan istifade ettirilmiştir⁵⁹⁴.

5.2. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ için Verilen Gensoru

CHP-MSP Koalisyon hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ özellikle muhalefet ve hükümet ortağı MSP'nin bazı Milletvekilleri tarafından yetkilerini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. AP ve DP Meclis Grupları ayrı ayrı toplanarak bölücü hareketlerde bulunduğu iddiası ile Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında gensoru önergesi verilmesini kararlaştırdılar⁵⁹⁵. Bu bağlamda Adalet Partisi, Demokratik Parti, Cumhuriyetçi Güven Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisine mensup 10 milletvekilinin imzasını taşıyan ve Milli Eğitim Bakanı CHP'li Mustafa Üstündağ hakkında gensoru açılmasını öngören önerge 4 Haziran 1974 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığına verilmiş ve önerge metni basına açıklanmıştır⁵⁹⁶. Üstündağ ise kendisi ile ilgili gensoru önergesini hükümete karşı bir gensoru şeklinde değerlendirilmiştir⁵⁹⁷.

⁵⁹² Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.344.

⁵⁹³ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.131.

⁵⁹⁴ M.İslamoğlu, a.g.e, s.101.

⁵⁹⁵ Zafer, 05 Haziran 1974, s.1

⁵⁹⁶ Zafer, 05 Haziran 1974, s.1

⁵⁹⁷ U.Tekin, a.g.e, s.219.

Gensorunun gerekçesinde “*Milli Eğitim Bakanı haklarında devleti ve rejimi yıkmak, komünist örgüt kurmak, bunları sevk ve idare etmek, komünizm propagandası yapmak gibi eylemlere katılmış görevliler hakkında genelge yayınlayarak bunların derhal görevlerine iade edilmesini emretmiştir. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, kapatılmış TİP, DEV-GENÇ Halk Kurtuluş Partisi veya cephesiyle ortak harekete giren bazı kişileri özel himayesi altına almıştır. Milli Eğitim Bakanlığının politikasını milli yönergeden saptırarak devletin ve rejimin geleceğini tehlikeye atan bir tutum içine girmiştir. Bu durum Milli Eğitim Bakanının siyasi sorumluluğunu gerektirir niteliktedir...*” denilmiştir.

Mustafa Üstündağ Bakan olur olmaz Milli Eğitim Bakanlığı’nda çok hızlı bir tayin ve naklen atama faaliyetlerine başlamıştı. Üstündağ kamuoyunda sosyalist söylemleri ile bilinen Fakir Baykurt, Mahmut Makal gibi kişileri Bakanlık Müşaviri yapmıştı⁵⁹⁸. Üstündağ’a yapılan eleştirilerin başında göreve gelir gelmez Valiliklere bir genelge göndererek değişik nedenlerle bir önceki Bakan Orhan Dengiz tarafından görevlerinden uzaklaştırılan öğretmenlerin görevlerine geri dönmelerini sağlaması gelmektedir. Üstündağ’ın bu uygulamasından dolayı Milliyetçi Öğretmenler Federasyonu 9 Mart 1974’te bir açıklama ile kınamıştır. Muhalefete göre, Amerika’da öğrenim gören Üstündağ bakanlığın bütün kademelerini, mahkemelerden ve hapishanelerden çıkan solcu kişilerle doldurmuştu⁵⁹⁹.

Oğuzhan Asiltürk, Mustafa Üstündağ ile ilgili bir hatırasında şu ifadeleri kullanır: “*Kendisi de Konyalı, babası namaz kılan bir insan. Nereden biliyorum? Bir gün bana geldi ve ‘Sayın Asiltürk dedi, babam camiden çıkarken takkeyi başında unutmuş. Polisler almışlar, karakola götürmüşler.’ İçişleri Bakanı olarak derhal duruma müdahale ettim*⁶⁰⁰. Çeşitli toplantılarda Milli Selamet Partisi’ne mensup 30’a yakın parlamenter Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ’dan şikâyet etmişler ve “*bir gün bu koalisyon Milli Eğitim Bakanı yüzünden dağılacaktır.*” demişlerdir⁶⁰¹.

MSP’ye göre Milli Eğitim Bakanı MSP’lilerin hassasiyetle üzerinde durduğu meselelerin hiçbirine ciddiyetle konu edinmemişti. MSP’nin isteklerinin başında şu birkaç husus gelmektedir:

- 1- İmam Hatip Okulu mezunlarının da üniversite ve yüksekokullara diğer lise mezunlarından ayrıcalıklı muameleye maruz kalmadan girebilmelerini temin,

⁵⁹⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.137.

⁵⁹⁹ Z.Karib, a.g.e, s.1163.

⁶⁰⁰ Oğuzhan Asiltürk, Mülakat. 27.03.2017

⁶⁰¹ Zafer Gazetesi, 04.06.1974, s.1.

- 2- İmam-Hatip orta kısımlarının açılması,
- 3- İlk, orta ve liselere milli ahlak derslerinin konulması,
- 4- Yurtdışında dini öğrenim görenlerin diploma denkliklerinin tasdiki,
- 5- Binası halk tarafından yapılan İmam Hatip okullarının açılması,
- 6- Okullardaki milli hassasiyeti yüksek öğretmen ve idarecilerin görevden alınmalarına son verilmesi⁶⁰².

Gensoru önergesi verildikten sonra, Necmettin Erbakan MSP'nin taleplerinin Milli Eğitim Bakanı tarafından en kısa zamanda yerine getirileceğinin teminatını vermiş ve Üstündağ'ın gruba gelerek bizzat teminat verebileceğini söylemiştir⁶⁰³. MSP tabanında ise Milli Eğitim gibi çok önemli bir konuda hassas davranmakla ilgili en başta gelen bir görevi olan partilerinin gerekli ağırlığı Meclis'te koymadığı şeklinde eleştiriler söz konusudur⁶⁰⁴. MSP'li bazı vekiller belirtilen şartların yerine getirilmediği takdirde hükümetten çekileceklerini ifade etmeye başlamıştır⁶⁰⁵. Koalisyonda Gensoru kriz aşamasına gelmek üzeredir.

Hükümetin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'e göre Ecevit'in de altında imzası olduğu binası biten bütün İmam Hatip Okullarının açılmasına Milli Eğitim Bakanı direnç göstermektedir ve bu sorun öncelikle çözümlenmelidir⁶⁰⁶. Gensoru oylaması öncesi MSP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Üstündağ için hükümet içinde halledilir ifadelerini kullanmış ve yaptığı basın toplantısında gensoru üzerinde durmuş Milli Eğitim Bakanının hükümet içerisinde pazarlık yapıp yapılmadığı yolundaki bir soruya karşılık da "*şüphesiz halledilmesi lazım gelen hususlar hükümet içinde halledilir*" değerlendirmesinde bulunmuştur⁶⁰⁷.

Üstündağ hakkında verilen gensoru, 13 Haziran 1974 tarihinde Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler milletvekilleri arasında çıkan kavga nedeniyle 16 Haziran'a ertelenmiştir. Kavga sırasında CHP ve DP milletvekilleri yumruk, tekme, tokat birbirlerine girmiştir. İlk kavga MHP'li Mustafa Kemal Erkovan konuşurken çıkmıştır. DP'li Rasim Cinisli ile CHP'li Abdülkadir Cartı bu arbede sırasında yaralanmıştır. CHP'li

⁶⁰² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.138.

⁶⁰³ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.139.

⁶⁰⁴ Z.Karib, a.g.e, s.163.

⁶⁰⁵ *Zafer Gazetesi*, 21.06.1974, s.1.

⁶⁰⁶ Eryılmaz, Oğuzhan Asiltürk İle Söyleşi (27 Mart 2017)

⁶⁰⁷ *Zafer Gazetesi*, 21.06.1974, s.1.

Mustafa Güneş de başından yaralanmıştır. 18 Haziran 1974 günü gensoru önergesi Millet Meclisi'nde ikinci kez görüşüldü. 18 Haziran 1974 günü toplanan Millet Meclisi, Aydın Milletvekili Nihat Menteşe ve 9 arkadaşının, Eğitim politikasındaki tutumu dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında Anayasanın 89. Maddesi uyarınca gensoru açılmasına ilişkin önergesini görüşmeye başlamıştır⁶⁰⁸. Gensoru önergesi lehine söz alan AP, DP, CGP Grup sözcüleri Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ı suçlamıştır⁶⁰⁹. Görüşmeler sırasında AP'den Hilmi Öztürk, milli eğitimdeki gidişin ülkeyi bir milli facia ile karşı karşıya getirebileceği, Bakanın halen cezaevinde tutuklu bulunan Boyabat lisesi öğretmeni Hasan İter'i görevine iade ettiği, komünizm sanığı öğretmenlerin Üstündağ tarafından görevlerine döndürüldükleri, DP'den Mehmet Altınsoy ise Üstündağ'ın Çin usulü kültür ihtilalinin hazırlığını yapmakta olduğu suçlamalarında bulunmuşlardı. CHP'den Hayrettin Uysal da *"kurulan sömürü tuzaklarının bir bir yıkıldığını gören AP'nin bu önerge ile yeniden bir kaos ortamı meydana getirmenin çabasında içinde olduğunu"* ifade etmiştir.

Kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplandırarak Üstündağ ise konuşmasında dört aylık bakanlık süresi içinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına dayanarak, Atatürk ilkeleri ışığında gerçekçi bir yön verebilmek için çalıştığını, bu doğrultuda öncelikle eğitim sisteminin ana unsuru olan ve Türk toplumunun isteklerine göre Türk çocuklarını yetiştiren değerli öğretmen topluluğunun Bakanlıkla olan küskünlüğünü, kırgınlığını gidermeyi ve öğretmenler arasındaki birliği, bütünlüğü sağlamayı amaçladığını, bu amaçla kendisinden önceki dönemde soruşturmaya tabi tutulmuş mahkemeye verilmiş, görevden uzaklaştırılmış kış ortasında başka yerlere nakledilmiş, mağdur edilmiş öğretmenlere yasalar içinde yardımcı olduğunu dile getirmiştir⁶¹⁰.

Gensorunun Meclis'te oylanacağı 18 Haziran 1974 günü sabahı yapılan MSP grup toplantısında milletvekilleri gensoruya ret oyu vermelerinin ancak bazı teminatlar alınması şartına bağlı olduğu ifade etmişlerdir. Milli Eğitim Bakanı hakkında muhalefet partilerinin verdiği gensoru önergesi MSP'li bazı Milletvekillerinin genel af kanunu oylamasında yaptığını tekrarlamaması neticesinde reddedilmiş ve muhalefetin 202 kabul oyuna karşılık CHP ve MSP'nin oyları 231'i bulduğu için önerge reddedilmiştir⁶¹¹. Sonuçta Milli Eğitim Bakanı Üstündağ ve hükümet düşmemiştir. Erbakan oylama sonrası bir basın toplantısı

⁶⁰⁸ Orhan Şemsi Belli, Çocukluğundan Liderliğine Kadar Bülent Ecevit, AK Kitabevi İstanbul, 1975, s.64.

⁶⁰⁹ Cumhuriyet, 19.06.1974, s.1.

⁶¹⁰ Erdoğan Başar, Eğitim Görüşleri ve Uygulamalarıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın Türk Eğitim Tarihindeki Yeri (26.1.1974-17.11.1974), s.58-6.

⁶¹¹ U.Tekin, a.g.e, s.221.

yapmış ve “Bu oylama MSP’nin güvenilir bir dost olduğunu ispatlamıştır. Bu oylama hükümetin istikrarını göstermiştir. Birinci raunt böylece bitmiştir.” değerlendirmesinde bulunmuştur. 18 Haziran 1974 günü konuşulan şartların bir kısmı gensoru oylamasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yerine getirilecek, bir sonraki ders yılında 50’den fazla İmam Hatip okulunun açılması sağlanacaktır⁶¹². Yine orta öğrenime ahlak dersi de bu dönemde müfredata konmuştur⁶¹³.

5.3. Eşel – Mobil Sistemi

Eşel-Mobil sistemi hayat pahalılığının belirli bir oranda artması halinde çalışan ücretlerine de hiçbir pazarlığa başvurmadan aynı oranda zam yapılmasıdır. Eğer resmi kaynakların verilerinde hayat pahalılığında bir artış olmuşsa, memur ve işçi ücretlerinde de kendiliğinden aynı oranda bir yükselme meydana gelmektedir.

MSP tarafından gündeme getirilen Eşel–Mobil sistemi memur ve işçi aylıklarını belirlerken temel amaç, çalışanların yeterli, dengeli ve adaletli bir ücrete kavuşturulmasını sağlamaktır. Ayrıca çalışanların satın alma gücünü koruyabilmek için, ücretlerin hayat pahalılığına göre kendiliğinden ayarlanmasını mümkün kılan da bir sistemdir. Erbakan iktidar ortağı olduğu dönemde bu sistemi çok önemsemiş ve hayata geçirmek istemiştir.

CHP - MSP Koalisyon hükümetinin Devlet Bakanı ve MSP Kurucu Genel Başkanı Süleyman Arif Emre bu sistemi hayata geçirmek istediklerini şu cümlelerle ifade eder :
“Memurun, işçinin, emeklinin bütün dar ve sabit gelirlilerin, geçim sıkıntılarına çare olacak sistem Eşel- Mobil sistemidir. Bir ülke piyasasında enflasyon varsa, fiyatlar bizde olduğu gibi istikrarsızca, devamlı artıyorsa, dar ve sabit gelirlilere verilen maaşlar, ücretler kısa zamanda ihtiyaca cevap veremeyecek hale geliyor, satın alma gücünü kaybediyorsa; işçi, memur, emekli gibi kimselerin pahalılığın altında ezilmelerini önlemek için geliştirilmiş adil bir sistemdir. Fiyatlar gerçekçi istatistiklerle devamlı tespit ve takip ediliyor. Her ay ne kadar artmışsa sabit gelirlilere o artış nispetinde fazla ödeme yapılıyor. Devlet katsayı tespiti gibi veya başka keyfi tasarruflarla bu adil uygulamayı engelleyemiyor. Eşel mobil sistemini getirmek istedik. Fakat Ne AP’den ne de CHP’den hiç kimse sahip çıkmadı. Tekliflerimiz kanunlaşmadı⁶¹⁴.”

Erbakan’ın ve koalisyonun MSP kanadının bu dönemde gündeme getirdiği Eşel–Mobil uygulaması kısmi olarak da uygulansa ülkemizde ilk Eşel–Mobil ücret uygulaması

⁶¹² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.140-142.

⁶¹³ S.Yalçın, a.g.e, s.115.

⁶¹⁴ S.A.Emre, a.g.e, s.87.

1993 yılında kamu kesiminde imzalanan toplu iş sözleşmeleri ile faaliyete geçmiştir. 1997 yılında Refah Partisi Genel Başkanı iken Erbakan'ın Doğru Yol Partisi ile kurduğu ve Başbakanlık görevini yürüttüğü Refah-Yol hükümeti Eşel–Mobil sistemini uygulamaya koymuştur. Ancak bu uygulama hem işçi kesiminden hem de işveren kesiminden önemli eleştirilere hedef olmuştur. Çalışma hayatında işçi ve işveren kesimlerinin tepkilerine neden olan Eşel–Mobil sisteminin uygulanmasına bir sonraki toplu iş sözleşmesi döneminde son verilmiştir.

5.4. TRT Genel Müdürü Kim Olacak

Koalisyonun en önemli gündem maddelerinden birisi de TRT Genel Müdürünün kim olacağı hususudur. Dönemin koşullarında TRT dışında başka hiçbir radyo ve televizyon kanalının bulunmadığı düşünüldüğünde TRT üzerinde etkinlik kurmayı başarabilen bir hükümet, kendini seçmene çok daha rahat ifade etmektedir. TRT o dönem itibariyle Türkiye’de mevcut kurumların hepsinden daha önemli ve daha etkin bir kurumdu⁶¹⁵. Hükümet içerisinde ilk sorun TRT Genel Müdürlüğü konusunda çıkmıştı. Ayrıca MİT Başkanlığı konusunda da CHP ve MSP arasında bir sürtüşme olmuştu ama Cumhurbaşkanı ağırlığını koyarak bu meseleyi çözüme kavuşturmuştu. TRT Genel Müdürlüğün belirlenmesinde ise MSP isim konusunda epey diretmek durumunda kalmıştı⁶¹⁶.

Musa Ögün'den sonra atama yapılmayan TRT Genel Müdürlüğü, Teknik Müdür Yardımcısı tarafından vekâleten idare ediliyordu⁶¹⁷. Zorda olsa yapılan müzakereler sonunda İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olması konusunda Ecevit ve Erbakan uzlaşır. Fakat genel müdürlük yolunda önemli bir yasal engel bulunmaktadır. TRT yasasını göre TRT Genel Müdürü olacak kişinin, *“40 yaşını bitirmiş ve devlet memuriyetinde ya da uzmanlaştığı dalda 15 yıllık mesleki tecrübeye sahip olması”* gerekmektedir. İsmail Cem'in durumu ise, bu iki koşula da uymaz. Cem'in Genel Müdürlüğü hükümetin çıkardığı, *“Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürü hakkında Devlet Memurları Kanunu'nun istisnai memurluklarla ilgili hükümleri uygulanır.”* hükmünü içeren 11 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle mümkün olacaktır. Milliyet Gazetesi yazarı İsmail Cem 15.02.1974 tarihli ve 7/7818 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu TRT Genel Müdürlüğü'ne atanmıştır⁶¹⁸. 34 yaşında olan İsmail Cem, TRT'nin kendinden sonrakiler de dâhil kurumun en genç genel müdürü olacaktır. Bu

⁶¹⁵ Z.Karib, a.g.e, s.159.

⁶¹⁶ Zafer Karib, Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları, İstanbul 1977, s.124.

⁶¹⁷ U.Tekin, a.g.e, s.190.

⁶¹⁸ BCA, 30-18-1-2 / 311 - 7 - 18

itibarla TRT Genel Müdürlüğü sorunu MSP'nin istediği başka bir atamaya CHP'nin vize vermesiyle çözülmüş ve İsmail Cem, en genç TRT Genel Müdürü olarak göreve başlamıştır⁶¹⁹. MSP Milletvekili M.Gündüz Sevigen atamayla ilgili eleştirilerini İsmail Cem'in şahsı üzerinde yoğunlaştırmış ve : *“Anlaşıyor ki İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olması iyi planlanmış, önce Milli Selamet Partisi lehine yazılar yazdırılmış, sonra da Erbakan bu yazılar gösterilerek ikna edilmişti*⁶²⁰.” değerlendirmesinde bulunmuştur.

Kayseri Senato Üyesi Sami Turan ile Cumhurbaşkanınca Senato Üyesi Fethi Çelikbaş'ın, 11 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle TRT Genel Müdürlüğüne yapılan atamaya dair Senato Araştırması isteyen önerge vermişlerdir. Önergede bir gün bile Devlet memurluğu yapmadığı için, yürürlükteki kanunlara göre TRT Genel Müdürlüğüne tayini uygun olmayan bir kişiyi bu göreve getirebilmek amacıyla hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayan yollara başvurulduğu belirtilmiştir. Anayasanın 64. maddesine aykırı olarak, yetki kanununun kapsam, amaç ve ilkeleri çiğnenerek kişiye özel bir Kanun Hükmünde Kararname çıkarıldığı ve bu atamanın TRT'yi belli siyasi amaçlara alet etmek kastına dayandığı kanaati oluştuğu da önergede yer almıştır⁶²¹.

MSP içerisinde İsmail Cem'in Genel Müdür olmasının üzerine eleştiriler yapılmıştır. İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olması için kararnamenin hazırlandığı Milli Selamet Partisi milletvekilleri tarafından öğrenilince birçoğu buna engel olmak için girişimde bulunmuşlardır. Bu eleştirilere Erbakan koalisyonun bir uzlaşma olduğunu elbette her şeyin kendi istedikleri gibi olmayacağını, İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olmasına karşılık Milli Selamet Partisi'nin de bazı tavizler aldığını söyleyerek cevap vermiş ve alınan tavizler meyanında eski başbakan Menderes ve iki eski bakanın naaşlarının ailelerine verileceğini dile getirmiştir⁶²².

Atamaya muhalif MSP'lilere göre İsmail Cem'in bilinen özelliği; Bülent Ecevit taraftarı olması ve yıllardan beri Ecevit'in yaptığı bütün siyasi mücadelelerde kendisinin sözcülüğünü yapmasıdır. Diğer özelliği ise özellikle dış ve bazen iç politika olayları ile ilgili olarak yazdığı yazılarda ve yaptığı yorumlarda batı dünyasının sosyal demokrat düşünürleriyle aynı çizgide bulunmasıdır⁶²³.

---

⁶¹⁹ M.A.Kara, a.g.e, s.111.

⁶²⁰ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.85.

⁶²¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 14, Toplantı: 13, C. Senatosu B :48, 24.04.1974, o : 1, s.173-177.

⁶²² M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.84-85.

⁶²³ U.Tekin, a.g.e, s.192.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün uzun süre Basın Müşavirliği görevini yürüten Ali Baransel ise bu atamayla ilgili şöyle konuşur : *“Cem'in atanmasından kısa bir süre sonra, İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk beni telefonla arayarak, koalisyon görüşmeleri sırasında zaman zaman birlikte gittiğimiz Cebeci Ulucanlardaki Kukla Dönercisine davet etti. Buluşup yemekleri ısmarladıktan sonra, doğrudan doğruya TRT konusuna girdi. İsmail Cem'i TRT Genel Müdürlüğü'ne CHP'nin ısrarı üzerine getirmek zorunda kaldıkların, ancak bu atamayı bir türlü içlerine sindiremedikleri söyledi. Sonra da, TRT Haber Dairesi Başkanlığı'nı Genel Müdürlükten sonraki ikinci önemli post gördüklerini, buraya tarafsız bir kişinin atanması gerektiğini, bu görev için beni düşündüklerini anlattı⁶²⁴.”*

“Yeni çalışma döneminin kültür anlayışında öncelik Türkiye kültürüdür, halkın kültürüdür; bunun çağımızda aldığı ve alacağı biçimdir.” diyerek göreve başlayan İsmail Cem'in Genel Müdürlüğü döneminde haftada 20 saat olan televizyon yayını 50 saate yükseldi. Bu 50 saatlik süre içinde haber programları ortalama olarak 3 saatten 7 saate, eğlence, müzik, spor yayınları 10 saatten 20 saate, kültür ve eğitim yayınları 7 saatten 23 saate çıktı. Bu gelişmeye koşut olarak 10 milyon olan izleyici sayısı da 20 milyona ulaştı. Ancak, Cem'in uygulamaları ve yaptığı atamalar muhalefetin sürekli tepki göstermesine neden olmuştur⁶²⁵. MSP'li muhalif milletvekilleri ve muhalefete göre, Cem, TV'nin halka propaganda bakımından ne kadar etkili olduğunu çok iyi bildiğinden, CHP Genel Başkanının sadık bir reklamcısı olmuştur⁶²⁶.

Bu atamayla ilgili sağ kesimden büyük eleştiriler gelmeye devam etmiştir. Muhalefete göre CHP'nin asıl hedefi TRT'yi 12 Mart öncesi görünümüne yeniden kavuşturmaktı. Ayrıca bu kesim İpekçi'yi TRT'nin bütün idaresini solculara eline vermemekle eleştirmişlerdir⁶²⁷. TRT Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi hakkında o dönem bir başka iddia da TRT Paris muhabirliği görevine Erol Kaya takma adıyla haberler yapan Kostas adında bir Rum'u getirdiği iddiasıdır. Muhalefetin iddiası yeni Paris muhabirine Erol Kaya takma adının da bizzat Genel Müdür İpekçi tarafından verildiği ve halen TRT haber ve yorum servislerinde çalışan personelin de Erol Kaya takma isminden haberleri olmadığıdır. CHP ise Paris muhabirinin TRT haber bültenlerinde kendi sesiyle yorumlar yapan Erol Kaya olduğunu belirtmiştir⁶²⁸.

⁶²⁴ A.Baransel, a.g.e, s.44.

⁶²⁵ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002,s.345.

⁶²⁶ N. Çürüksulu- Ş.Adakaleli, a.g.e, s.78.

⁶²⁷ M.İslamoğlu, a.g.e, s.163.

⁶²⁸ U.Tekin, a.g.e, s.219-.220.

İsmail Cem'in TRT'deki Genel Müdürlük 500 gününde hem Türkiye hem de kurum için en önemli olayı, 1974'ün Temmuz ve ağustos aylarında gerçekleştirilen I. Ve II. Kıbrıs Barış Harekâtıdır. TRT harekât sırasında kesintisiz 24 saat yayın yaparak son gelişmeleri izleyicileriyle paylaşmıştır. 24 saatlik yayın dilimi içerisinde, her saat başı haber bültenine de yer verilmiştir. Aynı günlerde, Avrupa'ya yönelik radyo yayınlarının da süreleri arttırılarak, yayın akışı yeniden düzenlenmiştir.

5.5. Cumhuriyetin 50. Yıl Kutlamaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kısa bir zamanda aldığı mesafenin bütün ülkede anlaşılması ve kazanımların tüm dünyaya duyurulması isteği cumhuriyetin ilanının 50. yıldönümü kutlamalarına farklı bir anlam kazandırmıştır. Bu bağlamda her zamankinden farklı olarak, 26 Ekim 1973 günü saat 13:00'da başlayacak ve 30 Ekim 1973 günü saat 24:00'da sona erecek Cumhuriyetin 50. yıldönümü kutlamaları için 30 Mart 1973 tarihli ve 1701 sayılı Kanun Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve kutlamaların bu kanun esasları içinde yapılacağı hükme bağlanmıştır⁶²⁹. Böylece kutlama etkinlikleri tüm yıla yayılmıştır. Ayrıca bu kanunla birlikte törenleri koordine edecek olan Ellinci Yıldönümü Kutlama Yüksek Kurulu da kurulmuştur.

Kutlamaların olacağı dönem öncesinde 15. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri 14 Ekim 1973 günü gerçekleştirilmiştir. Hükümet kurmak için koalisyon görüşmeleri devam etmektedir. Kutlama etkinlikleri haftası Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün AP-CHP Koalisyonu kurmak istediği ve hükümeti kurma için Bülent Ecevit'i görevlendirdiği tarih olan 26 Ekim 1973 tarihinde tüm il merkezlerinde top atışlarıyla başlamıştır⁶³⁰. Kutlamalar için yurt içinde ve yurtdışında seminer ve festivaller düzenlenmiş, altın ve gümüş para bastırılmış ve marş yaptırılmıştır⁶³¹. Sivas'ta Cumhuriyet Üniversitesi de bu kapsamda kurulmuştur⁶³².

⁶²⁹ Resmî Gazete: 5.4.1973, s.14498,s.1.

⁶³⁰ *Milliyet*, 26 Ekim 1973, s.1.

⁶³¹ Müjdeler var yurdumun toprağına taşına
Erdi Cumhuriyetim elli şeref yaşına
Bu rüzgarla şahlanmış dalga dalga bayrağım
Başka bir tuğ yaraşmaz Türk'un özgür başına.

Cumhuriyet, özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Yılları bir çiğ gibi aşarak hafta hafta
Koşuyoruz durmadan kadın-erkek bir safta
Elimizde meşale, ilke ilke Atatürk

Bu kutlamalar ile ilgili yapılan harcamalar ise muhalefet tarafından eleştiri konusu olmuştur. Çankırı Milletvekili Mehmet Ali Arsan'ın Cumhuriyetimizin 50. yılı kutlama törenleri için yapılan harcamalara dair soru önergesine istinaden Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu'nun cevabında harcamalar için bütçeden 80 milyon lira ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu 80 milyon liralık ödenek dışında Bakanlıklar, Bakanlıklara bağlı kuruluşlar ve Başbakanlığa bağlı Devlet Bakanlıklarına 23.250.001,80 lira ödenek ayrılmış olduğu ifade edilmiştir⁶³³.

Bayram kutlamaları gazetelerin ilk sayfalarında yer alırken en önemli başlık olmuş, tüm gazeteler 29 Ekim günü Cumhuriyetin yarım asırlık serüvenini anlatan ek nüshalar yayınlamışlardır⁶³⁴. Cumhuriyetin 50. yıldönümü daha önceki dönemlerden farklı olarak büyük halk kitlelerinin katılımıyla büyük bir görkem ve coşkuyla kutlanmıştır. Türkiye, bu kutlamalarla diğer tüm devletlere Türk Devletinin kimseden korkusunun olmadığını, geliştiğini ve Cumhuriyetin geçen 50 yıl içinde sağlam temellere kavuştuğunu göstermek

---

Işıklarla donattık ülkeyi her tarafta

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Aynı kandan feyz alır bunca toprak, bunca taş
Kılıç tutan bilekler, verdi sabanla savaş
Tekniğin dev nabzında her adım, her dakika
Çarklarda aynı tempo, yüreklerde aynı marş

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Biz yürekten bağlıyız elli yıldır bu yolda
"Yurtta barış" ilk hedef, "Cihanda sulh" parola
Koparamaz hiçbir güç bizi milli birlikten
Ata'mızın izinde koşuyoruz kol kola

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Yaşasın hur ulusum, soylu gencim, benliğim
Yaşasın şanlı ordum, sarsılmaz güvenliğim
Ersin elli yıllarım nice mutlu çağlara
Örnek olsun cihana devletim, düzenliğim

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

(Bekir Sıtkı Erdoğan)

⁶³² Cumhuriyetimizin Ellinci Yıl Marşı Notası ve Kutlama Programı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, s.1-8.

⁶³³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Cilt 1 Toplantı: 1 M. Meclisi B : 42 19.0 2 .1974 o:1 s.620-630

⁶³⁴ *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1973, s.1; *Milliyet*, 29 Ekim 1973, s.1.

istemiştir. Bu örneklerden hareketle Türkiye Cumhuriyeti silkinip geliştiğinin ve gelişeceğinin mesajları verilmek istenmiştir.

5.6. Biranın Alkollü İçki Sayılması

Sigara, alkol ve madde kullanımının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ciddi bir halk sağlığı sorunu olduğundan alkol kullanımı ile ilgili önlemler alınması için MSP’nin koalisyon içinde en önemli gündem maddelerinden biri de biranın alkollü içki kategorinde sayılması çabasıdır. Yürürlükte bulunan 4250 Sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanununun 19. maddesinin ikinci fıkrasında; “*Şarap ve bira satmak isteyenler bir beyanname ile satış yerlerini İnhisarlar idaresine bildirirler.*” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm biranın kahvehane, büfe, kantin ve hemen hemen her yerde serbestçe satılması serbestliğini doğurmuş hatta okulların bile özel günlerinde bira başta gelen ikram haline gelmiş ve böylece gençlik Devletin tekelindeki radyo ve televizyon reklamları yolu ile de alkolizme doğru teşvik edildiği dile getirilmiştir. Bu konuda hükümetin MSP kanadı tarafından bira tüketimini sınırlayan ve satışını kısıtlamayı amaçlayan önlemler alındığını görmekteyiz. Bu bağlamda MSP’li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk valiliklere bir genelge göndererek, “*Biranın alkollü içki olduğunu, bu nedenle, sadece içki satma ruhsatı almış yerlerde içilebileceğini*” bildirmiştir⁶³⁵. Yeterli olmayan bu girişim sonrası hükümetteki çatlak bira meselesiyle su yüzüne çıkmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi İçişleri Bakanlığı aracılığıyla MSP’liler birayı alkollü içki saydırarak yasaklatılması sonrası içki ruhsatı olan yerlerde satılan bira yüzünden fabrikalar da süreç içerisinde sıkıntılarla karşılaştığı gerekçesi ile CHP, yeniden girişimde bulunarak birayı tekrar serbest bıraktırmıştır⁶³⁶.

Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre bu konuyu şöyle ifade eder : “*Biranın alkollü içki sayılması patenti bizim eski Konya Milletvekilimiz Şener Battal’a aittir. Tabi şeref payı da kendisine aittir. Birayı gazoz gibi görülmesinden çıkartıp gençlerimizin alkole alışmalarını önlemek için Meclis’te ciddi mücadele verdi. Resmi grup görüşününün menfi olmasına rağmen teklif Meclis’ten oylanarak geçti. Çünkü CHP’lilerin büyük kısmı oylamada Şener’in teklifini desteklemiştir*”⁶³⁷.

Kanun değişikliği ile bira ve şarap için de bildirme sistemi yerine diğer içkilere uygulanan ruhsat sistemi getirilmesi ve bira dâhil her türlü ispirto ve ispirotolu içkilerin gençlik, birlik ve teşekküllerinde satılması yasaklanması için 4250 İspirto ve İspirtolu

⁶³⁵ *Hürriyet*, 12.03.1974, s.1.

⁶³⁶ F.Ülkü, a.g.e, s.174.

⁶³⁷ S.A.Emre, a.g.e, s.105.

İçkiler İnhisarı Kanununun 19. maddesinde yapılacak değişiklik Anavatan Partisi'nin tek başına iktidarında 14 Haziran 1984 tarihli 3023 nolu kanun değişikliği ile mümkün olacaktır.

5.7. Boğaziçi Köprüsü Açılışı

Boğaziçi Köprüsü'nün yapımı fikri 1950'lere kadar geriye gitmektedir. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in talimatıyla çalışmalara başlanmıştır⁶³⁸. Fakat 27 Mayıs 1960 darbesi sebebiyle bu çalışmalar hazırlık safhasından öteye geçememiştir. Daha sonra 20 Şubat 1970 tarihinde yapımına başlanan ve açıldığında dünyanın en uzun 4. asma köprüsü olan Boğaziçi Köprüsü, 30 Ekim 1973 tarihinde 50. Cumhuriyet Bayramında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından törenle hizmete açılmıştır. Açılış törenine 500'e yakın yerli ve yabancı basın mensubu ile 5000 kadar davetli katılmıştır⁶³⁹.

Açılış töreninde Başbakan olan Bülent Ecevit, köprünün temel atma töreninde ise *"Boğaz Köprüsü değil, gösteriş köprüsü"*⁶⁴⁰ derken dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ise *"Bu lüks köprü ve gösteriş değil, ihtiyaçtır"*⁶⁴¹. değerlendirmesinde bulunmuştur. CHP kadroları temel atma sürecinde köprü yapım işinin akıl işi olmadığını ve Boğaz Köprüsü konusunun hissi, fevri, politik ve en başta teknik kusur ve noksanlarla dolu olduğunu belirtmişlerdir⁶⁴². Köprünün yapım süreci devam ederken Ecevit de bu mevzu ile ilgili olarak Bayburt'ta yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir : *"Hiç gereği yokken, İstanbul'da asma köprü yapılıyor."* Ecevit, 27 Mayıs Kültür Derneği'nin bir toplantısında da Boğaz Köprüsü hakkında görüşlerini şöyle anlatır : *"İstanbul'a yapılması düşünülen ve bu maksatla birçok yabancı kampanya ile yerli işbirlikçilerinin zengin edilmesi düşünülen Boğaz Köprüsü'nün yapılmasının karşısındayız"*⁶⁴³. Köprünün hizmete açıldığı gün ise, Ecevit de iftihar duygularını açıklamış dönemin Bayındırlık Bakanı Nureddin Ok'a çektiği telgrafta Boğaz Köprüsü'nden büyük eser diye bahsetmiştir⁶⁴⁴.

Millet Meclisinde de Boğaz köprüsü ile ilgili tartışmalar devam etmiş, AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe, CHP-MSP Koalisyon Hükümeti görüşmeleri sırasında söz almış ve Başbakan Ecevit'e : *"Oldu olacak Sayın Ecevit, şu Boğaz Köprüsünü de kabullen bari?"* ifadelerini kullanmış, Ecevit ise: *"Boğaz Köprüsü gibi bütün eserleri saygı ile*

⁶³⁸ *Milliyet*, 16.01.1970, s.1.

⁶³⁹ *Milliyet*, 31.10.1973, s.1.

⁶⁴⁰ U.Tekin, a.g.e, s.159.

⁶⁴¹ *Hürriyet*, 20.01.1970, s.1.

⁶⁴² U.Tekin, a.g.e, s.161.

⁶⁴³ U.Tekin, a.g.e, s.161.-162.

⁶⁴⁴ U.Tekin, a.g.e, s.185.

karşılız; ama Boğaz Köprüsünden karşı kıyıya fabrikalar bölgesine gittiğinizde göreceksiniz ki, biliyorsunuz ki, elektriksizlikten fabrikalar çalışmıyor. Ama biz o köprüyü kazandırılmış bir eser olarak şükranla karşılıyoruz⁶⁴⁵.” şeklinde cevap vermiştir.

5.8. Yurt Dışında Çalışan Türk İşçiler

30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile Türkiye arasında İşgücü Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma hem Türkiye hem de Almanya açısından birçok şeyi değiştirmiştir. 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’den Almanya’ya yapılan göç ile birlikte kısa sürede sayıları 650 bini aşan Türk göçmenler başta Almanya olmak üzere Avrupa’da yaşamaya başlamıştır. 1973 yılı itibariyle Yurt dışına gitmek üzere 1,5 milyona yakın işçi de sıra beklemektedir⁶⁴⁶. Yurtdışına giden ve ailelerini Türkiye’de bırakan işçilerin gönderdikleri, tatile gelirken veya kesin dönüş yaparken yanlarında getirdikleri dövizler ise işçi dövizleri olarak adlandırılmaktadır. Yurt dışındaki işçilerimizin özellikle Almanya’ya giden işçilerimizin, Türkiye’deki ailelerine gönderdikleri veya birlikte getirdikleri işçi dövizleri, Almanya’da Merkez Bankası adına Dresdner Bank’da açılan döviz mevduat hesapları en güç dönemlerde sıkıntılı Türk ekonomisine büyük katkı sağlamıştır.

1973-1977 arası dönemi kapsayan Üçüncü beş yıllık kalkınma planına göre 1974 yılında işçi gelirlerinin bir milyar doları aşacağı öngörülmüştür⁶⁴⁷. Bu bağlamda yurtdışında çalışan Türk işçilerin 1973 yılı sonunda resmi kanunlarla yurda transfer edecekleri işçi dövizlerinin bir milyar doların üstünde olması öngörülmüştür. Ocak - Ağustos 1973 döneminde gönderilen işçi döviz miktarı ise 793 milyon 311 bin dolara ulaşmıştır⁶⁴⁸.

Federal Almanya Şansölyesi Willy Brandt 1974 yılında Almanya’nın yabancı işçi alımını enerji alımı sıkıntısı nedeniyle durdurduğunu açıklamıştır. Bunun düşmanca bir hareket olarak kabul edilmemesini fakat yabancılardan daha önce kendi ülke vatandaşlarını düşünmek zorunda olduklarını söylemiştir⁶⁴⁹. Böylece ekonomik krizler sebebiyle 1974 yılında Almanya, yabancı işçi alımını durdurmuştur. Sonucunda da Türkiye bu krizden etkilenmiştir. O dönemde Almanya işçi sevkiyatını durdurduktan sonra olayın yansımaları devam etmiştir. İstanbul’daki Alman İrtibat Bürosunun önünde Türk işçiler

⁶⁴⁵ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.802.

⁶⁴⁶ III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, DPT 1973 Ankara, s.109.

⁶⁴⁷ *Bugün Gazetesi*, 26.01.1974, s.1.

⁶⁴⁸ *İstanbul Gazetesi*, 21.12.1973, s.1.

⁶⁴⁹ *Barış Gazetesi*, 25.11.1973, s.1.

olumlu bir haber beklemiştir. Alman hükümetinin İstanbul'daki temsilcisi İstanbul Konsolosu Dr. Herwig Effenberg, *“Almanya’ya işçi sevkiyatı politik bir nedenle durduruldu. Almanya’dan Cuma günü alınan emirde, enerji krizi dolayısıyla Alman hükümetinin böyle bir karar aldığı ve yeni bir emre kadar işçi sevkiyatının durdurulması talep edildi.”* şeklinde konuşmuştur. Alman Baş konsolusun beyanı üzerine İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürü İsmail Hakkı Aydınoglu da olayla ilgili konuşma yapmış ve *“Alınan kararın uzun süredir Alman kamuoyunda tartışılan bazı uzun vadeli politik tedbirlerin getirilmesi için bir araç olarak kullanıldığını”* söylemiştir. Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem ise *“Alman yetkilileri, yabancı işçinin 2,5 milyonda dondurulmasında yarar görmüşlerdir. Kendilerinin çizmiş oldukları tavanı 100 bin aşmışlardır. Sosyal tesislerin yabancı işçilere ait olan bölümü, okul gibi sağlık tesisleri gibi kreşler gibi ve konut gibi problemler halledilebilmiş değildir. Bir başka deyimle bu alt yatırımlar, Alman işçilerine verilen seviyede değildir. Bu itibarla yabancı işçilerin sosyal yaşantıları Alman işçilerin yaşantılarının altındadır. O itibarla bunların dondurulması gerekmektedir”* değerlendirmesinde bulunmuştur⁶⁵⁰.

Bu bağlamda Türkiye’den Almanya’ya 1960’lı yıllarda başlayan işçi göçünün ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle Türkiye’nin döneme ait ekonomik ve demografik yapıları ve bağlantılı olarak bu işgücü göçü sonucunda ortaya çıkan işçi döviz kaynağı ülkemiz ekonomisine uzun yıllar boyunca fayda sağlamıştır.

5.9. Müstehcenlikle Mücadele ve Ahlak Dersleri Meselesi

Yedi ay süren iktidarları boyunca koalisyonu oluşturan iki kanat Bülent Ecevit’in de belirttiği gibi bazen büyük uzlaşmazlıklar içindeydi. Kıbrıs meselesi bunun ancak son örneklerinden biriydi. Genel Af Kanunundan tutun da, Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın müstehcen neşriyatla yaptığı mücadeleye kadar her şey hükümetin iki kanadı arasında tartışma konusu olmuştur. Ahlak dersleri bile tartışma konusu haline getirilmiştir. MSP’nin savunduğu tezlere karşı CHP kanadı *“bu gençlik ahlaksız mı”* minvalinde eleştiriler yapmıştır⁶⁵¹.

Türk Dil Kurumu müstehcen kavramını, açık saçık, edebe aykırı, yakışsız müstehcenliği ise müstehcen olma durumu olarak açıklar⁶⁵². Genel olarak devletlerin

⁶⁵⁰ Devir Dergisi, “Soru Cevap Erdem :Tedbir Almıyor” S.59 17 Aralık 1973, s.30.

⁶⁵¹ Mümin İslamoğlu, Erbakan Ecevit’e Karşı, Tüba Yayınları İstanbul 1974,s.18.

⁶⁵² Türk Dil Kurumu Online Büyük Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.562ca5e1c951c4.17801713 erişim: 22.03.2019.

müstehecenliği suç olarak saydıkları hususu söz konusudur. Ama müstehecenliğin sınırları konusunda farklı uygulamalar olmaktadır. MSP'nin iktidar ortağı olarak hükümette bulunduğu sürece, elinde bulundurduğu bakanlıklar aracılığıyla ahlaki değerlere önem veren icraatların takipçisi olmuştur. CHP-MSP koalisyon hükümetinde görev alan iki bakan Oğuzhan Asiltürk ve Şevket Kazan müstehcen neşriyat ve müstehcen filmlerle olan mücadelesi etmiştir.

İstanbul Belediyesi'nin heykeltraş Gürdal Duyar'a 1973 yılında Cumhuriyet'in 50. yıldönümü nedeni ile İstanbul'u anlatan bir heykel yaptırdığı ve İstanbul'un bir kadın olarak tasvir edildiği Karaköy meydanındaki 'Güzel İstanbul' heykeli, Mart 1974'te dikilmiştir⁶⁵³. Cumhuriyetin 50. Yılımı kutlama komitesi tarafından 10 Mart 1974'te İstanbul'un Karaköy Meydanı'na dikilen Gürdal Duyar'ın Güzel İstanbul adlı çıplak kadın heykeli müstehcen olduğu gerekçesiyle özellikle hükümetin Milli Selamet Partisi kanadının tepki göstermesine yol açtı. Gürdal Duyar 7 ton ağırlığında ve 4,80 metre yüksekliğindeki heykelin İstanbul kentiyle ilişkisinin sorulması üzerine, bir kentin doğal güzelliğini bir kadın figürüyle özdeşleştirdiği yapıtında kullandığı motiflerden incirin kutsallığı, hanımelinin İstanbul'un havasını, arının nüfus yoğunluğu, hareket ve bereketi, narın da kentin efsanelerini simgelediğini söyledi. Bu açıklama Güzel İstanbul'u çıplaklık üzerinde odaklaşan eleştirilerden kurtaramamıştır. Milli Selamet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan 17 Mart 1974'te yaptığı konuşmada tepkisini, "Karaköy'de dikilen bu heykel kaldırılacaktır. Devlet-Millet kaynaşması da bu demektir. Siz istemerseniz de, ben bu heykeli tutarım diyen hükümet kalamaz." sözleriyle dile getirmiştir⁶⁵⁴. Yapılan diğer eleştirilerde ise, Karaköy'deki heykelin güzel İstanbul'u temsil ettiğini, İnönü Parkı'ndaki hilkat garibesinin dayanışmayı, Dolmabahçe'den Taksim'e çıkıştaki ne olduğu bilinmeyen taş yığınının neyi ifade ettiğini söylemek sanatseverlik ve aydınlık değil, körlüğün, deliliğin en koyusu olduğu belirtilmiştir⁶⁵⁵.

Müstehcen neşriyatla mücadelede MSP bu çabalarını, bu bir takım çıplak resimlerle gençlerin ve yeni yetişen neslin sömürülmelerini, ruhi bunalımlara düşmesini önleme çabalarını olarak nitelendirirken CHP ise bu çabaları taraflı tutum olarak nitelemiştir⁶⁵⁶. Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın müstehcen neşriyata karşı mücadele etmesinden hemen sonra, Türk basınının bazı yayın organları Kazan'ı eleştirmişlerdir. MSP'lilere göre CHP

⁶⁵³ A.Y.Sarıbay, a.g.e, s.190.

⁶⁵⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002,s.353.

⁶⁵⁵ Mehmet KOPUZ, "Aydıncıklar ve Sanatkarlar" 7 Gün Dergisi, Yıl :2, Cilt : 6, Sayı 87, s.4.

⁶⁵⁶ A.Lelik, a.g.e, s.117.

hükümet ortaklığının son bulmasına sebep bile olsa, Kazan'ın görevinden alınmasını istemiştir⁶⁵⁷.

MSP Çorum Milletvekili Yasin Hatipoğlu, müstehcen neşriyat konusunda 12 Şubat 1974 tarihinde Millet Meclisi'nde söz almış ve *“Binlerce mektep talebesi bahsi geçen neşriyatın tesiriyle ahlâkî ve bedenî rahatsızlıklar geçirmektedir. Bir sözcü; Fikir ve Vicdan Hürriyeti Kanunu gelirse, fikir ve ifade hürriyeti kanunu gelirse müstehcen neşriyatı nasıl önleyeceğiz? diye endişe buyurdular. Bendeniz arz edeyim: Fiildir ve vicdan hürriyeti, ifade hürriyeti kanunu gelmeden çok önce çırılçıplak resimler zaten vardı. Bununla bugüne kadar mücadele edilmemiştir. Bunun fikir ve ifade hürriyeti kanunu ile ilgi ve alâkası yoktur⁶⁵⁸.”* değerlendirmesinde bulunmuştur.

Hükümet içinde huzursuzluk kaynağı olan bir başka konu da ahlak dersleri idi. Koalisyonun bir kanadı olan MSP ekonomik kalkınma kadar manevi kalkınmaya da önem verdiğini parti programında belirtmiştir⁶⁵⁹. MSP yaptığı eleştirilerde, Milli Eğitim Bakanı CHP'li Mustafa Üstündağ'ın ahlak derslerinin içeriğini boşaltmak, kendi politik ve doktrinler görüşlerine yararlı hale getirmek için çabaladığını belirtmiştir. Bu nedenle okullarda her dersin bir kitabı olduğu halde Ahlak Dersleri için bir kitap hazırlanmamıştı⁶⁶⁰. MSP'ye göre belirli bir kitap okutulmadığı için hiç kimse müfredata itiraz edemeyecekti. Ahlak dersi için belirli bir kitap hazırlanmayışının ana sebebi de Onlara göre buydu⁶⁶¹.

MSP, parti programında da belirtildiği gibi ahlaklı bir nesil istiyordu⁶⁶². Nitekim ahlak ile ilgili konular koalisyon protokolünde *“Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir.”* şeklinde yer bulmuştu⁶⁶³. Ayrıca protokolde çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kurallarının öğretilmesi amacıyla ilk ve orta öğretime mecburi ahlak dersleri konulacağı, bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verileceği

⁶⁵⁷ M.İslamoğlu, a.g.e, s.156.

⁶⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 1, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 39, 12.02.1974 o: 1, s.569.

⁶⁵⁹ M.İslamoğlu, a.g.e, s.112.

⁶⁶⁰ M.İslamoğlu, a.g.e, s.115.

⁶⁶¹ M.İslamoğlu, a.g.e, s.114-117.

⁶⁶² A.Lelik, a.g.e, s.39.

⁶⁶³ Koalisyon Protokolü, Madde 90.

belirtilmiştir⁶⁶⁴. Ayrıca ahlâk derslerinin öğrencilerin moral hayatında sağlıklı bir gelişme sağlayacak şekilde ciddiyetle okutulmasının temenni edildiği belirtilmiştir⁶⁶⁵.

Hükümet Programında bu konu ayrıca “*Hükümetimizin, Devletin temeli olan aile nizamını maksatlı veya maksatsız olarak tahribe yönelmiş yıkıcı ve müstehcen elan kötü ve kirli işlere temayülü teşvik eden filmleri, millî ahlâkımızı çürüten müstehcen ve zararlı neşriyatı önlemek suretiyle, milletimiz fertlerini zararlı, tahripkâr yayından korumak hususundaki vadini genel ahlâkın korunması görevini büyük bir titizlikle yerine getireceğinden emin bulunuyoruz*”⁶⁶⁶.” şeklinde yer bulmuştur.

5.10. Bakanların Mücadelesi

CHP – MSP koalisyonunun karşılaştığı sorunlardan biri, Ticaret Bakanı, Fehim Adak’ın turizm yatırımları ile ilgili CHP’nin görüşüne ters bir tavır takınmasıyla ilgiliydi. MSP’li Ticaret Bakanı, yabancı sermayenin de iştirak ettiği fakat gerçekleşebilmesi için yeni izinlere ihtiyaç gösteren yatırımlarla ilgili taleplere bakanlık olarak izin vermemiştir. “*Turist para getirmez, ahlaksızlık getirir.*” diyerek Turizm ve Tanıtma Bakanlığının girişimleri karşısında açıkça karşı söylem geliştiren Adak’ı Turizm Bakanı Orhan Birgit açıkça kınamıştır.

Bu bağlamda Fehim Adak, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından hazırlanan yabancı sermayenin turizm yatırımını kolaylaştıracak ek kredi taleplerini imzalamamış ve bir krize neden olmuştur. Adak, imzalamama gerekçesi olarak yaptığı açıklamalarında, teknoloji gerektirmeyen turizm yatırımları için yabancı sermayeyi gereksiz bulunduğunu belirtmiştir. Buna karşın CHP’li Turizm ve Tanıtma Bakanı Orhan Birgit, özellikle işletme ve pazarlama alanında yabancı yatırımcılara ihtiyaç bulunduğunu açıklamıştır⁶⁶⁷.

Diğer taraftan MSP’li bakanın çekincesinin sadece ekonomik olarak yabancı sermayeye mesafeli durmasından kaynaklamadığı görülmektedir. Adak, turizm etkinliğini “ahlâkı bozucu” bir faaliyet olarak görmektedir. Abdi İpekçi “MSP, Turizm ve Beliren Kuşkular” adlı makalesinde, bu duruma atıf yapmış ve Ticaret Bakanının kararnameyi imzalamamasına ilişkin “*Turizm döviz getiriyor ama ahlâk da götürüyor. Ben ahlâkı para*

⁶⁶⁴ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.605.

⁶⁶⁵ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.694.

⁶⁶⁶ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.737-738.

⁶⁶⁷ *Milliyet*, 15 Nisan 1974, s.1.

ile satmam” dediğini vurgulamıştır⁶⁶⁸. Ana muhalefet partisi AP’nin Senatörü Mustafa Develi, Bakan Fehim Adak’ın “*turizm ahlâkı götürür*” şeklindeki değerlendirmelerini eleştirerek “*Turist hiçbir zaman ahlâk götürmez, medeniyet getirir*” şeklinde bir konuşma yapmıştır⁶⁶⁹.

Kabine üyeleri arasındaki anlayış farkı burada da kendini göstermiştir. Konu Ecevit’in Erbakan nezdinde teşebbüste bulunmasını ve Ticaret Bakanı, Turizm Bakanı ve Erbakan’ın Başbakanla birlikte konuyu görüşüp çözmesine ihtiyaç duymuştur⁶⁷⁰. Her ne kadar ortaya çıkan bunalım döneminin başbakanı Bülent Ecevit’in müdahalesiyle soğur gibi olsa da, yaşanan bu olay ve buna verilen tepkiler süreç içerisinde devam etmiştir.

5.11. Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması

Haşhaş yüzyıllardır Türk çiftçisi tarafından üretilen bir tarım ürünüydü. Türkiye legal tıp piyasasına haşhaş ihraç eden en önemli ülkelerden biri olagelmişti⁶⁷¹. Türkiye’nin tarım ürünleri arasında oldukça önemli bir yeri olan, dünyada en kalitelisi Türk malı diye ünlenen ürünü haşhaştı. Türkiye ABD’nin haşhaş üretimi konusundaki isteklerine pek ilgi göstermemiştir. İnönü hükümeti haşhaş üretiminin yasaklanması yönündeki Amerikan isteğini reddetmiştir. 1963 yılında Millet Meclis’i Türkiye’nin uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı savaşaacağı ve haşhaş üzerinde sıkı kontrol oluşturacağına dair düzenleme içeren 245 Sayılı Yasa’yı çıkarmıştır. Kasım 1965’te iktidara gelen Demirel hükümeti illegal haşhaş ticaretine karşı mücadele etmede ve bu konuda Amerikan yetkilileriyle iş birliği yapmada istekli olmuştur. Meclis Narkotik Maddeler hakkında Tek Sözleşmesi’ni Aralık 1966’da onaylamış ve 22 Haziran 1967’de Türkiye resmen bu anlaşmaya dâhil olmuştur⁶⁷².

Amerikan kaynaklarına göre, çok düşük gelir düzeyine sahip Türk köylüleri haşhaşı illegal alıcılara satma eğilimindeydi. Çünkü hükümet bir kilogram haşhaş için köylüye yaklaşık 10 dolar verirken haşhaş kaçakçıları aynı miktar için üç kat fazla miktar teklif ediyordu. Köylülerce çok iyi tanınan illegal haşhaş alıcıları halktan topladıkları haşhaşı gizli depolarda saklıyorlardı. Haşhaş Türkiye’den çıkarılmadan önce basit bir kimyasal işlemle baz morfin haline getiriliyordu. 300 dolarlık 10 kilo haşhaş, 1 kilo morfin haline getirildiğinde değeri 500 dolara çıkıyordu. Türk patronlar baz morfini Kapıkule gibi

⁶⁶⁸ *Milliyet*, 21 Mart 1974, s.1.

⁶⁶⁹ *Milliyet*, 14 Nisan 1974, s.1.

⁶⁷⁰ F.Ülkü, a.g.e, s.174.

⁶⁷¹ N.Uslu, a.g.e, s.244.

⁶⁷² N.Uslu, a.g.e, s.246.

gümrük noktalarından dışarı çıkarıyorlar, Bulgarların bazı isteklerini yerine getirerek de Bulgaristan'dan geçmeyi başarıyorlardı. Patronların Bulgarlar için karşılık olarak yaptıkları şey; Türkiye'deki solcu devrimcilere Bulgaristan'dan silah ve mühimmat götürmek ve Bulgar Gizli Polisine istihbarat bilgisi sağlamaktı. Daha sonra morfin Fransa'da Marsilya laboratuvarlarında modern teçhizat ve ileri kimya bilgisi gerektiren karmaşık teknikler içeren daha karışık kimyasal bir süreçten geçirilerek eroin haline getiriliyordu. Burada bir kilo eroinini fiyatı 4000 dolar ile 6000 dolar arasında değişiyordu. Buradan eroin değişik yollarla, özellikle Latin Amerika üzerinden Birleşik Devletlere ulaştırılıyor ve gizli bir şekilde ülkeye sokuluyordu⁶⁷³.

Uyuşturucu kullananların sayısını azaltmak isteyen ABD Başkanı Nixon'un kurguladığı yeni strateji uyuşturucuyu kaynağında kurutmak olarak özetleniyordu. Nixon Türkiye'den haşhaş ekiminin yasaklanmasını istedi. İktidardaki AP hükümetinin Başbakanı Demirel nüfusun önemli bir bölümünün geçim kaynağı olan haşhaş ekiminin yasaklanmayacağını ABD'ye bildirdi. Üstelik söylediğine göre üreticiler sadece haşhaş satımından kazanmıyor, sapını da kullanıyorlardı. Fakat Washington kararlıydı. Ondan fazla ilde üretilen haşhaşın ekimi yasaklanmazsa Amerikan yardımının kesileceği tehdidinde bulundu. Demirel yine reddetti. 5 milyon dolar karşılığında haşhaş ürününü toprağa gömülmesi önerisini de Demirel geri çevirdi. Türkiye Amerikan baskısını azaltmak için haşhaş ekim bölgelerini azaltmaya yöneldi. Bu ABD'yi tatmin etmedi. Nixon illegal yollardan haşhaşın yüzde 80'inin işlenmiş veya işlenmemiş olarak ABD'ye girdiğine inanmıştı. Haşhaşın ekiminin yasaklanmasını istemeyi sürdürdü. Amerika'dan heyetler geldi. Bir ABD Senatörü, Başbakan Demirel'e buldozerlerle üretim alanlarını yerle bir edebileceklerini öne sürdü⁶⁷⁴.

12 Mart muhtırası akabinde kurulan ara rejim ABD'yi çok sevindiren bir karar almış ve yarım milyon kadar üreticiyi işsiz bırakmak pahasına alınan haşhaş ekim yasağı ile ilgili düzenleme yapmıştır. Karar, içerideki üreticiyi üzerken, dışarıda ABD'nin desteğini bulmuştur⁶⁷⁵. Bu bağlamda Nihat Erim hükümetinin ilk işi haşhaş ekimini yasaklamak oldu⁶⁷⁶. Haşhaşı yasaklayan kararın üreticilerin uğradığı zarardan çok ulusal onur üzerinde olumsuz etkisi olacaktı⁶⁷⁷. Haşhaş ekim yasağı Türk ulusunun gururunu ve onurunu ciddi şekilde yaralamıştı. Türk halkının çıkarları bir yabancı devlet ile pazarlık masasına

---

⁶⁷³ N.Uslu, a.g.e, s.248.

⁶⁷⁴ C.Arcayürek, a.g.e, s.89.

⁶⁷⁵ M.A.Kara, a.g.e, s.109.

⁶⁷⁶ C.Arcayürek, a.g.e, s.90.

⁶⁷⁷ C.Arcayürek, a.g.e, s.90.

yatırılmış görünüyordu. Ayrıca Türk hükümeti de Türk çiftçilerinin Amerikan halkını zehirlediğini kabul etmiş oluyordu⁶⁷⁸. Türk Milletinin gönlü kırılmıştı.

Türk hükümeti 30 Haziran 1971'de yayınladığı hükümet kararnamesiyle Türkiye sınırları içinde haşhaş ekimi ve üretiminin 1972 sonbaharından başlayarak tamamen yasaklandığını ilan etti. Aynı gün Başbakan Erim ve Amerikan Başkanı Nixon bu kararı halklarına açıklamak için açıklama yaptılar. Erim'in konuşmasında değindiği temel noktalar son yıllarda Türkiye'den dışarı kaçak haşhaş çıkartılması Türk yetkililer için çok üzücü bir problem haline geldiği, haşhaş ekiminin 4 ille sınırlandırıldığı ve böylece kaçakçılığın önleneceği şeklindedir. Fakat bu sistemden beklenen sonuçlar alınamamıştır⁶⁷⁹. Türk makamları sürekli olarak haşhaş ekimini iki nedenden dolayı yasakladıklarını iddia ettiler. Birincisi insanlığa yardımcı olmak, ikincisi ise uluslararası toplumun gözünde Türkiye'nin prestijini korumak. Türk yetkililerine göre, Batı toplumlarını ve dünyanın diğer uluslarını tehdit eden bir tehlike karşısında kayıtsız kalamazdı⁶⁸⁰. Aslına bakılırsa Erim Hükümetini haşhaş ekimini yasaklamaya iten en önemli neden Türk yöneticilerinin ABD'yle ilişkileri kuvvetlendirmek istemiş gibi gözükmektedir⁶⁸¹.

Türkiye'nin haşhaş ekimini yasaklamasında etkili olan bir diğer faktör de sol görüşlü radikallerin dışarıdan silah elde etmelerini engelleme kaygısıydı. Türk otoriteleri bunların haşhaş kaçakçılığı yoluyla büyük miktarda silah elde ettiğine inanmaktaydılar. Onlara göre haşhaş ekiminin durmasıyla uyuşturucu kaçakçıların ülkeye silah sokması engellenmiş olacaktı. Haşhaş ekimini yasaklaması karşılığında Amerika Türkiye'ye 3 yıllık dönem için 35 milyon dolar kredi sağlama taahhüdünde bulundu. Bu miktarın 20 milyon doları, haşhaş üreticilerine alternatif gelir kaynakları ve istihdam olanakları sağlayacak program ve projelerin geliştirilmesine ayrılacaktı. 15 Milyon doları da legal haşhaş ihracatından elde edilen yabancı döviz kazançları kaybını karşılamak için Türk hükümetine verilecek ve haşhaş üreticilerinin kaybını tazmin etmek için harcanacaktı. Birleşik Devletler aynı zamanda 1972 ürününün kontrol edilebilmesi için 300 bin dolar ve başka harcamaları karşılamak için de 400 bin dolar vermeyi kabul etmişti. Haşhaş konusunda Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan Amerikan kredisi konusunda gerçekleştirilen düzenleme, Türk ve Amerikan yetkilileri arasında gizli olarak karar bağlanmıştı. Temmuz 1974'e kadar ABD

---

⁶⁷⁸ N.Uslu, a.g.e, s.267.

⁶⁷⁹ N.Uslu, a.g.e, s.262.

⁶⁸⁰ N.Uslu, a.g.e, s.263.

⁶⁸¹ N.Uslu, a.g.e, s.264.

söz verdiği 35 milyon doların 20 milyon dolarını Türk tarafına transfer etti. Daha önce de 1972 yılının ortasındaki hasat döneminde haşhaş ekimini kontrol etme ve ürü toplama çalışmalarını desteklemek için Toprak Mahsulleri Ofisi'ne 300 bin dolar vermişti. Haşhaş yasağının uygulanması sırasında Türk makamları ve toplumun değişik kesimleri Amerika'nın önerdiği kredinin Türk çiftçilerinin ve genel olarak Türkiye'nin kayıplarını karşılamakta yetersiz kaldığını savundular⁶⁸². Bunun doğru olduğu da ileride ispatlanacaktır.

Esasında Kıbrıs gibi haşhaş sorunu da Türk – Amerikan ilişkilerinin temelini, yani Doğu–Batı blokları çatışması bağlamında güvenliğin korunmasını ilgilendirmeyen bir meseleydi. Temelde iki ülkenin ilişkilerinin gerginleşmesine neden olacak derecede ciddi ya da temel bir problem olmasa da Kıbrıs sorunu sahneye çıkmaya Türk–Amerikan ittifakını sarsacak bir konuma gelmişti⁶⁸³.

Kıbrıs'ta başarısız 15 Temmuz darbesi patlak verirken, Türk siyasetinin ABD ile ilişkileri, Ecevit ortak hükümetinin haşhaş ekiminin yasaklanmasını kaldırmasıyla, iyiden iyiye ciddi bir duruma girmiştir. ABD, haşhaş ekiminin yasağını ilgili ekicilerin zararlarını ödemeye söz vermiş olmasına rağmen yükümlülüklerini yerine getirmemişti. Verilen bu söz, AP Başkanı Demirel'in istifası ile sonuçlanan, Türk generallerinin 1971 muhtırasından sonra kurulan geçici Erim hükümetine verilmişti⁶⁸⁴.

Türkiye'de 1973 seçimleriyle yeniden parti demokrasine dönüldüğünde seçim kampanyasının en önemli konularından biri haşhaş meselesi oldu. Haşhaş bölgesindeki halk haşhaş ekimine yeniden izin verilmesi yönünde istekte bulunduğu için hemen hemen bütün siyasi partiler oylarını arttırmak amacıyla 1971'de başlayan haşhaş yasağını eleştirmiş ve iktidara geldiklerinde sıkı tedbirler alarak yeniden haşhaş ekimine izin verecekleri vaadinde bulundular. Bütün partilerin seçim beyannamelerinde haşhaş yasağının kaldırılması temel amaçlardan biri olarak yer aldı⁶⁸⁵. CHP'nin seçim beyannamesinde de haşhaş ekim yasağının kaldırılacağı, *“Türkiye'de dış etkilerle haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanırken alınan tazminat, geçimi ve beslenmesi büyük ölçüde bunlara bağlı olan bölgelerdeki köylülerle yeni çalışma ve kazanç alanları açmak bakımından çok yetersizdir. Bu köylüler ağır bir geçim sıkıntısı içinde bulunmaktadır. CHP iktidarı, uluslararası kaygıları giderecek etkin bir kontrol sistemi altında, haşhaş*

---

⁶⁸² N.Uslu, a.g.e, s.264.-265.

⁶⁸³ N.Uslu, a.g.e, s.279.

⁶⁸⁴ M. Şahinler, a.g.t, s.34.

⁶⁸⁵ N.Uslu, a.g.e, s.270.-271.

ekimi düzenleme ve bununla ilgili sanayileri kurma olanakları üzerinde önemle duracaktır.” şeklinde yer almıştır⁶⁸⁶.

CHP-MSP Hükümetinin Koalisyon Protokolünde Haşhaş ekim yasağı ile ilgili; haşhaş sorununa bir yandan insani kaygıları tatmin edici öte yandan haşhaş üreticilerinin mağdur durumlarına son verici çözüm yolları süratle bulunup uygulanacağı ifade edilmiştir⁶⁸⁷.

Haşhaş olayı Kıbrıs sorununu da aşan bir nitelikteydi. Bir milletin Misakı Milli sınırları içinde topraklarına özgürce sahip olup olmadığını belgeleyecek bir olaydı⁶⁸⁸. Amerikalılar, gençlerinin çektiği acıların gerçek nedeninin illegal olarak ülkeye giren yabancı haşhaşından elde edilen eroin olduğuna inanmıştı. Sözü edilen ekim yasağının Afyon ve çevresindeki birçok illerde çiftçiler üzerinde nasıl olumsuz bir etki yarattığı tahmin edilebilir. ABD'nin derdi ise ülkesinde alabildiğine yayılmış olan uyuşturucu kullanımını denetim altına alabilmektir. Dünyada üretilen uyuşturucunun kabaca yarısı ABD'ye gidiyor, yaklaşık onda biri yakalanıyordu⁶⁸⁹. Oğuzhan Asiltürk'ün, bu konuyla ilgili değerlendirmesi, “Biz hiçbir dış baskıya boyun eğmeyiz. Bu bizim inancımızın gereği bir şeydir. Bizimle beraber olanlarda bizim doğru hareket ettiğimizi gördükleri için bizimle oluyorlar.” şeklinde olmuştur⁶⁹⁰.

Haşhaş ekim yasağını, 1 Temmuz 1974'den itibaren kaldırdı. Bu olay Amerikan hükümeti ve Kongre çevrelerinde büyük tepki ile karşılandı. 6 Temmuz'da İngiliz The Times gazetesi kararın Türkiye'ye pahalıya mal olacağını yazdı⁶⁹¹. Amerikan kongresindeki eğilim, Türkiye'nin haşhaş ekimini serbest bırakmasına karşılık, Türkiye'ye silah ambargosunun uygulanması şeklinde olmuştur⁶⁹². Ambargo kararı ile Türk-Amerikan münasebetleri Kıbrıs meselesine bağlanmış oluyordu. Amerika'nın silah ambargosuna karşılık Türkiye'nin cevabı ise, 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu olmuştur⁶⁹³.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal, haşhaş ekimi yasağı yüzünden mağdur edilen yüz binlerce çiftçinin bu durumlarına son verileceğini, tefecilik konusunda

⁶⁸⁶ CHP Ak Günlere Seçim Beyannamesi, Ankara 1973. s.66.

⁶⁸⁷ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1, 01.02.1974, Bileşim 35, Sayfa 600.

⁶⁸⁸ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.152.

⁶⁸⁹ N.Uslu, a.g.e, s.247.

⁶⁹⁰ Eryılmaz, Oğuzhan Asiltürk İle Söyleşi (27 Mart 2017).

⁶⁹¹ S. Akşin, a.g.e, s.425.

⁶⁹² F. Armaoğlu, a.g.e, s.966-967.

⁶⁹³ F. Armaoğlu, a.g.e, s.968-969.

tedbirler almasının her yönüyle bir zorunluluk haline geldiğini söylemiştir⁶⁹⁴. Süleyman Arif Emre MSP'nin bu konudaki görüşünü ve milli hassasiyetini ifade etmek için şu cümleleri kullanır : *“Haşhaş ekimi mevsimi gelince Tarım Bakanı olarak Korkut Özal meseleyi Bakanlar Kurulu'na getirdi. Ekim yasağını koyan eski kararın kaldırılması için karar verilmesini istedi. Müzakere başladı. CHP'li bakanlar önce bu teklife karşı çıktılar. Amerika'nın muhalefetini bahane ederek hiç olmazsa bir sene sabredilmesini istediler. Biz olmaz öyle dedik, ısrar ettik. Ülkeyi biz mi yöneteceğiz, Amerika mı⁶⁹⁵?”* Ecevit Hükümeti her alanda Türkiye'nin çıkarlarını daha iyi koruyacak dinamik politikalar takip edeceği vaadiyle iktidara gelmişti. Hükümet programı da Türkiye'nin bağımsızlığını dış politikanın temel amacı olarak ortaya koymuştu. Kısa zamanda ortaya çıkmıştı ki; Ecevit ve bakanları haşhaş ekimine izin verme konusunda kesin kararlıydılar⁶⁹⁶. İki parti tam bağımsızlık ve milli duruş konusunda anlaşılıyordu. 1 Temmuz 1974 tarihinde çıkarılan kararnameyle üç yıl önce ABD'nin isteği üzerine Erim hükümetinin getirdiği haşhaş ekimi yasağı kaldırıldı⁶⁹⁷. 1 Temmuz 1974'te Türk hükümeti 1974 sonbaharında Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya, Uşak ve Konya'nın 4 kazası olmak üzere toplam 7 ilde haşhaş ekimine başlanacağını ilan etti. Başbakan Bülent Ecevit 2 Temmuz 1974 tarihinde Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada hükümetin kararını şu şekilde açıkladı : *“Seçimle iş başına gelmeyen bir hükümet tarafından haşhaş ekiminin yasaklanması bir hataydı. Yasak alternatif bir yol bulunmadığı için çiftçinin hayatında durdurulamaz bir boşluk meydana getirmişti. Önceki hükümetler çiftçinin kaybını telafi etmek için bazı önlemler almışlardı, fakat bu önlemler yetersizdi ve halkın anlaşılabilir bir direnişiyile karşılaşmıştı⁶⁹⁸.”*

Amerikan kamuoyu Türkiye'nin haşhaş ekimini başlatma kararı karşısında ciddi şekilde öfkeye kapıldı. Aileler, doktorlar ve yasaları uygulayan görevliler Türk haşhaşının yeniden önemli derecede Amerikan gençliğini zehirlemeye başlayacağına inanmaktaydı. Amerikan gazeteleri Türkiye'nin kararını şiddetli şekilde eleştiren makale ve yazılarla doluydu. Bu konuda çok aşırı bir örnek Peter Hamill'in 8 Temmuz 1974'te New York Paost'ta kaleme aldığı “Savaş Harekâtı” başlığı taşıyan makalesiydi. Türkiye'nin kararını Amerikan halkına karşı alınmış bir savaş kararı olarak niteleyen Hamill, Türk haşhaş

⁶⁹⁴ *Barış Gazetesi*, 08 Şubat 1974, s.1

⁶⁹⁵ S.A.Emre, a.g.e, s.115.

⁶⁹⁶ Dr. N.Uslu, a.g.e, s.271.

⁶⁹⁷ S. Akşin, a.g.e, s.425.

⁶⁹⁸ N.Uslu, a.g.e, s.272.

tarlalarının Amerikan halkına karşı alınmış bir savaş kararı olarak niteleyen Hamill, Türk haşhaş tarlalarının Amerikan uçakları tarafından bombalanmasını teklif ediyordu⁶⁹⁹.

Amerikan Temsilciler Meclisi'nde konu görüşülürken, Türkiye'ye yardımın kesilmesi, haşhaş üreten şehirlerin ve uyarı olsun diye Sultanahmet Camii'nin bombalanması gibi öneriler gündeme geldi⁷⁰⁰. ABD yönetiminin tehditlerine karşı Başbakan Bülent Ecevit : *“Amerikalı bazı yetkililer, çok ağır tehditlerle dolu demeçler veriyorlardı. ‘Sultan Ahmet Camii’ni bombalarız’ ‘Haşhaş ekilen köyleri bombalarız.’ ‘NATO’dan Türkiye’yi çıkartırız.’ ‘Türkiye’ye Saldırırız’, ‘Türkiye’yi Bombalarız’ gibi. Fakat ben aldırış etmedim bu tehditlere, çünkü çok haklıydık. Bir yandan yasağı kaldırırken, bir yandan da haşhaş ekiminin gençliğe zarar vermemesi için gerekli bütün tedbirleri hazırlamıştık. Bu tedbirleri Birleşmiş Milletlere sunduk. BM bizi haklı buldu ve hazırladığımız programı bütün dünyaya örnek gösterdi⁷⁰¹.”* ifadelerini kullanmıştır.

Ecevit hükümetinin haşhaş ekimini yeniden başlatma kararı ülke içinde halkın ve siyasi çevrelerin desteğini kazandı. Bazısı kararı Türkiye'nin onurunun ve bağımsızlığının tamir edilmesi olarak görülürken, bazısı da prensipte kararı desteklediler, ancak uzun dönemli sonuçları konusunda bazı uyarılarda bulundular. 3 Temmuz 1974'te Meclis'te konuşan Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu halkın isteğini yerine getirmeye yönelik bir girişim olarak karara destek verdiğini açıkladı, ancak kararın hükümet tarafından Türkiye'nin Batı'yla ve ABD'yle ilişkilerini bozacak tarzda siyasi amaçlar için kullanılmaması gerektiğini belirtti⁷⁰².

Ecevit ilk önlem olarak üretimi kısıtladı ve haşhaş çizildiğinde akan sıvı uyuşturucu yapımında kullanıldığı için; haşhaşın yetkisiz kişiler tarafından çizilmesini yasakladı. Haşhaş çizilmeden devlet tarafından satın alınacaktı. Bu kararlarla birlikte denetimler sıklaştırıldı ve illegal trafik durdu⁷⁰³. Başbakan Bülent Ecevit, 2 Temmuz 1974 tarihinde haşhaş ekimi konusunda Millet Meclisi'nde yaptığı gündem dışı konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir : *“Hükümetimiz dün aldığı ve yayınladığı bir kararla, Türkiye'nin 6 ilinde ve bir ilinin de 3 ilçesinde, sınırlı ve sıkı bir denetime bağlı olarak, haşhaş ekimine yeniden izin vermeyi kararlaştırmıştır. Yeniden ekime izin verilen iller: Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya, Uşak illeridir, ayrıca, Konya'nın Beyşehir, Doğanhisar ve Ilgın*

⁶⁹⁹ N.Uslu, a.g.e, s.277.

⁷⁰⁰ C.Arcayürek, a.g.e, s.90.

⁷⁰¹ M.Çetingüleç, a.g.e, s.126.

⁷⁰² N.Uslu, a.g.e, s.273.

⁷⁰³ C.Arcayürek, a.g.e, s.91.

ilçeleridir. Hükümetimiz haşhaş ekimine sınırlı olarak izin verirken; insanlığın bundan en küçük bir ölçüde zarar görmemesi için, en etkin tedbirleri almayı bir insanlık ödevi bilecektir. Haşhaş ekimine bazı illerde sınırlı olarak izin vermekle, milletimizin bir isteğini yerine getirdiğimize, millî bir politikanın gereğini yerine getirdiğimize inanıyoruz⁷⁰⁴.”

Sivil Toplum Kuruluşları da yasağı kaldıran koalisyon hükümetinin yanındadır. Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin 9. Genel Kurulu’nda konuşma yapan ve Türk çiftçisinin sosyal güvenliğe kavuşturulmasını isteyen Genel Başkan Saadettin Karacabey haşhaş ekimi yasağı kaldırılması gerektiğine değinmiştir⁷⁰⁵. Amerikan gazeteleri ve dergileri de haşhaş konusuna geniş yer ayırarak konunun kamuoyu tartışmalarında ön plana çıkmasına katkıda bulundular. Gazete ve dergilerde sürekli olarak “sorunu kaynağında kurutalım” teması etrafında makaleler çıkıyor, Amerikan yönetimi Türk afyonunun akışını durdurmaya çağırıyordu⁷⁰⁶.

Yasağın kalkmasından sonra Türkiye–ABD ikili ilişkilerinde yaşanacak hareketlilik öncesinde, Birleşik Amerika Temsilciler Meclisinin iki üyesi, haşhaş ekiminin serbest bırakılması halinde Türkiye’ye sağlanan Amerikan yardımlarının kesilmesi için çaba göstereceklerini bildirmişlerdir⁷⁰⁷. Burdur Milletvekili Ali Şanlı’nın, haşhaş ekiminin serbest bırakılması ve Amerikan Temsilciler Meclisi iki üyesinin diplomatik düzeyi aşan saygısız tutumları hakkında gündem dışı demeci şu şekilde olmuştur: *“Türkiye’de yasaklama kararının baş sorumlusu, ara rejimin Başbakanı Anayasa Profesörü Erim’dir. Ülkemizin ekonomik zararlarından başka ortaya; bağımlıyız, bağımlı değiliz gibi Türk halkının onurunu zedeleyecek bir tartışma atması tüyler ürpertici bir durum olmuştur. ‘Haşhaş ekersen askeri yardımı keserim.’ sözlerinden Türk halkı Amerikan yardımının temelindeki felsefeyi bir kez daha görmüştür. Bu olay Türk-Amerikan ilişkilerinin gerçekçi açıdan bir kez daha gözden geçirilmesi gerekli olduğunu da göstermiştir⁷⁰⁸.”*

Haşhaş konusunda çıkar hesabı yapmadıklarını, kendi halkımızla insanlığın kaygılarını nasıl bağdaştırırız, onun hesabının yapıldığı değerlendirmesinde bulunan Bülent Ecevit, hükümetin bu kararının Türkiye’den hiçbir şey götürmediği ama Türkiye’ye manevi ve maddi çok şey getirdiği belirtmiştir⁷⁰⁹.

⁷⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 6, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 104, 02.07.1974, o: 1, s. 346-349.

⁷⁰⁵ *Zafer*, 09 Ekim 2018, s.1.

⁷⁰⁶ N.Uslu, a.g.e, s.255.

⁷⁰⁷ *Barış Gazetesi*, 15 Mart 1974,s.1.

⁷⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:4, Cilt: 2, Toplantı:1, M. Meclisi B: 54, 19.03.1974, O: 1, s.238-240.

⁷⁰⁹ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, 14 Aralık 1974, Güneş Matbaacılık 1975,s.9.

ABD'nin Türk Hükümeti'nin altı ile ve dört ilçede haşhaş ekilmesi kararı alması üzerine baskısı devam etmiş, Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçisi William B. Macomber, konu ile ilgili olarak Washington'a çağırılmıştır⁷¹⁰. Dışişleri Bakanı Turan Güneş ise, Türk hükümetinin, haşhaş ekiminde ekimden başlayarak üretimin son safhasına kadar tarımsal, idari ve zabıta ile ilgili her türlü tedbirin alınması ve bunların uygulanması için Birleşmiş Milletler ve Amerikan uzmanlarına müracaat ederek yardım istediğini açıklamıştır⁷¹¹.

Ecevit hükümeti, 12 Mart'ta askerlerin düşürdüğü son Demirel hükümetinden bu yana ABD ile Türkiye arasında müthiş gerilimlere neden olan haşhaş sorununa üstelik Amerika'ya, Amerika'nın bütün tehditlerine karşı koyarak Türkiye lehine çözüm getirdi⁷¹². Ama Türk-Amerikan münasebetleri kopmamış, fakat kopma noktasına çok yaklaşmıştı⁷¹³. Temmuz 1974'ün sonunda Amerikan Kongresi haşhaş ekimine izin vermesi sebebiyle Export-Import Bankası'nın Türkiye'ye daha fazla kredi vermesini yasakladı. 239 Kongre üyesi tarafından teklif edilen 507 Sayılı karar 6 Ağustos 1974'te Temsilciler Meclisi tarafından kabul edildi. Karar, Amerikan hükümeti başkanına, haşhaş üretimine yeniden başlamasını engellemek için Türk hükümetiyle en yüksek düzeyde temaslarda bulunmasını ve bu görüşmeler bir sonuç vermezse 1971 tarihli Dış Yardım Yasası çerçevesinde Kongre'nin verdiği yetkiyi kullanarak Türkiye hükümetine yapılan bütün yardımı durdurma konusunda yetki veriyordu⁷¹⁴.

Anlaşılacağı üzere, Amerikan Hükümetinin isteği üzerine Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanmış olması büyük bir hata olmuştur. Uyuşturucu madde kaçakçılığının bedeli Türk çiftçisine ödetilmiştir. Bu nedenle CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin, kararlı bir duruş sergileyerek insani kaygıları dikkate alarak haşhaş üreticilerinin mağdur durumlarına son verici çözüm yollarını bulacağını vaat etmesini ve hayata geçirmesi çok önemlidir. Haşhaş ekimi yasağının kaldırılması yurt ölçüsünde sevinç yaratmış, özellikle haşhaş ekim bölgeleri çiftçileri' geçimine, kesimine önemli katkısı nedeniyle, bu karardan sonsuz memnunluk duymuşlardır. Elbette Haşhaş Ekimi Krizi, Türk Amerikan ilişkileri açısından birbirine ihtiyacı olduğu soğuk savaş döneminde iki devlet için ilişkilerini zedelemiştir. Ama Türkiye'nin bağımsız bir politika süreci iyi bir diplomasi ile yürütmesi de dikkate değerdir.

⁷¹⁰ *Barış Gazetesi*, 6 Temmuz 1974, s.1.

⁷¹¹ *Tercüman*, 15 Temmuz 1974, s.1.

⁷¹² C.Arcayürek, a.g.e, s.89.

⁷¹³ F. Armaoğlu, a.g.e, s.970.

⁷¹⁴ N.Uslu, a.g.e, s.275.

5.12. Seçme Yaşının 18 Yaşına Düşürülmesi

1924 Anayasası ya da resmi adıyla Teşkilât-ı Esasîye Kanunu 20 Nisan 1924'te yürürlüğe girmiş ve birkaç önemli değişiklikle 1961'e kadar yürürlükte kalmıştır. Anayasada “*Onsekiz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.*” ifadesi vardır. Bu düzenleme ile Türkiye’de 18 yaşını bitiren her erkek Türk’e seçme hakkı tanıyarak seçme yaşını 18’e inmiştir⁷¹⁵. 1934 yılında yapılan bir değişiklik ile 18 yaşını dolduran kadın erkek her Türk’e seçme hakkı verilmiştir. 1961 anayasası ise 21 yaşını bitirenlere seçme hakkı tanınmıştır.

Koalisyondaki çatlaklar genel af gibi birkaç konuyla sınırlı kalmamıştır. Örneğin, koalisyon protokolünde ve hükümet programında yer almasına karşın, MSP, 18 yaşındakilere oy hakkı verilmesine karşı çıkararak bunu seçim yasasında yapılmasını istediği değişikliklerin gerçekleşmesi koşuluna bağlamıştır⁷¹⁶. Bu da kısa zamanda gerçekleşecek gibi görünen bir husus olmadığından seçme yaşının 18’e düşürülmesi konusunda CHP tarafından eleştirilmiştir.

Koalisyon protokolünde “*Ortaöğretim seviyesindeki okullarda kayıtlı öğrenci durumunda bulunanlar hariç 18 yaşını bitirmiş bütün vatandaşlara oy hakkı tanınacaktır.*” ifadesine yer verilmiştir⁷¹⁷. Seçimlerde vatandaşların oy kullanmalarını zorlaştıran bütün engellerin kaldırılacağı daha yaygın ve yüksek oranda oy kullanılması sağlamak üzere tedbirler alınacağı da belirtilmiştir.

Türkiye’de seçme yaşı ile ilgili 1982 anayasası da 21 yaşını dolduran vatandaşlara bu hakkı tanımıştır. Daha sonra 1987 yılında seçme yaşı 20’ye, 1995 yılındaki anayasa değişikliğiyle de seçme yaşı 18’e indirilmiştir.

5.13. Esir Türkler Meselesi

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından gücünü attıran ve yayılmacı bir politika izleyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletler mücadelesinde Soğuk Savaş diye adlandırılan dönem başlamış dünyayı yeni bir jeo-stratejik yapı ile karşı karşıya getirmiştir. Bu jeo-stratejik yapının ana esasları çerçevesinde iki kutuplu yenedünya düzeninde Türkiye Batı dünyasına entegre olabilmek için bu

⁷¹⁵ Faruk Yılmaz, Türkiye Anayasa Tarihi, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s.269.

⁷¹⁶ M.A.Kara, a.g.e, s.111.

⁷¹⁷ Koalisyon Protokolü, Madde 17 – b.

çerçevede girişimlerde bulunmuştur. Asya'da Türk ve Müslüman halka uygulanan Sovyet sömürgeciliği bu fikre karşı mücadele eden Türkler için Rus zulmüne dönüşmüştür⁷¹⁸.

“Türk milleti bugün esaret altında bulunan kardeşlerine yardım elini uzatacak, onların haklı davalarını savunacaktır. Bu hem insani, hem de milli vecibemizdir. Bugün Afrika'daki kabilelerin bile istiklal ve hürriyete kavuşmaları davasını alkışlarken dünyanın en necip milleti olan Türk milletinin bir parçası olan Azerbaycan ve diğer Türk illerinin hakları olan bağımsızlığını tasvip etmeyecek bir dünyayı tasavvur edemiyorum.” Bu sözler MSP'li bakan Abdulkerim Doğru'nundu. Azerbaycan Kültür Derneği'nin bir toplantısında bir bakan olarak yapılmış bu konuşma esir Türk illerinde, esir Türklerin ıstırabını yürekten duyan çevrelerce büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Fakat bu konuşma Sovyet Rusya'yı tedirginliğe itmiştir. Bu konuşmaların hemen ardından beş gün sonra Türkiye'ye Sovyet Rusya'dan bir nota gelmiştir. Moskova Büyükelçimiz İlder Türkmen vasıtasıyla verilen notada, Bakan Doğru'nun Azerbaycan Kültür Derneği'nin toplantısında yaptığı konuşma protesto edilmekte ve Türk hükümetinden Sovyetler Birliği aleyhinde yapılan propagandaların durdurulması amacıyla tedbirlerin alınması istenmekteydi⁷¹⁹.

MSP'ye göre Dünya medeniyetlerinin kurucusu Türk toplumlarının esareti düşünülemezdi. Ne Rusya ne Çin ne de başka emperyalist güç Türk toplumlarının bağımsızlıklarını kazanmalarına engel olamazdı⁷²⁰. Abdulkerim Doğru'nun sözleri ve esaret altında yaşayan Türklerin sömürgeciliğin çarkları arasından kurtarılması fikri Sovyet Rusya'yı rahatsız etmiştir. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, SSCB'nin Ankara Büyükelçisi Grubyakov ile bu konuyu görüşmüş ve daha sonra Sovyet notasına Bakanın sözlerinin şahsi görüşü olduğu ve Türkiye'nin resmi görüşü olmadığı izah edilmiştir. MSP'lilere göre CHP esir Türkler meselesiyle ilgilenmek istememiştir. Hâlbuki Esir Milletler Haftası başlamasından tam bir hafta önce, Moritanya İslam Cumhuriyeti Başkanı Muhtâr Veled Dâde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaretle ilgili olarak yapılan bildiriye en dikkati çeken bölüm Türkiye'nin Afrika'daki bağımsızlık hareketlerini destekleyeceğine ilişkin bölüm olmuştur⁷²¹. Afrika'daki toplumların bağımsızlık mücadelesini desteklemeyi devletin resmi politikası olarak ilan ederken,

---

⁷¹⁸ Hayit Baymirza, Çeviren Şekip Engineri, Esir Türkler Sovyet Rus Sömürgeciliği ve Emperyalizmi, Ayyıldız Matbabası İstanbul 1996, s.12.

⁷¹⁹ M.İslamoğlu, a.g.e, s.104.-105.

⁷²⁰ M.İslamoğlu, a.g.e, s.105-106.

⁷²¹ M.İslamoğlu, a.g.e, s.107-108.

milletin öz parçası olan toplulukların hürriyet mücadeleleri karşısında geri kaçmak anlamsız olmaktadır⁷²².

5.14. Erbakan'ın Suudi Arabistan Ziyareti

Sanayileşme konusunda istenilen seviyede olamayan Türkiye, bunun yanı sıra petrol ihtiyacı da olduğu için 1970'lerin iktisadi bunalımından en çok zarar gören ülkeler arasında yer aldı. Bu dönemde Türkiye petrol üreticisi ülkelere kredi bulmakta güçlük çektiği gibi zaten kendileri iktisadi problemler içinde bulunan sanayileşmiş ülkelere de kaynak elde edemedi⁷²³. O dönemde Ortadoğu genel olarak Türkiye'nin ihracatını arttırmak için uygun bir pazardı. Ortadoğu pazarına girmek, bölgeye ihracatı arttırmak petrol fiyatlarındaki beklenmedik artış, dışalım için gerekli paranın bulunması gibi ekonomik etmenler bu bölgeyle olan ilişkileri geliştirdi⁷²⁴.

Başbakan Yardımcısı Erbakan iki ülke arasındaki ticari, sanayi ve kültürel münasebetleri daha ileri bir seviyeye çıkartmak maksadıyla 24 Nisan 1974'de Suudi Arabistan'a giderken yaptığı basın toplantısında şunları belirtiyordu : *“Suudi Arabistan'a yapmakta olduğumuz bu seyahatimiz yeni hükümetimizin programında daha önce açıklanmış olduğumuz esaslar içerisinde yapılmakta olan bir seyahattir⁷²⁵.”* Ayrıca, Türkiye'nin dış ticaret kalemleri dikkate alındığında, 800 milyon dolarlık bir ithalatı karşılamak ve adeta ihracatımızın büyük bir kısmının tüm gelirini yalnız petrol ödemelerine ayırmak mecburiyeti ile karşı karşıya bırakıldığını belirten Erbakan bu durumda, kardeş ülkeler arasında birbirine yardımcı olmayı çok tabii saymakta olduğunu belirtmiştir⁷²⁶. Erbakan geziden oldukça ümit vardı.

Suudi Arabistan'ın Türkiye Büyükelçisi Yasin, Erbakan'ın eski bir dostuydu. Başbakan Yardımcısı ile sık sık konuşur ve iki ülke arasındaki meseleleri tartışırlardı. Söz konusu ziyaret ile ilgili Süleyman Arif Emre ise : *“O esnalarda Suudi Arabistan Hükümeti'nin Türkiye Büyükelçisi olan idealist bir zat vardı. Bizim milletimizi kendi kavmi kadar fazla seven birisiydi. 'Bizim Arabistan Ceziresi'nde çıkarttığımız her damla petrolde, sizin ilay-ı kelimetullah için cihat ederken canını feda eden şehitlerinizin kanının hakkı vardır.’ diyordu.”* değerlendirmesinde bulunmuştur. MSP Yönetimi Suudi

⁷²² M.İslamoğlu, a.g.e, s.109.

⁷²³ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 547.

⁷²⁴ E.D.Ozan, a.g.e, s.737.

⁷²⁵ T.Erçorumlu, a.g.e, s.96.

⁷²⁶ T.Erçorumlu, a.g.e, s.99.

Arabistan'ın, Türkiye'nin kalkınmasında azami derecede yardımcı olması gerektiği kanaatindeydi⁷²⁷.

Bu arada gezi sırasında “*mektup olayı*” patlak vermişti. Erbakan biri Petrol Bakanı Yamani diğeri de Kral Faysal'a iki mektup yazıp göndermişti. Mektuplar kamuoyunda çok eleştirilmişti. Erbakan mektuplarda şöyle diyordu : “*Vereceğiniz kredi ile Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerine yapılacak eserlerin, Suudi Arabistan tarafından yapıldığının bilinmesi önemlidir. Beni Türkiye'de güçlendirin. Bu kredi gerçekleşirse Türkiye'de İslam âlemine yeni bir açılma ve yeni bir çığır başlayacaktır. Yardımınız, açılacak bu yeni çığırı güçlendirecektir.*” Mektup Türkiye'de büyük yankılar uyandırdı. En çok kullanılan üslup eleştiriliyordu. Bir diğeri eleştiri konusu ise Erbakan'ın Suud Kralı Faysal'a beni güçlendirin demesiydi⁷²⁸.

Türk heyeti, ziyaret kapsamına ilk olarak Medine'ye gitti, sonra Mekke'ye geçti. Orada bütün dini vecibeler yerine getirildi. Türk heyetine bir başka özel izin daha çıkarıldı. Kabe açıldı ve orada namaz kılınmasına izin verildi. Erbakan ve beraberindeki heyet Cuma namazını Mekke'de kılmıştı. Resmi temaslar ise Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Sakkaf'a yapılan ziyareti müteakip başladı. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan başkanlığındaki Türk heyeti Suudi Arabistan'da Mekke'den sonra Riyad'a geldi. Burada Kral Faysal tarafından kabul edildi. Erbakan yapılan görüşmeler ve elde edilen neticeler hususundaki bir soruyu şöyle cevaplandırmıştı : “*Bu kadar kısa zamanda üç anlaşma imzalanmış olması bizleri çok sevindirmişti. Dost iki memleket arasındaki münasebetler bakımından bunun büyük bir başarı olarak hamledilmesi lazımdır. Ticari hacmimizde büyük gelişmeler olacak aynı zamanda Türkiye ile Suudi Arabistan'da müşterek yatırımlar yapılacak ve iki memleket arasında ticari, iktisadi, mali ve kültürel münasebetler her gün büyük bir inkişaf kaydedecektir*”⁷²⁹.

İkili görüşmelerin sonucunu Erbakan otelde gazetecilere şu şekilde aktardı: “*Kral beni dinledikten sonra çok heyecanlandı. Faysal Kabinesini toplayıp emir verecek. İstediklerimizin hemen hepsini alacağız.*” Prens Fahad ise bu görüşmede bir noktaya temas etti. Türkiye'nin İsrail'i hemen tanıyan devletlerden biri olmasını eleştirdi. Petrol konusunda Türkiye aradığını pek bulamadı. Suudi Arabistan yetkilileri meseleyi Türk heyetine açıkça belirttiler. Bir şirketleri vardı. Petronim Şirketi üretilen petrolün % 25'ini

⁷²⁷ S.A.Emre, a.g.e, s.83.

⁷²⁸ S.Yalçın, a.g.e, s.113.

⁷²⁹ T.Erçorumlu, a.g.e, s.107-108.

elinde tutuyordu. Bunun % 20'sini ülkelerinde bulunan yabancı şirketlere satmaktaydı. İşte geri kalan %5'ten Türkiye ham petrol almayı arzuluyordu ve bu ucuz fiyattan olmalıydı. Ama şirket 1976'ya kadar elinde kalan %5'i satmış bu konuda bir anlaşma imzalamıştı. Türkiye'nin istediği 1976'dan sonra düşünülecekti. Ancak çok sıkışıldığından diğer şirketlere satıldığı gibi Türkiye'ye bir dostluk olarak afişe fiyattan verilebilirdi. İmza töreni kısa ve sade oldu. Kral adına imzayı Prens Fahad attı. Suudi Arabistan, kredi talebimizi reddetmedi. Ama onların bütçe ayı olan Recep ayında görüşmek üzere bir süre istemiştir. Recep Ayı Temmuz'a gelmektedir. Ayrıca Türk heyetine bir İslam bankasının kurulacağı ve buradan kredi temin edileceği de söylenmiştir. Görüşmeler sonunda teknik heyette bulunanların hâkim görüşü ise iyi bir çalışma yapıldığı takdirde, Suudi Arabistan'ın bakir sahalarında Türk müteahhitlerine geniş iş sahası açılabilirdi⁷³⁰.

Anlaşmalar iki ülke arasındaki ticaret ve kredi ilişkileriyle ilgiliydi. Kredi 1 milyar dolara kadar dayanıyordu. Bunun yanında büyük yatırımları da kapsamaktaydı. Örneğin Türkiye'de 4. Demir-Çelik tesislerine Suudi Arabistan'ın ortaklığını istenmekteydi. Yine bir Petro-kimya tesislerine ortaklık teklif edilmekte, büyük bir rafineri kurulması öngörülmekteydi. Bu arada Suudi Arabistan'da bir çimento sanayiinin ortaklaşa kurulması fikir olarak ileri sürülmüştür. Bir başka düşünce ise Hac mevsiminde kesilen yaklaşık 800 bin hayvanın derisinden, etine, tırnağından, kemiğine kadar yararlanmanın çareleri araştırıldığında kurulacak bir kombina ile meselenin gündeme gelmesi ihtimal dahilindeydi. Bu konuda Türkiye ve Suudi Arabistan ortaklaşa bir girişimde bulunabilirlerdi. Bu hayata geçerse iki ülke arasındaki bağlantı kamyon filolarıyla sağlanacaktı. Erbakan'ın, Suudi Arabistan hükümetinin, Arapların İsrail ile ilişkileri kesin teklifini gerekçelerini izah ederek reddetmesi ayrıca İslam Birliğini üye olun teklifinin de laik devlet olduğu vurgusu ile reddetmesi dolayısıyla Erbakan'ın eli boş döndüğü ifade edilmiştir⁷³¹.

Ankara Milletvekili Necdet Evliyagil'in, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın başkanlığında heyetin Suudi Arabistan gezisi konusunda Millet Meclisi'nde gündem dışı konuşmasında Suudi Arabistan gezisini, verilmek istenen bütün tavizlere rağmen başarısızlıkla sonuçlandığı ifade etmiştir. Faysal'ın, Erbakan'ın

---

⁷³⁰ Erbakan'ın Ortadoğu Gezisinin İçyüzü, 7 Gün Dergisi, Yıl: 2, Cilt: 6, S.87, s.10-13.

⁷³¹ *Akşam*, 30.04.1974, s.1

samimiyetine inanmadığı ve Türk teklifi olarak götürülen 35 milyarlık dev projeler konusu ciddiye almadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur⁷³².

Erbakan'ın Ecevit'le koalisyon döneminde, petrol üreten İslam ülkelerinin bir araya gelip Batıya yeni fiyatlar kabul ettirme eylemini İslam âleminde büyük bir bilincin uyanışı sayarak Suudi Arabistan'a ziyaret gerçekleştirmesi Erbakan'a dünyada kimsenin din kardeşliğine, manevi alışverişe önem vermediğini göstermiştir. Kral Faysal'ın aklından da şu Türklere biraz yardım edelim gibi bir düşüncesi geçmemiştir⁷³³.

Gezi dolayısıyla Erbakan'a yapılan eleştirilerden biri de Suudi Arabistan gezisinde bir devlet adamı gibi hareket etmediği ve salt din kardeşliğinin uluslararası ilişkilerde bütün çıkarları gölgede bırakabileceğini sanması şeklinde olmuştur⁷³⁴. 24 Nisan-2 Mayıs 1974 tarihleri arasında Suudi Arabistan'a yapılan ziyaret hakkında Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın Millet Meclisi'nde yaptığı açıklamalar ise şu şekildedir: *“Böyle bir seyahatin yapılmayı son derece yerindedir, faydalıdır. Bizim kendileriyle tarihî, manevi ve geleneksel bağlarımız bulunan ülkelerle münasebetlerimiz bugüne kadar arzu edilen seviyede geliştirilememiştir. Türkiye'nin Suudi Arabistan'la esasen dostluk ve kardeşliği mevcuttur. Suudi Arabistan'la mevcut dostluk ve kardeşliğimizi, bu seyahat bir kere daha teyit etmiş, artırmış ve iki ülke arasında kanaatimizce, inancımızla daha verimli yeni bir devrin başlamasına vesile olmuştur⁷³⁵.”*

Başbakan Bülent Ecevit ise 1960'lı yılların sonunda İslam Birliği'ne katılmak, kalkınma hareketlerindeki hızımızı keser düşüncesinden Başbakanlığı döneminde İslam Kalkınma Bankası'ndan kredi almak için ilk ciddi adımları atmış bulunmaktaydı⁷³⁶. Ecevit, Erbakan'ın ziyareti ile ilgili ise; *“Erbakan'ın Suudi Arabistan gezisi çok faydalı olmuş ve ülkemiz adına başarılı adımlar atılmıştır.”* demiştir. Fakat koalisyonun bitmesinden sonra ise; *“Kıbrıs politikası Erbakan'a teslim edilemezdi. Suudi Arabistan'daki başarısız diplomasisini henüz unutmuş değiliz.”* ifadelerini kullanmıştır⁷³⁷. Burada siyasetin ve Ecevit'in paradoksu dikkat çekicidir.

⁷³² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 8, Toplantı: 1, M. Meclisi B: 70, 02.05.1974, O: 1, s. 314.315.

⁷³³ S.Tanju, a.g.e, s.112.

⁷³⁴ F.Ülkü, a.g.e, s.32.-33.

⁷³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 3, Toplantı:1, M. Meclisi B: 73, 09.05.1974, O: 1, s.457-462.

⁷³⁶ U.Tekin, a.g.e, s.178.

⁷³⁷ U.Tekin, a.g.e, s.170.

5.15. Halk Sektörü, Kooperatifler ve Toprak İşleyen Su Kullananın Meseleleri

Halk Sektörü, köylü, esnaf ve zanaatkâr gibi küçük ölçekli üretim yapan grupların ve işçi-memur gruplarının birikimleri ile emek güçlerini kooperatifler, sosyal yardım kuruluşları ve diğer toplu girişimler vasıtasıyla kendilerinin yönetiminde ve bir sektör bütünlüğü içerisinde birleştirmeleri sonucunda oluşan birliğe verilen isimdir. Bir diğer ifadeyle sermayenin tabana yayılması, mevcut gelişmelerden halkın genelinin yararlanmasında ve demokratik şartların oluşumunda ana etken olan girişimciliğin toplumsal zeminde geniş bir alan kaplayarak yayıldığı sektörün adı Halk Sektörüdür. Ayrıca Halk Sektörü halkın kendi tasarruflarıyla, kendi yönetiminde üretim imkânlarını var eden ve halkın kendi kendisini istihdam imkânına kavuşturan bir güce sahiptir⁷³⁸.

CHP içerisinde “*Toprak İşleyen, Su Kullananın.*” ilkesi hemen seçimlerden sonra içlerinde Kemal Satır ve Nihat Erim’inde bulunduğu bazı Parti Meclisi üyeleri arasında tartışmaya sebep olmuştur. İlkenin karşısında olanlar, bu ilkenin yasalara aykırı olduğunu, mülkiyet hakkına saldırılara, eylemlere yol açacağını, mülkiyet hakkını temelinden sarsacağını ileri sürmeye başlamışlardır⁷³⁹. Halk Sektörü kavramına iş dünyasının önemli kısmı da önyargılı bakmıştır. Bülent Ecevit bu hususta ise: “*Halk Sektörü kavramı bazı iş çevrelerinde yadırganmakla beraber ve bu kavrama o çevrelerden belirgin tepkiler gelmesine rağmen, halk arasında kavramın süratlen benimsenmiş olmasını, halkın buna yatkınlığına bağlıyorum*”⁷⁴⁰.” değerlendirmesinde bulunmuştur.

1973 Seçimleri sonrası hükümet kurma görüşmeleri sürecinde sanayi ve iş çevrelerinin desteği için İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal başkanlığında iş adamlarından oluşan bir heyet Bülent Ecevit’in yakın çevresini tanımak için özel bir toplantı düzenlemiştir. CHP’ye göre Halk Sektörü Devlet ile özel sektörün arasına girecek üçüncü bir sektördür. Ecevit için Halk Sektörü alt yapısı köy-kentler projesidir. Toplantıda İstanbul Sanayi Odası. Ertuğrul Soysal bu açıklamalarla Halk Sektörünün sermayeye karşı bir anlama gelmediğini, bu haliyle de karşı çıkmadıklarını dile getirmiştir⁷⁴¹.

Bülent Ecevit halk sektörünü savunurken, “*Bir yandan özgürlük duygusu ve bilinci gelişirken, bir yandan da bunun aşırı bireyciliğe dönüşmesi kendiliğinden önlenmiş olacaktır. Çünkü hem bireyler olarak gelişmeye herkes daha geniş katkıda bulunurken,*

⁷³⁸ Yakup Kepenek, Halk Sektörünün Tanımı, Devletin Halk Sektörünün İşlemesindeki Rolü, Halk Sektörünün Kuruluşunun Başlangıcında Karşılaşılabilecek Sorunlar ve Çözüm Yolları. Halk Sektörü Semineri, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yayınları, No:224 Ankara 1974, s.5.

⁷³⁹ S.Kili, a.g.e, s.252.

⁷⁴⁰ “Başbakan Bülent Ecevit ile Sohbet” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.12.

⁷⁴¹ A. N. Ölçen, a.g.e, s.55.-59.

hem de bu katkılarını topluca gerçekleştirmiş olacaklardır. Onun için özgürlüğün gereği olan bireycilikle, adaletli ve sağlıklı bir toplumun gereği olan toplumculuk bir arada, uzlaşarak, bağdaşarak gelişebilecektir.” ifadelerini kullanmıştır⁷⁴².

Kemal Derviş ise; “Halk Sektörüne birçok ufak tasarruf toplamından meydana gelecek büyük sermaye birikimleri en iyi ölçekte çağdaş teknolojiyi ve yönetim bilimini uygulayabilecek, iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek güce erişebilecektir⁷⁴³.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Ayrıca, Halk Sektörü kavramının temelinde yatan katılma ve birlikte yönetme özelemlerini göz önünde tutarak, halkçı ekonomiyi ve iktisadi demokrasiyi geliştirmek için, yasal yoldan yönetim ve ekonomik artık bölüşümüne katılmayı gerçekleştirecek tedbirlere önem verilmesinin gerçekçi ve amacına en uygun yol olacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur⁷⁴⁴.

CHP’ye göre Halk sektörü ile yoksul halkın teşkilatlanmasında önemli adım atılmaktadır. İktisaden çok sınırlı kaynaklara sahip olan kırsal kesim ancak olanaklarını bir araya getirmesi durumunda hem sosyal adalet ve barış içinde hızlı bir kalkınmanın, hem de gerçek bir demokrasinin koşulu olduğu savunulmuştur⁷⁴⁵.

Tekel, kendi faaliyet alanı ile ilgili üretici kooperatifleri ve üst kuruluşları ile ortaklık kurarak ve iş birliği yaparak halk sektörünün geliştirilmesine katkıda bulunacaktır⁷⁴⁶. İktisaden zayıf kesimlerin sendikalar, halk ortaklıkları, kooperatifler, sosyal güvenlik ve yardımlaşma sandıkları aracılığıyla halk sektörünü oluşturmaları ve gelecek ekonomik iktidarın temelini meydana getirmeleri, iktisaden güçlü kesimlerin siyasi yapısı olan kadro partileri karşısında kitle partilerinin doğma sürecini de hatırlatmaktadır⁷⁴⁷.

Halkın yaklaşık %65’inin kırsal alanda yaşadığından hareketle tasarrufların kooperatiflerde birleştirmeye çalışılması Ecevit için öncelikli yapılacak işlerden biridir. Ecevit’e göre kooperatifler bireyler arasındaki dengeyi sağlayan demokratik kuruluşlardır. Ayrıca kooperatifler aracılığıyla üretim ve tüketim gücü artan köylü, hür yaşama düzenini kurarken demokrasiyi de kendi yararına geliştirecektir. MSP’de geliri az halkın tüm olanaklarını bir araya getirerek kâr amacı düşünmeden oluşturdukları kooperatiflere

⁷⁴² Özgür İnsan Aylık Dergi, a.g.m, S.15, Mart 1974, s.9

⁷⁴³ Kemal Derviş, “Halkçı Ekonomiye Yönelirken” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.57.

⁷⁴⁴ Kemal Derviş, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.59.

⁷⁴⁵ Ahmet Taner Kışlalı, a.g.m, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.26

⁷⁴⁶ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s. 972.

⁷⁴⁷ Ahmet Taner Kışlalı, Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.25.

olumlu bakmaktadır. Burada Devletin açık bir desteği de zorunlu görülmektedir⁷⁴⁸. Bülent Ecevit, devletin öncülüğünün kısa süreli olmasının isabetli olacağını ifade etmiş ve *“Devletin öncülüğü, önderlik görevi, iyi niyetle de olsa, bir ölçünün ötesine giderse, bu durum giderek devlet kapitalizminin yeni bir türüne dönüşebilir. Onun için devlet öncülüğü kısa süreli olmalıdır ve gereken noktada sona ermelidir”*⁷⁴⁹.” değerlendirmesinde bulunmuştur.

CHP-MSP Koalisyonunun Millet Meclisindeki Hükümet Programı görüşmelerinde aleyhte konuşan Ana muhalefet Partisi AP'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel Kooperatifler meselesine de değinmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Ak Günlere sloganının bütün ağırlığını kooperatifler ile halk sektörü çekmektedir. Kooperatiflerin teşviki Anayasanın emridir, teşvik edilmesi de lazımdır. Yalnız kooperatifler teşvik edildiği zaman ve kooperatifleşme çok yaygın hale getirildiği zaman, Türkiye'nin ekonomik kalkınma meselesinin hallolacağı kanaatinde değiliz. Çünkü Türkiye'nin ekonomik kalkınması tek faktöre bağlı değildir.”* Demirel'e göre böyle bir düzende üretime katılacak sermaye ve toprak bağlılığı üzerinde, mülkiyet fertlerde bile olsa tasarruf ve karar yetkilerinin kooperatiflere alınması ile hakkın özünün ihlal edilmiş olacaktır⁷⁵⁰.

Anayasanın tespit etmiş olduğu karma ekonomi düzeni, kamu ve özel kesimin bir arada faaliyette bulunması gerçeği reddedilmemekle beraber, halk sektörü, dengeli kalkınma ortaklıkları gibi yeni üretim birimleri meydana getirilmekte, sanayileşmenin ağırlığının kamu ile bu birimleri arasında tevzi edileceği anlaşılmaktadır. Halk sektörü veya dengeli kalkınma ortaklıklarının özel mi kamu mu yoksa karma bir kuruluş mu olduğu hakkında bir açıklık ise bulunmamaktadır⁷⁵¹.

Demokratik Parti tarafında da Halk sektörü deyimi çözüm getirici değil, tersine güdümlü kooperatifleşme ve sendikalaşma politikasının aracı olarak görülmekte ve bir sınıf imtiyazı meydana getireceği ifade edilmektedir. Ayrıca Halk Sektörünün ne olduğunu anlamanın mümkün olmadığı ve bir şeyin başına *“Halk”* kelimesini getirince onun mutlaka ismi ile müsemma olmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir⁷⁵².

⁷⁴⁸ Nihat Erkan, “Halk, Halk Adına Halk” 7 Gün Dergisi, 29 Mayıs 1974 Yıl: 2, Cilt: 6, S.90, s.5.

⁷⁴⁹ “Başbakan Ecevit ile Sohbet” Özgür İnsan Aylık Dergi, S.15, Mart 1974, s.10.

⁷⁵⁰ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.657-658

⁷⁵¹ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.660

⁷⁵² Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s.687-688

Seçimlerin ardından 1973 yılı Kasım ayının ilk günlerinde, gazeteler, şöyle bir haber vermiştir: “Gaziantep’in İkizkuyu köyünde köylüler, eski Devlet Bakanı Kâmil Ocak’ın amcasına ait sekiz parça tarlayı işgal etmişlerdir.” şeklinde bir haber vermiştir. Bir gece tarlalara giderek işgal eden ve işlemeye başlayan köylüler ayrıca 6 traktörle tarlaları sürmüşler ve 10 ton tohumluk buğday ekmişlerdir. Ocak Ailesi’ni de köye sokmayan işgalciler, Jandarmalar tarafından yakalanmışlardır. Köylüler, Jandarmaya verdikleri ifadelerinde: “Ocak Ailesi’nin yıllardan beri işlettiği sekiz parça tarlanın köyde oturan 71 aileye ait olduğunu da iddia ederek toprak reformu gerçekleştirilecek ve Ecevit bu toprakları bize dağıtacak. Biz bu işi bir an önce bitirmek istedik”. demişlerdir⁷⁵³. AP’ye göre bu toprak işleyenin, su kullananıdır diyen topraksız köylü olmaz diyen Ecevit’in talimatlarına uyup, başkasının olan araziyi işgal etmenin de tam vaktidir diye düşünmüşlerdir⁷⁵⁴. Gaziantep’teki toprak işgallerinden sonra, Kadırlı’da de bir kooperatife ait üç bin dönümlük arazi bir gece içinde yüz kadar köylü tarafından işgal edilmiş ve barakalar inşa edilmiştir. Daha sonra Güvenlik Kuvvetleri’nin olaya müdahalesi ile işgalciler araziden çıkartılmış ve yaptıkları barakalar yıktırılarak, kışkırtıcılık yaptıkları ileri sürülen 13 kişi gözaltına alınmıştır⁷⁵⁵.

Olumsuz gelişmelere rağmen Bülent Ecevit, Bu Düzen Değişmelidir isimli kitabında Toprak reformuyla mülkiyetin kalkmayacağını, yaygınlaşıp esasında toprak reformunun komünizmi önleyeceğini ifade etmiştir⁷⁵⁶. Ayrıca Ecevit, halkının çoğunun geçimi, yaşamı topraktan olan bir ülkede, toprağı işleyenlerden bir kısmı işledikleri topraklar üzerinde yarı köle durumundaysalar o ülkede toprak demokrasisi yok demektir ve o ülkenin demokrasisi, toprağı ayak basmamış, toprağı kök salmamış yüzeyde kalmış bir demokrasi demektir şeklinde formüle etmiştir⁷⁵⁷. Anlaşılacağı üzere, kırsal alan ile kentsel alan arasındaki ekonomik, toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldıracığı, demokratikleşme sürecine halkın ve köylülerin katılımıyla ivme kazandıracığı ve iç göç olayını azaltarak kırsal alan boşalmasının önüne geçeceği ve halkın küçük tasarruflarının değerli hala geleceği düşünülen ve CHP’nin 1973 Seçimleri için AK Günlere adını verdiği bildirgesinde yer alan ve halkın parasıyla halkın kalkınacağı mottosuyla yer bulan Halk Sektörü Kavramı bir bakıma toplum ve parti yönetimi tarafından yadsınmıştır. Ayrıca hukuksal bir alt yapının da oluşturulmaması da Halk Sektörünün sınırlı kalmasına neden olmuştur.

⁷⁵³ Akşam, 25.11.1973, s.1

⁷⁵⁴ U.Tekin, a.g.e, s.72-73.

⁷⁵⁵ U.Tekin, a.g.e, s.75.

⁷⁵⁶ Bülent Ecevit, Bu Düzen Değişmelidir 2. Baskı, Tekin Yayınevi, Ankara 1973, s.154.-155.

⁷⁵⁷ Bülent Ecevit, Bu Düzen Değişmelidir, s.160.

5.16. Kıbrıs Barış Harekâtı

5.16.1. Kısa Kıbrıs Tarihi, Enosis ve Garantörlük Anlaşmaları

Kıbrıs, Türk Siyasi Tarihinde milli bilincin uyanmaya başladığı dönemlerde karşısına çıkartılan sorunların başında gelmektedir⁷⁵⁸. Ayrıca gerek coğrafi konumu gerekse üzerinde yaşayan Türkler nedeniyle, uzun yıllar boyunca Türkiye'nin siyasi gündeminde ilk sıralarda yer almıştır⁷⁵⁹. Bu itibarla Kıbrıs, Türkiye için üç bakımdan çok önemlidir;

- 1- Viyana'dan beri Batı karşısında gerileyişin ve toprak kaybının durdurulduğu son noktadır,
- 2- 1826 Mora isyanından beri hep Türkiye'den savaşmadan masa başında toprak olarak genişleyen Yunanlıların sınır tanımayan isteklerine dur denildiği yerdir,
- 3- Türkiye'nin bıçak kemiğe dayandığı zaman bağlı bulunduğu ittifak ve uluslararası sisteme rağmen kendi başına bir şeyler yapabileceğini göstermiş olduğu yerdir⁷⁶⁰.

Kıbrıs adası; Türkiye'nin güneyinde Mersin Taşucu kıyısına 40 mil, Suriye'ye 107 mil, Lübnan'a 105 mil, İsrail'e 242 mil, Mısır'a 285 mil, Girit adasına 372 mil, Yunanistan'a ise 685 mil mesafededir⁷⁶¹. Bu Ada'nın 9282 km2 olan toprak alanı aynı zamanda stratejik önemi itibariyle deniz aşırı seferler düzenleyen devletlerin adayı ele geçirme tutkusu söz konusu olmuştur⁷⁶². Kıbrıs Adası Türkiye'nin güney limanlarına hâkim bir konumdadır⁷⁶³.

Kıbrıs Adası'nın Doğu Akdeniz'deki önemli bir konumu ile ilgili İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli (Lord Beaconsfield) bu adayı "*Batı Asya'nın Anahtarı*" olarak tanımlamıştır. Türk haritacılar ise Kıbrıs'ı Anadolu'nun ve Toros Dağlarının uzantısı olarak göstermektedir⁷⁶⁴. Yapılan araştırmalarda Kıbrıs'a ilk yerleşenlerin Anadolu'dan geldikleri anlaşılmaktadır. Son kazılardan elde edilen buluntular, Anadolu'dan Hacılar ve Çatalhöyük gibi neolitik kültür meydana getiren insanların Kıbrıs'a yerleştiklerini açıklamaktadır⁷⁶⁵.

⁷⁵⁸ Z.Karib, a.g.e, s.16.

⁷⁵⁹ Erol Mütercimler, Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı, Arba Yayınları, İstanbul 1998, s.9

⁷⁶⁰ Süleyman Özmen, Kıbrıs Avrasya'nın Kırılma Noktası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s.16.

⁷⁶¹ İzzettin ÇOPUR, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anlar Kastaş Yayınevi, İstanbul 2017, s.9

⁷⁶² M.Hasırcı, a.g.e, s.41.

⁷⁶³ M. Tarakçı, a.g.e, s.101.

⁷⁶⁴ Salahi R. Sonyel, Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975) Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s.XII.

⁷⁶⁵ E.Mütercimler, a.g.e, s.33.

Kıbrıs, tarih boyunca kaderi ada dışından belirlenmeye çalışılan bir adadır. Bu ada, coğrafi konumu nedeniyle, tarihin eski uygarlıklardan itibaren egemen güçlerin dikkatini çekmiştir⁷⁶⁶. Müslümanlar ilk kez Emeviler Döneminde Kıbrıs'a gelmiştir⁷⁶⁷. Osmanlı İmparatorluğu, Venedik'in her fırsatta Türk ticaret gemileriyle, yalnız bulduğu savaş gemilerini batırması sonucu olarak 1570 yılında Kıbrıs'ı almıştır. Kıbrıs adası Sultan İkinci Selim devrinde Türkler tarafından fethedilmiştir. Kıbrıs fethedildiği zaman adaya Venedik Cumhuriyeti hâkim konumdadır. Ada Lozan Antlaşması'na kadar değişik statüler ile de olsa Türk egemenliğinde kalmıştır⁷⁶⁸.

Rusları dengelemek isteyen İngilizler, Ada'ya 1878'de el koymuştur. Ruslar Ardahan ve Batum'dan çekilirlerse, Ada'yı Osmanlılara geri vereceğini bildiren İngiltere Kıbrıs'ı ele geçirmek için Rus tehlikesini kullanmıştır⁷⁶⁹. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın yönetimini toprak mülkiyeti kendinde kalmak kaydıyla, görünürde Berlin Kongresinde yapacağı yardımlara karşılık geçici olarak İngiltere'ye devretmişti⁷⁷⁰. 1878'de Kıbrıs'ın yalnız yönetimi İngiltere'ye devredilmişti. Kıbrıs'ın egemenliği kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'nde kalacaktı⁷⁷¹.

Kıbrıs adasının "*Yunanistan'a bağlanması*" anlamında kullanılan "*Enosis*" kavramı ise 20. Yüzyılın sonunda kavramsal olarak ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Rumlarının aldığı ilk Enosis kararı 6 Temmuz 1821 tarihlidir. Adanın Yunanistan'a bağlanması için bir ayaklanma girişiminde bulunan Rumların isyanı Osmanlı Valisi Küçük Mehmet'in isyan daha başlamadan baskın düzenlemesiyle başarısızlığa uğramıştır⁷⁷². Enosis, Megali İdea fikri çerçevesinde resmi olarak ise ilk defa 1828 yılında ortaya konmuştur. 18 Ekim 1828'de İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota veren Yunanistan, resmen ve ilk kez Enosis fikrini ortaya atmış ve Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını istemiştir⁷⁷³. 1814 yılında, Yunanlıların kurmuş olduğu Etniki Eteriya adlı gizli örgütün gerçekleştirmek için üzerinde ant içtiği Megali İdea'sında yer alan on ilkeden birisi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı olmuştur⁷⁷⁴. Atatürk'ün Türkiye'de kısa sürede yerleştirdiği düzeni benimseyen,

⁷⁶⁶ E.Mütercimler, a.g.e, s.33.

⁷⁶⁷ N.Erbakan, a.g.e. s.155

⁷⁶⁸ Zafer KARİB, Kıbrıs Meselesi Beynelmillel Güçler ve Yıktırılan CHP-MSP Hükümeti, Çığır ve İhya Yayınları İstanbul 1975, s.9.

⁷⁶⁹ E.Mütercimler, a.g.e, s.36.

⁷⁷⁰ E.Mütercimler, a.g.e, s.39.

⁷⁷¹ Nihat Erim, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler içinde Kıbrıs, Ajans Türk Matbaacılık Ankara 1974, s.1.

⁷⁷² İ.Çopur, a.g.e, s.17.

⁷⁷³ İ.Çopur, a.g.e, s.17.

⁷⁷⁴ M.Tarakçı, a.g.e. s.233.

Türklüklerinden, inançlarından hiçbir şey yitirmeyen Kıbrıs Türkleri, Rumların Enosis isteklerine karşı her zaman direnç göstermişlerdir⁷⁷⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşına Almanya'nın yanında girdiği zaman İngiltere tek taraflı olarak bu adayı ilhak ettiğini ilan etmiştir. Kıbrıs adası üzerinde Lozan'da ise bir tartışma geçmemiştir. Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesiyle, Kıbrıs adasının yönetimi gibi egemenliği de hukuk açısından da İngiltere'ye geçmiştir⁷⁷⁶. Lozan Antlaşması Osmanlı Devleti'nin akıbetini tayin edip yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını çizerken, Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de gerek Yunanistan'la gerek İtalya ile bir denge kurmuştur⁷⁷⁷.

1954 yılında Yunan Hükümeti Kıbrıs'ın kendilerine bağlanması konusunu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna götürmek istemiş, Birleşmiş Milletler ise konuyu görüşmeyi kabul etmemiştir. Bu süreci de gerekçe gösteren Kıbrıslı Rumlar şiddet eylemleriyle İngiltere'yi soruna bir çözüm bulmak üzere zorlamıştır⁷⁷⁸. 24 Ağustos 1955'de Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Türkiye'nin bir gün önce İngiltere'ye bir nota verdiğini ve Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya buldukları tehlikeye İngiltere'nin dikkatini çektiğini açıklamıştır⁷⁷⁹.

Türkiye tarafından Kıbrıs Meselesine bakacak olursak, 24 Şubat 1950'de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin Hükümet programında Kıbrıs konusunun ele alınmamıştır⁷⁸⁰. Türk Hükümeti 1955 yılında, Kıbrıs ile resmen ilgilenmeye başlamıştır. Türk tezi şu hususları içermektedir:

- 1- İngiltere adadan çıkmamalıdır,
- 2- İngiltere adadan çıkarsa ada Türkiye'ye verilmelidir,
- 3- Bu olmazsa son çözüm ada taksim edilmelidir.

Türkiye'nin tezi, 1958 yılı sonlarına kadar hep taksim üzerinde yürümüştür. Buna karşılık, Yunanistan'ın tezi de self determinasyon'un kademeli olarak veya derhal uygulanmasını öneriyordu⁷⁸¹. Self determinasyon ile Yunanistan yalnız Kıbrıs'ta çoğunlukta olan Rumların oylarının göz önünde tutulmasını istemekte idi. Sonunda Kıbrıs

⁷⁷⁵ E.Mütercimler, a.g.e, s.59.

⁷⁷⁶ Madde 20: "Kıbrıs'ın Britanya Hükümeti tarafından 5 Teşrinisani (Kasım) 1914'te ilan olunan ilhakını Türkiye tanıdığını beyan eder."

⁷⁷⁷ N.Erim, a.g.e, s.3.

⁷⁷⁸ E.Kongar, a.g.e, s.464.

⁷⁷⁹ E.Mütercimler, a.g.e, s.65.

⁷⁸⁰ E.Mütercimler, a.g.e, s.55.

⁷⁸¹ Milletlerin kendi geleceklarini belirlemesi kavramıdır.

sorunu NATO içinde ve ayrıca Avrupa Konseyi ile Birleşmiş Milletler tarafından da ele alındı. 5 Şubat 1959'da Türk ve Yunan Başbakanları Zürih'te buluştular ve bir anlaşmaya vardılar. 11 Şubat 1959'da Zürih'te Adnan Menderes ile Karamanlis tekrar bir araya geldiler ve bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını kararlaştırdılar⁷⁸². Tarihe Zürih Antlaşması adıyla geçen sözleşmeyi birkaç gün içinde imzalamayı başardılar. Bir iki hafta sonra da Londra'da tekrar İngiltere hükümetinin ve Kıbrıs ve Türk toplumlarının temsilcilerinin de katılımıyla daha büyük bir konferans toplandı. O konferansta Londra Antlaşması adı verilen sonuç doğmuştur. Londra Antlaşması, Zürih Antlaşmasını temel yaparak, Kıbrıs meselesine ilişkin hükümler içermektedir. Kıbrıs Anayasası da bu Antlaşmalara göre hazırlanmıştır⁷⁸³.

Dünya görüşleri birbirine çok yakın olmasa da Adnan Menderes'in Kıbrıs konusunda özel olarak görevlendirdiği Nihat Erim; anılarında şu ifadelere yer vermiştir: "24 Mayıs 1959 tarihinde not defterime şu kaydı düşmüşüm:

Kıbrıs Türklerini Rumlarla boy ölçüşür hale getirebilmek için üç şey gerekiyor:

1- Kültür, eğitim...

2- Din, köylerde cami ve imam meselesi,

3- Ekonomi – Teknik öğretim yolundan

Bunlara plan, programla sarılmak gerekiyor⁷⁸⁴."

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleştirilince Makarios bu durumdan faydalanmak istemiştir. Bu olayı Rauf Denktaş bir yazısında şöyle anlatıyor: "Türkiye'de ihtilal olmuştu Aklıma ilk gelen şey, Makarios'un bu ihtilalden nasıl faydalanacağı oldu. Makarios antlaşmaları tanımayacağını ima eden bir beyanat verdi. Derhal Gürsel Paşa'ya, Dr. Küçük ile müştereken bir telgraf çekerek, Kıbrıs meselesinde kat'i bir şey söylemesini rica ettik. Makarios durumdan istifadeye kalkmak üzere olduğuna dikkati çektik⁷⁸⁵."

Zamanla Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumlarının haklarını belirleyen 1960 Anayasası, her iki toplum tarafından da taleplerin karşılanması açısından yetersiz görülmüştür⁷⁸⁶. Rumların bir bölümü, Ada'nın bir bütün olarak Yunanistan'a ilhak yolunu kapadığı için

⁷⁸² Hikmet Bil, Kıbrıs Olayı ve İyüzü, İtimat Kitabevi, İstanbul 1976, s.129.

⁷⁸³ N.Erim, a.g.e, s.78.-79.

⁷⁸⁴ N.Erim, a.g.e, s.115.-116.

⁷⁸⁵ N.Erim, a.g.e, s.172.

⁷⁸⁶ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.346.

yeni bağımsız devleti tepki ile karşılarken, daha sabırlı görünen diğer bölümü ise yeni Cumhuriyeti sonunda Enosis'e varacak yeni bir yol olarak görmüştür. 1960 Antlaşmalarının başta gelen en önemli özelliklerinden herhangi bir biçimde başka bir ülke ile birleştirilmesine, yani Enosis'e kapalı olmasıydı⁷⁸⁷.

Rumların, adayı Yunanistan'a bağlama hedefine ulaşmak ve Enosis'i gerçekleştirmek üzere yürüttükleri saldırılar ve ambargolar 1967-1974 yılları arasında artarak devam etmişti. Saldırılar ve baskılar sonunda Kıbrıs Türk halkı adanın %3'lük bir bölümüne sıkıştırılmıştı⁷⁸⁸. 1963 yılı Kanlı Noel saldırılarının hedefi Lefkoşe idi. Lefkoşe'ye bağlı KüçükKaymaklı kasabasında 1960 nüfus sayımına 5126 Türk 1133 Rum yaşıyordu. Kasaba önemli bir Türk yerleşme merkezi durumundaydı. Rum saldırısı 22 Aralık günü başladı. KüçükKaymaklı'nın dış dünya ile bağlantısı tamamen kesilmişti. 23 Aralık'tan itibaren yeni takviye kuvvetleri alan Rum saldırganların başına EOKA'cı katil Nikos Simpson geçmişti⁷⁸⁹. Türkiye, 23 Aralık 1963'te İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde harekete geçti. Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi. Türkiye'nin bu girişimi üzerine, 24 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına ortak bir bildiri yayınlandı. Bu bildiriye rağmen çatışmalar durmadı. Rum çeteleri 24 Aralık günü Lefkoşe ve diğer Türk bölgelerinde saldırıya devam ettiler. 24 Aralık günü kumsal bölgesine saldıran Rumlar, Kıbrıs'taki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapmakta olan Binbaşı Nihat İlhan ve eşi ile üç çocuğunu vahşice katlettiler. Saldırılar sonucunda 18.667 Kıbrıs Türk'ü yaşadığı 103 kötü terk etmek zorunda kaldı. Birleşmiş Milletler aracılığı ile köylerini terk etmek zorunda kalan Türklerle ilgili araştırma sonuçlarına göre 1963 yılında başlayıp, 1964'te de devam eden olaylarda 364 Türk şehit olmuştur⁷⁹⁰.

Rumlarca başlatılan silahlı saldırılar, adanın bölünmesine neden olmuştur ve 30 Aralık 1963'te İngilizler tarafından Lefkoşe'yi bölen Yeşil Hat çizilmiştir⁷⁹¹. Böylece Türkler, daha güvenli bölgelere göç ederek kısmen Türk kontrolü altında yaşamaya başlamışlardır⁷⁹².

---

⁷⁸⁷ E.Mütercimler, a.g.e, s.29.

⁷⁸⁸ S.Yorgancılar, a.g.e, s.290.

⁷⁸⁹ S.Özmen, a.g.e, s.255.

⁷⁹⁰ S.Özmen, a.g.e, s.257.

⁷⁹¹ *Yeşil bir kalemle çizildiği için adına Yeşil Hat denilmiştir.*

⁷⁹² S.Özmen, a.g.e, s.18.

Kıbrıs Rumlarının saldırılarının devam etmesi üzerine Türk hükümeti, Millet Meclisi'nden Kıbrıs'a müdahale etmek yetkisi aldı⁷⁹³. 4 Nisan 1964 tarihinde bir açıklama yapan Makarios, Zürih ve Londra Anlaşmalarını feshettiğini ilan etti. Rum Temsilciler Meclisi Milli Muhafız Alayı kurulmasına karar vermiştir. Bu karardan sonra Türkiye Kıbrıs'a müdahaleye karar verdi. Türkiye bu kararını Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 5 Haziran 1964'de dünya kamuoyuna açıklamadı. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in bu açıklamasından bir gün sonra, dönemin ABD Başkanı Johnson, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye tarihi mektubunu gönderdi⁷⁹⁴. Türkiye'nin müdahale kararına karşı, Başkan Johnson'un zamanın Türk Başbakanı İnönü'ye Haziran 1964'te gönderdiği mektup, Türk dış politikasındaki son aşamanın başlangıcını teşkil etmiştir. İşgal altındaki düşman ülkelere dikte ettirilen barış koşulları edasıyla böyle bir düşünce içinde kaleme alınmış olan bu mektup yazıldığından kısa bir süre tüm kamuoyunda şiddetli tepkiler olmuştur⁷⁹⁵.

Johnson'ın Mektubu Türk yöneticilerinin şimdiye kadar hiç akıllarına getirmedikleri, iki müttefik arasında söz konusu olmasını beklemedikleri hususları içeriyordu. Bir kere mektuptan anlaşılıyordu ki, Türkiye'nin düşmanının kim olacağına Amerikan lideri karar verecekti. Amerikalılara göre ise Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden başka düşmanı olamazdı. Örneğin Yunanistan gibi bir NATO ülkesi Türkiye'nin hayati öneme sahip ulusal çıkarlarına zarar verseydi, Türkiye hiç ses çıkaramayacaktı; NATO'ya zarar gelmesin diye böyle bir durumu kabullenmek zorunda kalacaktı. İkinci önemli bir husus, Türkiye'nin Amerika'dan aldığı silahları kendi güvenliği için kullanamamasıydı. Bu silahların nerelerde kullanılacağına Amerikan lideri karar vermekteydi ve onlar belli bir yerde kullanmanın Amerikan çıkarlarına aykırı olduğunu söylediklerinde Türk yöneticilerin elleri kolları bağlanacaktı⁷⁹⁶.

ABD Başkanı bu tehdidi ve çıkarma girişimi karşısındaki olumsuz tutumunun tepkilerini yumuşatmak için, Başbakan İnönü'yü Beyaz Saray'a davet etti. Üstelik gezinin kendi uçağıyla yapılması için Beyaz Kuş'u Ankara'ya gönderir. İnönü ve beraberindekiler 22 Haziran'da Beyaz Saray'da Johnson tarafından karşılandı. ABD Başkanı ve İnönü Oval Ofis'te ikili bir görüşme yaptı. Johnson Türkiye ile Yunanistan'ın sorunu kendi aralarında görüşmelerini önerdi. Daha sonra Türkiye büyükelçiliğindeki yemekte Amerika Birleşik

---

⁷⁹³ *Milliyet*, 17 Mart 1964, s.1.

⁷⁹⁴ S.Özmen, a.g.e, s.264.-265.

⁷⁹⁵ H.Bil, a.g.e., s.147.

⁷⁹⁶ Nasuh Uslu, Çatlak İttifak 1947'den günümüze Türk – Amerikan İlişkileri, Nobel Yayınevi Ankara 2016, s.179.

Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Folk, Nihat Erim'e Kıbrıs'ı Yunanlılara bırakıp yerine Yunan adalarından birini alma doğrultusunda bir öneri açıkladı. Erim anılarında bu konuyla ilgili “*Yunanlılar razı olmaz*” değerlendirmesinde bulunup, Midilli Adası'nın önerildiğini belirtir. Bu bağlamda Kıbrıs'ı Yunanlılara bırakma karşılığında Türkiye'ye bir şeyler verilmesi ciddi ciddi düşünülmektedir⁷⁹⁷. Kıbrıs bunalımı, Türkiye'ye Batı uygarlığının tarihsel dostu Yunanistan karşısında Batı Dünyasında yalnız kaldığını göstermiştir. Başbakan İnönü, bu çerçevede içinde, “*Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyada yerini alır*”. değerlendirmesinde bulunmuştur⁷⁹⁸.

1968'in Mart ayında başlayan toplumlararası görüşmeler sırasında Süleyman Demirel başbakanlığındaki Türk hükümeti federasyon tezinde değişiklik yaptı. Yeni politika, bölge özerkliği esasına dayanan üniter devlet adı verilen bir tür kanton sistemiydi. Tek bir Kıbrıs devleti içerisinde her toplumun kendi iç işlerini düzenlemesi öngörülmüyordu⁷⁹⁹. 1967 Temmuz'unda Kıbrıs'ta bir Enosis Darbesi yapılacağı söylentisi çıkması üzerine, Türkiye sert bir biçimde Yunanistan'ı uyarmış ve Yunanistan'ın ister istemez Türkiye ile tekrar görüşmelere başlatmasına sebep olmuştu. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Kollias arasında yapılan 9 Eylül Keşan ve 10 Eylül Dedeoğaç görüşmeleri herhangi bir sonuç alınmadan sona ermiştir⁸⁰⁰.

Makarios, 1968'de bütün Kıbrıs anayasasını Enosis'e gidicek bir şekilde değiştirdi ve Türkleri ada idaresinden tümüyle uzaklaştırdı. Kendisine ait hususi bir ordu teşekkül ettirmişti. O zamanki Demirel hükümeti Amerika'dan izin almadığı için gerekli müdahaleyi yapamadı⁸⁰¹.

28 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurulmuştur ve iki tarafın temsilcileri arasında Londra anlaşması temel ilkeleri muhafaza edilmek kaydıyla toplumlararası görüşmeler önce Beyrut sonra da Lefkoşe'de beş yıl boyunca sürüp gitmiştir. Türkiye'nin bu barışseverliğini Atinalı cuntacılar bir zafiyet ve bir korkaklık gibi görmüşlerdir⁸⁰².

1971 yılında Kıbrıs'ta durum yine gergindir. Bu sırada Türkiye'nin iç siyasette aşırı derecede meşgul olması Enosis'i sağlamak isteyen Yunan Askeri Cuntasını bir kez daha

⁷⁹⁷ Orhan Birgit, *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s.374.

⁷⁹⁸ E.Kongar, a.g.e, s.466.

⁷⁹⁹ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.346.

⁸⁰⁰ Mustafa Tarakçı, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, Hiperlink Yayınları İstanbul 2010, s.83.

⁸⁰¹ Z.Karib, a.g.e, s.30-31.

⁸⁰² H.Bil, a.g.e, s.166.

cesaretlendirmiştir⁸⁰³. 1971 Ağustos'unda gizlice Kıbrıs'a gönderilen Grivas Kıbrıs'taki Yunanlı subaylar yönetimindeki 2 bin kişilik subay-asker karışımı Rum Milli Muhafız ordusunu Enosis davası için kullanmayı sürdürdü. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri de anlaşmaların ve hukuk kurallarının kendilerine tanıdığı haklar içinde hareket etmeye özen gösteriyor, Rumların şiddet hareketlerine karşı kendilerini korurken, bunalımları barışçı yollarla aşmaya çalışmışlardır⁸⁰⁴.

Türk dış politikasında, 1973 sonrası gelişmelerini iyi anlayabilmek için, önce dönemin uluslararası görünümünü incelememiz gerekir. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, Ocak 1977'de görevinden ayrılırken, 20 Ocak 1977 tarihli New York Times gazetesine verdiği bir demeçte, uluslararası yapının, askeri bakımdan iki kutuplu, siyasi açıdan çok kutuplu, iktisadi açıdan ise karmakarışık olduğunu söylemiştir⁸⁰⁵. Askerî açıdan dönemin iki kutupluluğu, Türk dış politikasını en çok frenleyen etken oldu. Türk savunma sisteminin, 1945 sonrası döneminde ABD'yle ittifaka göre biçimlenmesi, Türkiye'yi 1970'lerde de ABD'ye bağımlılık içinde bırakmıştır⁸⁰⁶.

1968 Haziran'ında başlayan ve Kıbrıs'a yeni bir düzen getirme amacını taşıyan toplumlararası görüşmeler, altı yıl devam etmesine rağmen, 1974 yılı geldiğinde en küçük bir mesafe alınmamıştır. Çünkü Rumların amacı, Türklere 1960 Anayasası'ndaki hakları dahi vermemek ve Türk toplumunu bir azınlık statüsü içinde tutmaktır. Böyle bir gayenin ilerisi ise, hiç şüphesiz Enosis idi⁸⁰⁷. Kıbrıslı Türkler, sömürülmelerine ya cemaat sorunları nedeniyle ya da iş yokluğu yüzünden sürekli olarak Rum kesimindeki işlerini yitirme tehdidi altında olmalarına ve ikinci sınıf vatandaş statüsüne indirilmelerine rağmen bu duruma sadece daha iyi alternatiflerinin olmaması nedeniyle katlanmışlardır⁸⁰⁸. 1970'lerin iki kutuplu siyasi yapısını aşındıran askeri ve siyasi alanlardaki gelişmelere rağmen, dönemin genel niteliği yine de kendini korumakta olup, orta ve küçük çaptaki devletler, büyük devletler karşısında bir manevra imkânı sürdürebilmişleridir⁸⁰⁹.

---

⁸⁰³ M. Şahinler, a.g.t, s.31.

⁸⁰⁴ Y.Polat, a.g.e, s.13.

⁸⁰⁵ Mehmet Gönlübol- Ömer Kürkçüoğlu, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) Cilt: II, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.543.

⁸⁰⁶ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 546.

⁸⁰⁷ F. Armaoğlu, a.g.e, s.956.

⁸⁰⁸ K. Karpat, a.g.e, s.230.

⁸⁰⁹ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 544-545.

5.16.2. Ege Denizi, Kıt'a Sahanlığı ve Hava Sahalarında Yaşananlar

Kıt'a sahanlığı kavramı ilk defa 1958'de Cenevre'de toplanan I. Deniz Hukuku konferansında gündeme gelmiştir. Bu konferansta kabul edilen dört sözleşmeden biri olan Kıta sahanlığı, karasularının dış çizgisinden başlayarak açık denize doğru devam eden deniz kesiminin tabanını ve dip altını ilgilendirir. Türkiye'nin Yunanistan ile yaşanan kıta sahanlığı konusunda savunduğu tezler, 1958 Cenevre Anlaşmasının 6. Maddesinde öngörülen hususlara dayanmaktadır. Bu konuda 6. Madde şu şekildedir: “*Kıta sahanlığı konusunda özel durumu olan bölgelerde, sahildar devletler arasında ihtilaf müzakere edilerek halledilir. Bu durumda devletler alanı ya ortadan keserler ya da belirli bölgeleri saptarlar*⁸¹⁰.”

Türkiye Ege Denizinde haklarına sahip çıkmaya kalkışan Yunanistan'a karşı kıt'a sahanlığını koruması için çalışmalara girmiştir⁸¹¹. 1970'lerde Kıbrıs sorunu başladığı sıralarda, Türk ve Yunan ilişkileri karşılıklı anlaşmazlıklar sebebiyle zaten gergindi. Bunlardan en önemlisi Ege'de çıkan mineraller konusundaydı. Yunanistan Ege adalarının kıta sahanlıklarını Türk kıyılarına doğru birkaç mil uzatabileceğini ileri sürerek, Ege Denizi maddelerinin üçte ikisinin kendisine ait olduğunu savunmuştur⁸¹². Ege Denizi anlaşmazlığı dolayısıyla Türkiye Yunanistan'a karşı aktif ve haklarını arayan bir politika izlemeye başlamıştır. Süreç içerisinde Yunanistan devletler hukukunu zorlayarak, kendine göre bir yoruma varıp, oldubittilere dayanan bir politika izlemiştir⁸¹³. Dışişleri Bakanı Prof. Turan Güneş, Kıbrıs ve Ege Denizindeki kıta sahanlığı konusunda Kıbrıs için Türkiye'nin gerekirse için bütün gücünü seferber edeceğini söylerken, sorunun anlaşma yoluyla çözümleneceğine dair değerlendirmelerde bulunup; “*Yunanistan, Kıta Sahanelığı konusunda da zoraki bunalım çıkarmaktadır.*” ifadelerini kullanmıştır⁸¹⁴.

Ege hava kontrol sahası konusundaki anlaşmazlık, doğrudan doğruya 1974 Kıbrıs buhranının ortaya çıkardığı bir mesele olup, buhran geçtikten sonra boyutlarını daha da genişletmiştir.⁸¹⁵ Yunanlılar Ege Denizi'nde geniş petrol kaynakları bulduklarını iddia etmeye başlamış; Yunan karasularındaki tüm maden vb. kaynaklar üzerinde hak iddiasında bulunmuştur. 1974 yılı mart ayı sonunda bu karasuları konusunda Türkiye ile Yunanistan

⁸¹⁰ “Dış Politika” 7 Gün Dergisi, 17 Nisan 1974 Yılı: 2 Cilt: 6 S.84 s.12.

⁸¹¹ A.Lelik, a.g.e, s.15.

⁸¹² W. Hale, a.g.e, s.166.

⁸¹³ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.18.

⁸¹⁴ *Barış*, 12 Nisan 1974, s.1

⁸¹⁵ F. Armaoğlu, a.g.e, s.999.

arasında gerginlik artmaya başlamıştı⁸¹⁶. Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı gittikçe artan hasmane tutum ve davranışı hakkında hükümetin dikkatini çekmek üzere gündem dışı söz alarak Senato'da konuşan Malatya Üyesi Hamdi Özer şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bu vatan bizindir. Değil Yunanistan, kâinat ateş olsa vatanın harimi ismetinde sönecek ve boğulacaktır. Ancak, NATO içindeki bir Yunanistan Türkiye'ye karşı silahlandırıldığı takdirde NATO' nun mutlak bir tercih yapmasını isteriz. Ya Türkiye ya Yunanistan... Hükümetimiz bu tercih karşısındaki kararını halkımıza ve dünyaya süratle bildirmeli ve yerimizi bilmeliyiz. Türk Milletinin son sözü şudur: Kimden, nereden ve hangi dünyadan gelirse gelsin kılavuzu Servantes olan Donkişotlar daima Fatih ve Atatürk'ün yumruğunu tepelerinde bulacaklardır^{817!}”*

Türkiye ile Yunanistan arasında kıt'a sahanlığı meselesi, Türk hükümeti tarafından, Ege'nin açık deniz sularında ve Türkiye'nin kıt'a sahanlığı bulunan sahalarda 27 bölgede araştırma yapmak üzere, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) arama ruhsatı verilmesi ve bu ruhsatın 1 Kasım 1973 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanması ile hareketlenmiştir⁸¹⁸. Yunan hükümeti 7 Şubat 1974'de Türk hükümetine verdiği notada söz konusu ruhsatın kapladığı sahaların Yunan kıt'a sahanlığına girmesi dolayısıyla, bu arama ruhsatının geçersiz olduğunu bildirmiştir⁸¹⁹. Kıbrıs Harekâtından iki gün önce 18 Temmuz 1974'de TPAO'ya Ege'de yeni bir arama ruhsatı verilmesi Türkiye'nin konuya verdiği önem açısından önemlidir⁸²⁰.

Mesele aslında yine bir petrol savaşı meselesidir. Petrol bunalımıyla ortaya çıkan, denizlerde petrol arama sorunu pek çok ülkeyi bu yola yöneltmiştir⁸²¹. Petrol konusu çözüme ulaşmadı. Konu Haziran 1974'te Caracas'ta toplanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansında tartışılmak üzere ertelendi. Caracas görüşmelerinden somut bir sonuç çıkmadı⁸²². Bu arada Amerika Yunanistan'la Türkiye'yi savaştırmaya bırakmanın Batı çıkarları için felaket olacağını NATO'nun güney kanadının tehlikeye gireceğini ve tüm Doğu Akdeniz'i Sovyetlerin etkinliğine bırakacağını öngörmekteydi⁸²³.

---

⁸¹⁶ S.R. Sonyel, a.g.e, s.18.

⁸¹⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt: 14, Toplantı: 13, C. Senatosu B: 44, 09.04.1974, 0: 1, s.107.

⁸¹⁸ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) Arama Ruhsatı, bkz. Resmî Gazete, 01.11.1973 S.14699 s.29.

⁸¹⁹ F. Armaoğlu, a.g.e, s.994-995.

⁸²⁰ F. Armaoğlu, a.g.e, s.995.

⁸²¹ “Dış Politika” 7 Gün Dergisi, 17 Nisan 1974 Yıl: 2 Cilt: 6 Sayı : 84 s.12.

⁸²² K. Karpat, a.g.e, s.226-227.

⁸²³ S.R. Sonyel, a.g.e, s.19.

Millet Meclisi'nde söz alarak Yunanistan ile yaşanan gelişmeleri izah eden Başbakan Bülent Ecevit ise: *“Biz, millet olarak ve Hükümet olarak, Yunanistan'la aramızdaki meseleleri daima barışçı bir anlayışla ve müzakere yoluyla çözmeye yanlısı olduk. Böyle davranmak bir bakıma bize Atatürk'ün vasiyetidir. Fakat bu iyi niyetini, barışçı eğilimini, yaklaşımını ortaya koyarken de bu eğilimin, bu barışçı yaklaşımın Yunanlılar tarafından Türkiye aleyhine istismar edilebilmesine en küçük bir fırsat vermemiştir ve vermeyecektir”*⁸²⁴.” değerlendirmelerinde bulunmuştur.

5.16.3. I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtı, Uluslararası Kamuoyu Yansımaları ile I. ve II. Cenevre Görüşmeleri

1974 yılı Kıbrıs için karışıklıklarla dolu bir yıldır. Kıbrıs'taki Türklerin hakları tümüyle zedelenmiş, Makarios, Ada'nın yönetiminde tek söz sahibi durumuna geçmişti. Ama Yunanistan bununla da yetinmiyordu. Adanın fiilen ve resmen Yunanistan'a ilhakını sağlamak için en kısa yoldan gitmeye karar vermişti. Darbe ile yönetime el koyan Atina Cuntası, fiili bir durumda Türkiye'nin kararsız davranacağını, büyük devletlerden bir karar çıkmadıkça hiçbir harekette bulunamayacağını hesaplamıştır. Daha önceki örnekler, cuntanın kamısını doğrulayacak bir karakterdeydi. Büyük devletlerden ise Türkiye lehine bir karar beklenmesi olağan görülüyordu⁸²⁵.

Yunan cuntasının önderi İonnidis, haziran ayında, Makarios'u öldürtmek; Kıbrıs'ta kukla bir rejim kurmak ve Enosis'i ilan etmek kararını almıştı. İonnidis, Makarios'a karşı harekete geçerse Türkiye'nin buna tepki göstermeyeceğine inanıyordu. Makarios ise İonnidis'in kendisine karşı sert önlemler alamayacağını düşünüyordu. Çünkü bunu yaparsa, onun bu hareketinden Türkler yararlanacaktı. Başpapaz kendi durumundan o kadar emindi ki, 1974 yılı mayıs ayında Çin'e bir haftalık resmi ziyarette bulunmuştu⁸²⁶.

Makarios'a göre mesele uluslararası platformda destek sağlamakla halledilebilirdi. Diğer yandan Enosis'te Yunanistan'ın Kıbrıs'taki bir valisi durumuna düşmek istemiyordu⁸²⁷. Her iki cephenin de amacı Enosis idi. Bununla birlikte, işin zamanlaması açısından iki grup arasındaki anlaşmazlık giderek büyümüş ve bir silahlı çatışmaya dönüşmüştür⁸²⁸.

⁸²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 6, Toplantı: 1, M. Meclis: 105, 03.07.1974, o: 1, s.363-364.

⁸²⁵ Safa M.Yurdanur, Dün Atatürk Bugün Ecevit 5. Baskı, Göl Yayınları, İstanbul 1974, s.14.

⁸²⁶ S.R. Sonyel, a.g.e, s.29.

⁸²⁷ M.Tarakçı, a.g.e, s.93.

⁸²⁸ M.Tarakçı, a.g.e, s.94.

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan sonu başarısızlıkla neticelenen bir darbeyi Kıbrıs'ta yaptı. Kıbrıs'ta yaptırılan darbenin amacı halen ülkedeki iç yönetimsel başarısızlığı örtmek hem de Etniki Eteryia Cemiyeti'nin tarihsel amacını bir an önce gerçekleştirmektir⁸²⁹. Türkiye, Atina cuntasının Enosis'e yaklaştığını gördü. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasını önlemek ve Kıbrıs Türk toplumunu bir katliama karşı korumak amacıyla Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin imzalarını taşıyan 1960 tarihli garanti antlaşmasınının 4. maddesi uyarınca İngiltere'yi ortak müdahaleye çağırdı⁸³⁰.

Türkiye, darbeyi anayasal düzenin yıkılması, gayri meşru bir idarenin kurulması ve Kıbrıs konusundaki antlaşmaların ihlali saymış ve yeni idareyi tanımadığını bildirmiştir. Keza, İngiltere sert bir şekilde, yeni hükümeti tanımadığını bildirmiştir. Amerika da daha yumuşak tonda yaptığı bir açıklama ile hadiseyi tasvip etmediğini ve tanımadığını bildirmiştir⁸³¹. Darbeden bir gün sonra, 16 Temmuz'da Ecevit Milli Güvenlik Kurulu'nda komutanlarla bir toplantı yaparak, 20 Temmuz'da yapılacak bir çıkartmanın hazırlıklarına başlanması kararı aldı. Askeri planlara göre bu operasyon iki aşamada gerçekleştirilecekti. Birinci aşama, Türk kuvvetleri adanın kuzey tarafında bir köprübaşı ele geçirecekler ve bundan sonra yeni bir anayasa için görüşmeler başlayacaktı. Yunanlıların bunu reddetmesi durumunda, Kıbrıslı Türklerin güvenli bölgeye yerleştirileceği ikinci bir emir verilecekti⁸³². Ecevit Hükümeti, Yunanistan'la bir savaş çıkabileceği ihtimalini hesaplamış ama bu riski göze almıştı. Türkiye, yapacağı saldırıyı 1960 Garantörlük Antlaşmasınının 4. Maddesine dayandıracaktı⁸³³.

Rauf Denktaş darbe ile ilgili de *“15 Temmuz sabahı saat 08:30'da yazıhanemde çalışırken silah sesleri işittim ve hemen arkasından Makarios'a darbe haberi geldi. Rum radyosundan marşlar, 'Makarios ölmüştür.' Anonsları ortaya çıkınca ilk yaptığım iş Türk hükümetine 'Bu darbe Enosis için yapılmıştır. Derhal müdahale gerekir. Müdahale zamanında yapılmazsa Kıbrıs meselesini kaybetmiş oluruz ve Kıbrıs Türkü olarak çok zor durumda kalırız'* şeklinde mesaj göndermiştir. Ecevit ise T.C. Büyükelçiliği'ne *“Sayın*

---

⁸²⁹ M. Tarakçı, a.g.e, s.112.

⁸³⁰ Y.Polat, a.g.e, s.14.

⁸³¹ F. Armaoğlu, a.g.e, s.958.

⁸³² W. Hale, a.g.e, s.162.

⁸³³ W. Hale, a.g.e, s.162.

*Denктаş'a söyleyiniz endişe etmesinler. Hükümet olayları çok yakından izlemektedir. Konjonktür hazırlamaktadır*⁸³⁴.” şeklinde mesaj göndermiştir.

Yunanlı Subayların Kıbrıs'ın Rum kesimde yaptığı darbeyi Ankara ve Kıbrıs Türk yönetimi olayları dikkatle izlerken, kamuoyunda “*Rumlar birbirini yiyorlar.*” yorumları yapılmıştır. Darbe sırasında Makarios, İngilizlerin yardımı ile papaz elbisesini değiştirerek Baf'a kaçmış, daha sonra İngiliz üssüne sığınmış, oradan da Barış gücü Komutanlığı'na götürülerek güvenlik altına alınmıştı. Darbeci Nikos Sampson, Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiş ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için fırsat kollamaya başlamıştır⁸³⁵.

Kıbrıs'a çıkarma yapılacağını kimse düşünmemiştir. Amerika'nın Akdeniz'deki 6. Filosu'nun Türk gemilerini geri çevireceği ifade edilmiştir⁸³⁶. MSP Üyesi olarak, Ecevit ile Harekât öncesi Londra'ya giden heyette yer alan Oğuzhan Asiltürk; süreci şu şekilde yorumlamıştır, “*İnönü Başbakanken, Demirel Başbakanken Rumlar Kıbrıs'ta, soydaşlarımızı bir ölçüde katliam denilecek şekilde saldırdılar. Milletlerarası Anlaşmalara göre Milletlerarası Hukuka göre tek başımıza müdahale edebiliriz. Çünkü bu garantör devletlerin yapılan şeye göre anlaşmadaki hükümlere göre her biri bunu önleyebilir. Ecevit dedi ki iyi ama gidip de İngilizlerle de bir görüşmemiz lazım. Onlara da bu teklifimizi söyleyelim. Birlikte gidelim dedi. Genelkurmay Başkanımız, biz Londra'da iken Başbakan Vekili Erbakan'a; 'Daha önce iki defa silahlı kuvvetleri hükümet emretti. Biz hazırladık yola çıkardık. İkisinde de geri döndü geldiler, biz dünyada epeyce bir şey kaybı itibar kaybı oldu. Bu üçüncüsünde de böyle olursa, bu ordu daha savaşamaz.' demiş. Erbakan Hoca onlara teminat veriyor, müdahale edeceğiz diyor. Amerikan filusunun Akdeniz'de olduğu tehditleri de vardı. Biz kararlı durduk ve Amerikan filosu yanaşmadı Kıbrıs'a. Yani Erbakan olmasaydı bu Kıbrıs müdahalesi olmazdı. Biz bu Harekâtı yapmazsak, oradaki insanlar bu katliama maruz bırakırsak Allah nezdinde de toplum nezdinde de sorumlu olurduk*⁸³⁷.”

Başbakan, 16 Temmuz günü Muhalefet liderleri ile görüşmüş, Kıbrıs için milli politikamız tespit edilmiş ve Meclisin olağanüstü toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştır⁸³⁸. Yunanlı subayların Kıbrıs'ta giriştiği darbe hareketi tüm dünya

⁸³⁴ M. Günsev, a.g.e, s.7.-8.

⁸³⁵ İ.Çopur, a.g.e. s.102.

⁸³⁶ Y.Polat, a.g.e, s.15.

⁸³⁷ Eryılmaz, Oğuzhan Asiltürk ile Söyleşi (27 Mart 2017).

⁸³⁸ *Akşam*, 17 Temmuz 1974, s.1.

basımında eleştirilmektedir⁸³⁹. Başbakan Bülent Ecevit Bakanlar Kurulu toplantısının sona ermesinden sonra yaptığı açıklamada, Kıbrıs Barış Harekâtına katılan Türk Silahlı Kuvvetlerinin saat 19.00’da planlanan hedeflere varmış olacağını ve hareketin daha sonra durdurulacağını bildirmiştir⁸⁴⁰. Dış Basında Türkiye istila planlarını elinde tutuyor manşetleri söz konusu iken, Ecevit gazetecilere zamanın önemli olduğunu, Yunan kuvvetlerinin de adaya indiğini söylemiştir. Türkiye 18 Temmuz’da binlerce askerini Akdeniz sahillerinden Kıbrıs’a göndermiştir. Deniz Kuvvetleri de 75 milde konuşlanmıştır⁸⁴¹. Başkentte yoğun siyasi temaslar yapılırken Orhan Birgit, birliklerimizin ve gemilerimizin güneyden hareket ettiğini doğrulamıştır. Başbakan Ecevit ise: “Diplomatik her girişimi süratle yapıp kendi durumumuzu kararlaştıracağız” demiştir⁸⁴². Türk hükümeti hassas süreci başarı ile yönetmiştir.

18 Temmuz 1974 tarihinde Meclis’te Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere Başbakanlık tezkeresi ile ilgili yapılan gizli oturumda söz alan Başbakan Vekili Necmettin Erbakan şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bu hareketin Yunan Hükümeti tarafından planlandığı, Kıbrıs'taki Yunan alayının iştiraki ve Rum Millî Muhafızlarına kumanda eden Yunan subaylarınca tatbik mevkiine konduğu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar açıklıkla anlaşılmıştır. Garanti Anlaşmasının 4. maddesi uyarınca, harekete geçmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Başbakanımız, Dışişleri Bakan Vekilimiz ve İçişleri Bakanımız, bazı uzmanlarla birlikte ve işte bu amaçla Londra'ya gitmişlerdir. Londra'daki istişarelerde Garanti Anlaşması çerçevesinde İngiltere ile aynı tutum içine girmek temennisindeyiz. Şüphesiz bu sağlanmadığı takdirde, Türkiye'nin bahis konusu anlaşmalardaki haklarını kullanması imkânı ve vecibesi mahfuz bulunmaktadır*”⁸⁴³.

Bu arada Kıbrıs’ta katil ve Türk düşmanı Sampson, bir Alman gazeteciye Lefkoşe’deki Kennedy otelinde zorla kabul edip ağzından bir beyanat yazdırdı. Makarios’tan Mihail Muskos olarak söz eden bu yeni Cumhurbaşkanı gazeteciye şunları söylemiştir: “*Biz kendimize güveniyoruz. Türkler çıkartma, harekât falan yapamaz. Biz kuvvetliyiz*”⁸⁴⁴.

Londra ziyareti öncesi Erbakan, Ecevit’in koalisyon sorunu çözülmeden ülkede ayrılmaması gerektiğini söylemiştir. Kıbrıs sorunu ile ilgili gelişme, Türkiye, İngiliz

⁸³⁹ *Akşam*, 19 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁴⁰ *Akşam*, 17 Ağustos 1974, s.1.

⁸⁴¹ *The Times (London, England)*, Thursday, Aug 01, 1974; pg. 18; Issue 59154.

⁸⁴² *Akşam*, 20 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁴³ TBMM Tutanak Dergisi Toplantı: 13, Cilt: 13/1 T.B.M.M. B:2, 18.07.1974, 0:2, s.2-4.

⁸⁴⁴ M. Döner, a.g.e, s.44.

himayesinde barınan Türk Kıbrıslı göçmenlerin tutuklu gibi tutulduklarını söyledi ve notayı İngiltere yönetimine iletmiştir.⁸⁴⁵ Erbakan siyasi parti liderleriyle görüşürken, Londra'ya varan Ecevit'te Başbakan Wilson'la görüşmeye başlamıştı. Başbakan Ecevit'in İngiltere'ye önerileri şunlardır:

- 1- Kıbrıs'a sokulan Yunanlı er ve subayların derhal adadan uzaklaştırılması,
- 2- Yunan darbesinden önceki idare statünün meşru temellerle yeniden kurulması ve sağlam esasları bağlaması,
- 3- Adada iki ülke arasında karşılıklı kuvvet dengesinin sağlanması,
- 4- Bu dengenin sağlanabilmesi için İngiltere'nin adada bulunan üslerinden yararlanılması⁸⁴⁶.

Ecevit İngilizleri Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'ta bulunan İngiliz üslerinden operasyona başlamasına izin vermek suretiyle ortak Harekât yapmak konusunda ikna edememiştir⁸⁴⁷. 19 Temmuz gecesi, planın uygulanmaya başladığından hemen sonra BBC Muhabiri David Tonge'a : *"Türkler adanın etrafında 1963'te ve 1967'de olduğu gibi dolaşırlar dolaşırlar da, içeri giremezler. Nerede onlarda o yürek?"* ifadelerini kullanmıştır⁸⁴⁸.

Ecevit, Londra'dan döndüğü zaman gemiler yüklenmişti. Ertesi gün sabah limandan ayrılacakları noktadaydı. Daha önceki iki çıkarmada olduğu gibi geri dönüş olmaması için, komutanlarla beraber Erbakan, Ecevit'i ikna noktasında hazırlık yapmıştı. Erbakan, Ecevit'e Londra'da iken Türkiye'de neler yapıldığını anlatırken şu cümleleri kullandı: *"Sayın Başbakan şuan gemiler yüklenmiştir. Ok yaydan çıkmıştır. Bunun dönüşü yoktur. Eğer dönülecek olursa askerler 'bir daha bu harekâtı yapamayız' diyorlar"*⁸⁴⁹. Ecevit, olası baskıları dikkate aldı. Ancak kararlı bir şekilde diplomatik, hukuksal ve askeri bütün önlemleri almaya devam etti. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger de diplomatik yollardan Ankara'yı ikna etmeye çalışmış ama ABD, Başkan Johnson'un daha önce yaptığı gibi, Akdeniz'deki Amerikan 6. Filosuna Kıbrıs'a müdahaleyi engelleme emri vereceğini gösteren bir harekette veya söylemde bulunmamıştır⁸⁵⁰.

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco ile de görüşen Ecevit *"Durum çok vahim, Yunanlılar Ada'ya devamlı asker yığıyor zaman faktörü önemli hal almıştır, müdahale için"*

⁸⁴⁵ *The Times*, 27 Aug, 1974, p.8

⁸⁴⁶ F.Ülkü, a.g.e, s.68.

⁸⁴⁷ W. Hale, a.g.e, s.162.-163.

⁸⁴⁸ M. Döner, a.g.e, s.25.-26.

⁸⁴⁹ N.Erbakan, a.g.e, s.160.

⁸⁵⁰ C.Arcayürek, a.g.e, s.87.

24 saat bekleriz.” demiş ve sabah karşı yurda döner dönmez kabineyi toplamıştır⁸⁵¹. Milli Güvenlik Kurulu toplandı. Ecevit, parti liderlerini toplayarak durumu açıklamıştır. Başbakan dünya kamuoyuna Türkiye’nin görüşünü şu şekilde sıraladı: “Bu bir Yunan müdahalesidir. Ada’daki anayasal düzen yıkılmış, gayri meşru bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu antlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır.” Öte yandan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sancar, sakin bir tavırla, “Ada’da böyle bir olayı bekliyorduk.” Değerlendirmesinde bulunmuştur. Hükümet nasıl davranacağını ilk işaretlerini vermiştir. Bakanlar Kurulunun üçüncü toplantısı sabaha kadar sürdü. Tüm kamuoyu ve basın kararı heyecanla bekledi⁸⁵².

Hükümetin görüşü daha o gün İngiltere ve ABD’nin Ankara Maslahatgözarlarına dışişleri yetkilileri tarafından bildirilmiş, bunun adada fiili bir Yunan müdahalesinden başka bir şey olmadığı ve Türkiye’nin bunu kabul etmeyeceği kesinlikle açıklanmıştı⁸⁵³. Tarafların askeri kuvvetleri ise şöyleydi⁸⁵⁴.

	TÜRKİYE	YUNANİSTAN
KARA KUVVETLERİ	365.000 KİŞİ	120.000 KİŞİ
DENİZ KUVVETLERİ	40.000 KİŞİ	12.000 KİŞİ
HAVA KUVVETLERİ	50.000 KİŞİ	22.000 KİŞİ
SAVAŞ UÇAKLARI	360 ADET	200 ADET
DENİZ ALTILARI	17 ADET	7 ADET
TORPİDO SAVARLAR	14 ADET	-

Çizelge 3.5. Türkiye ve Yunanistan’ın Askeri Kuvvetleri

Harekât öncesi koltukları sökülmüş dört DC-9 Türk Uçağı, mürettebatı ile birlikte Bulgaristan, Yugoslavya ve Malta yolu ile Libya’ya Bingazi’deki Vilesu askeri havaalanına 20 Temmuz 1974 tarihinde yerel saatle 18:00’de inmiştir. İhtiyaç listeleri ise daha önceden bildirilmişti. Türk Kara Harp Okulu’ndan mezun olan Libya Lideri

⁸⁵¹ *Tercüman Gazetesi*, 19 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁵² E.Mütercimler, a.g.e, s.148.

⁸⁵³ M. Tarakçı, a.g.e, s.118.

⁸⁵⁴ M. Şahinler, a.g.t, s.53.

Muammer Kaddafi, Türk Barış Harekâtı ile ilgili olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin akaryakıt dâhil ihtiyaç duyacağı her türlü silah ve malzemeleri karşılayacağını önceden bildirmiş, “Her ihtiyacınızı karşılamaya hazırım. Uçak yollayın, istediğiniz silah ve mühimmatı vereyim” demiştir. Gece boyu uçaklara toplam 25 ton 2.75 ve 5 inçlik roketler, uçaklar için motor yağı, napalm malzemeleri, 20 mm’lik top mermileri yüklenmişti. Ertesi sabah erkenden Vilesu Havaalanı’ndan ayrılıp Ankara’ya dönmüştür⁸⁵⁵.

Kıbrıs'a yapılan harekâtın meydana getirmesi muhtemel ihtilaflar karşısında, gerekliliği, sınırı ve miktarı hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine izin verilmesine dair Başbakanlık tezkeresi metninde ise şu ifadeler yer almaktadır: “Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına Dış siyasî olayların ortaya çıkardığı ağır şartlar sonunda ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16.3.1964 gün ve 93 sayılı, 17.11.1967 gün ve 148 sayılı Kararlarıyla verilen izne dayanılarak Kıbrıs'a yapılan indirme ve çıkarma harekâtının meydana getirmesi muhtemel ihtilaflar karşısında gerekliliği, sınırı ve miktarı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine Anayasanın 66. maddesi uyarınca izin verilmesine karar ittihazını arz ve teklif ederim. Saygılarımla. Bülent Ecevit Başbakan⁸⁵⁶.”

Kıbrıs Barış Harekâtının ana düşüncesi: Kısaca, Harekâtın baskın tarzında icrası, çıkan ve atlayan birliklerin son hızla birbirleriyle birleşmesi ve Kıbrıs'ta ilk aşamada güvenli bir askeri bölgenin ele geçirilmesiydi⁸⁵⁷. Kıbrıs'a çıkartma yapan Türk Silahlı Kuvvetleri Girne'yi tamamen işgal etmiş ve 30 kilometrelik sahil şeridini ele geçirmiştir⁸⁵⁸. Başbakan Bülent Ecevit Harekât sonrası Başbakanlıkta yerli ve yabancı gazetecilerle Kıbrıs konusunda bir basın toplantısı düzenlemiştir. Çok sayıda yerli ve yabancı gazeteci, radyo televizyon ve ajans temsilcisinin katıldığı basın toplantısında Başbakan Ecevit, önce kısmi bir açıklama yapmış ve daha sonra çeşitli soruları cevaplandırmış ve “Şimdi Görevimiz Barış diyerek Ateşkesi kabul ettik.” değerlendirmesinde bulunmuştur⁸⁵⁹.

Birinci Harekâtın Ana Hatlarıyla Planı şöyleydi;

- 1- Kıbrıs'a yönelik harekâta politik ve stratejik bir indirmeyle başlanacaktı.
- 2- Harekât çok kısa sürede icra edilecekti.

⁸⁵⁵ İ.Çopur, a.g.e, s.123.

⁸⁵⁶ TBMM, Tutanak Dergisi, Toplantı; C. 13; 13/1, B: 3.21.7. 74 0:1, s.17-51.

⁸⁵⁷ E.Mütercimler, a.g.e., s.310.

⁸⁵⁸ Zafer, 22 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁵⁹ Zafer, 23 Temmuz 1974, s.1.

- 3- Harekâtın bekası için müşterek bir planlama yapılacaktı.
- 4- Yapılacak hava indirme Harekâtı ile koordineli olarak Girne Bölgesine mahdut hedefli bir çıkarma yapılacak ve bu çıkarma hava indirmesi ile birleşecek, uçar birlik Harekâtı da birlikte icra edilecek.
- 5- Kıyı bölgesinin emniyete alınmasını müteakip diğer kademeler çıkarma sahasına intikal ettirilecekti. Bu plan 4 safhada uygulanacaktı;

Birinci safha: Çıkarma ve indirme safhası,

İkinci safha: Birleşme safhası,

Üçüncü safha: Kıyı başını genişletme safhası,

Dördüncü Safha: Sıklet merkezi doğuda olmak üzere doğu ve batı istikametinde taarruz safhası⁸⁶⁰.

Rauf Denктаş, Türkiye'nin Harekâtı ile ilgili; *"Avusturyalı irtibat subayı bizimle seyrediyor paraşütlerin inişini... O soğukkanlı subay hararetle elimi sıkıyor. 'Kurtuldunuz artık'. diyordu. Yıllar sonra kendisi ile bulduğumuzda 'Türkiye'nin gelmeyeceğini sanıyorduk. Rumların size topyekûn saldırı hazırlığı içinde olduklarını biliyorduk. Bu nedenle paraşütleri görünce çok sevindim.'* demiştir⁸⁶¹. Amerikalı Deniz Piyade Binbaşı Patrick L.Towsend Harekât ile ilgili : *"Amerikan Deniz Piyadeleri'nin dünyaca bilinen düşey kuşatmadaki başarı liderliği bugün Türkiye'nin eline geçmiştir. Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihinde güç bir deniz, helikopter ve hava indirme Harekâtını koordineli bir şekilde uygulayarak başarılı bir Harekâtı gerçekleştirdi⁸⁶²."* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu arada yalnız Birinci Barış Harekâtının maliyeti yaklaşık 5 milyar lirayı bulmuştur⁸⁶³.

Başarılı Kıbrıs Harekâtı bütün dünyayı şaşırtmıştır. Türklerin haklarını kuvvetle koruma yolundaki teşebbüsü bütün dünya tarafından sürpriz olarak nitelendirilmiştir⁸⁶⁴.

Sonunda Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler askerlerinin sayısı 2800'den 5000' çıkarıldı ve ateşkes uygulamaya koyuldu. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye mütareke görüşmelerini 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de yapmaya karar verdi. Bu sırada Yunanistan ve Kıbrıs'ta etkili sonuçlar doğuracak önemli siyasi değişiklikler meydana geldi. Yunan cuntasının başı, kendi kendine Paris'te sürgün hayatı yaşamaya karar vermiş olan eski

⁸⁶⁰ Ali İhsan Gürçan, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi Kastaş Yayınevi, İstanbul 2013, s.18.-19.

⁸⁶¹ M. Günsev, a.g.e, s.4.

⁸⁶² M. Günsev, a.g.e, s.141.

⁸⁶³ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, 14 Aralık 1974, Güneş Matbaacılık 1975, s.27.

⁸⁶⁴ A.Lelik, a.g.e, s.41.

Başbakan Konstantin, Karamanlis'i Yunanistan'a dönmeye ve ülkenin karşı karşıya kaldığı bunalımla baş edebilecek bir milli hükümet kurmaya çağırıldı. Aslında bu, askeri hükümetin sonu ve Yunanistan'ın sivil hükümete dönüşüyle bireysel özgürlüklerin yeniden tesisinin başlangıcı oldu. Kıbrıs'ta da Sampson istifa etti ve yerine Kıbrıs Rum Toplumunun lideri Glafkos Klerides geçti⁸⁶⁵. Yunan cuntasının yanlış tutumları da Türk Harekâtının kabul görmesine neden olmuştur.

Harekât sonrası ise ulusal basında ana gündem Kıbrıs olmuştur. Savaş uçaklarımızın ateş açan Rum yuvalarını bombaladığı, harekât başlarken iki avcı botunun batırıldığı, Girne'ye önce tanklar, sonra komandoların çıktığı, helikopterlerin Girne yoluna takviye indirdikleri yazılmıştır⁸⁶⁶. Yunan menzillerinin hallaç pamuğu olduğu, Rumların, çarpışma bölgesi dışındaki Türk köylerini basıp katliam yaptıkları ve Kissinger'in Türk ve Yunan başbakanlarına telefon ederek ateşkes istediği ile Atina'nın, adadan çıkmamız için 48 saatlik süre verdiğini iddiaları da ulusal basında yer almıştır.⁸⁶⁷.

Türklerin 20 Temmuz'da çıkartma yapmasının ardından Yunan hükümeti prensipte Türkiye'ye savaş ilan etmeye karar vermiş ve Tuğgeneral İonnides ertesi gün, Trakya'da bulunan Meriç Irmağı'nda ordunun Türklere saldırmasını talep etmişti. Ama Yunan Silahlı Kuvvetleri böyle bir Harekâta hazırlıklı değildi. Böylece askeri rejim bozuldu. Konstantin Karamanlis 23 Temmuz'da sürgünden geri çağrılarak Atina'daki sivil hükümetin başına geçirildi. Sampson aynı anda Kıbrıs'ta iktidardan alındı. 24 Temmuz'da yeni Kıbrıs hükümetinin başına Glafkos Klerides geçirildi⁸⁶⁸. 15 Temmuz darbesi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. ABD yönetimi, Ankara'daki Büyükelçisine, Türkiye'ye tatmin edici bir sonuç getirmesinden kuşkulu olduğuna inandığı Türk müdahalesinden dolayı büyük hayal kırıklığına uğradığını Türkiye yönetimine bildirmesini talimat vermişti⁸⁶⁹.

Kıbrıs'a çıkarma başlar başlamaz Türkiye radyoları ortak yayın yapmaya başlamışlardır. Bu yayınlarda Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili konuşması sık sık yayınlar kesilerek verilmiştir. Aynı gün hükümet Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana,

---

⁸⁶⁵ K. Karpat, a.g.e, s.240-241.

⁸⁶⁶ *Tercüman Gazetesi*, 21 Temmuz 1974, s.1

⁸⁶⁷ *Tercüman*, 22 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁶⁸ W. Hale, a.g.e, s.163.

⁸⁶⁹ S.R.Sonyel, a.g.e, s.89.

İçel ve Hatay illerinde sıkıyönetim ilan etti. Sancar Türk Silahlı Kuvvetlerine bir mesaj yayımlayarak “*Yüce Türk Ulusu zafer haberlerinizi bekliyor.*” demiştir⁸⁷⁰.

İlk harekâtın sınırlı tutulduğu ile ilgili ise bazı eleştiriler olmuştur. Eğer Harekât sınırlı tutulmasa Türkiye’nin masada eli güçlü olurdu şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Ama Ecevit aynı fikirde değildi: “*Kesinlikle öyle değil, çünkü orada 150 bin kadar Türk vardı, 600 bin kadar da Rum... Biz dünyadan hiç tepki almaksızın Barış Harekâtını yaptık. Eğer ölçüyü kaçırsaydık, işgalci devlet durumuna düşmüş olacaktık. Kurtarıcı Devlet işleviyle Kıbrıs’a gittik*⁸⁷¹.” Ecevit umulduğundan da daha süratli davranmış, siyasi girişimlerden bir sonuç alınamayınca en ufak bir tereddüt göstermeyerek karar almıştı⁸⁷².

İngiltere eski Başbakanlarından Sir Alec Douglas Home’un belirtmiş olduğu gibi, “*Türkiye, dayanamayacağı biçimde kışkırtılmıştı*⁸⁷³.” ABD yanılıcı değişiklikler önererek, Türk hükümetini ılımlı bir havaya sokmaya çalışmıştır. Bütün bunların ötesinde ABD, NATO’nun güney kanadının yıkımıyla son bulacak olan iki müttefik arasında doğrudan doğruya bir çatışma istemiyordu⁸⁷⁴.

Birinci Kıbrıs Barış Harekâtının en hüznümlü tarafı ise; düşman gemisi sanarak Kocatepe gemisinin batırılmasıdır. TCG KOCATEPE muhribimiz Türk uçakları tarafından bombalanmış ve batırılmıştır. Hem de beş saat gibi oldukça uzun süren bir taarruz sonucunda batırılmıştır. Esasında Kocatepe hata yapmamak için batırılmıştır. Sonuçta Kocatepe Muhribi ile ilgili bir hata olmuştur, bir gemimiz batıp, 54 askerimiz şehit olmuştur⁸⁷⁵. Türkiye’de Kocatepe olayı yaprak bile kımılatmadı. Hükümet bunu ordunun iç işi saydığından müdahale etmedi⁸⁷⁶. Nedeni ne olursa olsun, sonuçta hükümet, ordu ve basın arasındaki dayanışma sayesinde Kocatepe olayı bir yıl kamuoyundan gizlenmiştir⁸⁷⁷. Üç günlük Harekât sonundan 57 şehit, 184 yaralı ve 2442 kayıp verilmişti⁸⁷⁸.

CHP’li bakanlar Türkiye’nin Adayı istila ya da işgal amacıyla olmadığından, harekâtın sınırlı tutulması konusunda görüş birliği içindeydiler. Başbakan ve CHP Genel Başkanı da böyle düşünüyordu. Hükümetin diğer kanadı MSP ise bu görüşte değildi.

⁸⁷⁰ M. Döner, a.g.e, s.80.

⁸⁷¹ M.Çetingüleç, a.g.e, s.131.

⁸⁷² S.M.Yurdanur, a.g.e, s.16.

⁸⁷³ S.R. Sonyel, a.g.e, s.36.

⁸⁷⁴ M. Şahinler, a.g.t, s.43.

⁸⁷⁵ E.Mütercimler, a.g.e, s.290.

⁸⁷⁶ M.Hasırcı, a.g.e, s.271.

⁸⁷⁷ M.Hasırcı, a.g.e, s.272.

⁸⁷⁸ A.Baransel, a.g.e, s.47.

Bilhassa Birinci Barış Harekâtından sonra ikinci Harekâta girişilmesinin mecburiyet haline geldiği sıralarda, Türk Silahlı Kuvvetlerinin önce Ada'nın tamamını işgal etmesini, orada Türk soydaşlarını kurtardıktan sonra bugünkü sınırlarına, Türk ordusunun halen kontrolünde bulundurduğu sınırlara çekilmesini istiyordu. Erbakan Türkiye'nin garantörlük hakkının Ada'nın sadece belli bir kısmına ait olmadığını, Ada'nın tamamıyla ilgili olduğunu belirterek, bunun mahzurunun olmaması gerektiğini ileri sürmüştür⁸⁷⁹.

353 sayılı BM kararının 5. Maddesi, Kıbrıs'ta anayasa düzeninin yeniden kurulması amacı ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere hükümetlerinin derhal görüşmelere başlaması istenmiştir. Söz konusu kararın 5. Maddesi Kıbrıs'ta anayasal düzenin kurulması amacıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin görüşmelere başlamasını öngörüyordu⁸⁸⁰.

Üç devletin Dışişleri Bakanları 25 Temmuz'da Cenevre'de toplandılar ve altı günlük bir çalışmadan sonra 30 Temmuz 1974'de Cenevre Deklarasyonu denen belgeyi imzalayarak yayınladılar⁸⁸¹. Bu antlaşmasını imzalanması töreninden sonra yapılan basın toplantısında Yunan delegesi Mavros, Güneş'i överek, Türk-Yunan anlaşmasını methetmiş; kendi ülkesinin barıştan başka bir şey istemediğini söylemiş; şunları eklemiştir: *"Türkiye ve Yunanistan dost olarak birlikte yaşama kaderini paylaşıyorlar."* İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan'da basın mensuplarına şunları bildirmişti: *"Bir hafta zarfında, 8 Ağustos'ta ikinci bir konferansın yapılacağı ve buna Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri de katılacaktır. Böylece adada anayasal durum iade edilecektir"*⁸⁸². The Times gazetesinde, Cenevre görüşmelerindeki sonuç *"Cenevre'deki ateşkesin imzalanmasıyla Türk-Yunan Askeri çatışmasının önleneceği konusunda çok net bir ışık yoktu."* şeklinde yer almıştır⁸⁸³.

Birinci Konferans anlaşması uyarınca, Kıbrıs bağımsızlığının üç teminatçı ülkesi ve adadaki iki toplumun temsilcileri Denктаş ve Klerides, 8 Ağustos 1974'te anayasa ile ilgili sorunları tartışmak üzere Cenevre'de ikinci konferans toplanmıştır. Rum tarafında Sampson'un 27 Temmuz 1974 tarihinde istifa etmesiyle geçici olarak yerini alan Klerides, ateşkes üzerinde uzun tartışmalarla zaman kazanmak isteyen Yunanistan'ın belirsizliğe dayanan yatıştırma siyasetinin etkisi altında kalmıştır⁸⁸⁴.

⁸⁷⁹ M.İslamoğlu, a.g.e, s.63.

⁸⁸⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.347.

⁸⁸¹ F. Armaoğlu, a.g.e, s.960.

⁸⁸² S.R. Sonyel, a.g.e, s.115.

⁸⁸³ The Times (London, England), Thursday, Aug 01, 1974; pg. 4; Issue 59154

⁸⁸⁴ M. Şahinler, a.g.t, s.61.

Kıbrıs Türkünü toptan öldürmekten kurtaran bu askeri müdahaleye Barış Harekâtı adını veren Ecevit eğer Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk başlatılacaksa, bunun okul sıralarından başlaması ve çocukların kin yerine dostluk duygularıyla büyütülmesi gerektiğini dile getirmiştir⁸⁸⁵. Ecevit 1974'te Londra'da Türk-Yunan dostluğuyla ilgili bir şiir yazmıştır⁸⁸⁶. Ayrıca İnönü hükümetinde Çalışma Bakanı iken, harekât konusunda tecrübe kazanmıştır⁸⁸⁷.

Cenevre görüşmeleri başladığı gün Başbakan Ecevit: “*Türkiye artık geri çekilmeyecek kadar Kıbrıs'tadır. Müzakereleri uzatmayacağız*” şeklinde Türkiye'nin görüşmelerdeki hissiyatını ifade etmiştir⁸⁸⁸. Türkiye'nin garanti, Yunanistan ise kesin ateşkes istediği görüşmelerde İngiltere “arabulucu” rolü oynamıştır⁸⁸⁹. Harekât sonrası Ecevit “*Kıbrıs'ta artık varlığımız bir daha ortadan kaldırılamaz*⁸⁹⁰.” ifadelerini kullanmıştır.

Dış Basın Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili Türk tarafının elde etmeyi planladıkları askeri ve siyasi hedeflerine ulaştıklarını düşünmektedir. Ayrıca Türk hükümetini gerek Lefkoşa'da Nicos Sampson'dan kurtulması, gerekse Atina'daki askeri rejimin çöküşünden dolayı kendisine pay biçtiği ifade edilmektedir⁸⁹¹. Dış Basında, Bülent Ecevit'in Kıbrıs'taki ateşkesi kabul ettiğine dair haberler olmakta Türkiye'nin barışsever bir ülke olarak Birleşmiş Milletleri kararına saygı göstereceğine dair haberler yapılmış ayrıca Türk askerinin Kıbrıs Türkleriyle el ele Kıbrıs'ta 2 günde büyük başarı kazandığı ve bu zaferin ateşkes ile güçlendiği belirtilmiştir⁸⁹².

Ecevit Kıbrıs pazarlıklarında elini güçlendirmek için daha fazla güç kazanmaya çalışmaktadır. Türk tarafı Başpiskoposun Kıbrıs'ın tamamı üzerinde konuşma hakkı olmadığını ve Türk tarafının lideri Denktaş'ın da Birleşmiş Milletlerde konuşması gerektiğini söylemektedir⁸⁹³. NATO Konseyi, Kıbrıs barış anlaşmasını memnuniyetle karşılamıştır. Bildiride “*bölgedeki barışın restorasyonu ve Kıbrıs'ta bir anayasal hükümetin yeniden kurulması yönünde önemli bir adım*” olduğunu belirtilmiştir⁸⁹⁴.

---

⁸⁸⁵ E.Mütercimler, a.g.e, s.10.

⁸⁸⁶ E. Konuralp, a.g.e, s.128.

⁸⁸⁷ H.Bil, a.g.e, s.168.

⁸⁸⁸ *Tercüman*, 26 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁸⁹ *Tercüman*, 27 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁹⁰ *Barış*, 23 Temmuz 1974, s.1.

⁸⁹¹ *The Economist (London, England), Saturday, July 27, 1974; pg. 17; Issue 6831.*

⁸⁹² *The Times, Monday, Jul 26, 1974; pg.24, Issue 59151*

⁸⁹³ *The Times (London,England, Wednesday, Aug 21, 1974; pg. 4; Issue 59171*

⁸⁹⁴ *The Times (london, England=, Thursday, Aug 01, 1974; pg. 4; Issue 59154*

Karamanlis, anlaşmanın “*düşmanlıklara son vermesi*” nedeniyle memnuniyet verdiğini ifade etmiştir⁸⁹⁵. Cenevre’de imzalanan anlaşma diplomatik alanda da Ankara’nın zaferidir. Cenevre’de galip Türkiye’dir. United Press International ajansı Cenevre üçlü ateşkes konferansında kazançlı ülkenin Türkiye olduğunu bütün dünyaya ilan etmiştir⁸⁹⁶.

Dış basında “*Türkiye’nin uykusuz Başbakanı Bülent Ecevit*” şeklinde verilen haberde, Ecevit’in için Cenevre görüşmelerinde diplomatik baskıya direndiği ifadesi kullanılmıştır. Kıbrıs’taki askerimiz barıştan sonra tedricen geri çekileceğini ifade eden Dışişleri Bakanı Turan Güneş Cenevre görüşmeleri sonrası yurda dönüşünde “*Önümüzde çetin ve çok önemli engeller var.*” ifadelerini kullanmıştır⁸⁹⁷. Etrafında hepimizin birleştiği Millî davamız olan Kıbrıs meselesinin yararlarımıza uygun olarak çözülmesinde Türk hükümeti siyasi desteğe, fiilî güce ve müzakere kabiliyetine ihtiyaç olduğunu düşünmektedir⁸⁹⁸.

Cenevre’deki 25-30 Temmuz tarihleri arasında altı gün süren görüşmelerde ABD, Sovyetler Birliği ve BM gözlemci bulundurmuşlardır⁸⁹⁹. Birinci Cenevre görüşmeleri sonucunda Türkiye siyasi olarak da başarı kazanmış, istekleri onaylanmıştır⁹⁰⁰. Cenevre görüşmelerinde Türkiye, Kıbrıs Türk toplumun artık kendi başına bir varlık olduğu iddiasında bulunmuştur. Bu nedenle Kıbrıs’ta biri Türk diğeri Rum olarak iki özerk toplumsal birime dayalı yeni bir anayasal düzen kurmayı önermiştir. Kıbrıslı Türkler adanın kuzey bölümüne, Rumlar da güney bölümüne sahip olacaklar, fakat tek bir federal hükümet çatısı altında birleşeceklerdi. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan coğrafi olarak iki farklı birime dayalı bir federasyon düşüncesini sonunda Kıbrıs’ın paylaşılmasına yol açacağı gerekçesiyle kabul etmediler⁹⁰¹.

Cenevre’de Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile her iki Kıbrıs toplumunun temsilcileri arasında yapılan görüşmeler Ağustos’ta başladı. Yunanistan geçmişte sürekli olarak reddetmiş olduğu bir çözüm olarak kanton sistemine dayalı bir federasyonu kabul etme konusunda istekliydi. Türkiye, Cenevre’de çabuk karar alınması için baskı yaparken, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar zaman kazanmaya çalışmıştır⁹⁰².

---

⁸⁹⁵ *The Times (London, England), Thursday, Aug 01, 1974; pg. 4; Issue 59154*

⁸⁹⁶ *Akşam*, 01 Ağustos 1974, s.1

⁸⁹⁷ *Tercüman*, 02 Ağustos 1974, s.1

⁸⁹⁸ Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt-1 Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi Ankara 2015, s. 863.

⁸⁹⁹ E.Mütercimler, a.g.e, s.334.

⁹⁰⁰ E.Mütercimler, a.g.e, s.334.

⁹⁰¹ K. Karpat, a.g.e, s.242.

⁹⁰² K. Karpat, a.g.e, s.242.

Erbakan Cenevre Konferansı'nın milli menfaatlerimiz açısından yetersiz bir konferans olduğunu ifade etmiştir⁹⁰³. Hükümetin CHP kanadı, ısrarla federatif sistemi savunurken, MSP buna karşılık taksimi ileri sürerken, Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulabileceğinden söz etmiştir. Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurmak Kıbrıs'ın taksiminden başka bir şey değildi⁹⁰⁴. Türkiye'nin bu dönemde bir diğer sorunu, Kıbrıs sorununun temel sonucu olan silah ambargosuydu. 4 yıl boyunca ABD Türkiye'ye silah ambargosu uyguladı. Ambargonun uygulanmaya başladığı sırada Türkiye'ye sevk edilmesi gereken bedeli ödenmiş askeri malzeme vardı. Bu Türkiye'yi oldukça zor bir duruma sokmuştur⁹⁰⁵.

Türkiye, Türk ordusunun elde ettiği başarıyı, Cenevre görüşmeleri sırasında, ne pahasına olursa olsun diplomatik bir başarıyla pekiştirmek zorunda idi⁹⁰⁶. İkinci Cenevre Görüşmeleri 6 gün sürdü. Ancak, Rum ve Yunan delegelerinin olumsuz ve uzlaşmaz tutumları nedeniyle, görüşmeler çıkmaza girdi⁹⁰⁷. İkinci Cenevre Konferansı'nın sonuna doğru Amerika'nın tutumu iyice Türk tarafının tezine doğru yakındı. Washington, Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığını bir oldu-bitti olarak görmekteydi. Amerikan yetkilileri Kıbrıs'taki etnik halkların birbirinden ayrılmaksızın ve Kıbrıs Türklerine Adanın belli bölgelerinde otonomi hakkı tanınmaksızın bir çözüme ulaşılmamasının mümkün olmadığını düşünüyorlardı⁹⁰⁸.

Türkiye, ne iki Cenevre konferansı arasında Rumların katliama giriştiklerini dünyaya tam duyurabildi, ne de Kıbrıs konusunda eskiden olup bitenleri anlatabildi. İkinci Harekâtın Ordu Film Merkezi'nce çekilmiş filmleri bile sırdır diye dünyaya dağıtılmadı. Alanı boş bulan Rumlar, uluslararası haber ögütlerine tüm kolaylığı sağlayıp olayları kendi açısından alabildiğince yaydılar. Türklerin, yaşlı bir Rum kadına su veren Mehmetçik resmini çekip dağıtacakları yerde, Rumların vurulmuş bir EOKA gerillasını, masum genç böyle kurşuna dizildi, diye yaydıkları resimler dünya basınında yer aldı⁹⁰⁹.

Kıbrıs Barış Harekâtında 411 karacı, 5 havacı, 13 jandarma, 56'sı Kocatepe'de olmak üzere 69 denizci, toplam 498 askerimiz şehit düşmüştür. Değeri ölçülemeyecek bu insan kaybına ilaveten o zamanki rakamlara göre 5 milyar lira tutarındaki savaş

⁹⁰³ N.Erbakan, a.g.e, s.165.

⁹⁰⁴ M.İslamoğlu, a.g.e, s.54.

⁹⁰⁵ E.D.Ozan, a.g.e, s.737.

⁹⁰⁶ M. Şahinler, a.g.t, s.59.

⁹⁰⁷ M. Tarakçı, a.g.t, s.189.

⁹⁰⁸ N.Uslu, a.g.e, s.312.

⁹⁰⁹ M.Ali Birand, Diyet Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar 1974-1980 6. Baskı, Milliyet Yayınları İstanbul 1987, s.32.

harcamalarına karşılık; bugün Magosa-Lefkoşa-Girne bölgelerini içine alan, Kıbrıs Adası'nın yaklaşık 1/3'ü Türk hâkimiyeti altına girmiştir⁹¹⁰.

Cenevre görüşmeleri devam ederken ve Yunanlılar, uluslararası kamuoyu baskısıyla Türkiye'yi dize getirmeye çalışırken, Çankaya köşkünde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk başkanlığında gizli bir toplantı yapıldı. Genelkurmay'ın hazırladığı 19 sayfalık gizli başlıklı değerlendirmede, en önemli bölümü Kıbrıs'ın Türkiye'ye ilhakı oluşturdu. Toplantıda, Türkiye, Kıbrıs sorununu “İki bölge Coğrafi Federasyon” tezi üzerinden yeniden müzakere ortamı doğuncaya kadar beklemeyi planladı⁹¹¹. İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Alan Goodison, 16 Ağustos'ta Kıbrıs Coğrafi Bir çözüm başlığı altında hazırlamış olduğu gizli andaçta şu görüşleri öne sürüyordu: “Uluslararası açıdan taksim kötü bir isimdir. 1960 Antlaşmaları ve Birleşmiş Milletler üyesi olarak Kıbrıs'la ilgili sorumluluklarımıza ters düşer. Bu ad yerine iki bölge federasyon sözcüklerinin kullanılmasını öneririm⁹¹².”

Cumhurbaşkanı Korutürk, Yunanistan'a Kıbrıs ve Rum bölgelerinde, dış dünyanın müdahil olduğu kanlı bir trajediye izin vermemesi için çağrıda bulunmuştur. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda yayınlanan mesajında, kan akıtmaktan kaçınması için Yunanistan'a çağrıda bulunan Korutürk, tarafsız ülkelerin Kıbrıs konusuna karışmasından yakındı. Ayrıca Türkiye'nin 9 Eylül 1922'de İzmir'de durdurmayı bildirdiğini de belirtti⁹¹³.

İkinci Cenevre görüşmelerinin bekleneni veremeyeceğini gören Türk hükümet yetkilileri, delegelerimizin başkanı Turan Güneş'e olumlu sonuç alınmadığını ve İkinci Barış Harekâtının başlatılmasının “Ayşe tatile çıktı.” sözleriyle Cenevre'den bildirmiştir⁹¹⁴. İkinci Kıbrıs Harekâtı, birincisinin aksine, dünya kamuoyunda Türkiye'nin aleyhine bir hava doğmasına sebep olmuştur. Birinci Harekât bir hukuki müdahale mahiyetinde telakki edilmesine mukabil, İkinci Harekât bir toprak iktisabı ve bir işgal olarak telakki edilmiştir⁹¹⁵. Türkiye'nin 14 Ağustos'ta İkinci Kıbrıs Harekâtını başlatması ve aynı gün Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekildiğini ilan etmesi, Sovyetleri son derece sevindirmiş ve Türkiye ile münasebetleri bir soğukluk devresine girerken, Yunanistan'la münasebetleri birdenbire gelişme göstermiştir⁹¹⁶. Bu arada Kıbrıs

⁹¹⁰ M.Tarakçı, a.g.e, s.239.

⁹¹¹ Y.Polat, a.g.e, s.149.

⁹¹² S.R.Sonyel, a.g.e, s.153.

⁹¹³ *The Times (London, England)*, Saturday, Aug 31, 1974; pg.4; Issue 59180.

⁹¹⁴ E.Mütercimler, a.g.e, s.335.

⁹¹⁵ F. Armaoğlu, a.g.e, s.962.

⁹¹⁶ F. Armaoğlu, a.g.e, s.963.

Barış Harekâtına katılan askeri ve sivil personele maaşlarının ödenmesi hususu 19.08.1974 tarihli 7/8742 sayılı kararname ile çözülmüştür⁹¹⁷.

Ecevit, ikinci harekâtın ardından Yunanlıların pazarlık masasına oturacağını düşünmüştür. Ama Yunanlılar yeniden Cenevre'ye dönmeyi reddetmiştir⁹¹⁸. Kıbrıs olaylarının bugüne varış nedeni Türkiye'nin ikinci harekâtıdır. Eğer ilk Harekâta bugünkü noktalara varılabilmiş olsaydı, dünya kamuoyundan bir tek ses çıkmaz ve sorun çok daha kolaylıkla ve kısa sürede kapanırdı, işin en garibi de Türkiye'de kimselerin bunun nedenlerini ve hesabını daha sonra sormamıştır⁹¹⁹.

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan da İkinci Barış Harekâtı ile ilgili olarak verdiği demecinde; garantörlük vazifesini diplomatik yollardan ifayı deneyen Türkiye'nin, ilk teşebbüsünde olduğu gibi bu noktada da Yunanistan ve İngiltere'den gerekli anlayışı göremediğini belirtmiştir. Necmettin Erbakan'a göre; İkinci Barış Harekâtı, Türkiye'nin askeri operasyonları başladıktan sonra Yunan cuntasının lideri İonnides, Türkiye'ye savaş açarak çatışmaları genişletmek ister gibi görünmüştür. Amerikalıların o aşamadaki temel hedefi, Kıbrıs'taki çatışmaların daha da şiddetlenmesini ve yayılmasını önlemek ve bu şekilde iki NATO müttefiki arasında topyekûn bir savaş çıkmasının önüne geçmektir⁹²⁰. Kissinger, Yunanistan'a karşı çıkılmasına ne kadar karşıysa askeri müdahalede bulundu diye Türkiye'ye karşı cephe alınmasına da o derece muhaliftir⁹²¹.

Muhalefet eğer harekât sınırlı tutulursa Türkiye'nin masada elinin güçlü olacağına dair değerlendirme yapmıştır. Ama Ecevit aynı fikirde değildi: *“Kesinlikle öyle değil, çünkü orada 150 bin kadar Türk vardı, 600 bin kadar da Rum. Biz dünyadan hiç tepki almaksızın Barış Harekâtını yaptık. Eğer ölçüyü kaçırsaydık, işgalci devlet durumuna düşmüş olacaktık. Kurtarıcı Devlet işleviyle Kıbrıs'a gittik⁹²².”*

İkinci Harekât, uluslararası alanda Türkiye'nin işgal ve hatta ilhak girişimi olarak değerlendirildi. Bu nedenle, özellikle Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD'den önemli tepkiler geldi. İngiltere Ada'ya askeri güç gönderdi ve Türk göçmenlerin kuzeye çıkmaları konusunda engel yarattı. ABD ise, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başladı. Bu

⁹¹⁷ BCA, Yer: 30-18-1-2 / 318- 53 – 16 Tarih: 19.08.1974- 00.00.0000.

⁹¹⁸ W. Hale, a.g.e, s.165.

⁹¹⁹ M.A.Birand a.g.e, s.32.

⁹²⁰ N.Uslu, a.g.e, s.308.

⁹²¹ N.Uslu, a.g.e, s.311.

⁹²² M.Çetingüleç, a.g.e, s.131.

arada Yunanistan'da Harekâtı gerekçe göstererek NATO'nun askeri kanadından ayrıldı. Türkiye, Yunanistan'ın geri dönüşüyle ilgili Amerikan baskılarına maruz bırakıldı⁹²³.

5.16.4. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan Alınan Neticenin Kamuoyunda ve Siyasette Yansımaları

Türkiye'nin müdahalesinin tek nedeni, Yunan subaylarının, Kıbrıs'ta 1960 yılında kurulan rejime karşı yaptıkları hükümet darbesiydi⁹²⁴. Harekât Kıbrıslı Türklerin ve aynı zaman da Kıbrıslı Rumların can ve mal emniyetlerini temin etmek, Kıbrıs'a huzur, sükûn ve barış getirmek gayesini gütmekteydi⁹²⁵. Harekâtın en önemli katkısı Ordu ve millet kaynaşmasını sağlamasıdır⁹²⁶. 1974 Harekâtı sonucunda ada fiilen ikiye bölündü. Bu Türkiye açısından sorunu çözmüştü. Ama mevcut durum hukuki olarak çözüme kavuşturulmadığı için Kıbrıs konusu uluslararası kamuoyunu işgal eden bir konu olmaya devam etmiştir⁹²⁷.

Kıbrıs sorunu ilk başlarda hükümette sürtüşmeleri bir yana bırakmayı zorunlu kılmıştır. Ancak Kıbrıs askerî harekâtları ve Cenevre Görüşmeleri bittikten sonra sürtüşmeler yeniden gündeme gelmiştir. CHP'yi askerî harekâtı Adadaki Türklerin aleyhine muhtemel gelişmeleri önlemek ve güney kıyılarımızın güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlandırmak istemesine karşılık, MSP, Adanın taksimini gerçekleştirici düzeye gelinceye kadar harekâtın devam etmesinden yana olmuştur⁹²⁸.

MSP'nin Ecevit'e Kıbrıs çıkarması ve sonrasındaki eleştirileri şu şekildedir:

- 1- Önce çıkarmaya çekingen ve ürkek davranmak, kararın alınmasını uzatmak ve Rumlara vakit kazandırmak,
- 2- Batı'nın baskısıyla, daha çıkarmanın ilk gününde Bakanlar Kurulunu toplayarak ateşkes kararı için çabalamak,
- 3- Bu ateşkes kararını saat 17:00'yi bile beklemeden gündüz 11:00'da açıklamak,
- 4- Kanton Çözüm gibi yanlış ve Milli çıkarlarımıza aykırı bir öneriyi karşı tarafa acele ederek sunmak,

⁹²³ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.348.

⁹²⁴ M. Şahinler, a.g.t, s.53.

⁹²⁵ *Tercüman*, 15 Ağustos 1974 s. 7.

⁹²⁶ *Akşam*, 22 Temmuz 1974, s.1

⁹²⁷ E.D.Ozan, a.g.e, s.737.

⁹²⁸ A.Y.Sarıbay, a.g.e. ,s.190-191.

- 5- II. Harekâta önce karşı çıkmak ve bu Harekâtın durdurulması için koalisyon ortağından habersiz talimatlar vermek,
- 6- Kıbrıs'ta ordumuzun rahatlıkla alabileceği stratejik ve ekonomik bölgelerin ele geçmesini sağlayamamak,
- 7- Maraş'ı boş bırakıp pazarlık gücümüzü zayıflatmak,
- 8- Federe Devlet sözünü sıklıkla kullanıp Kıbrıs'ta kesin ve kalıcı bir çözümü zora sokmak, gibi 8 tane tarihi ve talihsiz hatalar yapmıştır. Ama buna rağmen “*Kıbrıs Fatihî*” sözü Ecevit için kullanılmaya devam etmiştir⁹²⁹.

Kıbrıs Harekâtı yalnız Türkiye’de değil bütün dünyada da geniş bir heyecan uyandırmıştır⁹³⁰. Kıbrıs harekâtını öğrenen bütün İslam devletleri ve özellikle Libya Türkiye’ye önemli yardımlarda bulunmuşlardı. Pakistan, İran, Irak ve Suudi Arabistan her zaman Türkiye’ye yardıma hazır olduklarını bildirmiştir⁹³¹.

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye’nin iç ve dış politikası yanında sosyal yaşamı da etkiledi. Kıbrıs Barış Harekâtının basına ve çeşitli yayın organlarına yansımaları, birçok kitap çıkmasını sağladı. Öte yandan Kıbrıs Harekâtıyla ilgili birçok film çekildi. Türk askerinin kahramanlığını vurgulayan bu filmleri Kıbrıs konulu şarkılar izlemiştir⁹³². Türk askerinin Kıbrıs’a çıkışı, Kıbrıs konusunu çok aşan bir anlam taşımıştır. Bu çıkarma ile Türk milleti soluk almış, “*Küçük Devlet*” etiketini söküp atmış ve dünyada önemli devletleri arasındaki yerini almıştır⁹³³. Gerçekleştirilen harekât sayesinde Türk milletinin sevinci sonsuzdu⁹³⁴.

Rauf Denктаş ise Kıbrıs Harekâtıyla ilgili olarak, “*Kıbrıs Türkü 1974 yılına kadar çok acılar, çok zulümler yaşamıştır. Ada’nın her yanında vatan savunması yapan, bayrağı düşürmemek için gözünü Toroslardan, Anadolu’dan ayırmayan bir avuç insan 20. Yüzyılın en büyük direniş hareketlerinden birini göstermiştir*⁹³⁵.” ifadelerini kullanmıştır. Muhalefet partileri, hükümetin Kıbrıs siyasetini desteklemiştir. Başbakan Bülent Ecevit ile muhalefet parti genel başkanları arasındaki resmi ziyaretler, çok büyük bir nezaket içinde sürmüştür. DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle’nin Ecevit’i ziyaretinde ise erken seçim yapılması

---

⁹²⁹ M.Hasırcı, a.g.e, s.346.-347.

⁹³⁰ T.Erçorumlu, a.g.e, s.81.

⁹³¹ T.Erçorumlu, a.g.e, s.85-86.

⁹³² Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980 Cilt 3, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2002, s.345.

⁹³³ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.21.

⁹³⁴ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.21.

⁹³⁵ Mesut Günsev, 20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs, Alfa Yayınları İstanbul 2007, s.ix.

konusunda görüşmelerde bulunulduğu kamuoyu tarafından değerlendirilmiştir⁹³⁶. MSP ile CHP arasında, Türkiye'nin izlediği Kıbrıs siyaseti üzerinde ciddi bir görüş ayrılığı oluşturmuştur. MSP Kıbrıs konusunda daha kuşkulu, sert ve gerektiğinde daha baskılı bir siyaseti izlemeyi tercih etmektedir. Oysa adanın bağımsız kalması üzerinde kararlı olan CHP, yumuşak ve kesin bir siyaset izlemekte sakınca görmemiştir⁹³⁷.

Bazı yorumlarda Kıbrıs olaylarının Ecevit için bir şans olduğu yorumları yapılmıştır. Fakat Kıbrıs olayları son yirmi yıl içinde hatta ondan da önce Ada daha tümüyle İngilizlerin elinde bulunduğu dönemde de mevcuttur. Kıbrıs olaylarının varlığı bir şans ise, bu şans çok partili siyasi yaşama geçtiğimizden beri gelmiş geçmiş her başbakanın kapısını da çaldığı unutulmamalıdır⁹³⁸.

Türkiye Ermeniler Patriği Şinork Kalutsyan, Kıbrıs Harekâtı ile ilgili Fahri Korutürk'e dileklerini şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Hükümetimizin Kıbrıs'ta yaratılan haksız duruca müdahale kararını sevinçle haber aldık. Meşrutiyetin, Barışın ve Hakkın sağlanması için kahraman silahlı kuvvetlerimizin giriştiği bu Harekât Tanrı'nın yardımı ile tarihimizin şanlı bir sayfasını oluşturarak hayırlı bir sonuca ulaşmasını dün kalbimizle dileriz”*⁹³⁹.

Bülent Ecevit Harekâtın Erbakan'la verdikleri ortak kararlarla gerçekleştiği aralarında hiçbir tartışma olmadığını belirtmiştir⁹⁴⁰. Kıbrıs Barış Harekâtı'nda MSP'nin tarihi rolü süreç içerisinde daima tartışma konusu olmuştur. Eski Sağlık ve Turizm Bakanı Bülent Akarcalı: *“Eski Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs'la ilgili fatihliği tamamen tesadüfidir. O sırada hasbelkader başbakan olduğu için o işi yürütmek durumundaydı. Kıbrıs'a Türk ordusunun müdahalesindeki en büyük şans Necmettin Erbakan'ın Başbakan Yardımcısı olmasıdır. Harekâtı yaptırtan Erbakan'ın ısrarıdır.”* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁴¹ Harekât öncesi MSP kanadını temsilen Başbakan Bülent Ecevit'le Londra'ya resmi temaslar yapmaya giden isimlerden biri olan İsmail Müftüoğlu Harekâta Erbakan'ın katkısı ile ilgili : *“Mimar Sinan Süleymaniye ve Selimiye'yi yapmakla propaganda yapmamıştır. Eserini ortaya koyarak milletin takdirini beklemiştir. Dolayısıyla Erbakan'ın Kıbrıs'la ilgili hareketleri bir nevi Süleymaniye, bir nevi Selimiye'dir. İnşaatını yapmıştır ve takdiri*

⁹³⁶ M. Şahinler, a.g.t, s.69.

⁹³⁷ M. Şahinler, a.g.t, s.61.

⁹³⁸ S.M.Yurdanur, a.g.e, s.152.

⁹³⁹ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Yer: 6/5-16 Fihrist No: 2316-103.

⁹⁴⁰ M.Çetingüleç, a.g.e, s.133.

⁹⁴¹ M.Hasırcı, a.g.e, s.351.

*de milletten beklemiştir*⁹⁴².” değerlendirmesinde bulunmuştur. Koalisyonda, özellikle Kıbrıs zaferindeki gibi, Erbakan’ın etkinliği hissedilmiştir⁹⁴³. Kıbrıs Harekâtı, daha sonraki dönemde Necmettin Erbakan tarafından kavramsallaştırılacak olan dış politika anlayışını temsil eden şahsiyetli dış politikanın da temelini oluşturmuştur⁹⁴⁴. Bu konuda İngiliz Ulusal Arşivinde çalışma yapmış Mustafa Sıtkı Bilgin’in 2006’da açılan 1974 senesine ait belgelerdeki incelemelerine göre, Kıbrıs Barış Harekâtının mimarının Necmettin Erbakan olduğu, Ankara’daki İngiliz Büyükelçisinin İngiliz Dışişlerine yazdığı raporlar ve İngiliz Başbakanı ve kabinesinin konuyu değerlendirirken katılımcı devlet adamlarının konuşma tutanaklarından anlaşılmaktadır. Ecevit’in Londra ziyareti ve Türk ile İngiliz hükümeti arasındaki yazışmalardan da Ecevit’in Harekât konusunda aktif davranmadığı ve savaşa girmeden bir çözüm aradığı görülmektedir. Yine belgelere göre, Kıbrıs Harekâtının yapılmasında, icra safhasında Necmettin Erbakan daha aktif ve istekli olmuştur. Dönemin İngiltere Büyükelçiliğinden giden raporlarda Erbakan’ın Genelkurmay ile aynı çizgide ve harekâtın gerekli olduğunu düşündüğü, nihayetin tüm Kıbrıs’ın alınması olduğu belirtilmektedir⁹⁴⁵.

Kıbrıs harekâtıyla Türkiye ilk kez, milli bir gurur ve özgüven yaşadı. Aktif politikanın kazanımları görüldü. Kıbrıs harekâtı nedeniyle ülkemize uygulanan ambargo bile, kendi ayaklarımızda durma, kendi ihtiyaçlarımızı dışa bağlı olmasan gidermemiz için fırsat sağlamıştır⁹⁴⁶. Kıbrıs başarısı ordunun da özgüvenini artırır ve pekiştirirken, Ecevit’in ordu ile ilişkilerinde de oldukça yararlı sonuçlar doğurmuştur⁹⁴⁷. Türkiye kesin, açık ve dürüst bir Kıbrıs siyaseti izleyerek kendisine uluslararası bir saygınlık yaratmıştır⁹⁴⁸. Ecevit Hükümetinin Kıbrıs politikası iki büyük gücün siyaseti ile karşı karşıya gelmemeye özen göstererek, beceri ile yönetilmiştir. Ecevit, Kıbrıs siyasetindeki başarısını aşağıdaki nedenlere dayandırmaktadır.

- 1- Dünya denge ve barışını düşünen Türkiye, barışçı amacını göstermiştir.
- 2- Türkiye duygusal olmaktan kaçınmıştır.
- 3- Türkiye ideolojik bir siyaset izlememiştir.
- 4- Türk siyaseti son derece dürüst ve açık olmuştur.

---

⁹⁴² M.Hasırcı, a.g.e, s.161.

⁹⁴³ M.Ergin, a.g.e, s.75.

⁹⁴⁴ I.Arpaç, a.g.e, s.388.

⁹⁴⁵ I.Arpaç, a.g.e, s.388-389.

⁹⁴⁶ M.Ergin, a.g.e, s.84.

⁹⁴⁷ M.A.Kara, a.g.e, s.114.

⁹⁴⁸ M. Şahinler, a.g.t, s.82.

- 5- Türkiye her şeyi önceden hesaplayarak gereken yerde durmasını bilmiştir.
- 6- Türkiye, dünyada kendisine sağladığı saygınlıktan yararlanarak, dünya dengesini etkilemeye hiçbir şekilde eğilim göstermemiştir.
- 7- İki büyük güce karşı izlenen Türk siyaseti kesin olmuştur. Türkiye, Birleşik Devletlere boyun eğmemiş ve uluslararası bir toplantı konusundaki Rus önerisini de reddetmiştir. Böylece Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler'e karşı izlenen Türk siyaseti, sağlam temeller üzerine pekiştirilmiştir.
- 8- Türkiye müttefiklerine olan bağlılığını göstermiş ve diğer ülkelere doğru yönelerek oluşan yumuşamayı sürdürmeye çalışmıştır⁹⁴⁹.

Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün tek kurşun atmadan Hatay'ı almasından sonra ikinci toprak kazanımı Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtıyla gerçekleşmişti⁹⁵⁰. Türkiye bugün Kıbrıs'taki barış Harekâtı ile kendi yaşama haklarını elde edebilmek için Türkiye'ye güvenen Kıbrıs Türklerini yalnız siyasi sömürüden değil, ekonomik sömürüden de kurtarmıştır. Bütün bunlar, henüz gerçek anlamda iktidar olmamış, henüz çoğunluğun oylarını alamamış bir hareketin, her türlü iç ve dış engellemeye rağmen, halktan aldığı güçle, birkaç ayda içerde ve dışarda başarabildikleridir⁹⁵¹.

Ecevit 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Kıbrıs Türklerinin dünya kapitalizmence sömürülmesini sona erdirdiğini söylemiştir. Harekâtın ardından Türkiye'de hiçbir politikacının adanın Türkiye'ye ilhakından söz etmediğini anlatır. Ecevit bunu Atatürk'ün yayılmacılığa karşı olan anlayışına ve Türklerin Yunanlara göre daha gerçekçi bir millet olmasına bağlar⁹⁵².

Yedi ay işbaşında kalan koalisyon hükümetinin iki kanadı hem Kıbrıs Harekâtında ve hem de Kıbrıs konusundaki nihai çözümde anlaşamıyorlardı. Bülent Ecevit ve CHP'li öteki bakanlar federal sistemden yanaydılar. Hâlbuki MSP'nin başı Erbakan ve MSP'li bakanlar taksimden yanaydı. Ecevit, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta nisbi bir Enosis'i gerçekleştirmesi demek olacağını belirterek Erbakan ve MSP sözcüleri taksimi önermiyorlardı⁹⁵³.

Başbakan Bülent Ecevit, istifası sonrası 14 Aralık 1974 tarihinde gerçekleştirilen CHP 22. Kurultayı açılış konuşmasında, Kıbrıs sorunu ile ilgili savaşırken bile barışçı

---

⁹⁴⁹ M. Şahinler, a.g.t, s.76.

⁹⁵⁰ M.Çetingüleç, a.g.e, s.131.

⁹⁵¹ Bülent Ecevit, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Güneş Matbaacılık, Ankara 1974, s.25.

⁹⁵² E. Konuralp, a.g.e, s.127.

⁹⁵³ M.İslamoğlu, a.g.e, s.23.

olduğumuzu bütün dünyaya gösterdiklerini söylerken, dünya tarihinde pek görülmemiş ölçüde açık, dürüst ve tutarlı bir tutum izlendiğini ifade etmiştir. Ecevit ayrıca bundan ötürü ilişkide bulunduğumuz ülkelerden birçoğu da Türkiye'ye karşı böyle bir tutum izleme zorunluluğu duyduklarını belirtmiştir⁹⁵⁴.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de Ekim 1973 seçimlerinden sonra, Bülent Ecevit başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi koalisyon hükümeti, fonksiyonel federatif sistem tezini benimsemiştir. Bu sistemde toprakların paylaşılması söz konusu değildir. Ek bir devlet içinde, görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşılması söz konusudur⁹⁵⁵. Türkiye, 1960 Garantörlük Antlaşması'na dayanarak birliklerini Kıbrıs'a çıkardı. Adanın kuzey bölgesinin bir bölümünü ele geçirdi. Sona ermek bilmeyen Kıbrıs trajedisine yeni ve kesin, belki de son bir eylem daha eklenmişti. Esas itibarıyla Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki dış politikalarının bir uzantısıdır⁹⁵⁶.

---

⁹⁵⁴ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, 14 Aralık 1974, Güneş Matbaacılık 1975, s.4.

⁹⁵⁵ F. Armaoğlu, a.g.e, s.956.

⁹⁵⁶ Kemal H. Karpat, Türk Dış Politika Tarihi, Timaş Yayınları İstanbul 2012, s.225.

6. BEKLENEN SON: KOALİSYONUN DAĞILMASI

6.1. Koalisyonun Yıkılma Süreci

MSP'ye göre Kıbrıs harekâtından sonra Ecevit sürecin etkisi altında hareket etmeye başlamıştır. Ecevit ayrıca Kıbrıs Harekâtından alınan başarı sonrası MSP ile koalisyonun sona ermesini kaçınılmaz görmüş ve erken seçime gitmenin zaruri olduğunu düşünmüştür. Ecevit artık koalisyondan memnun değildi. Bir seçim yapılırsa tek başına iktidara gelebileceğine de inanmıştı⁹⁵⁷.

Koalisyon çözülme yoluna girmişti, ama Necmettin Erbakan koalisyonun bozulmasına ilk aşamada razı olmamıştır⁹⁵⁸. Fakat dış politikada Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili yaşanan sürtüşmeler iç politikada anlaşmazlıkları da pekiştirmiştir. Zaten Genel Af Yasası, küçük birikimlerin değerlendirilmesini amaç edinen halk sektörü ve devlet memurluklarına yapılan atamalar gibi sorunlar iki parti arasında uzun süredir anlaşmazlık konusuydu⁹⁵⁹. Dönemin Milli Gazete Genel Yayın Yönetmeni Zübeyir Yetik bu koalisyonun bozulmasının tek sorumlusu olarak Ecevit'i gösterirken, Erbakan'ın ise güçlü ve ciddi bir devlet adamı olarak süreci son derece olumlu yönettiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Yetik'e göre Ecevit koalisyonu içte çıkarıcı ve solcu, dışta emperyalist güçlerin önerileri ve belki de baskıları sonucunda bozmak istemektedir⁹⁶⁰.

Ecevit'in MSP'ye yönelttiği eleştirilerin başında ise, koalisyon protokolünün hiçe sayılması hususu vardır. Ecevit'e göre MSP ekonomide bir devlet kapitalizmi yürütme hevesindeydi. CHP'ye göre MSP her şeyi Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarında toplayarak, keyfi teşvikler dağıtacak veya esirgeyecekti, kimi iş adamları ise dize getirilip kimisi de kayırılacaktı⁹⁶¹. Ayrıca Ecevit'in koalisyonu bozarak bir an önce seçime gitme düşüncesi yüzünden koalisyonla ilgili geçmişte yaşanan sorunlar, çözüldüğü düşünülen problemler sürekli gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Ecevit artık koalisyonun sona ermesi fikrine odaklanmış ve uzlaşma kapılarını kapatmıştır. Fakat seçimlere gitmeden önce iki konuyu çözmek istemiştir. Birincisi Kıbrıs konusunda tüm yetkiyi kendisi kullanmış barış Harekâtında tüm kararları kendisi vermiş, iktidar ortağı MSP'nin ise bu konuda yetkisi olmadığı fikri topluma kabul ettirmek

⁹⁵⁷ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.143.

⁹⁵⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.145.

⁹⁵⁹ E.Kongar, a.g.e, s.183.

⁹⁶⁰ S.Yorgancılar, a.g.e, s.277.

⁹⁶¹ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, a.g.e, s.19.

istemiştir. İkinci olarak da MSP'nin sosyal ve ekonomik alanlarda yapmak istediklerinin yerine getirilemez şeyler olduğu ifade edilecekti⁹⁶².

Bülent Ecevit Erbakan ve MSP ile ilgili, “Kıbrıs konusunda Milli Selamet Partisi kamuoyuna ve dünyaya bizi birtakım tavizler vermek eğiliminde gibi gösteriyordu. Eğer surf iç politika istismarı dışında bir etkisi olmasaydı buna aldırılmayabilirdim. Çünkü Türk halkının, büyük sağduyusuyla bu gibi istismarları gereği gibi değerlendireceğini bilirdim. Fakat Bir Başbakan Yardımcısının bir hükümet ortağının bizi bazı tavizleri içimize sindirmiş, hatta kararlaştırmış gibi göstermesi uluslararası ilişkilerimiz bakımından çok sakıncalı bir durum meydana getiriyordu⁹⁶³.” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca Ecevit Kıbrıs konusunda açık ve dürüst bir politika izlendiğini fakat Erbakan'ın söylemleri ile zaman zaman şahsını art niyetler besleyen biri gibi gösterdiğini ve askerî harekât konusunda pasif ve kararsız davrandığı hakkında doğru olmayan iddialar yayarak, hükümeti boyun eğilebilecek gibi görünmesine yol açtığını ifade etmiştir⁹⁶⁴.

Erbakan ise Ecevit'in ısrarlı ve sistemli bir biçimde koalisyonu sona erdirme fikrine karşı daha yapıcı cevaplar vermiş, önemli olanın devlet olduğunu parti çıkarlarının bir müddet geri planda kalması gerektiğini vurgulamıştır⁹⁶⁵. Erbakan'a göre Ecevit, koalisyonun yıkılmasına sebep olmasından öte milletimizin koalisyon hükümetlerinin iyi bir şeyler yapabileceğine dair inancını da yıkmaktadır. Erbakan bütün hamleleri engelleyerek memlekete yapılacak hayırlı işleri engelleyen tek sebebin koalisyonun dağılması olduğunu belirtir⁹⁶⁶. Koalisyon ortaklığı döneminde iki parti arasında en önemli yakınlığın iktisadi görüşlerde kurulabileceği kanısı hâkimken koalisyon döneminde bu düşünce de yıkılmıştır⁹⁶⁷. 12 Mart muhtırası sürecinde Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı Milli Nizam Partisi'nin yerine kurulan MSP'nin merkez tarafından meşrulaşması, iktidara taşınması da koalisyon vesilesi ile olmuştur. Erbakan bu nedenle koalisyonda devam edip, iktidar ortağı olmayı önemser⁹⁶⁸.

Ecevit koalisyonda kriz devam ederken erken seçim önerisini ortaya atmıştır. Özellikle Kıbrıs olayı dolayısıyla, CHP'nin oyları çok yükselmiş olacağından,

---

⁹⁶² S.Yorgancılar, a.g.e, s.268.-269.

⁹⁶³ Ecevit'in Açıklamaları 1976, a.g.e, s.94.-95.

⁹⁶⁴ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, a.g.e, s.15.

⁹⁶⁵ S.Yorgancılar, a.g.e, s.271.

⁹⁶⁶ S.Yorgancılar, a.g.e, s.273.

⁹⁶⁷ S.Yorgancılar, a.g.e, s.275.

⁹⁶⁸ S.Yorgancılar, a.g.e, s.287.

muhalefetteki partiler Ecevit'in erken seçim önerisini olumlu karşılamamıştır⁹⁶⁹. Bülent Ecevit açıklamalarında; *“Kıbrıs sürecinde eğer elim kolum bağlanmasaydı, belli adımlar atacaktım ve tam zamanı idi. Erken seçime, azınlık hükümetine, hatta Adalet Partisi'nin bu konuda adımlar atabilecek bir hükümet kurmasına yardımcı olabileceğimizi söylüyordum*⁹⁷⁰.” değerlendirmesinde bulunmuş ayrıca *“Kıbrıs Barış Harekâtı koalisyonun o iç zorluklarını bir süre askıya almamıza, ikinci plana itmeye neden oldu. Onun için, belki de başka nedenlerle bir hükümet bunalımı daha erken çıkabilirdi*⁹⁷¹.” demiştir.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Atatürk Spor Salonunda halka açık olarak düzenlediği toplantıda *“Kıbrıs Zaferi, oya tahvil etmek isteyenlerin heveslerini kursaklarında bırakacaktır. Memleketimizde lüzumsuz bir hükümet buhranı yapmanın ve erken seçim söylentileri ile mevcut birlik ve beraberliği bozmağa çalışmanın zamanı değildir. Uçak fabrikası, top fabrikası yapmanın zamanıdır.”* değerlendirmesinde bulunmuştur⁹⁷². Hükümette görüş ayrılığı çıktığı yolunda ulusal basında ise esas ihtilafın Başbakan Ecevit ile yardımcısı Erbakan arasında çıktığını, bunun için hükümetin zor günler yaşadığı belirtilmiştir⁹⁷³.

6.2. Ecevit'in İskandinavya Gezisi

İskandinavya ülkelerinde sık sık hükümet bunalımları olmaktadır. Bundan dolayı koalisyon hükümetleri kurulur, kısa sürede çözülür azınlık hükümetleri kurulurdu. Bu kurulan hükümet uzun yıllar iktidarda kalırdı. O dönemde Danimarka'da hükümet kuran partinin meclisteki üye sayısı 22'idi. Yani 22 kişi ile hükümet kurmuştur. Bu ülkelerde iyi – kötü bunalımlı, bunalımsız siyasi alanda yürümekteydi. Uygulama alanında, devlet çarkı hiçbir bunalım söz konusu değildi⁹⁷⁴. Kıbrıs Barış Harekâtının üzerinden yaklaşık üç ay geçmişti. Ecevit'i Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası devletlerarası fazla bir ilişkimiz olmayan ülkelere İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya davet etmiştir. İlk defa bu kuzey ülkeleri Ecevit'i davet etmiştir. Çok sıcak ilişkiler başlamıştır. Bu gezi, Başbakan Ecevit'in İskandinavya'daki sosyal demokrat liderlerle etkileşimde bulunması için de tasarlanmıştı. Ecevit bu geziyi Kıbrıs sorununu Türkiye açısından anlatma aracı olarak da kullanmayı planlamıştır. Milli Selamet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erbakan teamül gereği uzun bir süre ülkede bulunmayacak olan Başbakan Ecevit'in yokluğunda

⁹⁶⁹ E.Kongar, a.g.e, s.183.

⁹⁷⁰ Ecevit'in Açıklamaları 1976, a.g.e, s.48.

⁹⁷¹ Ecevit'in Açıklamaları 1976, a.g.e, s.91.

⁹⁷² *Akşam*, 10 Eylül 1974, s.1.

⁹⁷³ *Zafer*, 30 Mayıs 1974, s.1.

⁹⁷⁴ F.Ülkü, a.g.e, s.204.

Başbakanlığın kendisine bırakılmasını beklemiştir. Oysa Ecevit Başbakanlığa Cumhuriyet Halk Partili bir devlet bakanına bırakmaya karar vermişti. Bu kararın görünür gerekçesi ise Milli Selamet Partisi'nin 22 üyeli hükümette yalnız 7 bakanlığa sahip olmasıydı. Ecevit tarafından Başbakanlığın hükümetin küçük ortağı olan partinin Genel Başkanına bırakılması uygun görülmemiştir. Aslında gerçek neden Ecevit'in Erbakan'la iç ve özellikle dış siyaset konularında benzer düşüncelere sahip olmamasıydı⁹⁷⁵.

Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı gezi sırasında Başbakanlığa kimin vekâlet edeceği meselesi hükümet içinde sorunların en keskini olmuştur. CHP kanadı "*Erbakan'a başbakanlık bırakılmaz*" derken, MSP'liler ise "*Başbakan yardımcısı dururken başbakana yurtdışında bulunduğu kimse vekâlet edemez.*" şeklinde görüş bildirmişlerdi. Başbakan Ecevit'in, CHP'li Devlet Bakanı Orhan Eyüpoğlu'nu başbakan vekili olarak bırakması kararlaştırılınca MSP'li bakanlar da başbakanın yurtdışına çıkması ile ilgili kararnameyi imzalamama kararı aldılar. MSP'liler demokratik teamüllere aykırı düşündükleri için bu geziye hükümet adına çıkmaya hazırlanan Ecevit'in gezi kararnamesini imzalamadılar⁹⁷⁶.

Erbakan Kıbrıs davasının en önemli günlerinde hükümet bunalımını konuşmanın vakti olmadığını düşünmekteydi. Ama Ecevit'in tutumunda herhangi bir değişiklik yoktu. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan düzenlediği basın toplantısında Ecevit'in İskandinav ülkelerine hükümeti temsilen gidemeyeceğini belirtmiştir. Erbakan konuşmasında Ecevit'in ziyareti ile ilgili kararnameyi de MSP'li bakanlarda dâhil olmak üzere imzalamayacaklarını söylemiştir⁹⁷⁷. Arbeider Bladet Gazetesi, Ecevit, yeni bir seçime gidiyor başlığı ile verdiği haberde şu ifadelerle yer verilmiştir: "*Af Kanunu yüzünden meydana gelen çatlağın, İskandinavya gezisinin doğurduğu reaksiyon yüzünden büyümesi ile koalisyon ortağı ile hükümet sorumluluğunu paylaşmaya devam etme olanağını kaybetmiştir*"⁹⁷⁸.

Bülent Ecevit bu gezi ile ilgili: "*Kıbrıs sorununun uluslararası alanda çok önem kazandığı bir aşamada benim Kuzey ülkelere çağrılı olarak gitmem gerekiyordu. Ben Kuzey ülkelerinde bulunduğum sırada, yani Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya gezimi yaparken, Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs'la ilgili çok önemli görüşmeler başlayacaktı. Türkiye'de bulunduğum sırada bile Erbakan'ın Kıbrıs'la ilgili konuşmalarını kontrol altına alamıyordum. Oysa bu konuda bütün dünyanın kuşkularını, kaygılarını göz önünde*

⁹⁷⁵ E.Kongar, a.g.e, s.183.

⁹⁷⁶ Z.Karib,a.g.e, s.178.

⁹⁷⁷ *Akşam Gazetesi*, 15 Eylül 1974, s.1.

⁹⁷⁸ F.Ülkü, a.g.e, s.8.

*tutan dikkatli bir politika izlemeye özen gösteriyorduk*⁹⁷⁹.” değerlendirmesinde bulunmuştur.

Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi resmi temaslar yapmak için Londra’ya gittiğinde 17.07.1974 ve 1/1-5712 sayılı yazı ile “*Cumhurbaşkanlığı Yüce Katına hitapla, görevle yurt dışına gideceğimden, dönüşüme kadar Başbakanlığa Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan’ın vekillik etmesini yüksek tasviplerine arz ederim.*” ifadeleri ile vekâleti Erbakan’a vermekle ilgili tereddüt duymamış ve Cumhurbaşkanının olurlarına sunmuştur⁹⁸⁰. Fakat artık Ecevit Erbakan’a iç ve özellikle dış politika konularında ortak görüşlere sahip olmadığı için güvenmemekteydi⁹⁸¹.

MSP’ye göre Ecevit’in İskandinav ülkelerine yapmakta olduğu gezi Kıbrıs meselesi ile ilgili değildi. Onlara göre gezi için randevu veya davet Kıbrıs Harekâtından çok önce alınmıştı. Türkiye’nin Kıbrıs politikasını İskandinav ülkelere anlatmak için CHP’li bir politikacı Haluk Ülman o sırada İskandinav ülkelerinde bu işle görevli bulunmaktaydı⁹⁸². CHP’ye göre ise Erbakan için ilkeler değil amaç önemlidir. Erbakan’ın amacı geziyi sabote etmektir⁹⁸³. Erbakan’ı suçlayan Ecevit, İskandinav ülkelere yapacağı ziyaretin ertelenmesinin Yunanistan’da büyük sevinç yarattığını söyleyerek Erbakan’ın bu tutumu ile Yunanistan’a yardımcı olduğunu belirtmiştir⁹⁸⁴.

Erbakan’a göre vekâlet meselesi şekilde yorumlamıştır: “*Ecevit önce bizimle istişare etmeden hükümet dışında başkalarıyla konuşarak erken seçim kampanyası açmış ve bizi istifaya zorlamak için koalisyon anlaşmasını açıkça çiğneyen hukuk dışı harekete kalkışmıştır. Bu husustaki gayri samimi tutumu bizim kendisine güvenimizi sarsmış ve hükümetin itibarını zedelemiştir. Hükümet itibarını böylece zedeledikten sonra sanki her şey yolundaymış gibi uzun bir dış geziye çıkma kararında ısrar edişini sorumlu devlet adamı davranışıyla asla bağdaştıramadık*⁹⁸⁵.”

MSP’ye göre Türkiye’nin gerek iç politikada gerekse dış politikada içinde bulunduğu şartlar, bir hükümet başkanının yanında birkaç bakanla birlikte 13 gün ülkesini terk etmesine izin vermeyecek kadar ciddiye⁹⁸⁶. İskandinavya gezisi kararnamesinin imza

⁹⁷⁹ Ecevit’in Açıklamaları 1976 a.g.e, s.93.

⁹⁸⁰ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Bilgisayar Kayıt Numarası (BKN), Yer: 6/7-2 Fihrist No: 3626-1.

⁹⁸¹ M.Gönlübol-Ö.Kürkçüoğlu, a.g.e, 553.

⁹⁸² M.İslamoğlu, a.g.e, s.202.

⁹⁸³ F.Ülkü, a.g.e, s.25.

⁹⁸⁴ F.Ülkü, a.g.e, s.16.

⁹⁸⁵ A.Lelik, a.g.e, s.57.

⁹⁸⁶ M.İslamoğlu, a.g.e, s.205.

süreci devam ederken MSP tarafında alınacak karar ile ilgili Necmettin Erbakan'ın makam odasında gece geç saatlere kadar toplantılar devam etmiştir. Bu arada toplantıda şu fikir ortaya atılır: *“Madem koalisyonun bozulması istenmiyor o halde CHP’li Orhan Eyyüboğlu Başbakanlığa vekâlet etmeli, bunun için de Erbakan’ın onurunu koruyacak bir formül bulunabilir. Necmettin Erbakan için de aynı anda bir yurtdışı seyahat icat edilebilir. Mesela Erbakan da Libya’ya gidebilir. O zaman otomatikman Orhan Eyüboğlu Başbakanlığa vekâlet eder. Böylece hem Başbakanın dediği olur hem de Erbakan’ın haysiyeti kurtulur.”* Birçok partili bu fikri uygun bulmuştu. MSP’li İki bakan Şevket Kazan ve Korkut Özal Başbakan Bülent Ecevit’e bu teklifi Erbakan’dan onay alarak götürmüştür. Ecevit kabul etmemiş, *“Benim MSP’lilerden bir şikâyetim yok. Sonu ne olursa olsun Erbakan’la devamım mümkün değildir.”* demiştir⁹⁸⁷. Anlaşılacağı üzere Necmettin Erbakan koalisyonun bozulmasına nasıl engel olabiliriz diye çaba göstermiştir. Ama Ecevit’in bu cevabından sonra artık buna imkân kalmamıştır⁹⁸⁸.

Ecevit 1974 yılı aralık ayında yapılması muhtemel seçimlerin siyasi krizden çıkış yolu olarak gördüğünü söylemiştir. Ayrıca Milli Selamet Partisini koalisyonunu çökmesinden sorumlu tutmuş ve iki partinin hükümet ve siyasette farklı anlayışa sahip olduğunu söylemiştir. Ecevit, Necmettin Erbakan’a güveni kalmadığını eklemiş ve İskandinavya da iken Kıbrıs krizi ile ilgili çözüm bulamayacağını düşünmüştür. Ecevit daha sonra bu yüzden İskandinavya gezisini iptal etmiştir⁹⁸⁹.

Anlaşılacağı üzere, koalisyon ortakları arasında iç politikaya ilişkin sürtüşmeler, böylece bir dış politika sorunuyla doruk noktasına erişince, koalisyonun pek kalıcı olmayacağı ortaya çıkmıştır. Sonunda Ecevit’in İskandinav ülkelerine yapacağı gezi nedeniyle yerine vekâlet CHP’li bir devlet bakanını görevlendirmesi ve MSP’lilerin buna itiraz ederek gezi kararnamesini imzalamamaları koalisyonun dağılmasına yol açmıştır⁹⁹⁰. Bu bağlamda hükümet ortakları için bardağı taşıran son damla olmuştur.

6.3. Ecevit’in İstifa Etme Sürecinde Yaşananlar ve Hükümetin Sona Ermesi

Kıbrıs Harekâtı neticesinde bir seçim yaparak tek başına iktidara gelebileceğine kanaat getiren Ecevit, MSP ile aralarında ayrılıklar olduğunu ilan ederken siyasi hayatına

⁹⁸⁷ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.145-147.

⁹⁸⁸ M.Gündüz Sevilgen, a.g.e, s.147.

⁹⁸⁹ *The Economist (London, England) Saturday, September 21, 1974; pg. 28; Issue 6839.*

⁹⁹⁰ A.Y.Sarıbay, a.g.e. s.191-192.

kendi eliyle etki etmiştir⁹⁹¹. Ecevit'in istifası tarihsel önemde siyasi bir manevraydı. Oysa koalisyon hükümetinde başlangıçta samimi ve yapıcı bir hava hâkimdi. İlim ve fikir haysiyeti tartışmaların temelinde yatan özelliklerden birisiydi. Partizan kutuplaşma ve çekişme hemen hemen olmuyor, meseleler tek parti hükümetlerine benzeyen bir ahenk içerisinde serinkanlılıkla ele alınabiliyordu. Ecevit beklenmedik bir anda istifa etmesi CHP'li Bakanlarda da sürpriz etkisi yapmıştı⁹⁹². Oğuzhan Asiltürk'e göre, Eğer Kıbrıs Harekâtı olmasaydı bu hükümet belki 5 yıl giderdi. Ona göre Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra istifası için Ecevit'i bazı güçler ikna etmişlerdir⁹⁹³. Sağdaki partiler ise sosyal demokratların ezici çoğunlukla kazanacakları bir erken seçime izin vermediler⁹⁹⁴.

Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Ecevit'in istifası üzerine yeni hükümet kurulması için siyasi liderlerle istişarede bulunmuştur. Hükümet kurulma görüşmelerinde Demokratik Parti ile iş birliğine gitmeden herhangi bir koalisyon kurulamayacağını ortaya çıkmıştır⁹⁹⁵. O günlerde Maliye Bakanı Deniz Baykal DP'lilerden olumlu bir işaret aldığını, erken seçim şartıyla bir azınlık hükümetine evet diyeceklerini Ecevit'e açıklamıştır⁹⁹⁶.

The Economist, Türkiye'deki hükümet krizini Kıbrıs sorunu ile ilintilemiş ve şu ifadeler yer vermiştir: *“Türkiye başta bir politik belirsizlik içinde. Ecevit kurmaya çalıştığı azınlık hükümeti DP'nin olumsuz yanıtı üzerine başarısız oldu. Ankara'daki bu durum en çok seçimlere hazırlanan Yunan Başbakanı Karamanlis'e yaramış görünüyor. Yunanistan kasım ayında seçimlere gidiyor. Öyle görünüyor ki Karamanlis büyük bir çoğunlukla hükümeti kurabileceği bir oy oranı sağlayacak. Bu durumda Karamanlis'in Türkiye Başbakanına göre sunacağı anlaşma daha güçlü bir konumda olmasını sağlayacaktır. Fakat bu gecikme Kıbrıs halkını zora sokmaktadır*⁹⁹⁷.”

Ecevit'in istifa etmesi süreci dış basında da önemli bir yer tutmuş ve şu ifadeler yer almıştır; *“Kıbrıs'ın alınması emrini vererek bir milli kahraman olan Türkiye Başbakanı Ecevit istifa etti. Ecevit, azınlık hükümet oluşturulması umuyor ve erken seçim yapılmasını bekliyor. Cumhuriyet Halk Partisi koalisyon için sağcı olan Demokratik Parti ile görüşmelere başladı. Uzmanlar azınlık hükümetinin kurulabileceği görüşündeler.*

⁹⁹¹ T.Erçorumlu, a.g.e, s.95.

⁹⁹² S.A.Emre, a.g.e, s.62.

⁹⁹³ Eryılmaz, Oğuzhan Asiltürk ile Söyleşi (27 Mart 2017).

⁹⁹⁴ F.Ahmad, a.g.e, s.196.

⁹⁹⁵ *Times (London, England) Saturday, September 21, 1974; pg. 30; Issue 6839.*

⁹⁹⁶ S.Yalçın, a.g.e., s.118.-119.

⁹⁹⁷ *The Economist (London, England), Saturday, September 28, 1974; pg. 36; Issue 6840.*

Koalisyondaki küçük tartışmalar doruk noktasına ulaşmıştı. Başbakan, Milli Selamet Partisi'ndeki İslam gelenekçileriyle devlet yönetmenin artık mümkün olmadığını ve erken seçimin en iyi çözüm olduğunu ifade etmiştir⁹⁹⁸.”

Cumhurbaşkanının görevden ayrılan Bülent Ecevit Başkanlığındaki CHP-MSP Hükümeti üyelerine hitaben yaptıkları konuşmada; *“Ortak olarak çalıştığınız günlerde ifa etmiş olduğunuz vazife, tarihte kendisine layık olan yeri mutlaka alacaktır. Bundan sonra siyasi partiler olarak takip edeceğiniz yol hakkında sizlere herhangi bir telkinde bulunmaya kendimi yetkili görmüyorum. Yalnız, bundan sonraki hükümetin memleket yararına olacak hizmetlerinde yardımcı olmanızı dilemeyi de kendime bir vazife görüyor ve bunu sizlerden bekliyorum. Bundan sonraki siyasi hayatınızda sizlere başarılar dilerim.”* ifadelerine yer vermiştir⁹⁹⁹.

Ecevit yöneltilen eleştirilerden biri de Kıbrıs konusunda henüz diplomatik safhada yani masada çözüm olmadan istifa etmesine yöneliktir. Ecevit bu konuda, *“o anda hükümetten çekilmek zorunda kalışımızın nedeni Kıbrıs konusunda politika yürütemez, uluslararası alanda ilişkilerimizi sürdürümez olmamızdı.”* ifadelerini kullanmıştır¹⁰⁰⁰. İstifa sonrası Türkiye, çelişkilerle dolu bir belirsizliğe ve kargaşa ortamına hızla sürüklenmiştir. Siyasi istikrarsızlık konusunda Ecevit kendisine yöneltilen eleştirilere; *“Türkiye’de siyasi istikrarsızlık herhalde gökten inmedi. Eğer siyasi istikrarsızlık dönemlerinden biri olarak 1971-73 dönemi kastediliyorsa, 12 Mart’la girdiğimiz dönem kastediliyorsa, Türkiye’yi o siyasi istikrarsızlık dönemine hangi sakat tutumun, hangi siyasi zihniyet ve davranışın, hangi iktidarın sürüklediği hatırlardadır. Yine eğer istikrarsızlık, siyasi istikrarsızlık dönemi olarak son iki yıldan bahsediliyorsa bunun da sorumluları bellidir. Erken seçimden kaçılmıştır ve Türkiye bir siyasi istikrarsızlık dönemine sokulmuştur. O halde seçimi erteleyenlerin ve istikrarsızlık dönemine yol açanların şimdi şikâyete hakları olmasa gerekir.”* şeklinde cevap vermiştir¹⁰⁰¹.

Cumhuriyet Halk Partisi-Millî Selamet Partisi Koalisyon Hükümetinin dağıtılması olayı, demokratik hayatımızı olumsuz yönde etkileyen en önemli dönemeçlerden birisidir. Oğuzhan Asiltürk ise, koalisyon sürecindeki sıkıntılardan bahsederken; *“Ecevit’i tahrik ettiler. Gazetelerle, televizyonlarla, grupta öyle hale getirdiler ki Ecevit’i sonunda Ecevit bu koalisyonu bozmak ihtiyacını kendi kalbinde hissetti ve bozdu. Erbakan kendisine yanlış*

⁹⁹⁸ *The Times (London, England), Thursday, Sep 19, 1974; pg. 7; Issue 59196.*

⁹⁹⁹ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Bilgisayar Kayıt Numarası (BKN), Yer: 6/1-13 Fihrist No: 647.

¹⁰⁰⁰ Bülent Ecevit, CHP 22. Kurultayını Açış Konuşması, a.g.e, s.16.

¹⁰⁰¹ Bülent Ecevit, Umut Yılı 1977, Ajans Türk Matbaacılık Ankara 1977, s.89.

yaptığını izah etti. Birçok hizmetin yapıldığını ve tahriklere kapılmaması gerektiğini ifade etti.” değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁰⁰².

Erbakan CHP ile kurdukları koalisyonun yıkılmasını istememiştir. Bunun için de oldukça çok çaba sarf etmiştir.¹⁰⁰³ Erbakan, verdiği bir demeçte o gün şu sözlerle tarihe geçmiştir: “Bir gün Kıbrıs Barış Harekâtının dokümanter tarihi yazılacaktır. Böylece millete hizmet etmek nasıl olmuş görülecektir.” Erbakan, CHP’nin bu barış harekâtını ve kazanılan zaferi oya tahvil etmek için derhal seçim isteğini dile getireceğini görmüştür¹⁰⁰⁴.

Ecevit’in, 17 Eylül 1974 günü istifa etmesi, Türkiye’de yeni bir siyasi bunalıma yol açmıştır. Kıbrıs anlaşmazlığının, Türk iç siyasetinde kullanılan bir koz durumuna geldiği de bir gerçektir¹⁰⁰⁵. Kıbrıs zaferini oy tahviline çevirmek için erken seçim istemektedir şeklinde yöneltilen eleştirilere Ecevit; “Derler ki, CHP çok güçlendi de onun için erken seçim istiyor. Oysa bunu söyleyenler, aynı konuşmalarında derler ki, CHP şu kısa hükümet döneminde, milletin bütün güvenini yitirdi. Bunların hangisi doğru? Çok mu güçlendik, milletin güvenini yitirdik mi? En azından kendi konuşmalarındaki, kafalarındaki bu çelişkiyi çözmeye uğraşmalıdırlar. Eğer CHP çok güçlendi de onun için seçim istiyorsa, hükümeti CHP’ye bırakmasınlar. Kendileri hükümeti kursunlar. Eğer ikinci savları, sabırları doğruysa, CHP milletin bütün güvenini yitirdiyse, seçimden bu kadar korkmasınlar. Bizim önümüzde seçime gitsinler.” şeklinde yorumda bulunmuştur¹⁰⁰⁶.

Kardeşin kardeşe, köy ve mahallede yaşayanların birbirine düşman edildiği bir dönemde kurulan CHP-MSP Hükümeti kutuplaşmaları hafifletmiştir. Ecevit ve Erbakan liderlere ülke menfaati söz konusu olunca bir araya gelinebileceğini göstermiştir. Bu koalisyon “sağ-sol kamplaşmasının” etkisini büyük oranda kırmıştır¹⁰⁰⁷.

DP, CHP-MSP ortak hükümetini yıkmakta açık rol oynayan ilk parti oldu. Ecevit’e hükümet devam ederken işaret vererek ortaklığın yıkılmasına sebep olmuştur. Ecevit, bu işaretten cesaret alarak hükümeti yıkmıştır. DP’nin sonradan Ecevit’i desteklememesi DP Grubu ve özellikle eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın böyle bir desteğe razı olmadığına işaretidir¹⁰⁰⁸.

¹⁰⁰² Eryılmaz, Oğuzhan Asiltürk ile Söyleşi (27 Mart 2017)

¹⁰⁰³ Erbakan Nereye Koşuyor, Tempo Kitapları -18, İstanbul 1994, s. 27.

¹⁰⁰⁴ M.Hasırcı, a.g.e, s.133.

¹⁰⁰⁵ M. Şahinler, a.g.t, s.69.

¹⁰⁰⁶ Bülent Ecevit, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Güneş Matbaacılık, Ankara 1974, s.51.

¹⁰⁰⁷ Bülent Ecevit, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, (1974), s.43.-44.

¹⁰⁰⁸ Z.Karib, a.g.e, s.185.

Ülkede Ecevit'in istifası sonrası siyasi kriz tekrar yaşanırken Yunanistan, dünyada demokrasiye yeniden dönüşün saygınlığını toplamıştı. Uluslararası arenada Türkiye'de yine demokrasi kesintiye mi uğrayacak diye kuşkulu gözler çevrilmeye başlamıştır¹⁰⁰⁹. Kıbrıs olayının aşamalarındaki en talihsiz gelişme başlamıştı. Hükümet Krizi Türkiye içine kapanmış, basın sadece iç politikadan söz eder olmuştu. Washington'daki olup bitenlerle ilgilenen çok azdı. Anca asıl talihsizlik hem Ecevit'in hem de kurmaylarının Kıbrıs zaferini oya tahvil etme ve tek başına iktidara gelme olanağının doğduğuna inanmış olmalarıydı¹⁰¹⁰. Kıbrıs anlaşmazlığının çözümüne yaklaşıldığı sanılan bir dönemde, Ecevit'in istifa etmesi çok ciddi sorunları yaratmıştır. ABD'li Bakan Kissinger, Ecevit'e eğer iki parti arasındaki anlaşmazlık olmasaydı ve ortak hükümet dağılmasaydı, Kıbrıs anlaşmazlığına 1975 Şubatından önce mutlaka çözüm getirileceği söylenmiştir¹⁰¹¹.

CHP-MSP koalisyonunun olumsuzlukları da bulunmaktaydı. Koalisyon, o dönem Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunları çözebilecek iktisadi politikaları henüz geliştirememişti. Türkiye'nin gelişimi önünde engel haline gelen ithal ikameci kalkınma stratejisinin terk edilerek ihracata dayalı ve dünyaya açılan, piyasaları güçlendiren bir vizyon ortaya konulamamıştı. Korumacılık zırhından yararlanan kesimler her iki parti üzerinde etkili olmuş, iktisadi alanda geleceğe bakan bir bakışa koalisyon sonladıktan sonra altı yıllık süreç içinde de ulaşılamamıştır¹⁰¹².

Kıbrıs zaferinin henüz kesin bir siyasi çözüme ulaştırılmadığı, Güney Kıbrıs'ta saldırıların devam ettiği, oradaki soydaşlarımızın devamlı katliam tehdidi altında açlık, yokluk ve korku içinde yaşadığı, can emniyetlerinin henüz Rumların insafına bırakıldığı bir vaziyet içinde, bir hükümet bunalımının yaşanması Türkiye'nin aleyhine bir durum olmuştur¹⁰¹³. Kıbrıs zaferinden sonra askeri alanda kazanılan zaferlere ekonomik alanda kazanılacak zaferlerimizi eklemek olduğu halde, CHP'nin hükümeti bozarak erken seçime gitmeye kalkışması ikinci hükümet buhranının doğmasına sebep olmuştur¹⁰¹⁴.

MSP'li İsmail Müftüoğlu'nun Ecevit'in hatalarını açıklayan demeci ise şöyledir: "Ecevit 1 Eylül 1974 ile 30 Eylül 1974 arasında üst üste sayılamayacak kadar çok hata yaptı. Ecevit'in yaptığı hatalardan bazıları şunlar olmuştur:

---

¹⁰⁰⁹ Bülent Ecevit, Türkiye 1965-1975, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1975, s. 160.

¹⁰¹⁰ M.A.Birand, a.g.e,s.43.

¹⁰¹¹ M. Şahinler, a.g.t, s.72.

¹⁰¹² M. Şahinler, a.g.t, s.73.

¹⁰¹³ A.Lelik, a.g.e, s.45.

¹⁰¹⁴ A.Lelik, a.g.e, s.15.-16.

- 1- Bir koalisyon içindeyken ortağına haber vermeden başka partilerle gizli görüşme yapması,
- 2- Yürüten başarılı bir hükümeti yıkmaya çalışması,
- 3- Koalisyonu bozarken siyasi nezaket kaidelerine riayet etmemesi,
- 4- Partiler arasındaki münasebetleri zedelemesi,
- 5- Memleketi huzursuzluğa sokması,
- 6- Kıbrıs zaferinden sonraki milli birlik ve beraberliği bozmaya kalkması,
- 7- Bir partiden kesin söz almadan yola çıkması ve ortada kalması¹⁰¹⁵.

Türkiye, en güçlü olması gerektiği dönemde, sonu bilinmeyen bir siyasi bunalıma dalıvermişti. Ecevit için, Türkiye'nin çıkmazdan kurtulmasının tek yolu, hiç vakit harcamadan yapılacak bir seçimin ortaya koyacağı yeni bir meclisin dağılımı, diğer partiler içinse, ne pahasına olursa olsun CHP'nin kazanacağı bir seçimden kaçmaktı¹⁰¹⁶.

Erbakan, bu yedi aylık süre içinde sık sık koalisyon hükümetinin uyum içinde çalıştığını söylemiştir¹⁰¹⁷. Ecevit ise Erbakan'ı her sanayileşme konusundaki görüşünden sonra tekzip eder davranışlara girmiştir. Erbakan'ın hayali birtakım vaatlerde bulunduğunu ileri sürmüştür¹⁰¹⁸. Ecevit'in hükümeti niçin bozduğu CHP kamuoyunda da tartışılmıştır. Sonraki gelişmelere bakılarak, hele cephe hükümeti kurulup, ekonomik ve sosyal alanda ağır bedeller ödendikten sonra; koalisyonu bozmanın politik bir hata örneği olarak Ecevit'in hanesine yazılacak kötü bir not olduğu söylenmiştir¹⁰¹⁹.

Bülent Ecevit Erbakan'la ilgili şu değerlendirmelerde bulunur: *“Erbakan iyi bir insandır. Fakat engin hayalleri vardır ve o hayallerine alışırdır. Onları ciddiye almaya başlar. Bu da tabii devlet işlerinde o kadar iyi olmaz. Koalisyon ortağı olarak, temelde hiç anlamadığımız şeyler oluyordu. Erbakan, olmayacak hayaller kurardı ve o hayallere inanırdı. Kendisinin kişisel karakteridir bu, ama genelde aramızda Erbakan'ın kişiliğinden kaynaklanan bir sorun olmamıştır¹⁰²⁰.”*

CHP-MSP Koalisyonunun uyumsuz ortaklık yapısına karşın ülke ve halk yararına olumlu icraatları da olmuştur. Tarımla uğraşanlara verilen olumlu destek, 12 Mart ara

---

¹⁰¹⁵ A.Lelik, a.g.e, s.57.

¹⁰¹⁶ M.A.Birand a.g.e, s.44.

¹⁰¹⁷ F.Ülkü, a.g.e, s.31.

¹⁰¹⁸ Z.Karib, a.g.e, s.180.

¹⁰¹⁹ S.Tanju, a.g.e, s.174.

¹⁰²⁰ M.Çetingüleç, a.g.e, s.134.

rejimi döneminde ABD'nin isteğiyle yasaklanan haşhaş ekiminin yeniden başlatılabilmesi, Kıbrıs'ta bunalımın katliam ve Enosis'e doğru gidişinin engellenmesi, Ege'de kıt'a sahanlığı, FIR hattı gibi bazı haklarımızın savunulması; genel olarak uluslararası siyasi arenada Türkiye'nin etkinlik kazanması gibi milli konular hükümetin başarı hanesine yazılabilir¹⁰²¹. Yatırımların hızlandırılması için azami gayret sarf edilmiş, taban fiyatları politikasında köylüye ve üreticilerimize dünya fiyatları muvacehesinde adaletli bir uygulamaya gidilmiştir. Memur statüsünde az gelirlilere daha fazla ödeme sağlanmış, asgari işçi ücretlerinin arttırılması, teknik elemanların yan ödemelerinin arttırılması sağlanmıştır¹⁰²².

29 adet İmam-hatip okulunun açtırılması, İmam-Hatip Okulu orta kısımlarının yeniden açtırılması, bütün ilk ve orta dereceli okullara gayri kâfi de olsa ahlak derslerinin konulması, müstehcen neşriyatla mücadele, ecdat yadigârı vakıfların kuruluş maksatlarına uygun olarak kullanılmasının temini ve ıslahı yolunda atılan adımlar da hizmetlerden bazılarıdır¹⁰²³.

MSP adına koalisyondan ilk ve en büyük kazanç Erbakan ve partisinin akredite edilmesiydi. Erbakan ve ekibinin bakan olarak bir hükümette yer almalarının akredite olmadan sonra ikinci kazancı devlet tecrübesi kazanıyor olmalarıydı. İkinci olarak MSP'nin seçim çalışmalarında ortaya koyduğu vaatlerin bazılarının yerine getirilmesi bir kazanç olmuştur. Erbakan sağdaki diğer partileri sürekli eleştirse de bu koalisyon ortaklığını bir şansa çevirip diğer sağ partiler karşısında bir siper kazanacaktır¹⁰²⁴. Fakat MSP camiasında AP dururken neden CHP ile koalisyon yapıldığı sorusu hep bir sıkıntı olarak kalmıştır¹⁰²⁵.

CHP-MSP deneyiminden bugüne faydalı olabilecek şu sonuca ulaşabiliriz. Eğer CHP-MSP Koalisyonu çok erken sonuçlanmasaydı belki de Türkiye çok daha iyi bir geleceğe ilerleyebilecekti¹⁰²⁶. CHP'ye göre MSP'nin kendi seçmenini hoşnut edecek icraata daha çok önem vermesi ve bunu yaparken de hükümet protokolünü zaman zaman ihlal eden davranışlar içine girmesi önemli dönüşümlerin gerçekleştirilmesine olanak vermemiştir. CHP'nin ise; kurulu sosyo-ekonomik düzene karşı olma ölçüt alındığında, bazı alanlarda kendisinden daha radikal görünen MSP'nin nu yönünün devreye sokmayı

---

¹⁰²¹ M.A.Kara, a.g.e, s.120-121.

¹⁰²² A.Lelik, a.g.e, s.13.-14.

¹⁰²³ A.Lelik, a.g.e, s.14.

¹⁰²⁴ S.Yorgancılar, a.g.e, s.283.

¹⁰²⁵ S.Yorgancılar, a.g.e, s.286.

¹⁰²⁶ Z. Karib, a.g.e., s.181

başaramaması ve Kıbrıs harekâtından sonra ortağını ciddiyetsizlikle suçlayıp koalisyonu bozması kolay bir gerekçeye dayandırması buna katkıda bulunmuştur¹⁰²⁷.

CHP-MSP koalisyon hükümeti CHP Parti Meclisi raporunda bir ölçüde belirtildiği gibi iki parti arasındaki ideolojik anlayış farkından, iki partinin özellikle laiklik anlayışında ters düşünceye sahip bulunmalarından yürümemiştir¹⁰²⁸. CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu İzmir Merkez İlçe kongresinde yaptığı konuşmada, ekonomik sorunlar ve seçim sistemi üzerinde durmuş “Hiçbir hükümet bugün iş başında bulunan iktidar kadar çabuk yıpranmamıştır” demiştir¹⁰²⁹.

CHP-MSP koalisyon hükümetinden yıllar sonra, Erbakan’ın vefatı dolayısıyla TBMM Genel Kurulu’nda CHP Parti Grubu adına söz alan Ali Topuz şu değerlendirmelerde bulunmuştur : “Biz Cumhuriyet Halk Partililer Necmettin Erbakan’ı ve Millî Selamet Partili arkadaşlarımızı, parlamenterlerimizi 1973 seçimleri sonrasında rahmetli Bülent Ecevit’in başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi ve Millî Selamet Partisi Koalisyon Hükümeti sırasında yakından tanıma fırsatını bulmuştuk. Kıbrıs Barış Harekâtı’nı birlikte gerçekleştirmiştik. Kıbrıs’ta Türklerin de Rumların da can güvenliğini sağlayarak soydaşlarımızın ve Kıbrıslı Rumların barış ve huzur içinde yaşayabilecekleri yeni bir dönemin açılmasını birlikte sağlamıştık. Ülkemizde uzlaşmaya dayanan bir siyaset anlayışını pekiştirerek, ulusumuzu ve ülkemizi refaha ve mutluluğa taşıyabilme fırsatını ve olanağını birlikte elde etmiştik¹⁰³⁰.”

CHP-MSP Koalisyonu sonrası, 4 ay hükümet bunalımını ile ilgili Ecevit; “Hükümet bunalımının bir günde çözülmesi için her fedakârlığı göze aldık, her öneriyi ileri sürdük. Hükümetten kaçmadık. Memleketin sorunlarına kendi anlayışımız doğrultusunda çözüm getirebilecek hükümeti, gerekirse bir azınlık hükümeti olarak, 15 günlüğüne bile kurmaya razıyız dedik. Seçimse seçim, dedik. Adalet Partisi’ne, kendisi hükümet kurmak istiyorsa, bir iki koşulla, milli menfaatlerimiz ve demokratik rejim bakımından bir iki koşulla yardımcı oluruz dedik. Hepsini reddetti Demirel. Ne varmış efendim diye bir bekleyiş içinde, bir umursamazlık içinde en uygun fırsatlar kaçırılmak pahasına, Türkiye, dört

---

¹⁰²⁷ Ali Yaşar Sarıbay, Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası “MSP Örnek Olayı” Alan Yayıncılık İstanbul 1985. s.195.

¹⁰²⁸ S.Kili, a.g.e, s.381.

¹⁰²⁹ Akşam, 29 Nisan 1974, s.1.

¹⁰³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 23, Cilt: 94 Yasama Yılı: 5, Toplantı: 1, 7, 01.03.2011, s.312.

buçuk ay hükümet sorunu içinde bırakıldı. O sırada Makarios adaya döndü. Türkiye’de bunu önlemeye çalışacak bir hükümet yoktu.” şeklinde yorumda bulunmuştur¹⁰³¹.

Ecevit krizi 241 gün boyunca hükümetin olmadığı bir durum meydana getirdi. Hükümeti kurma görevi Fahri Korutürk tarafından Cumhuriyet Senatosu Üyesi Sadi Irmak'a verildi. Irmak, CGP'den 4 milletvekilinin katıldığı ve Bakanlar Kurulu'nun diğer üyelerinin tümü dışardan atanan bir azınlık hükümeti kurdu. 29 Kasım 1974'te yapılan güven oylamasında kullanılan 378 oyun 17'si kabul, 358'i ret, 3'ü geçersiz çıktı. 70 milletvekili oylamaya katılmadı. Hükümetin güvenoyu alamaması üzerine Sadi Irmak istifa etti¹⁰³². Demirel sonunda, 31 Mart 1975'te “*Milliyetçi Cephe*” olarak bilinen sağ koalisyonu kurmayı başardı¹⁰³³.

---

¹⁰³¹ Bülent Ecevit, Türkiye 1965-1975, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1975, s. 156.157.

¹⁰³² F.Ahmad, a.g.e, s.150.

¹⁰³³ Ahmad, Feroz, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Bilgi Yayınları İstanbul 2019 s.179

7. SONUÇ

Ülkemizde koalisyon pratiklerinin sergilediği çeşitlilik dikkate değerdir. 1970'lerin siyasi gelişmeleri ve seçim sonuçları ilk başta muhtıraya bir tepki olarak başlar. Türk siyasi tarihinde koalisyonları, 1970'li yıllarda bir tarafta çeşitli isimlerle halkın iradesinin tam olarak yansımadığı veya yok sayıldığı teknokratlardan oluşan hükümetlerde ya da 1973 genel seçimleri sonrası zor bir sürecin ardından kurulan iki ayrı uç siyasi partinin bir araya geldiği CHP-MSP hükümetinde görmekteyiz. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren Türkiye koalisyon oluşturma arayışlarının kurumsallaşmasına tanıklık eder. Siyasi yelpazede iki farklı ideoloji bir araya gelerek koalisyon kurmuştur. Türk siyasi hayatı içerisinde lider merkezli iki siyasi partinin koalisyonları döneminde ideoloji, insan kaynağı, teşkilat ve politika açısından bir sürekliliği barındırmakla beraber, her iki parti de dönemin siyasi şartlarına ve politik düşüncesine göre değişiklikler ihtiva eden önemli politik aktörlerdir.

Türkiye'de ekonomik ve politik sebeplerle istikrarsızlıklar yaşatan, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde askerlerin sivil ve seçilmiş siyasi iktidara yönelik doğrudan ikinci müdahalesinin tarihi olan 12 Mart 1971 tarihinde iktidardaki Başbakan Süleyman Demirel ve tek başına kurmuş olduğu Adalet Partisi Hükümeti iktidardan uzaklaştırılmıştır. Ordunun tekrar siyasete müdahalesinin etkileri üç yıldan fazla sürmüştür. Bu zaman zarfında, CHP'nin ikinci genel başkanı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, parti yönetimini değiştirmek için kendisinin yapılmasını istediği olağanüstü kurultayı kaybederek istifa etmiş, yerini muhtıra sonrası partinin aldığı kararlara tepki göstererek istifa eden eski genel sekreter Bülent Ecevit'e bırakmıştır.

Muhtıranın etkileri 1973 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecine de yansımıştır. Askerler ve sivil siyasetçiler, Cumhurbaşkanı aday konusunda karşı karşıya gelmiştir. İki sivil siyasi lider Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in, askerlerin gösterdiği Cumhurbaşkanı adayını Orgeneral Faruk Gürler'e karşı işbirliği yaparak ortak aday belirlemeleri sonucu Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sivil siyasetçilerin dediği olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan bu krizin de aşılmasından sonra, 1973 yılının Ekim ayında genel seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Belirlendiği tarihte gerçekleşen bu genel seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştır. Genel Başkan Ecevit 1974 yılının Şubat ayında Necmettin Erbakan ile ortak bir koalisyon konusunda anlaşmıştır. CHP-MSP Hükümeti'nin kurulmasıyla yaklaşık 3 buçuk yıl süren 12 Mart ara rejim süreci sona ermiştir. Bir tarafta 12 Mart Muhtırasına yönelik parti politikasına CHP

içerisinden en sert tepki gösteren CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, diğer tarafta kurduğu ilk siyasi parti olan Milli Nizam Partisi kapatılan Necmettin Erbakan koalisyon hükümetini kurarak ara rejimi fiilen ortak hareket ederek sona erdirmiştir.

Dış politikada haşhaş ekim yasağının sınırlı da olsa kaldırılması ve Kıbrıs Barış Harekâtındaki kazanılan başarı, iç politikada da Genel Af Yasasının kanunlaşması sürecinde hükümetin iki kanadının belirtilen krizleri liderlerinin öncülüğünde başarılı bir şekilde yönettiklerini görmekteyiz. Bu dönemde Başbakan Bülent Ecevit karar alma süreçlerinde istişareye önem vermiş ve tek aktör olmamaya özen göstermiştir. Böylece koalisyon hükümeti süreçleri ortak akıl ve anlayışla yönetmiş ve buna göre hareket etmiştir.

Tıpkı ülkemizde 15 Temmuz 2016'da kalkışılan başarısız darbe girişimi gibi 15 Temmuz 1974'te Yunanistan tarafından Kıbrıs'ta kalkışılan başarısız darbe girişimi sonrası Türkiye Cumhuriyeti hükümeti kararlı bir tutum sergilemiş, halk nezdinde de bu kararlılık karşılık bulmuştur. Ama Kıbrıs konusunda hükümeti oluşturan partiler arasındaki ilişkilerin sürecin bütünlüğünü aksatması koalisyon ömrünün kısa olmasına neden olmuştur. İki liderin Kıbrıs ile ilgili kazanılan zaferi paylaşma amacı içinde olmamalarından ötürü hükümetin akıbeti sekteye uğramıştır. Bu nedenle de oluşan uzlaşmacı tutum yerini çatışmaya bırakmış ve hükümet sona ermiştir.

Bu bağlamda CHP- MSP Koalisyon Hükümetinin I. ve II. Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte ortaya koyduğu en onurlu ve milli hareketlerden biri ABD'nin sorunlu ve diplomasi geleneğine uymayan talebinin aksine haşhaş ekimine yeniden izin vermesidir.

1973 Seçimlerinden hareketle MSP'nin kırsal kesimde, CHP'nin ise şehirlerde daha güçlü olduğu görülmektedir. MSP oyları tarım sektörünün gelişmiş olduğu illerde yüksek iken; CHP'nin oyları ise sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün geliştiği illerde daha fazladır. İki parti de her ne kadar siyasi yelpazede iki uç görüş olarak görülse de karizmatik liderleri etrafında kenetlenmiş temel karakterleri birbirine benzeyen iki siyasi parti millilik, yerellik, antiemperyalizm gibi konularda benzer görüşlere sahiptir. Dini hassasiyeti olan esnaf, küçük işletme sahipleri, köylüler tarafından desteklenen MSP ile özellikle Ecevit'in Genel Başkanlığı ile söylem değişikliğine giderek rotasını şekillendiren, kentte yaşamasına rağmen, kentin imkânlarından yararlanamayan gecekondu bölgelerine hayatını devam ettiren, emeği karşılığında ücret kazanan kesim tarafından destek bulan CHP'nin koalisyonunda dikkat çeken husus, bu taraftarların toplumda mağdur olan kesimler olduğu düşüncesidir.

Erbakan ve Ecevit'le beraber, koalisyon görüşmelerinde de yer alan ve daha sonra Bakanlar Kurulunda da yer alacak iki genç isim Oğuzhan Asiltürk ve Deniz Baykal'ın da etkin bir konumda olduklarını göz ardı etmemek gerekir. Daha sonra bu iki isinden biri CHP'nin liderliğine kadar yükselecek, diğeri de Erbakan'dan sonra Milli Görüş hareketinin en etkili birkaç isminden biri olacaktır. Dikkat çeken bir husus da Türkiye'de yeni bir döneme girilmiş olduğu 12 Mart sonrasında kurulan ve iki parti tabanlarının zor görünen CHP-MSP Koalisyonunu kısa sürede benimsemesidir. Bu bağlamda CHP-MSP arasındaki bu taban farkı koalisyonun politikalarına ilk aşamada yansımamıştı. Yaşanılan sorunlar, liderler düzeyinde karşılıklı jest ve nezaketle çözülüyor ya da zamana bırakılıyordu.

37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti liderlerinin ve yönetim kadrolarının tüm sıkıntılara rağmen uzun ömürlü olacağını işaretlerini koalisyon protokolünde ve hükümet programında vermişti. Hükümetin kamuoyunda Kıbrıs'la ilgili zafer kazandığının algısı da çok bariz bir şekilde vardı. Ama iki lider zaferi paylaşamama durumunda kaldıklarından karşılıklı uyum yerini karşılıklı sürtüşmeye bırakmıştır. Ecevit'in erken genel seçim olacağını kurguladığı süreç Onun da planladığı gibi gitmemiştir. Koalisyon yerini Milliyetçi Cephe hükümetlerine bırakmıştır. Her ne olursa olsun süreç içerisinde Kıbrıs konusu milli bir politika olsa da yaşanan istikrarsızlıklar masada elimizi zayıflatmıştır.

1977 seçimlerinde ise CHP'nin tek başına iktidar olmayı 11 milletvekili ile kaçırmıştır. Türk Siyasi Tarihine Güneş Motel Olayı olarak girecek olayla Adalet Partili 11 Milletvekili partilerinden istifa etmiştir. Bu vesile ile tek başına iktidar olan Ecevit'in ülke yönetiminde sorunlar yaşamıştır. Ekonomik buhran ve artan anarşi olayları sonraki süreçte 12 Eylül 1980 ihtilalinin yaşanmasına sebebiyet veren olayların çıkış noktasını da CHP-MSP koalisyonunun bozulmasında arayabiliriz.

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa Değişikliği Halkoylaması sonucu ile ülkemizin yönetim sisteminde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş ve 1961-2002 yılları arasında Türk Demokrasinde yer bulan koalisyon kavramı yerini ittifak kavramına bırakmıştır.

KAYNAKLAR

7 Gün Dergisi¹⁰³⁴

Ahmad, Feroz. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.

Ajans Türk Siyaset-İktisat-Sanat-Turizm Dergisi¹⁰³⁵

Ak Günlere (CHP 1973 Seçim Bildirgesi). Ankara: Ajans Türk Matbaacılık, 1973.

Akar, Rıdvan, Can Dündar. *Karaoğlan*. Ankara: İmge yayınevi, 2006.

Akşam¹⁰³⁶

Akşin, Sina. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014

Arcayürek, Cüneyt. *Bir Özgürlük Tutkunu Bülent Ecevit*. İstanbul: Detay Yayınları, 2014.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2010.

Bağçe, H.Emre. *Türk Parlamento Tarihi XV. Dönem (1973-1977) I. II. III. Cilt*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No : 148.

Baransel, Ali. *Bıçak Sirtında Çankaya Köşkü Yılları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.

Barış¹⁰³⁷

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-11-1-0/310-2-19

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-11-1-0/397-3-19

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-18-1-2/311-7-14

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-18-1-2/311-7-18

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-18-1-2/318-50-8

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-18-1-2/318-53-16

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi: 30-18-1-2/321-68-21

Belli, Orhan Şemsi. *Çocukluğundan Liderliğine Kadar Bülent Ecevit*. İstanbul: Ak Kitabevi, 1972.

Bil, Hikmet. *Kıbrıs Olayı ve İcyüzü*. İstanbul: İtimat Kitabevi, 1976.

¹⁰³⁴ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰³⁵ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰³⁶ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰³⁷ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

Bila, Hikmet. *CHP 1919-2009*. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.

Birand, Mehmet Ali. *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976

Birand, Mehmet Ali. *Diyet*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987

Birgit, Orhan. *Evvel Zaman İçinde*. İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

Bugün¹⁰³⁸

Buğra, Ayşe, Osman Savaşkan. *Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Bulut, Sedef. *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in CHP XXII. Kurultayı'nı Açış Konuşması. Ankara: Güneş Matbaacılık, 1975.

Cılızoğlu, Tanju. *Kamil Kırkoğlu İnönü ve Ecevit'i Anlatıyor*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2017.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361153

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361252

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361338

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361384

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361492

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 361753

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 362064

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363063

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363335

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363364

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363512

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363523

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363570

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363581

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 363991

---

¹⁰³⁸ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 372768
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 375923
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 378602
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 379703
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 380028
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 382907
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 401417
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 409220
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 409222
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 409790
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 410594
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 412520
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 414180
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 416471
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 417767
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 418021
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 425477
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 470117
Cumhurbaşkanlığı Arşivi: BKN. 470571
Cumhuriyet¹⁰³⁹

Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt-3. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çalmuk, Fehmi. *Selamûn Aleyküm Komutanım*. Ankara : Kim Yayınları, 2000.

Çetingüleç, Mehmet. *Ecevit'in Anıları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2018.

Çopur, İzzettin. *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2017.

Çorumlu, Tufan. *Büyük Türkiye'ye Doğru Erbakan Olayı*. İstanbul: Selamet Yayınları, 1974.

---

¹⁰³⁹ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

Çürüksulu, Nüzhet, Şakir Adakaleli. *Ecevit Adında Biri Yahut İkinci İsmet İnönü* İstanbul: Polemika Yayınları, 1975.

Demokratik Sol Düşünce Formu. Ankara: CHP Gençlik Kolları Yayınları, 1974.

Denktaş, Rauf. *Kıbrıs Barış Harekâtı Yapılmasa Ne Olurdu?*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1994.

Devir Dergisi¹⁰⁴⁰

Döner, Mehmet. *C.İ.A. 'nın Oyunları ve Üçüncü Adam Ecevit*. İstanbul: M Yayınları, 1974.

Düşünen Adam Dergisi¹⁰⁴¹

Ecevit, Bülent. *Bu Düzen Değişmelidir*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1973.

Ecevit, Bülent. *Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı*. Ankara, 1974.

Ecevit, Bülent. *Kurultaylar ve Sonrası*. Ankara: İleri Yayınları, 1972.

Ecevit, Bülent. *Ortanın Solu*. İstanbul: Kim Yayınları, 1966.

Ecevit, Bülent. *Perdeyi Kaldırıyorum*. 1972.

Ecevit, Bülent. *Türkiye 1965-1975*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.

Ecevit, Bülent. *Umut Yılı 1977*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık, 1977.

Ecevit'in Açıklamaları. Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1976.

Emre, Süleyman Arif. *Siyasette 35 Yıl*. Ankara: MGU Yayınları, 2017.

Emre, Süleyman Arif. *Siyasette 35 Yıl*. İstanbul: Cuma Dizgi, 1993.

Erbakan Nereye Koşuyor. (1994). İstanbul: Tempo Yayınları, 1994.

Ergin, Mehmet. *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan*. İstanbul: Akis Kitap, 2006.

Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.

Esmer, Gülsüm Tütüncü. *CHP: 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, A. Haluk Ülman, Hakan Bingün, A. Suat Bilge, Duygu Sezer, ve Ömer Kürçüoğlu. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

Günsev, Mesut. *20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

---

¹⁰⁴⁰ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴¹ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

- Gürcan, Ali İhsan. *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2013.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hamza Gökhan Eryılmaz. Oğuzhan Asiltürk İle Söyleşi, Saadet Partisi Genel Merkezi; Balgat Ankara (27 Mart 2017). (Söyleşi)
- Hasırcı, Metin. *Milli Görüş Zaviyesinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Merve Yayınları.
- Hayat Dergisi¹⁰⁴²
- Hayit, Bayzırma. *Esir Türkler Sovyet Rus Sömürgeciliği ve Emperyalizmi*, Çev., Şekip Engineri. İstanbul: Ayyıldız Matbabası, 1996.
- Hergün¹⁰⁴³
- İlke Aylık İnceleme-Yorum-Belge Dergisi¹⁰⁴⁴
- İslamoğlu, Mümin. *Erbakan Ecevit'e Karşı*. İstanbul: Tuba Yayınları, 1974.
- Kara, Muzaffer Ayhan. *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*. Ankara: BigBang Yayınları, 2015.
- Kardaş, İdris. *Manşetlerle Hükümet, Koalisyon Cumhurbaşkanlığı Krizleri*. İstanbul: Gaziosmanpaşa Belediyesi Yayınları, 2017.
- Karib, Zafer. *Kıbrıs Meselesi Beynelmilel Güçler ve Yıktırılan C.H.P.-M.S.P. Hükümeti*. İstanbul: Çığır ve İhya Yayınları, 1975.
- Karib, Zafer. *Siyasi Partiler Beynelmilel Denge Politikası ve Yeni Devrin Eşiğinde MSP*. İstanbul: Çığır Yayınları, 1977.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Karpat, Kemal. *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Kepenek, Yakup. *Halk Sektörünün Tanımı, Devletin Halk Sektörünün İşlemesindeki Rolü, Halk Sektörünün Kuruluşunun Başlangıcında Karşılaşılacak Sorunlar ve Çözüm Yolları. Halk Sektörü Semineri*. Ankara: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yayınları, 1974.
- Kili, Suna. *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Kongar, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
- Konuralp, Emrah. *Ecevit ve Milliyetçilik*. İstanbul: Togan Yayıncılık, 2013.

---

¹⁰⁴² Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴³ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴⁴ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

Lellik, Abdullah. *Erbakan mı Ecevit mi*. Ankara: Gerçek Yayınları, 1974.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi¹⁰⁴⁵

Milletvekili Genel Seçimleri¹⁰⁴⁶

Milli Gazete¹⁰⁴⁷

Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Süleyman Arif Emre'nin Parti Birinci Büyük Kongresini Açış Konuşması, 1973.

Milli Selamet Tüzüğü.

Mirkelamoğlu, Necip. *Ecevit Ecevit'i Anlatıyor*. İstanbul: Kervan Yayınları, 1977.

Mirkelamoğlu, Necip. *İnönü, Ecevit'i Anlatıyor*. İstanbul: Kervan Yayınları, 1975.

Müteccimler, Erol. *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Arba Yayınları, 1988.

Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz. *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt 1*. Ankara: TBMM Basımevi, 2015.

Ölçen, Ali Nejat. *Ecevit Çemberinde Politika*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.

Özgür İnsan Dergisi¹⁰⁴⁸

Özmen, Süleyman. *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayınları, 2005.

Pınarbaşı, Şeref. *Ecevit Nasıl Karaoğlan Oldu*. Aydın, Tura Gazetecilik, 2013.

Polat, Yılmaz. *Barış İçin Oradaydılar Parola: Kıbrıs*. Ankara: Ulus Dağı Yayınları, 2007.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı. Ankara: Anadolu Gençlik Yayınları, 2015.

Resmi Gazete¹⁰⁴⁹

Sağlamer, Kayhan. *Ecevit Olayı, Bir Başbakanın Doğuşu*, 2. Cilt. İstanbul: Belge Yayınları, 1974.

Sağlamer, Kayhan. *Kıbrıs Harekâtı Bir Başbakanın Doğuşu*, 3. Cilt. İstanbul: Belge Yayınları, 1975.

Sarıbay, Ali Yaşar. *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası "MSP Örnek Olayı"*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1984.

---

¹⁰⁴⁵ Kullanılan nüshaların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴⁶ Kullanılan nüshaların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴⁷ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴⁸ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁴⁹ Kullanılan nüshaların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

- Sevilgen, M. Gündüz. *MSP'de Dört Yıl (1973-1977)*. Ankara: İstiklal Matbaası, 1979.
- Şahinler, Menter. "Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti". Doktora Tezi, Sorbonne Üniversitesi, 1976.
- Tanju, Sadun. *Tepedeki 4 Adam*. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1978.
- Tarakçı, Mustafa. *Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010.
- TBMM Arşivi, Devre:10, Sicil No: 1124
- TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2218
- TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2240
- TBMM Arşivi, Devre:11, Sicil No: 2437
- TBMM Arşivi, Devre:18, Sicil No: 1084
- TBMM Arşivi, Devre:19, Sicil No: 1110
- TBMM Arşivi, Devre:2, Sicil No: 565
- TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 1039
- TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 2370
- TBMM Arşivi, Devre:20, Sicil No: 953
- TBMM Arşivi, Devre:23, Sicil No: 984
- TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 214
- TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 417
- TBMM Arşivi, Devre:3, Sicil No: 868
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 1014
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 1125
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 457
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 627
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 932
- TBMM Arşivi, Devre:4, Sicil No: 977
- TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 1100
- TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 1145
- TBMM Arşivi, Devre:5, Sicil No: 986
- TBMM Arşivi, Dönem: 19, Dosya No: 316

TBMM Zabıt Ceridesi¹⁰⁵⁰

Tekin, Uğur. *Ecevit'in Günah Galerisi*. İstanbul: Umur Kitapçılık, 1975.

Tercüman¹⁰⁵¹

The Economist¹⁰⁵²

The Times ¹⁰⁵³

Toker, Metin. *Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e)*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1981.

Uslu, Nasuh. *Çatlak İttifak*. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.

Ülkü, Faruk. *Üçüncü Adam Ecevit ve İstifa Olayı*. İstanbul: Başak Kitabevi, 1974.

Vatan Yeni İstanbul¹⁰⁵⁴

Yalçın, Soner. *Hangi Erbakan*. Ankara: Öteki Yayınevi, 1995.

Yeni Ortam ¹⁰⁵⁵

Yeniden Milli Mücadele Dergisi¹⁰⁵⁶

Yılmaz, Faruk. *Türkiye Anayasa Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

Yorgancılar, Serkan. *Milli Görüş 1969-1980*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.

Yurdanur, M.Safa. *Dün Atatürk Bugün Ecevit*. İstanbul: Göl Yayınları, 1974.

Yurdanur, M.Safa. *Kıbrıs Ecevit ve Ötekiler*. İstanbul: Göl Yayınları, 1974.

Zafer ¹⁰⁵⁷

---

¹⁰⁵⁰ Kullanılan nüshaların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵¹ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵² Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵³ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵⁴ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵⁵ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

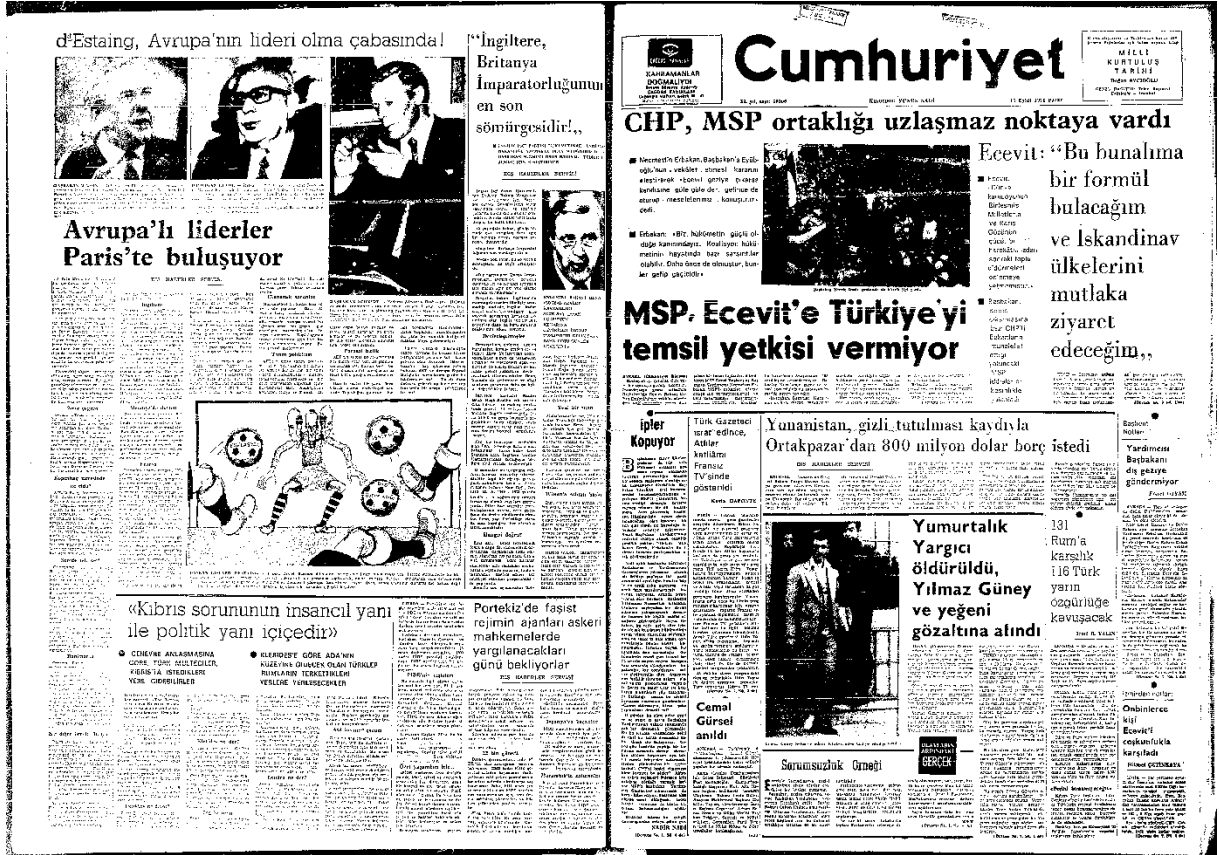
¹⁰⁵⁶ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

¹⁰⁵⁷ Haber niteliğindeki yazıların tarihleri metin içerisinde verilmiştir.

EK-1. Bülent ECEVİT İskandinavya Gezisi

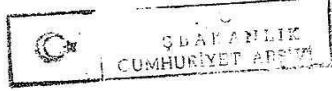
MSP'li Bakanların Bülent Ecevit'in İskandinavya Gezisine dair kararnameyi imzalamadığını belirten bir manşet.

Cumhuriyet, 17 Eylül 1974

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 7814

Başbakan Bülent Ecevit'in Başkanlığında toplanacak olan Yüksek Planlama Kurulu'na, Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Prof.Dr. Necmettin Erbakan, Maliye Bakanı Doç.Dr.Deniz Baykal ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı Abdülkerim Doğru'nun seçilmeleri; 30/9/1960 tarihli ve 91 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 30/1/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

Bülent Ecevit
BAŞBAKAN

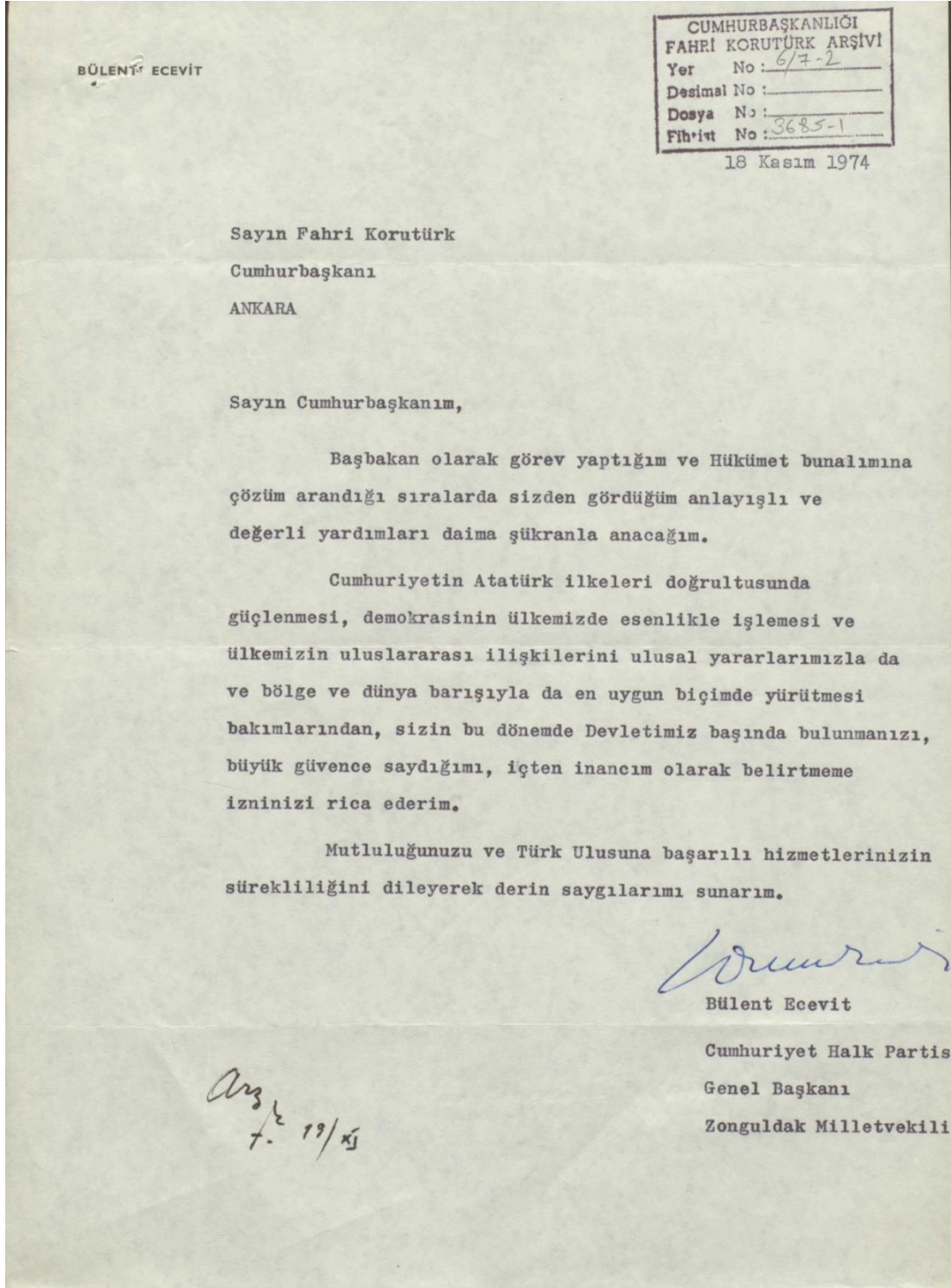
030 18 01 02 311 7 114

Dosya No:
91-5
106

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Necmettin Erbakan</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Deniz Baykal</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Deniz Baykal</i>	<i>Deniz Baykal</i>
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
<i>M. Kestemözü</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>
Gıda-Tarım ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı
<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>	<i>Abdülkerim Doğru</i>

Bülent Ecevit Başkanlığında toplanacak olan Yüksek Planlama Kurulu'na Necmettin Erbakan, Deniz Baykal ve Abdülkerim Doğru'nun seçilmelerine dair kararname

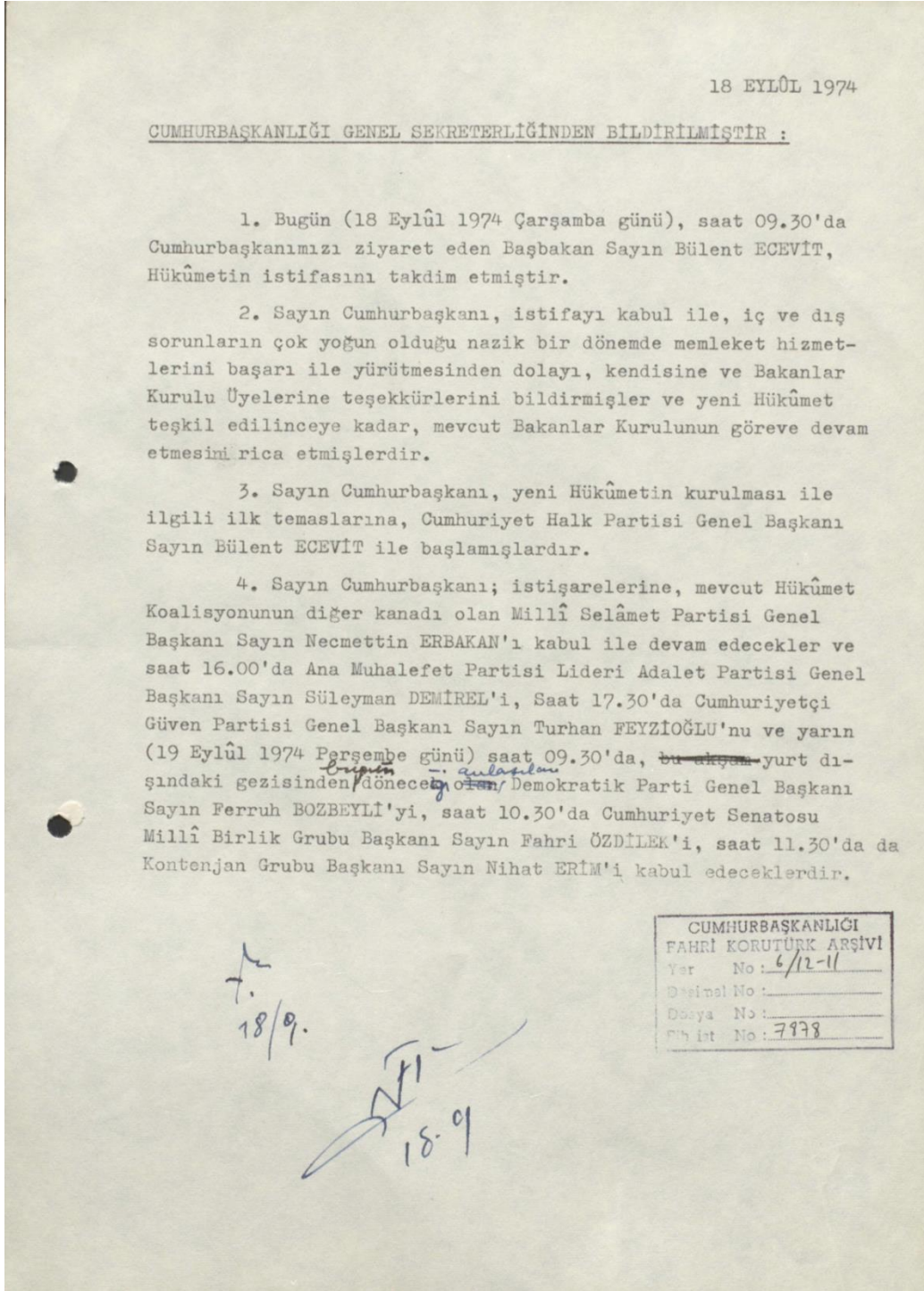
EK-3. Bülent Ecevit'in Mektubu

Bülent Ecevit'in, Başbakanlık Göreinden Ayrılması Dolayısıyla Gönderdiği Mektup.

I Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi BKN. 409222 I

EK-4. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden, 18.09.1974

Bülent Ecevit'in, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e Hükümetin İstifasını Takdim Ettiklerinin, Yeni Hükümetin Kurulması İle İlgili Temasların Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit İle Başlatıldığı ve Diğer Siyasi Parti Liderleriyle Devam Edeceğinin Belirtildiği Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Bildirisi.

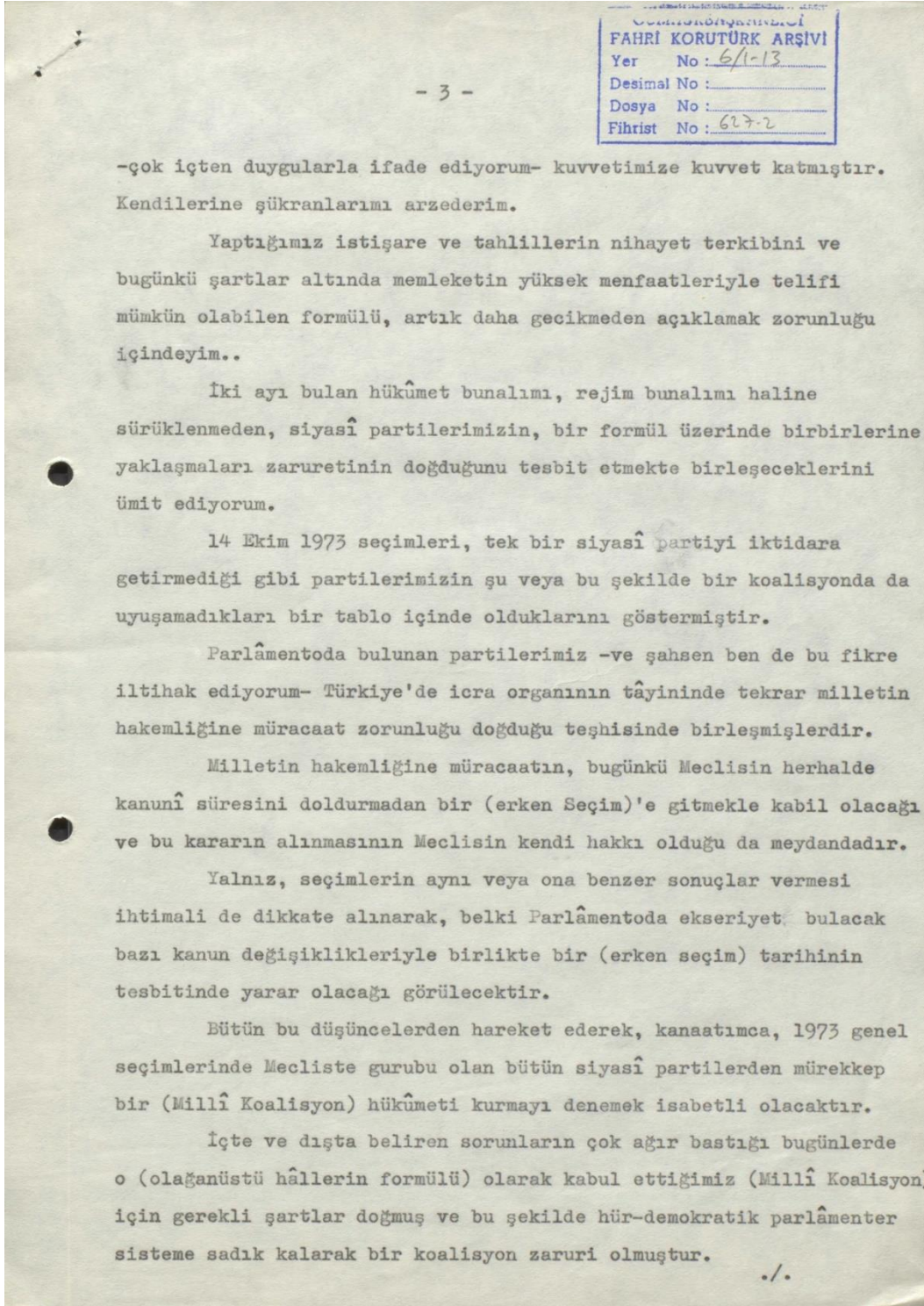
I Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi BKN. 417767 I

Kıbrıs Barış Hareketi ve Ateşkes sonrası Cenevre'de bir araya gelen tarafların görüşmeler sonucunda yaptığı anlaşmaya dair haber metni.

Tercüman Gazetesi, 31 Temmuz 1974

EK-6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Konuşması

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün, Milli Koalisyon Hükümeti Kurulması Hakkındaki Konuşması.

I Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi BKN. 380028 I

EK-7. Genel Af

GENEL AF KANUNU'NUN ADALET VE EŞİTLİK İLKELERİYLE BAĞDAŞMADIĞINI
BELİRTEN TELGRAFLAR

1. Yücel GÜRSEL	Mimarlar Odası Şube Sekreteri	ANKARA
2. Fehmi İYIKLAR	Çağdaş Metal-İş Sendikası Genel Bşk.	ANKARA
3. Özcan KESGEÇ	Sosyal-İş Sendikası Genel Bşk.	ANKARA
4. Ahmet SÖNMEZ	Mimarlar Odası Şube Sekreteri	ANKARA
5. Önder TUNÇALP	İnşaat Mühendisleri Odası Şube Sek.	İZMİR
6. Ahmet VAROL	Elektrik Mühendisleri Odası Bşk.	ANKARA
7. Güven BİRKAN	Mimarlar Odası Sekreteri	ANKARA
8. Fikri KAYA	TEK-BANK-İŞ Sendikası Genel Başkanı	ANKARA
9. Çetin UYGUR	Maden Mühendisleri Odası Genel Yazmanı	ANKARA
10. Ertuğrul TIGLAY	İnşaat Mühendisleri Odası Şube Başkanı	İSTANBUL
11. İlhan BAYSAL	Türkiye Öğretmenler Derneği Başkanı	ANKARA
12. Erol İŞİSAĞ	Belediye Meclis Üyesi	ANKARA
13.	TEK-BANK-İŞ Sendikası Başkanlığı	ANKARA
14.	Gölaka Ortaokulu Öğretmenleri	DÜZCE
15.	Yıldız Akademisi Harita Bölümü Öğrenci Temsilciliği	İSTANBUL

17-574

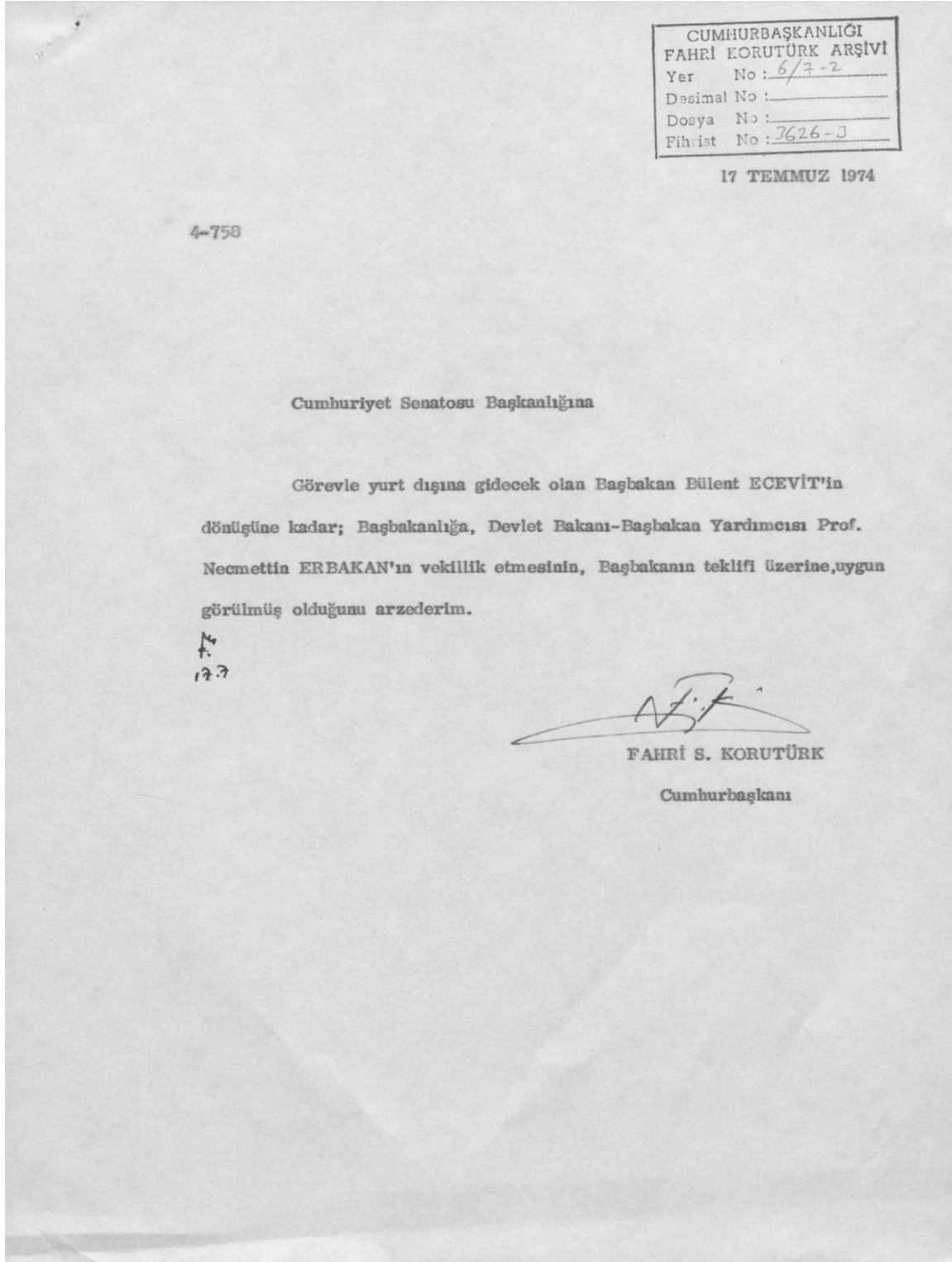
CUMHURBAŞKANLIĞI
FAHİRİ KORUTÜRK ARŞİVİ
Yer No: 6/7-14
Desimal No: _____
Dosya No: _____
Fih-ist No: 4238-99

1974 Yılında Çıkarılması Planlanan Genel Affın Düşünce Suçluları Dahil Herkesi Kapsayacak Şekilde Düzenlenerek Çıkarılması Talebiyle Vatandaşlar Tarafından Gönderilen Telgraf.

I Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi BKN. 362063 I

EK-8. Başbakan Bülent Ecevit'e Necmettin Erbakan'ın Vekâlet Etmesi

Görevle Yurtdışına Gidecek olan Başbakan Bülent Ecevit'e Necmettin Erbakan'ın Vekâlet Etmesi Hakkında Cumhuriyet Senato Başkanlığına Gönderilen Yazı

I Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi BKN. 412520 I

EK-9. (Devam) Bülent Ecevit Başkanlığındaki Heyetin Londra'ya Gönderilmesi

1977 Tarih ve 7/ Sayılı
Kararname ekidir.

SAYIN BAŞBAKANIN BAŞKANLIĞINDA LONDRA'YA GİDECEK HEYET ÜYELERİ

1- Hasan Eoat Işık,	Milli Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili
2- Oğuzhan Asiltürk,	İçişleri Bakanı
3- Ü.Halîk Bayülken,	Büyükelçi, Yüksek Müşavir
4- Orhan Erulp,	Büyükelçi, NATO Hattında Daimî Dolge,
5- Erdemant Yavuzalp,	Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Müşterek Güvenlik İşleri Genel Müdürü,
6- Haydar Saltık,	Tümgeneral, Genelkurmay Başkanlığı,
7- Kemal Yamar,	Tuğgeneral, Genelkurmay Başkanlığı,
8- Mencl Barutçu	Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs-Yunan Bairesi Reisi,
9- Kemal Güçyener,	Başbakanlık Özel Kalem Müdürü,
10- Kemal Ering,	Albay, Milli Savunma Bakanı emir subayı,
11- Orhan Koloğlu,	Basın Yayın Mencl Müdür Yardımcısı,
12- Ömer Akbel,	Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdür Vekili,

680 18 01 02 318 50 8

2

Kıbrıs müzakeresi için Başbakan Ecevit'le beraber İngiltere 'ye Gidecek Heyetin Listesi

IBCAY, 30.18.1.2/318.50.8. I

EK-10. Necmettin Erbakan'ın Tayini

T. C. BAŞBAKANLIK Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü		Karar No: 3187
Gelen evrakın	Tarihi	23/I/1965
	No.	266.I.1513
Yazan Memur		<i>[Signature]</i>
Yazı tarihi		25/I/1965
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karşılaştıranlar		
Dosya No.		3187 - 568
Gidiş No.		4/819-589
Ekleri		I
Sevk tarihi		28 Ocak 1965
Kâydeden		
Not:		
<p>Milli Eğitim Bakanlığına</p> <p>Yük. Öğretim Gn. Md: .....</p> <p>İlgi: 23/I/1965 tarih ve 266.I/1513 sayılı tezkereye; Cumhurbaşkanı tarafından tasdik edilmiş olan karar sureti bağlı olarak sunulmuştur. Arz ederim.</p> <p>25.1.1965</p> <p>Başbakan Adına Müsteşar <i>[Signature]</i> M. Far</p> <p>25.1.1965</p> <p>310 2 19</p>		

[No. 9]

İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Motor Kürsüsü Profesörlüğüne Necmettin Erbakan'ın Tayin Kararı

IBCA, 30.11.1.0 / 310.2.19 I

18 Kasım 1973

Yeni Ortam

GÜNLÜK SİYASAL AKTUALİTE GAZETESİ

YIL 2 SAYI 413

1 Kasım 1973 Perşembe

Devlet N. 8481

1972 59 67

Devlet N. 8481

1972 59 67

Devlet N. 8481

Dost okurlar
yeni ortam'a

Abone olun,
Abotie bulun

1 Kasım 1973 Perşembe

Devlet N. 8481

1972 59 67

Devlet N. 8481

Devlet N. 8481

1972 59 67

Devlet N. 8481

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Büyük sermaye çevreleri "Sağ koalisyon,, istiyor

Ecevit, temasları hakkında Korutürk'e bilgi verecek

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Diktatör dış politikaya çevirmek istiyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Erbakan, AP'nin koalisyona katılması için Demirel'e mektup gönderdi

ANKARA (YENİ ORTAM)
— MHP Genel Başkanı Demirel, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Demirel'in başkanlığında bulunan MHP Genel Başkanı Demirel'in da bulunduğu bir grup vardı. Demirel'in başkanlığında bulunan MHP Genel Başkanı Demirel'in da bulunduğu bir grup vardı.

Nixon prestij kaybediyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Ecevit: "50. yılda milletimiz, Türk demokrasinin zaferini de kutladı,,

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Üniversiteler keskin kayıt işlemi 19 Kasım'da başlıyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Satır, Erdemir İdare Meclisi Başkanlığına getiriliyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Mahalli seçim için yasaklar başlıyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

40 bin enerji işçisi greve gidiyor

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Boğaziçi Köprüsünün ilk 4 saatte 4 bin 639 araç geçti

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

İzlenim

MACUN MU NE ?

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Seçimler 9 Aralık pazar günü yapılacak

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

ANKARA NOTLARI :

İşgalden kurtulmuş gibi...

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

CÖRÜNÜŞ

İhami SOYSAL

Tonu beş para...

ANKARA (YENİ ORTAM)
— CHP Genel Başkanı Ecevit, dün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Toplantıda Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı. Ecevit'in başkanlığında bulunan Cumhurbaskan Karaman'ın da bulunduğu bir grup vardı.

Yazı İstediği 10.580
Speser servisi 11.250
İstediği 11.032
İstediği 11.334
Büro 12.250
Büro 26.610

8 SAYFA
75 KURUŞ

BARIŞ

Ademiz, Ademimizdir

Devlet Nöbetçi

SERVİS SATILMAZ

2 89

YIL: 51 - SAYI: 13187

"DOĞACAK NAHOŞ OLAYLARDAN TÜRKİYE SORUMLU OLMAZ.. DİYEN DIŞİŞLERİ BAKANİ"

GÜNEŞ: "Kıbrıs için bütün gücümüzü seferber ederiz,"

■ "Türkiye bu sorunun da anlaşma yoluna çözümüne inanıyor," ■ "Yunanistan, Kıta Sahanlığında da zorluk bulunabilir yaratmaktadır,"

Demirel: "Milli menfaatleri korumada birlikiz,"

300 bin ailenin sorunu PERSONEL KANUNUNA yeni bir çözüm

Sağlık hizmetleri için yeni bir düzen kurulacak

Söyleşi

Analar varın liderlere

İlaç satış fiyatlarını kontrolünü sağlayacak kanun tasarısı hazırlandı

Düşle Gerçek

Okтай Akbal

CUMA 12 NISAN 1974

Ankara Nükleer merkezinde 2,5 ton stok Uranyum var

Merkez, Devlet ve Özel Sektöre ait elektronik cihazların bakımı ve onarımını ücretsiz olarak yapıyor

Yunan Hükümeti notamızı cevapladı

800 bin ailenin sorunu PERSONEL KANUNUNA yeni bir çözüm

Sağlık hizmetleri için yeni bir düzen kurulacak

Söyleşi

Analar varın liderlere

İlaç satış fiyatlarını kontrolünü sağlayacak kanun tasarısı hazırlandı

Düşle Gerçek

Okтай Akbal

Yunan ordusunda költür kayıtları

Almanya, yeniden yabancı işçi almaya düşünmüyor

Kıbrıs Barış Harekâtı Öncesi Yunanistan İle Yaşanan Kıt'a Sahanlığında Sorunu Hakkında Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in Açıklamaları

Barış Gazetesi, 12 Nisan 1974

AKŞAM
TÜRKİYENİN EN ESKİ GAZETESİ

AKŞAM'ın Hız Servisi

ANKARA 26 48 17
İSTANBUL 27 10 74

PAZAR
15
EYLÜL
1974

YIL: 56 - SAYI: 2053

Rakamla: 1918

Satış: FENAL ANILARLI

Fiyat: 100 Kuruş

Makarios Rum heyetine alındı

LEFKOŞA — Kıbrıs Rum Yürütme Kurulu Genel Sekreteri Makarios'un Rum heyetine alınması, Kıbrıs Türkleri arasında büyük heyecan uyandırdı. Makarios'un Rum heyetine alınması, Kıbrıs Türkleri arasında büyük heyecan uyandırdı.

Ecevit Erbakan'la anlaşamadı

KOALİSYONDA İHTİLAFLI BÜYÜYÖR

Erbakan, Ecevit'in gezisini zamansız bulduğunu ileri sürdü

GÜRSELİ ANDIK

27 Mayıs vakatında vatanı vatanı...
27 Mayıs Vakatında Vatanı Vatanı...
27 Mayıs Vakatında Vatanı Vatanı...

Petrolcü ülkeler vergileri arttırdı

VİYANA — Petrol denetleme komisyonu (OPEC) petrol fiyatlarını düşürmek için bir araya geldi. OPEC petrol fiyatlarını düşürmek için bir araya geldi.

KÜÇÜK ŞAHİT

Bundan dört yıl önce...
Bundan dört yıl önce...
Bundan dört yıl önce...

Denktaş: Makarios Kıbrıs'ı temsil edemez

Kıbrıs Cumhuriyeti Yürütme Kurulu Genel Sekreteri Denktaş, Makarios'un Kıbrıs'ı temsil edemediğini söyledi.

Polis Üniversite'ye çığırısız girebilecek

ANKARA — Anayasa Mahkemesi, polislerin üniversite kampüslerine girebileceğini kararlaştırdı.

Danimarka Televizyonu Büyük Türkiye adlı bir program yayınladı

ANKARA — Danimarka Televizyonu, 'Büyük Türkiye' adlı bir program yayınladı.

Margarin fiyatlarına zam yapıldı

ANKARA — Sınav ve Teknoloji Bakanlığı, margarin fiyatlarına zam yaptı.

Etiyopya hükümeti hiç bir bloka bağlı olmama siyasetini izleyecek

GENEVA — Etiyopya hükümeti, hiçbir bloka bağlı olmama siyasetini izleyecek.

Feyzioglu: Kıbrıs'ta iki ayrı yönetim kurulmalı

ANKARA — Feyzioglu, Kıbrıs'ta iki ayrı yönetim kurulmasını önerdi.

MAVROS HÜKÜMETİ ÜYELERİNE BİLGİ VERDİ

ANKARA — Yunan hükümeti, MAVROS hükümeti üyelerine bilgi verdi.

Ecevit'in İskandinavya Gezisini Zamansız Bulduğunu İfade Eden Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın demeci

Amerika'lilar petrolde fiyat artışından endişe ediyorlar

VATAN
Günlük Başlıca Gazete

11 EKİM 1973 Pazartesi
13 EKİM 1973 Salı
14 EKİM 1973 Çarşamba
15 EKİM 1973 Perşembe
16 EKİM 1973 Cuma
17 EKİM 1973 Cumartesi
18 EKİM 1973 Pazar

Jane Fonda Nixon ve Amerikan Hükümeti aleyhine dava açtı

Washington, 22 Ekim (AP) - Jane Fonda, Nixon ve Amerikan Hükümeti aleyhine dava açtı. Fonda, Nixon ve Amerikan Hükümeti'nin Vietnam'da savaşın sürdürülmesine sebep oldukları için dava açtı. Fonda, Nixon ve Amerikan Hükümeti'nin Vietnam'da savaşın sürdürülmesine sebep oldukları için dava açtı.

Dünya Basınından seçmeler

Orta-Doğu savaşı

Washington, 22 Ekim (AP) - Dünyanın en büyük gazeteleri, Amerika'da yayınlanan seçmeler, Orta-Doğu savaşı hakkında haberler içeriyor. Gazeteler, savaşın devam etmesiyle ilgili haberler yayınlıyor.

Arap-İsrail savaşında cephelerde son durum

Jerusalim, 22 Ekim (AP) - Arap-İsrail savaşında cephelerde son durum şu şekildedir. İsrail ordusu, Gazze şerhinde ilerlemeye devam ediyor. Arap ordusu ise direniyor.

KISA HABERLER

İzmir sergisinde pulları özel polisler koruyacak
Ege'de toprak fiyatları 5 kat arttı
Senatörler Nixon'a ates püskürüyorlar

VATAN

22 EKİM 1973 Pazartesi
13 EKİM 1973 Salı
14 EKİM 1973 Çarşamba
15 EKİM 1973 Perşembe
16 EKİM 1973 Cuma
17 EKİM 1973 Cumartesi
18 EKİM 1973 Pazar

Emre istifa etti ve MSP gerçek liderini buldu : Erbakan

1,3 milyar yatırımla bir lastik fabrikası kuruyor

Amerika'nın yeni NATO teklifini parlamenterler görüşecek

Demirel AP lideri birleşmesini istedi

Süreyya Keç: 'Sol birleşti ve baparı oldu'

Türkes de CHP'ye itidrar olma imkânı verilmemesi görüşünde

Kissinger ve Brejnev Orta Doğu meselesini görüştü

İSİ ODP MİLLETVEKİLLERİNİN TEKLAFI
Tek dersi affedilmeli ve Üniversite 3 sönestr olmalı

EK-16. Yeni İstanbul Seçim Sonuçları

42
M.S.P.

38
D.P.

14
C.G.P.

1
M.H.P.

1
T.B.P.

1
M.P.

Son sonuç: AP 163-CHP 187

16 EKİM 1973 SALI FİYATI 100 KURUS

İstanbul

BOS YOK
HERKESE BİR HEDİYE
No. 7

oyların
yüzde 5i
iptal edildi

Seçime katılma oranı çok düşük

ŞİMDİ NE OLACAK?

"MİLLİYETÇİ PARTİLER SOLA KARŞI TEK BİR CEPHEDE BİRLEŞMELİDİRLER"

İsrail Mısır'ı durduramıyor

MISIR BAYRAĞI DOĞU YAKASINDA

Ankara'da silahlı iki kişi bir vезnedardan 380 bin çaldı

İSRAİLLİLER SURIYEDE İLERLİYEMİYOR

DENİZ ASSUBAY ÖRGÜTÜ DAVASINA BAŞLANDI

GÜNÜN İÇİNDEN

HALIKARNAS BALIKÇISI BODRUM'DA TOPRAĞA YERLİDİ

KUMDAN OLDU KARBUNALIC

TÖRENLE AÇILDI

İLLERE GÖRE DURUM ...ve kazananlar

AYDIN

AP: 40761 (Nispetiye, İsmet Seğin, Behçet Toksoğan)
 CHP: 51871 (Düziçi Köyü, İsa Ayhan)
 DP: 58674 (Mevlâ Müftüoğlu, Ziya Önel)
 COP: 1327, MSP: 3367, MHP: 2101, TBP: 804

ŞAKARPA

AP: 9338 (Nispetiye, Naciye Lârif Balın)
 CHP: 18365 (Kıyıkum, Hüseyin Uysal)
 DP: 18344 (Yıldırım, Yılmaz)
 MSP: 7222 (Nispetiye, Müftüoğlu)

EDİRNE

AP: 41424 (Etiler, Ersoy, Veli Güneş)
 CHP: 44151 (Çiftlik, İsmail, İsmail)
 DP: 6411, COP: 3124, MHP: 1374, MP: 951, MSP: 3215, TBP: 100

TUNCELİ

CHP: 29.860 (Nispetiye, Nispetiye, Nispetiye)
 TBP: 35

TEKİRDAĞ

AP: 36862 (Nispetiye, Nispetiye)
 COP: 31244 (Yılmaz, Nispetiye, Nispetiye)

KAYBEDEN ŞÖHRETLER

ECVİT: «KOALİSYONU DÜŞÜNMEK YANLIŞTIK»

EK-17. Kıbrıs Barış Harekâtına Katılan Askeri ve Sivil Personelin Maaşlarının Ödenmesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8742

Kıbrıs Barış Harekâtına katılan ve Kıbrıs'ta bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarıyla aynı harekât dolayısıyla Kıbrıs'ta görevlendirilen genel bütçeye dahil daireler ile katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve döner sermayeli kuruluşlar personelinin aylıklarının ilişik Kararda belirtildiği şekilde ödenmesi ; Maliye Bakanlığının 16/8/1974 günlü ve BÜMKO: 115583-1-23446 sayılı yazısı üzerine, 14/7/1964 gün ve 500 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 19 / 8 / 1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki 2

T. C. Cumhurbaşkanı
CUMHURBAŞKANI

030	18	01	02	318	53	16
Başbakan	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	
<i>Başbakan</i>	<i>Devlet Bakanı</i>	<i>Devlet Bakanı</i>	<i>Devlet Bakanı</i>	<i>Devlet Bakanı</i>	<i>Devlet Bakanı</i>	
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı		
<i>Adalet Bakanı</i>	<i>Millî Savunma Bakanı</i>	<i>İçişleri Bakanı</i>	<i>Dışişleri Bakanı</i>	<i>Maliye Bakanı</i>		
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı		
<i>Millî Eğitim Bakanı</i>	<i>Bayındırlık Bakanı</i>	<i>Ticaret Bakanı</i>	<i>Sağ. ve Sos. Y. Bakanı</i>	<i>Güm. ve Tekel Bakanı</i>		
Gıda-Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı		
<i>Gıda-Tar. ve Hay. Bakanı</i>	<i>Ulaştırma Bakanı</i>	<i>Çalışma Bakanı</i>	<i>Sanayi ve Tek. Bakanı</i>	<i>En. ve Tab. Kay. Bakanı</i>		
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı		
<i>Turizm ve Tan. Bakanı</i>	<i>İmar ve İskân Bakanı</i>	<i>Köy İşleri ve Koop. Bakanı</i>	<i>Orman Bakanı</i>	<i>Genç. ve Spor Bakanı</i>		

Dosya No :
47-134
1414

Kıbrıs Barış Harekâtına Katılan Askeri ve Sivil Personelin Maaşlarının Ödenmesine dair kararname

I BCA, 30.8.1.2 /318.53.16 I

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Hamza Gökhan ERYILMAZ
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri : Gerede / 27.06.1982
Medeni hali : Evli
Telefon : 0532 674 51 22
Faks : 0 312 204 50 76
e-mail : hamzagokhan11@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	İstanbul Üniversitesi	2017
Lisans	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2003
Lise	Keçiören Kanuni Lisesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Genel Müdür Yardımcısı
	Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü	

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Doğa yürüyüşü ve fotoğrafçılığı

